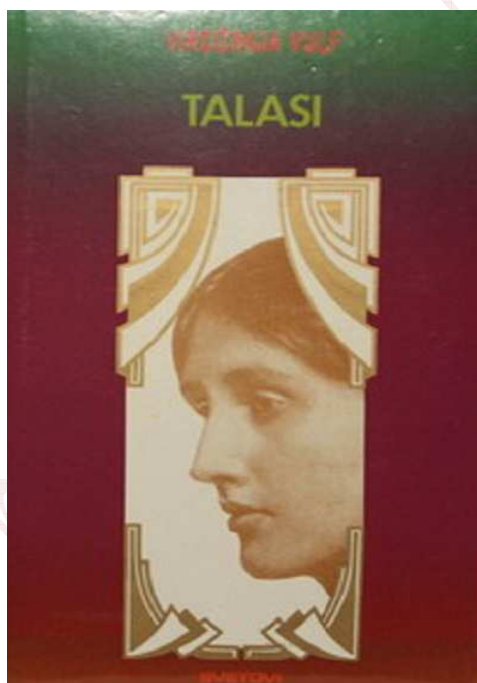

VIRDŽINIJA VULF

Talasi

bojana888

Sunce još nije bilo izašlo. More se nije razlikovalo od neba, sem što je bilo lako, nabrano kao zborani čaršav. Postepeno, kako je nebo belelo, javljala se jedna tamna crta na horizontu deleći more od neba, a sivi se čaršav šarao gustim prugama koje su se kretale jedna za drugom ispod linije horizonta, sledile jedna drugu, gonile jedna drugu, bez prestanka.

Kada bi se približile obali svaka bi se pruga podigla, izvila pa prekinula i tanak veo bele vode prostrla preko peska. Talas bi očeknuo, a zatim se opet protegao, uzdišući kao čovek u snu čija se pluća nesvesno šire i skupljaju. Postepeno je tamna pruga na horizontu postala jasna, kao kad se u boci staroga vina slegne talog, pa se staklo zazeleni. Tako se i nebo vedrilo, kao da se po njemu beli talog slegao, ili kao da je neka ženska ruka podigla svetiljku ispod horizonta, pa se pljosnate bele, zelene i žute pruge prosule preko neba poput rebara lepeze. A zatim je ta ženska ruka dizala svoju svetiljku sve više; izgledalo je da zrak postaje žiličast i da se otkida od zelene površine, bleskajući i plamsajući crvenim i žutim žilama nalik na dimljivu, tek razbuktalu vatru radosnicu. Postepeno su se jezici razgorele vatre stapali u jedan blesak, u jedno usijanje koje je uklonilo vunastu, sivu težinu sa neba iznad sebe, pretvarajući ga u milione atoma mekog plavetnila. Površina mora je lagano bivala sve prozračnija; poigravala je i svetlucala sve dok se tamne pruge nisu skoro sasvim izbrisale. Ruka koja je držala svetiljku lagano ju je podizala sve više i više, dok se nije pojavio široki plamen; vatreni luk goreo je na ivici horizonta, a svuda oko njega more je sijalo zlatom.

Svetlost se sudarala sa drvećem u vrtu, i list po list činila prozračnim. Jedna je ptica zacvrkutala visoko gore; zatim je nastala tišina; pa je zacvrkutala druga niže dole. Sunce je izoštravalo zidove kuća, vrhom svoje lepeze prislanjalo se uz belu zavesu, praveći ispod lista kod prozora spavaće sobe senku nalik na plavi otisak prsta. Zavesa se lako pomerila, ali je u sobi sve

ostalo mračno i nestvarno. Napolju su ptice izvodile svoju neispisanu melodiju.

”Ja vidim krug”, reče Bernard, ”nadosi se nada mnom. Podrhtava i visi u zamci svetla”.

”Ja vidim bleožutu ploču”, reče Suzana, ”širi se u susret purpurnoj pruzi.”

”Ja čujem neki zvuk”, reče Roda, ”čiju, cvr; čiju, cvr; gore dole.”

”Ja vidim jednu kuglu”, reče Nevil, ”visi kao kapljica nad ogromnim obroncima nekog brda.”

”Ja vidim grimiznu kićanku”, reče Džini, ”prošaranu zlatnim koncima.”

”Ja čujem nekakvo trupkanje”, reče Luj. ”Šapa neke velike životinje je u lancima. Trup, trup, trup.”

”Pogledajte paukovu mrežu u uglu balkona”, reče Bernard. ”Na njoj su biseri vode, kapljice belog svetla.”

”Lišće naćikano oko prozora lići na naćuljene uši”, reče Suzana.

”Neka senka je plegla po stazi”, reče Luj, ”kao savijen lakat.”

”Ostrva svetlosti plivaju po travi”, reče Roda. ”Propala su kroz drveće.”

”Oći ptica svetle u tunelima lišća”, reče Nevil.

”Stabljike su obrasle grubim kratkim dlaćicama”, reče Džini, ”na njih su se nahvatale kapljice vode.”

”Gusenica se skoturala u zeleni prsten”, reče Suzana, ”sav nazupćan trupastim nogama.”

”Sivi puž puzi preko staze, za njim su pogle vlati”, reče Roda.

”Razbuktale svetlosti sa prozorskih okana pale se i gase po travi”, reče Luj.

”Kamenje je hladno pod mojim nogama”, reče Nevil. ”Osećam svaki posebno, okrugle i šiljate.”

”Gori mi nadlanica”, reče Džini, ”a dlan mi je lepljiv i mokar od rose.”

”Petao je sad zakukurekao kao mlaz tvrde, crvene vode u beloј peni”,

reče Bernard.

”Ptice pevaju gore, dole, tu i tamo, svuda oko nas”, reče Suzana.

”Ona životinja trupka; slon je to sa okovanom nogom; velika zver trupka na obali”, reče Luj.

”Pogledajte kuću”, reče Džini, ”preko svih prozora su navučeni beli zastori.”

”Neko je odvrnuo česmu u kuhinji”, reče Roda, ”hladna voda pada na skušu u zdeli.”

”Zidovi su ispucali zlatnim pukotinama”, reče Bernard, ”ispod prozora se vide plave, prstaste senke lišća.”

”Eno gospođe Konstabl gde oblači crne, debele čarape”, reče Suzana.

”Kada se pojavi dim, san se kao magla skotura niz krov”, reče Luj.

”U početku su ptice pevale u horu”, reče Roda. ”Eno, skida se reza na kuhinjskim vratima. Ptice beže. Odleću kao bačeno seme. Samo jedna sama peva pored prozora spavaće sobe.”

”Na dnu šerpe se pojavljuju mehuri”, reče Džini. ”Pa se u srebrnom lancu dižu sve brže ka površini.”

”Bidi, eno, skida krljušt sa ribe zupčastim nožem na drvenoj dasci”, reče Nevil.

”Trpezarijski prozor je postao tamnoplav”, reče Bernard, ”vazduh poigrava oko dimnjaka kao sitni talasi.”

”Jedna se lasta spustila na gromobran”, reče Suzana. ”Bidi je ispustila kofu na kuhinjske pločice.”

”Čuje se prvi udar crkvenog zvona”, reče Luj. ”Evo, slede i ostali; jedan, dva; jedan, dva; jedan, dva.”

”Pogledajte stolnjak kako beo sleće na sto”, reče Roda. ”Evo, pojavljuju se krugovi belog porculana i srebrne pruge pored svakog tanjira.”

”Gle, u uhu mi zuji pčela”, reče Nevil. ”Čujem je; sad je nema više.”

”Gorim, drhtim”, reče Džini, ”sklanjamo se sa sunca u ovu senku.”

”Svi su otišli”, reče Luj. ”Ostao sam sam. Ušli su u kuću na doručak, a ja sam ostao da i dalje stojim pored zida među cvećem. Vrlo je rano, dugo je do časova. Cvetovi su razasuti kao mrlje po tom dubokom zelenilu. Latice su harlekini. Stabljike se dižu iz crnih šupljina dole. Cveće pliva kao ribe od svetla po tamnoj, zelenoj površini vode. Držim jednu stabljiku u ruci. Ja sam stabljika. Moje korenje dopire do u dubine sveta, kroz zemlju suhu od cigle, kroz vlažnu zemlju, kroz vene olova i srebra. Sav sam žilica. Drhtim svim drhtajima, a teška zemlja mi je pritisla rebra. Ovde gore moje oči su zeleno lišće koje ne vidi. Ja sam dečak u sivim flannelskim pantalonama i imam pojas s mesinganom kopčom u obliku zmije. Tamo dole, moje su oči bez kapaka na nekoj kamenoj statui u pustinji pored Nila. Vidim žene gde s crvenim amforama idu prema reci; vidim kamile kako se njišu i ljude u turbanima. Čujem trupkanje, treskanje, komešanje oko sebe.”

”Tamo gore Bernard, Nevil, Džini i Suzana (Roda ne) mrežama za leptire prelaze preko leja sa cvećem. Hvataju leptire sa klimavih glava cvetova. Oni brišu površinu sveta. Njihove su mreže pune lepršavih krila. ”Luj! Luj! Luj!” viču oni. Ali ne mogu da me vide. Nalazim se na drugoj strani žive ograde. Među lišćem ima otvora tek koliko da oko proviri. O gospode, učini da prođu. Gospode, neka poredaju leptirove po maramici na šljunku. Neka prebroje svoje mrkonje, crvene admirale i belce. Ali samo mene da ne vide. Ja sam kao tisa zelen u senci žive ograde. Kosa mi je od lišća. Moj se koren uvrežio u srcu zemlje. Moje je telo stabljika. Gnječim stabljiku. Jedna kapljica se cedi iz rascepline i lagano, s naporom, biva sve veća. Sad je nešto ružičasto prošlo pored otvora u lišću. Blesak nečijeg oka kliznuo je kroz pukotinu. Taj blesak je pao na mene. Ja sam dečak u sivom flannelskom odelu. Pronašla me je. Osećam kao nečiji udarac u potiljak. Poljubila me je. Sve je uzdrmano.”

”Pojurila sam”, reče Džini, ”posle doručka. Spazila sam kako se u živoj ogradi na jednom mestu kreće lišće. Pomislila sam ’To je ptica u gnezdu’. Razmakla sam lišće da pogledam; ali nije bilo ptice u gnezdu. Lišće se i dalje

kretalo. Uplašila sam se. Projurila sam pored Suzane, pored Rode i Nevila i Bernarda koji su razgovarali u šupi za alat. Vikala sam trčeći sve brže i brže. Šta to pokreće lišće? Šta to pokreće moje srce? Tako sam uletela ovamo i ugledala te zelenog kao žbun, kao grana, sasvim nepomičnog, tebe Luje, ukočenog pogleda. 'Da nije mrtav?' pomislila sam i poljubila te, tako da mi je srce podskočilo ispod ružičaste haljine kao ovo lišće koje se i dalje kreće, iako nema šta da ga pokrene. Osećam miris zdravca; osećam truli miris zemlje. Igram. Talasam se. Naletela sam na tebe kao mreža od svetla. Sva drhtim obisnuta o tebe."

"Videla sam", reče Suzana, "kada ga je ona poljubila. Baš sam bila digla glavu sa saksije s cvećem i pogledala kroz procep u živoj ogradi. Videla sam je kada ga je poljubila. Videla sam ih, Džini i Luja kako se ljube. Svoj bol ću zato zaviti u maramicu. Sabiću ga u tvrdi loptu. Pre nego što počne škola i sama ću otići u bukovu šumu. Neću tamo sedeti za stolom i računati. Neću sedeti pored Džini i pored Luja. Uzeću svoj bol i položiti ga na žile bukava. Promatraću ga i uzeću ga među prste. Oni me neće pronaći. Ješću lešnik i tražiću jaja po trnjaku, kosa će mi se ulepiti, spavaću ispod živih ograda, piću vode iz jarkova i umreću tamo."

"Suzana je prošla pored nas", reče Bernard. "Prošla je pored šupe s maramicom zgužvanom u loptu. Nije plakala, ali su joj se oči, inače tako lepe, suzile kao u mačke pre nego što će skočiti. Poći ću za njom, Nevile. Pažljivo ću je pratiti, da joj se nađem pri ruci, da zadovoljim svoje ljubopitstvo, da je utešim kada se bude izbezumila od jada i pomislila "Ja nikog nemam".

"Eno je, ide preko polja, njiše se nemarno, hoće da nas obmane. Stigla je do uvale; misli da je niko ne vidi; počinje da trči, držeći pred sobom stisnute pesnice. Nokti joj se susreću u lopti od maramice. Skreće prema bukovoj šumi dalje do svetlosti. Širi ruke približavajući se šumi i ulazi u senku kao plivač u vodu. Ali su joj oči zasenjene posle svetlosti, ona se tetura i baca na žile drveća, dole gde svetlost izgleda kao da udiše i izdiše. Grane se dižu i spuštaju. Ovde je

nemir i tegoba. Ovde je mrak. Svetlost je ćudljiva. Ovde je patnja. Źile drveća prave skelete po zemlji; mrtvo je lišće zgomilano po uglovima. Suzana je prostrla svoj bol. Maramica leŹi na Źilama bukava, a ona jeca, sedeći šćućurena tamo gde je pala.”

”Videla sam da ga je poljubila”, reće Suzana ”Pogledala sam kroz lišće i videla je. Poigravala je poprskana dijamantima lakim kao prašina. A ja sam zdepasta, Bernarde, mala. Imam oči koje se primiću samoj zemlji i vide bubice u travi. Źuta toplina u mojim grudima pretvorila se u kamen kada sam ugledala DŹini kako ljubi Luja. Ješću travu i umreću u nekom jarku u blatnjavoj vodi u kojoj je istrunulo suvo lišće.”

”Spazio sam te da ideš”, reće Bernard. ”Dok si prolazila pored vrata šupe za alat ćuo sam te kako vićeš ’Ja sam nesrećna’. Spustio sam noŹ. Sa Nevilom sam pravio brodove od drveta za loŹenje. Kosa mi je sva u neredu, jer kada mi je gospođa Konstabl rekla da se oćešljam, spazio sam muvu u paućini i upitao, ’Kako bi bilo da oslobodim ovu muvu? Da li da dozvolim da muva bude pojedena?’ Zbog takvih stvari uvek zakašnjavam. Kosa mi je rašćupana, a ovo iverje se zaplelo u njoj. Kada sam te ćuo da plaćeš pošao sam za tobom; video sam te kako spuštaš zguŹvanu maramicu, sav bes, sva mrŹnja bili su vezani u ćvor u njoj. Ali će sve zaćas proći. Naša su tela jedno uz drugo. Ti me ćuješ kako dišem. Ti vidiš ovog kukca kako nosi list na lećima. On trćka sad na ovu, sad na onu stranu, tako da ćak i tvoja Źelja za posedovanjem jedne jedine stvari (ovog puta je to Luj) dok posmatraš tu bubicu, mora da se pokoleba kao ova svetlost što titra kroz lišće bukava; tako da će najzad reći koje se kreću u mraćnim dubinama tvoje svesti razvezati taj ćvor patnje sabijen u tvoju maramicu.”

”Volim”, reće Suzana, ”i mrzim. Źelim samo jednu jedinu stvar. Moje su oči bez sjaja. DŹinine bacaju hiljadu varnica. Rodine su kao ono belo cveće na koje uveće sleću leptirovi. Tvoje se šire do krajnjih granica i nikad se ne zatvaraju. Ali ja sam već krenula svojim putem. Vidim kukce u travi. Iako mi

mama još uvek plete čarape i veze kecelje i još sam dete, ja volim i mrzim.”

”Ali kad sedimo zajedno, sasvim blizu”, reče Bernard, ”rečenicama se stapamo jedno u drugo. Okružuje nas izmaglica. Sačinjavamo nestvarno podneblje.”

”Vidim bubicu”, reče Suzana. ”Sad je crna, vidim; sad je zelena. Ja se spletem na jednoj jedinoj reči. Dok ti odlutaš, otisneš se sve više i više i samo sipaš reč za rečju.”

”A sada”, reče Bernard, ”hajde da se igramo istraživanja. Među drvećem se nalazi bela kuća. Leži tamo dole daleko ispod nas. Zaronićemo kao plivači koji tek dodiruju dno vrhovima prstiju. Ronićemo kroz zeleni vazduh lišća, Suzana. Mi tonemo dok trčimo. Talasi se sklapaju nad nama, bukvinu lišće se dodiruje nad našim glavama. Eno sata na štali sa pozlaćenim skazaljka koje sijaju. Ono su ravnine i strmine na krovu velike kuće. Eno, mali konjušar trupka po dvorištu u gumenim čizmama. To je Elvedon.”

”Pali smo sa vrhova drveća na zemlju. Vazduh više ne valja duge, tužne purpurne talase oko nas. Dodirujemo zemlju; gazimo po njoj. Ovo je nisko potkresana živa ograda u bašti gospodarica. Ovuda se one šetaju u podne i makazama potkresuju ruže. Sada se nalazimo u okrugloj šumi opasanoj zidom. To je Elvedon. Vidao sam putokaze na raskršćima čiji je jedan kraj pokazivao ’Put za Elvedon’. Ovde još niko nikada nije bio. Paprat ima jak miris, a ispod nje rastu crvene gljive. Budimo evo, pospale čavke koje još nikada nisu videle ljudsko biće; a sada gazimo po trulom hrastovom žiru, pocrvenelom i klizavom od starosti. Ovu šumu obavija zid kao prsten; niko ne dolazi ovamo. Slušaj! To se džin-žaba praćnula u žbunju; ovo je potop neke prastare šišarke pale da istrune među paprati.”

”Stani na ovu ciglu. Pogledaj preko zida. To je Elvedon. Eno gospođe, sedi između dva dugačka prozora i piše. Baštovani čiste ledinu džinovskim metlama. Mi smo prvi posetioci ovog mesta. Mi smo otkrili nepoznatu zemlju. Ne mrdaj se; ako nas baštovani budu primetili, pucaće na nas. Prikovaće nas za

vrata od štale kao lasice. Pogledaj! Ne miči se. Uхвати se čvrsto za paprat na vrhu zida.”

”Vidim gospođu kako piše. Vidim baštovane kako čiste”, reče Suzana. ”Kad bismo umrli ovde, niko nas ne bi sahranio.”

”Beži!” reče Bernard. ”Beži! video nas je baštovan sa crnom bradom. Ubiće nas iz puške. Ubiće nas kao kreje i prikucaće nas na zid! Nalazimo se u neprijateljskoj zemlji. Moramo pobeći u bukovu šumu. Moramo se sakriti ispod drveća. Ja sam pri dolasku zalomio jednu grančicu. Postoji jedna tajna staza. Sagni se što više možeš. Pođi za mnom i nemoj se osvrutati. Oni će pomisliti da smo lisice. Potrči.”

”Sad smo bezbedni. Sad se opet možemo ispraviti. Možemo ispružiti ruke pod ovim visokim svodom, u ovoj prostranoj šumi. Ne čujem ništa. Ovo je samo šum vazduha koji se talasa. A ovo šumski golub napušta skrovište na vrhu bukve. Golub udara vazduh; golub udara vazduh drvenim krilima.”

”I dalje nastavljaš”, reče Suzana, ”da brbljaš naprazno. Penješ se kao vrvac nekog luftbalona sve više i više iznad slojeva lišća, van domašaja. A sada oklevaš. Sada me vučeš za suknju i osvrćeš se za sobom nižući rečenice. Pobegao si od mene. Evo bašte. Evo žive ograde. Evo Rode na stazi, njiše latice cveća u mrkom laboru.”

”Svi moji brodovi su beli”, reče Roda. ”Ne volim crvene latice slezovače i zdravca. Volim bele latice koje zaplove kada nakrenem labor. Imam flotu, ona plovi od obale do obale. Baciću i jednu grančicu da bude kao neka greda davljeniku mornaru. Baciću i kamičak da vidim kako će se podići mehuri iz dubina ovog mora. I Nevil i Suzana su otišli; Džini je u povratku, možda bere ribizle sa Lujom. Neću još dugo biti sama, tek koliko da gospođica Hadson rasporedi naše sveske po školskoj katedri. Imam još samo malo slobode. Skupila sam sve opale latice i dala im zamaha da zaplivaju. U neke sam stavila kapljice kiše. Ovde ću postaviti kulu svetilju, krunicu slatkog graška. A sada ću da zanjišem mrki labor, da moji brodovi krenu na talasima. Neki će potonuti.

Neki će se razbiti o grebene. Jedan plovi sam. To je moj brod. On plovi prema ledenim pećinama gde riču morski lavovi i gde stalaktiti tresu svoje zelene lance. Talasi se dižu; kreste im se kovrdžaju; gle, tu su i svetiljke na vrhovima katarki. Razbili su se, potonuli su, svi sem mog broda koji se, evo, penje na talasima, izbegava oluju i stiže do ostrva na kome papagaji brbljaju i puzavice...”

”Gde je Bernard?” reče Nevil. ”Uzeo je moj nož. Bili smo u radionici i pravili brodove, kada je pored vrata prošla Suzana. Tada je Bernard ostavio svoj brod i pošao za njom sa mojim nožem, onim oštrim kojim se može rezati kobilica. Bernard je kao neka olabavljena žica, kao slomljeni uređaj za zvonice, većito o nečemu brblja. On je kao morska alga koja visi sa prozora, sad mokra, sad suva. Ostavio me je na cedilu; pošao je sa Suzanom; i ako Suzana bude plakala, on će izvaditi moj nož i pričaće joj priče. Velika oštrica je car; slomljena oštrica je Crnac. Mrzim sve što se klati; mrzim sve što je vlažno. Mrzim da lutam i brkam stvari. Evo zvono zvoní, zakasnićemo. Sada moramo ostaviti igračke. Moramo zajedno ući u učionicu. Sveske su raspoređene jedna pored druge po zelenom, čojom zastrtom stolu.”

”Neću da menjam taj glagol”, reče Luj, ”dok ga Bernard ne izmenja. Moj otac je bankar u Brizbejnu, zato ja govorim sa australijskim akcentom. Pričekaću i podražavaću Bernarda. On je Englez. Svi su oni Englezi. Suzanin otac je sveštenik. Roda nema oca. Bernard i Nevil su gospodski sinovi. Džimi živi kod svoje bake u Londonu. Svi oni sad sisaju svoja pera. A sada uvrću sveske i posmatrajući iskosa gospođicu Hadson, broje grimizna dugmeta na njenom prsluku. Bernard ima iver u kosi. Suzana je sva zajapurena u licu. Oboje su crveni. Samo sam ja bled; uredno sam obučen, pantalone mi pridržava kajiš s mesinganom kopčom u obliku zmije. Znam lekciju napamet. Znam više nego što će oni ikada znati. Znam sve padeže i sve rodove; mogao bih da znam sve na svetu kada bih to želeo. Ali ja ne želim da izbijem na površinu i da verglam lekciju. Moje korenje se zapliće oko sveta kao žilice u saksiji. Ne

želim da izbijem na površinu i da živim u svetlosti ovog velikog časovnika sa žutim cifarnikom što otkucava tik-tak. Džini i Suzana, Bernard i Nevil spliću se u jedan švigar kojim hoće da me bičuju. Oni se smeju mojoj urednosti i mome australijskom akcentu. Pokušaću sada da podražavam Bernarda koji tiho vrska latinske reči.”

”Sve su to bele reči”, reče Suzana, ”kao šljunak koji se nalazi na morskoj obali.”

”Šibaju svojim repovima levo, desno, dok ih izgovaram”, reče Bernard. ”Mašu repovima; šibaju repovima, polete kroz vazduh u jatima, sad na ovu, sad na onu stranu, kreću se sve odjednom, pa se čas razidu, čas opet nađu zajedno.”

”To su žute, to su plamene reči”, reče Džini. ”Želela bih da imam jednu plamenu žutu, mrkožutu haljinu, pa da je nosim uveče.”

”Svako glagolsko vreme”, reče Nevil, ”znači nešto drugo. Postoji red na ovom svetu; postoje odlike, postoje razlike na ovom svetu po čijoj ivici ja koračam. Jer ovo je samo početak.”

”Sad je gospođica Hadson”, reče Roda, ”zatvorila knjigu. Sad počinje užas. Uzela je komad krede i ispisuje cifre: šest, sedam, osam, zatim jedan krst i najzad jednu crtu na tabli. Koji je odgovor? Svi gledaju; svi gledaju kao da razumeju. Luj piše; Suzana piše; Nevil piše; Džini piše; čak je i Bernard počeo da piše. Samo ja ne mogu da pišem. Vidim samo brojke. Ostali predaju svoje odgovore jedan po jedan. Sada na mene dolazi red. Ali ja nemam odgovora. Ostalima je dozvoljeno da odu. Oni lupaju vratima. I gospođica Hadson odlazi. Mene su ostavili samu da nađem odgovor. Brojke više ništa ne znače za mene. Smisao je iščezao. Sat izbija tik-tak. Dve skazaljke su karavani koji prelaze pustinju. Crne crtice na cifarniku su zelene oaze. Velika skazaljka je krenula napred da nađe vodu. A mala s mukom posrće preko vrelog pustinjskog kamenja. Ona će umreti u pustinji. Kuhinjska vrata su se zalupila. Beskućni psi laju negde daleko. Gle, krivulja na brojki počinje da se ispunjava vremenom; ona obuhvata ceo svet. Počinjem da ispisujem jednu cifru kojom sam u zamku

uhvatila svet, dok sam ja ostala izvan te zamke; svet je jedna celina, a ja se nalazim izvan nje i vičem, 'O spasite me da me zauvek ne odnese vetar daleko od zamke vremena!'"

"Eno Rode, sedi i bulji u tablu", reče Luj, "sedi u učionici, dok se mi jurimo; ovde uberemo koju majčinu dušicu, a tamo čupnemo listić sa rutvice, dok Bernard priča priču. Lopatične kosti joj se dotiču na leđima, kao krila malog leptira. Dok ona bulji u brojke od krede, misli joj nalaze skrovišta u tim belim kružićima; one su zakoračile preko tih belih kvržica, same, u ništa. Te brojke nemaju nikakvog smisla za nju. Ona ne zna odgovor na njih. Ona nije kao drugi, ona je bez tela. Čak ni ja koji govorim sa australijskim akcentom, čiji je otac bankar u Brizbejnu, ne plašim se nje kao što se plašim ostalih."

"Hajde da se zavučemo", reče Bernard, "pod onaj svod od ribizli i da pričamo priče. Kako bi bilo da se nastanimo u podzemnom svetu. Hajde da zaposednemo našu tajnu teritoriju koju, kao svećnjaci, osvetljavaju viseće ribizle, blistavo crvene sa jedne strane, crne sa druge. Džini, ako se ovde šćućurimo jedno uz drugo moći ćemo da sedimo pod svodom ribizlinog lišća i da posmatramo kako se njene bobice klate kao kadionice. Ovo je naš svemir. Eno ih, idu kolskim putem. Suknje gospođice Hadson i gospođice Kari klize kao da gasu sveće. Eno Suzaninih belih soknica. Vidiš li, uredne Lujeve platnene cipele ostavljaju jasne tragove po šljunku. Do nas dopiru topla isparenja opalog lišća vegetacije koja truli. Sada se nalazimo u močvarnom predelu; u malaričnoj džungli. Naišli smo na jednog slona koji je sav beo od crva, ubijen je strelom koja ga je pogodila pravo u oko. Svetle oči skakutavih ptica orlova i kraguja vide se na sve strane. One misle da smo mi oboreno drveće. One kljucaju crva u stvari ćubastu kobru i ostavljaju ga sa gnojivim ožiljkom da ga rastrgnu lavovi. Ovo je naš svet, osvetljen polumesecima i zvezdama od svetlosti; velike, skoro prozračne latice zatvaraju otvore, kao purpurni prozori. Sve je neobično. Sve izgleda ili ogromno, ili vrlo malo. Stabljike cveća su debele kao hrastova stabla. Lišće, visoko gore, podseća na

kubeta prostranih katedrala. Mi što ovde ležimo džinovi smo od kojih drhti šuma.”

”To je tako ovde”, reče Džini, ”i u ovom trenutku. Ali mi ćemo uskoro otići. Još malo pa će gospođica Kari svrnuti u pištaljku. Krenućemo. Rastaćemo se. Ti ćeš u školu. Tvoji će nastavnici nositi krstove obešene o bele trake. A moja će vaspitačica sedeti ispod portreta kraljice Aleksandre tamo u nekoj školi na Istočnoj obali. U tu ćemo školu ići ja, Suzana i Roda. To je tako jedino ovde, jedino u ovom trenutku. Ležimo ispod žbunova ribizli i svaki put kada povetarac dune mi se zašarenimo od glave do pete. Moja ruka podseća na zmijsku kožu. Kolena su mi ružičasta, ploveća ostrva. Tvoje lice je kao jabukovo drvo uhvaćeno u mrežu.”

”Ova vrelina”, reče Bernard, ”izbija iz džungle. Lišće klepeće crnim krilima nad nama. Gospođica Kari je na terasi svrnula u svoju pištaljku. Moramo da se izvučemo ispod ovog šatorskog krila ribizlinog lišća i da se uspravimo. Grančice su ti se zaplele u kosu, Džini. Na vratu imaš zelenu gusenicu. Moramo se svrstati u red dvoje po dvoje. Gospođica Kari će nas povesti u kratku šetnju, dok gospođica Hadson ostaje da sedi za svojim pisaćim stolom i sređuje račune.”

”Dosadno je”, reče Džini, ”šetati glavnim putem, a da nema nijednog prozora, na koji bi se spustio pogled, nijednog zamućenog oka plavoga stakla koje bi bacilo svoj odsev na pločnik.”

”Moramo se svrstati u parove”, reče Suzana, ”i u hodu čuvati red, a ne da vučemo noge, da zaostajemo, a Luj treba da nas vodi, jer Luj nije lenština, ne zvera u oblake.”

”Pošto smatraju”, reče Nevil ”da sam suviše nežan za šetnje sa njima, pošto se vrlo lako zamorim pa se posle i razbolim, iskoristiću ovaj trenutak samoće, ovaj odmor od razgovora, da krstarim oko kuće i da ponovo pronađem ono osećanje, ako budem mogao, na taj način što ću stati na onaj isti stepenik na pola puta do odmorišta, na kome sam stajao kada sam sinoć kroz vrata čuo

priču o mrtvom čoveku, dok je kuvarica čarkala regulatorom za toplotu. Našli su preklanog čoveka. Lišće na jabuci beše se ukočilo; mesec na nebu gledao je razrogačeno, a ja nisam bio u stanju da koraknem na sledeći stepenik. Našli su ga u oluku. Njegova je krv grgorila niz oluk. Vilica mu je bila bela kao čeljust uginulog bakalara. Zauvek ću zvati ovaj trenutak grčenja, ovaj trenutak krutosti, 'smrt među jabukovim drvećem'. Plovili su bledosivi oblaci i ono neutoljivo drvo, neumoljivo drvo u oklopu srebrne kore. Talasić mog života bio je uzaludan. Nisam bio u stanju da nastavim put. Zbog prepreka. 'Ne mogu da pređem preko ove neshvatljive prepreke', rekao sam. A drugi su prelazili. Jer mi smo prokleti, svi do jednog, jabukovim drvetom, neumoljivim jabukovim drvetom koje nismo u stanju da zaobiđemo."

"Popustio je grč, prošla ukočenost; nastaviću da istražujem okolinu kuće u ovo kasno popodne, kad zalazi sunce, kad sunce stvara zejtinaste mrlje po linoleumu, i krivulja svetla kleči na zidu, tako da noge stolica izgledaju kao slomljene."

"Kad smo se vraćali iz šetnje", reče Suzana, "videla sam Floru u bašti iza kuhinje, vetar je svuda oko nje snažno šibao veš, pižame, muške gaće, spavaćice. A Ernest ju je ljubio. Imao je na sebi zelenu čojanu kecelju i čistio je srebro; usta su mu bila skupljena kao naboran novčanik; stezao ju je, dok su pižame snažno lepršale između njih. Bio je slep kao bik, ona je gubila svest od zanosu, samo su tanke žilice rumenile njene bele obraze. Iako nas oni sada služe, jer je vreme čaju, donose tanjire sa hlebom i buterom i šolje s mlekom, ja vidim pukotinu u zemlji iz koje šišti vrela para; čajnik krklja kao što je Ernest krkljao, a mene šiba vetar kao što je šibao pižame, čak i kada se moji zubi zarivaju u meki hleb i buter i kada srčem slatko mleko. Ne bojim se ni vrućine, ni ledene zime. Roda sanjari šišajući koru hleba natopljenju mlekom; Luj posmatra susedni zid svojim kao puž zelenim očima; Bernard pravi valjuške od hleba i naziva ih "ljudima". Nevil je uz određen i odlučan pokret završio sa jelom. Savio je svoj salvet i povukao ga kroz srebrni prsten. Džini prepliće

prstima po stolnjaku i izvodi njima piruete na suncu. A ja se ne bojim ni vrućine, ni ledene zime.”

”Evo”, reče Luj, ”svi se dižemo; svi ustajemo. Gospodica Kari širi crnu knjigu na harmonijumu. Teško nam je da zadržimo suze dok pevamo, dok se molimo Bogu da nas čuva dok spavamo i nazivamo sebe malom decom. Kad smo tužni i kada drhtimo od straha slatko nam je da pevamo zajedno, lako naslonjeni na Suzanu, Suzana na Bernarda, držeći se za ruke, bojeći se mnogo čega, ja svog akcenta, Roda računa; pa ipak odlučni do pobeđe.”

”Penjemo se uz stepenice u gomili kao poniji”, reče Bernard, ”tapkamo i trupkamo jedno za drugim da bismo se okupali jedno po jedno. Trčkamo, podskakujemo, skačemo uvis po tvrdim, belim krevetima. Došao je red na mene. Sad ću se ja kupati.”

”Gospođa Konstabl, opasana peškirom za kupanje, uzima sunder boje limuna i zamače ga u vodu; postao je mrk kao čokolada; s njega kaplje voda; ona ga drži visoko iznad mene, ja drhtim, a ona ga cedi. Voda mi curi niz oluk kičme. Svetle strele uzbuđenja padaju sa svih strana. Osećam se kao da sam obavijen toplim mesom. Vlaže se suva udubljenja; moje hladno telo se zagrejalo; nakvašeno je i svetluca se. Voda se sliva i obavlja me kao jegulja. Zavili su me u tople ubruse i dok trljam leđa moja krv prede od njihove grubosti. Bogata i teška osećanja skupljaju se na krovu moje svesti; pljuskom zapljuskuju dan i šuma, Elvedon, Suzana i golubovi. Slivajući se niz zidove moje svesti, tekući mlazom, dan pada obilato i blistavo. Labavo privezujem pižamu oko struka i ležem ispod ovog tankog čaršava, ploveći po plitkoj svetlosti koja podseća na vodenu mrežu što je preko mojih očiju prebacilo talas. Kroz njega čujem daleko, još dalje, početak pritajene i udaljene horske pesme: točkove, pse, viku ljudi, crkvena zvona; horska pesma otpočinje.”

”Kada savijem haljinu i košulju”, reče Roda, ”zaboravim svoju beznadežnu želju da budem Suzana, da budem Džini. Opružiću noge tako da dodiruju ogradu kreveta; dodirujući je ubediću sebe da dotičem nešto postojano.

Zato sada ne mogu da potonem; ne mogu sasvim da propadnem kroz tanki čaršav. Prostrla sam svoje telo po ovom tankom dušekui visim obešena. Iznad zemlje sam. Više ne stojim uspravno, niko ne može da me obori i povredi. Sve je meko i savitljivo. Belasaju se zidovi i ormani i savijaju svoje žute kvadrate iznad kojih se svetluca blede ogledalo. Sada može da istekne iz mene svest. Mogu da razmišljam o svojim armadama koje plove visokim talasima. Pošteđena sam neprijatnih dodira i sukoba. Plovim sama ispod belih grebena. Šta je ovo, ja tonem, propadam! Ono je ugao ormana; ovo je dečje ogledalce. Ali oni se izobličuju, izdužuju. Tonem na crnom perju sna; njegova gusta krila pritiskaju mi oči. Putujući kroz mrak vidim opružene leje cveća i gospođu Konstabl kako izleće iz pampasne trave da mi kaže: došla mi je tetka da me poveze svojim kolima. Ulazim u njih; bežim, dižem se u čarobnim čizmama iznad krošnji drveća. A sada sam pala na pod u kolima ispred vrata koja vode u hol, tu sedi ona i klima žutim perjem, dok su joj oči hladne kao staklenici. O, samo da se probudim iz ovog sna! Gle, pa to je komoda. Daj da se izvučem iz ove vode. Ali oni sve više navaljuju; odvlače me na svojim velikim ramenima; okrenula sam se; ležim opružena usred ovih dugih traka svetlosti, ovih dugih talasa, ovih beskrajnih staza, a ljudi me gone, gone.”

Sunce se podiglo još više. Plavi, zeleni talasi raširili su namah svoju lepezu preko obale praveći krugove oko vrška morske trave, ostavljajući za sobom plitke barice svetlosti tu i tamo po pesku. Ostavljajući tanak, crni okvir. Stene, ranije meke i magličaste, sada su se stvrdle i dobile crvene brazde.

Oštre trake senke polegle su po travi, a od rose koja je poigravala na krajevima cveća i lišća vrt je podsećao na mozaik pojedinačnih varnica koje se još nisu slile u jednu celinu. Ptice sa žutim i crvenim pegama na grudima otpevale su zajedno po koju melodiju, besno, izvodeći je kao klizači figure, ruku pod ruku, da odjednom začute i rasprše se.

Sunce je bacalo sve šire oštrice po kući. Svetlost je doticala nešto zeleno

u uglu prozora i pretvorila ga u komad smaragda, u udubljenje čiste zelene boje, nalik na voćku bez koštice. Izoštravalo je ivice stolica i stolova i vezlo bele stolnjake tamnim zlatnim žicama. Kako se svetlost pojačavala, tako se pokoji pupoljak tu i tamo raspolućivao i istresao drhtav cvet zelenih vena; kao da od napora pri rascvetavanju on počinje da se njiše i da bruji tihom muzikom kako njegovi krhki prašnici udaraju o bele zidove latica. Sve je postalo pomalo bezoblično kao da je porculanski tanjir zaplivao, a čelik na nožu se pretvorio u tečnost. Za sve to vreme talasi su se sudarali uz potmule udare, kao kad debla padaju na obali.

”Najzad je”, reče Bernard, ”došao trenutak. Došao je dan. Karuce su pred vratima. Od mog velikog kofera Džordžove krive noge još više su se iskrivile. Ona odvratna ceremonija oko davanja napojnica i mnogih doviđenja u holu okončana je. Još preostaje obred sa mojom majkom, od koga mi se steže grlo, i obred rukovanja sa ocem; a sada moram da mašem i da mašem sve dok ne zađemo za ugao. Evo, i ta ceremonija je prošla. Neka je hvala nebesima, sve ceremonije su prošle. Sam sam; najzad polazim u školu.”

”Svako kao da obavlja stvari samo još ovaj put i nikada više. Nikada više. Stravična je ta gužva. Svi znaju da ja idem u školu, da ja polazim u školu. ’Mali polazi u školu’, rekla je sluškinja čisteći stepenice. A ja ne smem da plaćem. Moram sve da ih posmatram ravnodušno. Pred nama zjapi strašan portal stanične zgrade; ’gleda me sat mesečevog oblika’. Moram da ređam bezbrojne fraze da bih izgradio nešto čvrsto između sebe i razrogačenih sluškinja, razrogačenih časovnika, razrogačenih lica, ravnodušnih lica, inače ću se zaplakati. Eno Luja, eno Nevila, obučeni su u dugačke kapute, prolaze pored biletarnice i nose školske torbe. Smireni su. Pa ipak izgledaju drukčije.”

”Evo Bernarda”, reče Luj. ”On je smiren; njemu nije neprijatno. On njiše torbu dok ide. Poći ću s Bernardom, zato što se on ne boji. Neka sila nas je povela pored biletarnice i izvela na peron isto kao kad vodena struja nanese

grančice i slamke oko stubova mosta. Eno veoma moćne, kao boca zelene lokomotive bez vrata, sva je od leđa i bokova; pušta paru. Železničar svira u pištaljku; zastavica je spuštena; bez napora, vlastitom snagom, kao što lavina kreće uz blagi trzaj, krećemo i mi. Bernard je rasprostro prostirku i igra se piljaka. Nevil čita. London se mrvlji. London se diže i spušta u velikim talasima. Vide se čekinje dimnjaka i kula. Eno bele crkve; evo katarke među tornjevima. A eno i nekog kanala. Prolazimo pored neizgrađenih prostora sa asfaltnim stazama. Čudno je što se po njima ljudi sada šetaju. Eno brda ispruganog crvenim kućama. Neki čovek prelazi preko mosta, pas ga prati u stopu. Dečak u crvenom se sprema da iz puške gađa fazana. Dečak u plavom odgurnuo je dečaka u crvenom u stranu. 'Moj ujak je najbolji strelac u Engleskoj. Moj rođak ima titulu majstora lovca na lisice'. Počinje hvalisanje. Samo ja ne mogu da se hvalim, jer moj je otac bankar u Brizbejnu, jer ja govorim sa australijskim akcentom."

"Posle čitave ove gužve", reče Nevil, "posle ove gungule i gužve, stigli smo. Ovo je zaista veliki trenutak - ovo je zaista svečan trenutak. Dolazim kao lord u svoju palatu. Osnivač škole je član naše porodice; taj slavni član naše porodice stoji u dvorištu s jednom nogom podignutom. Pozdravljam našeg osnivača. Plemenita rimska atmosfera vlada u ovim strogim, četvorouglastim dvorištima. U učionicama su već upaljene sijalice. Ovo su verovatno laboratorije; a ono je biblioteka u kojoj ću ja studirati preciznost latinskog jezika, čvrsto stati na dobro izgrađene rečenice i izgovarati Vergilijev i Lukrecijev izraziti i sonorni heksametar; i skandiraću, sa strašću koja nikada nije ni mračna, ni neodređena, Katulove ljubavne pesme, čitajući ih iz neke velike knjige, nekog kvarta sa marginama. Isto tako, ležaću po poljima na golicavoj travi. Ležaću sa svojim drugovima pod kulama brestovih stabala."

"Gle, evo direktora škole. Na žalost, baš je smešan. Suviše je umazan, jednom reči suviše se sija i crni, kao kakva statua u nekom narodnom parku. S leve strane besprekornog prsluka, kao bubanj zategnutog prsluka, visi krst."

”Stari Krejn se diže da nas pozdravi”, reče Bernard. ”Stari Krejn, direktor škole, ima nos kao planina pri zalasku sunca i plavu brazgotinu na bradi nalik na šumom obraslu jarugu koju je neki putnik oprljio; onakvu šumom obraslu jarugu kakvu vidamo sa prozora voza. On se lako njiše u hodu, i predano izgovara krupne i zvučne reči. Volim krupne i sonorne reči. Ali njegove su reči suviše krupne da bi bile istinite. Samo izgleda da je u međuvremenu ubedio sebe u njihovu istinitost. I kada on evo napušta ovu sobu, jako se naginjući na jednu, pa na drugu stranu, i grabi kroz pokretna vrata, svi se nastavnici poprilično nagnu na jednu, pa na drugu stranu i grabe kroz pokretna vrata. Ovo nam je prva noć u školi, daleko od naših sestara.”

”Ovo mi je prva noć u školi”, reče Suzana, ”daleko od oca, daleko od kuće. Oči su mi naduvene; peku me od suza. Mrzim miris borovine i linoleuma. Mrzim vetrom išibano žbunje i higijenske pločice po podu. Mrzim vesele šale i uglancan izgled sviju redom. Ostavila sam svoju vevericu i golubove našem momku da ih čuva. Kuhinjska vrata su se zalupila i sačma šušketala po lišću kada Persi puca na vrane. A ovde je sve lažno; sve varljivo. Roda i Džini sede daleko od mene obučene u mrki serž; posmatraju gospođicu Lambert koja sedi ispod slike kraljice Aleksandre i čita iz knjige. Tu se nalazi i plavi smotuljak veza neke učenice iz starijeg razreda. Da nisam napućila usne, da ne zavrćem maramicu, zaplakala bih se.”

”Purpurna svetlost na prstenu gospođice Lambert”, reče Roda, ”šeta gore, dole preko crne mrlje na beloј stranici molitvenika. Opojna, zavodnička svetlost. Sada dok nam po spavaćim sobama raspakuju kofere mi sedimo u grupi ispod mapa čitavog sveta. Tu su i pisaći stolovi sa udubljenjima za mastionice. Ovde ćemo mastilom pisati zadatke. Samo sam ja ovde niko i ništa. Bezlično stvorenje. Čitava ova velika družina obučena u mrki serž lišila me je mog identiteta. Svi smo mi ovde tupi, bez druga. Potražiću jedno lice, smireno, monumentalno lice, proglasiću ga za sveznajuće, nosiću ga u grudima kao znamenje i zatim (dajem reč da ću tako postupiti) naći neku uvalicu u šumi gde

ću napraviti izložbu svog neobičnog blaga. Dajem sebi reč da ću to učiniti. I zato sada neću plakati.”

”Ova crnomanjasta žena”, reče Džini, ”sa izbočenim jagodicama, ima večernju haljinu sjajnu kao školjka, dezeniranu kao mramor. To je lepo za leto, ali bih ja za zimu više volela tanku haljinu protkanu crvenim nitima koje bi se sijale pri svetlosti kamina. Kada se upale sijalice, obukla bih tu crvenu haljinu tanku kao veo, koja bi se lepršala oko mog tela i zavijorila kad stupim u salu izvodeći piruete. A kad se spustim na pozlaćenu fotelju nasred sobe, složila bi se u obliku cveta. Međutim, gospođica Lambert nosi neprovidnu haljinu koja kao vodopad pada, od snežnobelog riša oko vrata, dok sedi pod slikom kraljice Aleksandre i jednim belim prstom čvrsto pritiskuje stranu knjige. A mi se molimo Bogu.”

”U punoj paradi, u redovima dvoje po dvoje”, reče Luj, ”idemo u crkvu. Volim onu mutnu svetlost koja se prospe kada stupimo u svete kuće. Volim hodanje u redu. Ulazimo u klupe; sedamo. Kad prispemo ovamo, naše odlike prestaju da važe. Dopada mi se to što se sada naginjući se lako u stranu, ali bez preterivanja, dr Krejn penje na predikaonicu i što čita iz Biblije koja leži na leđima mesinganog orla. Presrećan sam; srce mi se snažno širi, ispunjava se. U mojoj uzdrhtaloj, strahovito uzbuđenoj svesti on smiruje oblake zakovitlane prašine - jednom smo igrali oko božičnog drvceta i oni koji su delili poklone zaboravili su me, pa je debela žena rekla, ’Ovaj mali nije dobio poklon’, zatim je za mene skinula blistavu britansku zastavu sa vrha jelke, a ja sam zaplakao od besa - što su me zaboravili i što me sažaljevaju. Zahvaljujući njegovom autoritetu, njegovom krstu sve je to potisnuto i mene obuzima osećanje da je zemlja ispod mene, da moje korenje prodire duboko, duboko dole, dok se u centru ne obavije oko nečeg čvrstog. Vraća mi se osećanje kontinuiteta dok on čita. Postajem lice u povorci, žbica u ogromnom točku što se okreće i najzad me uspravlja ovde i sada. Živim u mraku, skriven, ali kada se točak pokrene (dok on čita) penjem se u mutnoj svetlosti pri kojoj jedva nazirem dečake što

kleče, stubove i spomen ploče. Ovde nema grubosti, ni iznenadnih poljubaca.”

”Ovaj grubijan preti mojoj slobodi moleći se Bogu”, reče Nevil. ”Nezagrejane maštom njegove hladne reči padaju na moju glavu kao krupno kamenje, dok mu se pozlaćeni krst njiše na prsluku. Svako ko poteže božju reč izvitoperava je. Rugam se, smejem se ovoj bednoj religiji, ovim drhtavim, bolom izmoždenim spodobama koje se kao izranavljeni leševi, kreću niz beli put kroz senke smokvinog drveća gde se u prašini koprcaju dečaci, golišavi dečaci; a kozje mešine pune vina vise pred vratima krčmi. O Uskrsu sam putovao u Rim sa svojim ocem. Neki ljudi su ulicama nosili trupa-trapa drhtavu figuru Hristove majke i izbolovano telo Hristovo u staklenom sanduku.”

”Nagnuću se u stranu kao da hoću da se počešem po butini. Tako ću moći da vidim Persivala. Eno ga gde uspravno sedi sa mladoom decom. Prilično teško diše kroz pravi nos. Paganski ravnodušno zagledao se plavim i čudno bezizraznim očima u stub preko puta. Bio bi divan i pompezan crkveni tutor. Trebalo bi mu dati brezovu šibu da mlati dečake zbog rđavog ponašanja. On je u savezništvu sa latinskim frazama na spomen-pločama. On ništa ne vidi; ništa ne čuje. On živi daleko od nas u nekom paganskom svetu. Ali gle, zamahnuo je rukom da se počeše po vratu. Zbog takvih gestova čovek se beznadežno zaljubi u život. Na isti način zamahuju Dalton, Džons, Edgar i Bejtman. Ali ne tako vešto.”

”Najzad je”, reče Bernard, ”prestalo ovo režanje. Svršila se propoved. Govornik je u prah razneo igru belih leptirova pred ulaznim vratima. Njegov rapav, rutav glas podseća na neobrijanu bradu. Eno ga, kao pijani mornar ljulja se prema svom mestu. Ovaj će gest pokušati da podražavaju svi ostali nastavnici. Ali pošto su rasklimatani i trapavi i nose sive pantalone, uspeće samo da ispadnu smešni. Ja ih ne prezirem. Kako ja osećam stvari, njihove grimase mi se čine dostojne sažaljenja. Pored mnogih zabeležiću ovaj podatak za budućnost u svojoj beležnici. Kad odrastem, nosiću sobom jednu beležnicu - debelu svesku od mnogo strana sa alfabetarom. U nju ću unositi svoje fraze.

Pod P će doći 'Prah leptirova'. Ako budem u svom romanu opisivao sunce na simsu od prozora, pogledaću pod P i naći ću 'prah leptirova'. To će biti korisno. Drvo 'senči prozor zelenim prstima'. I to će biti korisno. Ali avaj! šta sve neće odvući moju pažnju: sitnice kao što je šarena bombona ili u slonovaču ukoričen Silvijin molitvenik. Luj je u stanju da satima, netremice posmatra prirodu. A ja ubrzo dižem ruke, sem kad razgovaram s nekim. 'Jezero moje svesti' neuznemiravano veslima, lagano se talasa i uskoro pada u baršunast dremež. I to će biti korisno."

"Izlazimo iz ovog svežeg hrama na žute poljane sa sportskim terminima", reče Luj. "I pošto je polupraznik (Vojvodin rođendan) sešćemo u visoku travu, dok će ostali igrati kriket. Kada bih ja bio oni i sam bih to izabrao. Prikačio bih zaštitne podmetače za kolena, pa bih krupnim koracima prešao preko igrališta do na čelo betsmena. Eno gle, svi jure za Persivalom. Nezgrapen je. Trapavo korača niz poljanu kroz visoku travu sve do brestova. Pa ipak izgleda veličanstveno, kao kakav srednjovekovni vojskovođa. Kao da na travi ostavlja za sobom svetao trag. O, pogledajte nas kako kaskamo za njim, mi njegove verne sluge, spremni da stradamo kao ovce, jer će on bez sumnje nastojati da napravi kakav viteški podvig i da pogine na bojnem polju. Srce mi se steglo; struže mi grudi kao turpija sa dve oštrice; jedna je to što obožavam Persivalovu veličanstvenost; druga što prezirem njegov nemaran izgovor - ja koji sam toliko iznad njega - i što sam ljubomoran."

"A sada", reče Nevil, "neka počne Bernard. Neka razveze sa svojim pričama, dok mi budemo ležali zavaljeni. Neka nam opiše sve što smo videli i od toga napravi celinu. Bernard kaže da se od svega može napraviti priča. Ja sam priča. Luj je priča. Postoji priča o čistaču cipela, priča o jednookom čoveku, priča o ženi što prodaje morske pužice. Nek on veze svoju priču dok ja ležim na leđima i posmatram krutonoge siluete betsmena sa zaštitnim podmetačima na kolenima kroz nemirne vlati trave. Izgleda kao da čitav svet teče i krivuda, na zemlji drveće, na nebesima oblaci. Gledam kroz drveće u

nebo. Čini mi se kao da se utakmica igra tamo. Jedva, usred belih, mekih oblaka čujem glas 'Napred', i čujem glas 'Sudija'! Oblaci gube pregršti beline dok ih povetarac raščešljava. Kada bi ovo plavetnilo moglo zauvek da ostane; kada bi ovaj otvor zauvek postojao; kada bi ovaj trenutak zauvek..."

Ali Bernard i dalje priča. Slike izbijaju i izbijaju. 'Kao kamila... kraguj'. Kamila je kraguj; kraguj je kamila; jer Bernard je olabavljena žica, nevezana, ali i privlačna. To je tačno, jer kad on stane da govori, kad on pravi svoja besmislena poređenja, svi osećaju neko olakšanje. I zaplovimo kao da smo deo tog vrenja; osećamo se slobodni; izbegao sam nešto neprijatno, tako se čovek oseća. Čak su i tri bucmašta dečaka (Dalton, Larpent i Bejker) osetila isto rasterećenje. Njima se to dopada više nego kriket. Oni brbljajući hvataju fraze. Dopuštaju da im paperjaste vlati trave golicaju noseve. Tada svi osetimo težinu prisustva Persivala koji leži među nama. Njegovo čudno cerekanje izgleda da odobrava naš smeh. Evo ga, sada se valja u visokoj travi. Čini mi se da zubima gricka vlat trave. Dosadno mu je; a i meni. Bernard to primećuje istog trenutka. Zapažam kod njega izvestan napor, izvesno preterivanje u fraziranju, kao da će reći 'Pogledajte!' ali Persival kaže 'Ne'. Jer on uvek prvi zapaža neiskrenost; pa ume da bude grub do krajnosti. Rečenica se nemoćno vuče. Jeste, došao je onaj strasni trenutak kada Bernardova snaga omane i više nema pričanja, kada on još koji put cimne svoje pripovedačko zvonice pa umukne, zinuviši kao da će svakog momenta briznuti u plač. Tako, znači, u životna mučenja i poraze spada i to da naš drug nije u stanju da dovrši svoju priču."

"Da pokušam", reče Luj, "pre nego što ustanemo, pre nego što pođemo na čaj, da urežem u sećanje krajnjim naporom volje ovaj trenutak. On treba da ostavi trag. Rastajemo se; neki odlaze na čaj, neki da treniraju, a ja da pokažem svoj esej gospodinu Barkeru. To treba da ostavi traga. Iz nesklada, iz mržnje (prezirem preterivanje u pričama, duboko mi je odvratna Persivalova snaga) moj razbijeni duh je uskladilo jedno iznenadno opažanje. Neka drveće i oblaci budu svedoci mog potpunog jedinstva. Ja, Luj, ja koji ću hodati ovom zemljom

sledećih sedamdeset godina, pojavljujem se potpun, celovit, van mržnje i nesklada. Ovde na ovom okruglom travnjaku sedimo zajedno vezani čudesnom snagom neke unutrašnje prinude. Drveće se njiše, oblaci prolaze. Bliži se vreme kada će ovi monolozi postati dijalozi. Nećemo uvek odzvanjati kao gong posle udara, kad god u nama odjekne neka senzacija. Deco, naš život je bio kao gong koji odzvanja; buka i hvalisanje; udarci po potiljku u bašti.”

”Trava i drveće, putnik vazduh što stvara praznine u plavetnilu da ih opet popuni, što stresa lišće koje se samo od sebe obnavlja, ovaj naš okrugli travnjak, mi koji sedimo sa rukama obavijenim oko kolena, sve to nagoveštava neki drukčiji red, onaj što večito daje smisao stvarima. To je ono što sam u sekundi shvatio i što ću pokušati da večeras rečima izrazim, da iskujem u čelični prsten, makar ga Persival uništio, taj Persival što odlazi teturajući se i gazeći travu, dok sitna riba pokorno kaska za njim. Pa ipak, meni je potreban taj Persival; jer on nadahnjuje poezijom.”

”Koliko meseci”, reče Suzana, ”koliko godina sam jurila uz ove stepenice u tmurne zimske dane, u sveže prolećne dane? Nalazimo se na početku leta. Penjemo se na gornji sprat da obučemo bele dresove za tenis - Džini i ja, a Roda će doći za nama. Brojim svaki stepenik dok se penjem, i svaki izbrojan je odbrojan. Isto tako svake večeri otkinem prošli dan iz kalendara, pa ga zgužvam u čvrstu loptu. Činim to osvetnički, dok se Beti i Klara mole na kolenima. Ja se ne molim Bogu. Ja se svetim danima. Iskaljujem svoj gnev na njihovoj slici. Mrtav si sada, kažem, ti školski dane, omrznuti dane. Rukovodioci internata su učinili sve da junski dani - danas je dvadeset peti - izgledaju blistavi i imaju utvrđen red udaranjem u gongove, časovima, naredbama za umivanje, menjanje haljina, rad, jelo. Slušamo predavanja misionara iz Kine. Vozimo se velikim kolima asfaltnim drumovima da bismo prisustvovali koncertima u dvoranama. Vode nas u galerije i pokazuju nam slikarske izložbe.”

”Kod kuće se trava talasa po poljanama. Moj se otac naslonio na drveni

vratnik i puši. U kući se zalupe jedna vrata, pa druga dok letnji vazduh pućka duž praznih hodnika. Možda se neka stara slika ljulja na zidu. Jedna latica je pala sa ruže u vazi. Kolske zaprege kite žive ograde pramenjem sena. Sve to ja vidim, uvek vidim, dok prolazim pored ogledala na odmorištu stepenica sa Džini ispred sebe i Dorom koja se gega pozadi. Džini igra. Džini uvek igra u hodniku po ružnim, gledosanim pločicama; premeće se preko glave na igralištu; uzbere cvet iako je to zabranjeno, pa ga zadene sebi za uho, tako da tamne oči gospođice Peri zatrepću od divljenja, prema Džini, ne prema meni. Gospođica Peri voli Džini; i ja bih je volela, ali sada ne volim nikog, sem mog oca, golubova i veverice koje sam ostavila kod kuće, u kavezu, našem momku na staranje.”

”Mrzim malo ogledalo na stepenicama”, reče Džini, ”u njemu vidimo samo glave; ono nam odrubiju glave. Imamo suviše velika usta i oči suviše blizu jedno drugom; kada se smejem previše mi se vide desni. Suzanina glava sa nemilosrdnim pogledom, sa kao trava zelenim oči ma koje će se dopadati pesnicima, kaže Bernard, zato što podsećaju na sitan, beli vez, zasenjuje moju; čak je i Rodino lice, sanjalačko bezizrazno, ipak upotpunjeno, kao one bele latice koje je puštala u lavor da plivaju. Zato ću ja požuriti uz stepenice pre njih do prvog odmorišta gde se nalazi veliko ogledalo u kome mogu da se vidim cela. Sada vidim, i telo i glavu; čak i u ovoj haljini od serža oni predstavljaju skladnu celinu. Gle, kad pokrećem glavom zatalasa se celo moje usko telo; čak mi se i noge zatalasaju kao stabljika na vetru. Ja lebdim između određenosti Suzaninog lica i Rodine maglovitosti; zaplamtim kao plameni jezik koji se javi iz pukotina zemlje; krećem se; igram; nikada ne prestajem da se krećem i da igram. Krećem se kao list koji je zaigrao u živoj ogradi jednom kada sam bila mala i koji me je uplašio. Moja senka igra po ovim prugastim, bezličnim, namrgođenim zidovima sa žutim niskim panelima, kao što vatra u kaminu igra na čajnicima. Izmamim iskru čak i iz hladnih očiju žena. Kada čitam, purpurni obrub uokviri crne ivice udžbenika. Ali zato nisam u stanju da pratim reč kroz

sve njene promene. Nisam u stanju da pratim nijednu misao počev od prošlosti pa do danas. Ne stojim izgubljena, kao Suzana, sa suzama u očima misleći na kuću; niti čučim kao Roda šćućurena među paprati, od koje ružičasta haljina dobiva zelene mrlje, niti pritom sanjam o biljkama koje cvetaju pod morem i stenama između kojih lagano plivaju ribe. Ja nisam sanjalica.”

”A sada da požurimo. Treba prvo da skinem ovu gadnu haljinu. Evo mojih čistih belih čarapa. Evo novih cipela. Vezujem kosu belom vrpcom, tako da kad budem preletela preko dvorišta vrpca će se zatalasati kao munja, pa ipak saviti oko vrata baš kao što treba. Svaka će vlas biti na svom mestu.”

”To iza Suzaninih leđa”, reče Roda, ”u ogledalu, to je moje lice. Skupiću se iza nje da ga sakrijem, jer sam odsutna. Ja nemam lica. Drugi ljudi imaju lice; Suzana i Džini imaju lica; one su prisutne. Njihov je svet stvaran svet. Stvari koje one dižu su teške. One kažu Da, one kažu Ne; dok sam ja nestalna i promenljiva, za sekund me ljudi prozru. Ako njih sretne sluškinja, pogleda ih i ne nasmeje im se. Ali meni se smeje. One znaju šta treba reći kada im se neko obrati. Smeju se od srca; ljute se od srca; dok ja prvo moram da vidim šta rade drugi, da bih i ja to isto učinila.”

”Pogledajte samo sa kakvom neverovatnom sigurnošću Džini oblači čarape, samo da bi igrala tenis. Ja se divim tako nečem. Pa ipak mi se Suzanini postupci više dopadaju, zato što je ona odlučnija i manje joj je stalo da bude zapažena nego Džini. Obadve me preziru što podražavam šta one rade; samo što me Suzana ponekad pouči (na primer kako da zavežem mašnu) dok Džini čuva svoje znanje za sebe. One imaju drugarica s kojima će sesti. One imaju šta da kažu jedna drugoj u poverenju po ćoškovima. Dok se ja vezujem samo za imena i za lica; gomilam ih kao amajlije protiv zlih očiju. Izaberem tako u holu neko nepoznato lice, pa sam jedva u stanju da popijem čaj ako osoba čije mi je ime nepoznato sedi preko puta. Davim se. Ljuljam se sa jedne strane na drugu od žestine uzbuđenja. Zamišljam kako me ti bezimeni, čedni ljudi posmatraju iza žbunja. Podskočim uvis da izazovem njihovo divljenje. Noću, dok ležim u

krevetu, zadivim ih da se zabezeknu. Često umirem probodena strelama da bih im izmamila suzu. Ako bi oni rekli, ili bih ja to pročitala sa etiketa na njihovim koferima, da su prošlogodišnji odmor proveli u Skarborou, čitav se grad oboji zlatno, sav pločnik osvetli. Zato mrzim ogledala koja mi pokazuju moje pravo lice. Kad sam sama često propadam u ništa. Krišom moram da gurkam nogom da ne bih pala sa ivice sveta u ništa. Moram da raspalim rukom u neka tvrda vrata da bih se vratila u svoje telo.”

”Zakasnile smo”, reče Suzana, ”moramo pričekati dok ne dođe na nas red da igramo. Smestićemo se ovde u visoku travu i pravićemo se da posmatramo Džini, Klaru, Beti i Mavis. Ali ih u stvari nećemo posmatrati. Mrzim da posmatram druge dok se igraju. Napraviću simbole za sve stvari koje najviše mrzim, pa ću ih zatrpati u zemlju. Ovaj komad sjajnog šljunka je Madam Karlo, duboko ću je zatrpati zbog njenog ulagivačkog, puzavačkog ponašanja, zbog onog šestoparca koji mi je dala da članke na ruci držim vodoravno dok sviram skale. Zakopala sam i njen šestoparac. Zakopala bih čitavu školu: gimnastičku salu; učionicu, trpezariju koja se uvek oseća na meso, i kapelu. Zakopala bih crveno-mrke crepove i uljane portrete staraca - dobročinitelja, osnivača škole. Ima nekoliko drveta koja volim; trešnju sa kapljicama čiste smole na kori; i jedan pogled sa tavana prema nekim dalekim brdima. Da nije njih zakopala bih sve kao što zakopavam ovo gadno kamenje koje se večito nalazi razbacano po toj slanoj obali, s njenim molima i izletnicima. Kod nas su talasi po milju dugi. U zimske večeri čujemo ih kako huče. Prošlog Božića jedan se čovek udavio sedeći sam u svojim kolima.”

”Kada prođe gospođica Lambert”, reče Roda, ”u razgovoru sa sveštenikom, svi se smeju i iza njenih leđa prave se grbavi kao što je ona; pa ipak se sve izmeni, postane svetlo. Čak i Džini više podskoči kad prođe gospođica Lambert. Da je na primer pogledala ovu belu radu i ona bi se promenila. Ma gde išla, stvari se menjaju pod njenim pogledom. A, kada nas napusti, zar ne postane sve ponovo onako kako je bilo? Gospođica Lambert

vodi sveštenika kroz vratanca u svoj vrt; i kada bude došla do bazena i ugledala žabu na listu, i žaba će se promeniti. Sve postaje svečano, sve blede gde ona stane kao kakva statua u gaju. Ona pusti da joj sklizne svileni ogrtač sa resama, samo još njen purpurni prsten večito blista, njen opojni ametist. Ljudi postaju tajanstveni za nas kada nas napuste. Kada nas njih dvoje napuste u stanju sam da ih pratim do bazena i time im odam počast. Kad prođe gospođica Lambert menja se bela rada; kad ona seče meso sve zaigra kao plamenovi vatre. Iz meseca u mesec stvari sve više gube od svoje tvrdoće; čak i moje telo sada propušta svetlost; kičma mi je meka kao vosak od plamena sveće. Sanjarim; sanjarim.”

”Dobila sam ovu igru”, reče Džini. ”Sada je na tebe red. Ja moram da se spustim na zemlju i da se izduvam. Bez daha sam od jurnjave, zbog pobede. Čini mi se da mi se u telu sve istanjilo zbog jurnjave i pobede. Krv mi je sigurno svetlo crvena, uzburkana; tuče mi rebra. Tabani mi bride, kao da neka žica bruji u njima. Vidim sasvim jasno svaku vlat trave. A žile mi tako dobuju na čelu, u očnim dupljama, da sve igra - mreža, trava - lica vam podskakuju kao leptirovi; izgleda kao da drveće skače gore, dole. Nema ničeg mirnog, ničeg sredenog u ovoj vasioni. Sve se talasa, sve poigrava; sve je pokret i pobeda. Jedino kada poležim sama na tvrdoj zemlji i posmatram vas kako igrate svoju igru, kao da zaželim da me neko izdvoji; da me neko pozove, da mi da znak neka osoba koja je došla baš mene da potraži, za koju sam ja privlačna, koja ne može bez mene, već dolazi tamo gde ja sedim na pozlaćenoj stolici, dok se moja haljina vijori oko mene kao cvet. Pa povukavši se pod alkov, sedimo sami na balkonu i razgovaramo.”

”Plima se stišava. Drveće se spušta ka zemlji; britki talasi što mi udaraju o rebra njišu se blaže, a moje srce spušta sidro, kao jedrilica čija se jedra lagano spuštaju na belu palubu. Igra je završena. Sada moramo na čaj.”

”Hvalisavi dečaci”, reče Luj, ”krenuli su u velikoj grupi da igraju kriket.

Odvezli su se velikim izletničkim kolima, pevaju u horu. Sve im se glave okreću istovremeno na uglu kod lovorove šumice. Počeli su da se hvališu. Lerpentov brat je igrao fudbal za Oksford; Smitov otac je imao najveći broj bodova na igralištu Lords. Arči i Hju; Parker i Dalton; Larpent i Smit; zatim opet Arči i Hju; Parker i Dalton; Larpent i Smit - imena se ponavljaju; uvek ista imena. Oni su dobrovoljci u svakoj situaciji; oni su igrači kriketa, oni su rukovodioci skautskog društva. U svako doba su spremni da se uredе u četvoro i da marširaju u kolonama sa značkama na kapama; i da svi odjednom salutiraju prolazeći pored svog generala. Kako je veličanstveno njihovo osećanje za red, kako je divna njihova poslušnost! Kada bih mogao kao i oni, kada bih mogao sa njima, žrtvovao bih sve što znam. Ali i oni ostavljaju leptirove da drhte s prikucanim krilima, bacaju po čoškovima prljave zgužvane maramice ulepljene krviju. Zbog njih jecaju po mračnim hodnicima mali dečaci. Imaju velike crvene uši koje im štrče ispod kapa. Pa ipak je to ono što bismo Nevil i ja želeli da jesmo. Sa zavišću ih posmatram kako idu. Vireći iza zavese sa uživanjem gledam njihove istovremene pokrete. Kada bi moje noge dobile snagu od njihovih, kako bi trčale! Da sam mogao biti sa njima, da sam dobijao utakmice, veslao na velikim trkama i galopirao po čitav dan, kako bih grmeo s pesmama u ponoć! Kakvom bi bujicom reči potekle iz mog grla!"

"Persival je otišao", reče Nevil. "On ne misli ni o čemu drugom sem o utakmici. Nijednom nije mahnuo rukom kada su kola skrenula za ugao pored lovorove šumice. Prezire me zato što sam suviše slab da se bavim sportom (mada je uvek pažljiv prema meni zbog moje slabosti). Prezire me zato što mi nije važno da li će oni pobediti ili izgubiti, zato što je meni do toga stalo samo zato što je njemu stalo. On prima moju odanost; on prima moju sramežljiva, bez sumnje jadnu, uslužnost pomešanu s prezirom prema njegovoj inteligenciji. Jer on nije u stanju ni da čita. Pa ipak, kad mu ja čitam Šekspira ili Katula, ležeći u visokoj travi, on shvata više od Luja. Ne reči - jer šta su reči? Zar ja već ne znam da rimujem, da imitiram Popa, Drajdenu, čak Šekspira? Ali ja nisam u

stanju da čitav dan provedem na suncu očiju uprtih u loptu; niti sam u stanju da osetim let lopte celim svojim telom i da mislim samo na loptu. Celog ću života biti zakačen za spoljašnost reči. Pa ipak ne bih mogao da živim sa njim i da trpim njegovu glupost. Ogrubeće, počeeće da hrče. Oženiće se i doći će do nežnih scena o doručku. Ali sada je još mlad. Nijedan se končić, nijedan se listić hartije nije isprečio između njega i sunca, između njega i kiše, između njega i meseca dok on leži go, uzdrhtao na svojoj postelji. Sada se oni voze glavnim drumom izletničkim kolima, lice mu je šareno, pola crveno pola žuto. Kad stigne zbacice kaput, staće u raskorak, spremnih ruku, zagledan u viket. Pomoliće se i Bogu, "Gospode, učini da pobedimo", misliće samo na jednu jedinu stvar, na njihovu pobedu."

"Otkud ja mogu da idem sa njima izletničkim kolima da igram kriket? Samo bi Bernard mogao poći, ali on uvek zakasni u takvoj prilici. Redovno zakašnjava. Nije otišao sa njima same zbog svoje nepopravljive zanesenosti; u stanju je da zastane dok cere ruke i da kaže, "Gle muve u onoj paučini. Da li da je spasem, da li da dozvolim da je pauk pojede?" Omame ga bezbrojna takva zapletena pitanja, inače bi pošao sa ostalima da igra kriket; legao bi u travu, posmatrao nebo, pa bi se prenuo kad lopta veće proleti. Oni bi mu to oprostili, zato što bi im ispričao poneku priču."

"Odvezli su se", reče Bernard. "Zakasnio sam da pođem sa njima. Ti odvratni i u isti mah zbilja divni mališani, kojima i ti Neville i Luj duboko zavidite, odvezli su se i pritom su im sve glave bile okrenute u istom pravcu. Ja lično nemam razvijeno osećanje za takve duboke distinkcije. Prsti mi klize preko klavijature, a da pri tom ne razlikujem crnu od bele dirke. Arči može lako da dostigne sto bodova u kriketu; a ja u srećnom slučaju, ponekad, petnaest. U čemu se mi onda razlikujemo? Pričekaj Neville, dozvoli mi da kažem. Mehuri se dižu sa dna šerpe kao srebrne kuglice; sve slika za slikom. Ja ne mogu, kao Luj, da sedim nad knjigom sa divljačkom upornošću. Moram da otvorim vratanca mišolovke i da pustim svoj lanac fraza koje nižem ma šta se dešavalo, tako da

se umesto rasparčanosti primeti krivudava nit što lako vezuje stvar za stvar. Ispričaću ti priču o našem rektoru.”

”Kada se dr Krejn nakrivi na jednu stranu prolazeći kroz pokretna vrata posle molitve, izgleda da je ubeđen u svoju beskrajnu superiornost; i zbilja, Neville, ne možemo poreći da posle njegovog odlaska osetimo ne samo izvesno olakšanje, već kao da je nešto izvađeno iz nas, recimo zub. Hajde da pođemo za njim dok se on gega kroz pokretna vrata prema svom stanu. Da pokušamo da ga zamislimo u njegovoj sobi iznad konjušnice kako se svlači. Otkopčava štrufne na čarapama (budimo trivijalni, budimo prisni). Zatim uz karakterističan pokret (teško je izbeći ovakve gotove fraze, mada one njemu lično na izvestan način odgovaraju), vadi srebrne i bakarne novčiće iz džepova pantalona i spušta ih na svoj toaletni sto. Obe je ruke položio na ručice fotelje, pa razmišlja (ovo je njegov intiman trenutak, zato moramo pokušati da ga uhvatimo): hoće li preći preko ružičastog mosta do spavaće sobe ili neće? Njihove dve sobe su povezane mostom ružičaste svetlosti lampe koja se nalazi pored kreveta gospode Krejn u kome ona leži s kosom na jastuku i čita memoare na francuskom. Dok čita rukom prelazi preko čela zanetim i očajničkim pokretom, uzdiše, ”Zar je to sve?” poredeći sebe sa nekom francuskom vojvotkinjom. Tako je to, kaže doktor, kroz dve godine ću stići u penziju. Potkresivaću živu ogradu od tise u nekom vrtu u zapadnom delu zemlje. Trebalo je da budem admiral, ili sudija, a ne profesor. Zagledan u gasnu vatru, leđa jače pogurenih nego što ih mi znamo (na sebi ima samo košulju, ne zaboravi) pita se on, kakva me je sudbina dovela do ovoga? Kakva zla sudbina? razmišlja on i sve se više uhodava u svoje kraljevske fraze, dok preko ramena gleda kroz prozor. Noć je olujna; kestenove grane riju gore, dole. Zvezde zablesnu između njih. Kakve su me velike sile dobra i zla dovele do ovoga? pita se on i s tugom primećuje da je njegova fotelja napravila rupu na debelom, crvenom tepihu. I tako on sedi igrajući će svojim hozntregerima. Teške su priče koje prate ljude do u njihove spavaće sobe. Ne mogu da nastavim ovu priču. Uvrćem neki končić, obrćem četiri ili

pet novčića u džepu od pantalona.”

”Zabavljaju me Bernardove priče”, reče Nevil, ”u početku. Ali kada se rasplinu do apsurdna i on stane da zeva obrćući neki končić, osetim se usamljen. Za njega svi ljudi imaju zamagljene obrise. Zbog toga ne mogu s njim da razgovaram o Persivalu. Ne mogu da izložim svoju apsurdnu i snažnu strast pred njegovu saosećajnu moć razumevanja. I od nje bi se mogla napraviti ’priča’. Potreban mi je neko čiji duh seče kao satara na panju; za koga je i vrhunac apsurdna uzvišen, koji ume da obožava i pertlu na cipeli. Kome da otkrijem preku potrebu svoje strasti? Luj je suviše hladan, suviše univerzalan. Nema nikoga - ovde među ovim sivim svodovima, žalopojnim golubovima, veselim sportskim igrama, tradicijom i takmičenjem, svim tim što je tako vešto organizovano da se čovek ne bi osetio sam. Pa ipak dok šetam stanem, kao ukopan, zbog iznenadnih nagoveštenja onoga što će doći. Kada sam juče prolazio pored otvorene kapije koja vodi u direktorovu baštu video sam Fenvika sa zamahnutim štapom za kriket. Para iz nekog čajnika se dizala nasred poljane. Plavo cveće bokorilo se na sve strane. Tada me je odjednom obuzelo mračno, tajanstveno osećanje obožavanja, nekog savršenstva koje trijumfuje nad haosom. Niko nije primetio moju staloženu i napetu siluetu dok sam stajao pored otvorene kapije. Niko nije naslutio moju potrebu da poklonim svoje biće nekom bogu; pa da propadnem, da nestanem. Fenvikov se štap spustio i vizija se raspala.”

”Možda bi trebalo da potražim neko drvo? Možda bi trebalo da napustim ove učionice i biblioteke i veliku požutelu stranicu sa koje čitam Katula, pa da krenem u šume i polja? Možda bi trebalo da šetam ispod bukava ili da lutam duž rečnih obala gde se drveće u vodi sjedinjuje kao ljubavnici? Ali u prirodi ima suviše zelenila, suviše jednolikosti. U njoj je samo uzvišenost, prostranstvo, voda i lišće. Počinjem da želim domaće ognjište, intimnost i telo jedne osobe.”

”Počinjem da želim”, reče Luj, ”da dođe noć. Dok stojim ovde sa rukom

na veštačkom hrastovom panelu na vratima gospodina Vikana, zamišljam da sam prijatelj Rišeljea, ili vojvode od Sen Simona i da nudim burmuticu kralju glavom. To je moja privilegija. Moje dosetke 'kao veliki požar obigravaju dvor'. Od divljenja vojvotkinje kidaju smaragde iz svojih minduša. Ali ovakve se rakete najbolje vinu u mrak, u mom sobičku noću. Zasad sam još samo dečak sa kolonijalnim akcentom koji je prislonio nadlanicu uz hrastova vrata gospodina Vikana. Današnji dan je bio pun poraza i trijumfa prikrivanih iz straha od podsmeha. Ja sam najbolji đak u našoj školi. Ali kad se spusti mrak napuštam ovo nezavidno telo; veliki nos, tanke usne, kolonijalni akcent - i naseljavam prostor. Tada se družim sa Verligijem i sa Platonom. Tada sam poslednji potomak velike francuske kuće. Ali sam isto tako i ona ličnost koja će prisiliti sebe da napusti ove vetrovite i mesecom obasjane predele, ova ponoćna lutanja i da se suprotstavi hrastovim vratima. Uspeću da u svom životu - neka nebesa učine da ne čekam dugo na to - načinim gigantski spoj od te dve suprotnosti tako odvratno očigledne kod mene. Učiniću to, ma koliko me patnje to stalo. Zakucaću. Ući ću."

"Otkinula sam čitav maj i juni", reče Suzana, "i dvadeset dana u julu. Pocepala sam ih i izgužvala ih tako da više ne postoje, sem kao neka težina u bokovima. Bili su to ćopavi dani, nalik na moljce sasušenih krila koji nisu u stanju da lete. Preostaje još samo osam dana. Za osam dana izaći ću iz voza i naći se na peronu u šest - i dvadeset pet. Tada će se moja sloboda razvijoriti i sva ova ograničavanja koja sakate i sputavaju - časovi, naredbe, disciplina, biti tu i tamo tačno u određeno vreme - sve će se to raspasti. Podskočiće dan kada budem otvorila vrata na kočijama i ugledala oca u starom šeširu i kamašnama. Drhtaću kao prut. Briznuću u plač. Sutradan ujutru ustaću u zoru. Izaći ću napolje kroz kuhinjska vrata. Šetaću se po vresnom polju. Veliki konji sa utvarama jahačima topotaće za mnom i zaustaviće se odjednom. Videću lastu kako u letu dodiruje travu. Prućiću se na obali reke i posmatraću ribu kako klizi međ trskom. Dlanovi će mi biti šareni od borovih iglica. Tada ću otvoriti i

izvaditi ma šta to bilo što sam ovde načinila; nešto tvrdo. Jer nešto je u meni evo ovde izraslo, u toku ovih zima i leta, na ovim stepenicama, po spavaćim sobama. Ja ne želim, kao Džini, da mi se drugi dive. Ne želim kad stupim u sobu da ljudi podižu na mene poglede divljenja. Želim da dajem, želim da se dajem, i želim samoću u kojoj ću razotkriti sve što imam.”

”Posle toga ću se vratiti preko treperavih staza pod lukovima kestenovog lišća. Proći ću pored neke starice koja gura dečja kolica puna pruća; i pored pastira. Ali neću razgovarati sa njima. Vратиću se kroz baštu do kuhinje, videću tamo talasasto lišće kupusa sa šljunkom rose i kuću u vrtu oslepljenu zavesama na prozorima. Popeću se na sprat do svoje sobe, pa ću početi da prevrćem po svojim stvarima pažljivo zaključanim u ormanu: po školjkama, ptičijim jajima, retkim travama. Nahraniću goluba i vevericu. Svратиću do štenare da očešljam svog španijela. I tako ću postepeno razbiti tu težinu što mi se skupila u bokovima. A ovde zvono bez prestanka zvoni; noge ne prestaju da trupkaju.”

”Mrzim mrak, san i noć”, reče Džini, ”zato ležim budna i čeznem da dođe dan. Čeznem da sedmica bude samo jedan dan bez prekida. Kad se probudim rano ujutru - mene ptice bude - ležim i posmatram mesingane ručke na ormanu sve dok ne postanu jasne; zatim se zagledam u umivaonik, pa u šipku za peškire. Kad jasno sagledam svaku stvar u sobi srce mi brže zakuca. Osećam kako mi se telo stvrdnjava i kako postaje ružičasto, žućkasto, smeđe. Rukama opipavam noge i telo. Osetim sve njegove obline i svu njegovu vitkost. Volim da čujem brujanje gonga kad se razlegne kroz internat i početak onog komešanja - ovde nešto lupne, tamo nešto zatrupka. Vrata treskaju, voda šišti. Došao je još jedan dan, došao je još jedan dan, vičem, dodirujući nogama pod. Možda će ovaj dan biti sav ugruvan, krnj. Često izvučem grdnju. Često padam u nemilost zbog lenjosti, zbog smeha. Ali čak i dok gospođica Metjuz gunda zbog moje lakomislenosti i nemara, meni pada u oči nešto što se nalazi u pokretu - recimo pega sunca na nekoj slici, ili magarac koji vuče kosačicu preko travnjaka; ili puž što puži po lovorovom lišću; zbog toga nikada nisam

snuždena. Niko ne može da me spreči da ne izvodim piruete iza leđa gospođice Metjuz dok se ona moli Bogu.”

”Osim toga približava se vreme kada ćemo napustiti školu i poneti dugačke suknje. Uveče ću nositi ogrlice i belu haljinu bez rukava. Priređivače se prijemi u blistavim dvoranama; i jedan će muškarac samo mene izabrati i reći će mi ono što još nikome nije kazao. Dopašću mu se više od Suzane ili Rode. On će pronaći u meni neku neobičnost, neku izuzetnu osobinu. Samo ja neću dozvoliti sebi da se vežem isključivo za jednu osobu. Ne želim da budem okovana, da budem sputana. Dok ovde sedim na ivici kreveta i mlataram nogama, podrhtavam i poigravam kao list u živoj ogradi, jer nov dan tek što nije otpočeo. Imam još pedeset, šezdeset godina pred sobom. Još nisam provalila u svoju riznicu. Ovo je samo početak.”

”Treba da prođu dugi sati”, reče Roda, ”pre nego što ugasm svetlost i ležeći na krevetu osetim kao da visim nad svetom, pre nego što ispratim dan, nego što izraste moje drvo čije mi zelene krošnje trepere nad glavom. Ne mogu da pustim da ovde izraste. Jer ga neko pesnicom obara. Postavljaju mi pitanja, prekidaju me, bacaju ga na zemlju.”

”Sad ću otići u kupatilo, skinuću cipele i opraću se; i dok se budem prala, dok mi bude glava nagnuta nad lavaboom, dozvoliću da mi veo ruske carice obavije ramena. Dijamanti carske krune zablistali su mi na čelu. Čujem urlik neprijateljske gomile kad zakoračim na balkon. A sada snažno brišem ruke, tako da gospođica Bilo-ko ne može ni da pomisli da ja to pesnicom pretim pobesneloj svetini. ’Ljudi, ja sam vaša carica’. Sva sam od prkosa. Neustrašiva sam. Pobeđujem.”

”Ali tanko je ovo sanjarenje. Papirnato je ovo moje drvo. Gospođica Lambert ga je oduvala. Čak ga i njena silueta što se gubi niz hodnik raspršuje u atome. Nema u njemu čvrstine; ne pruža mi nikakvo zadovoljstvo taj carski san. Napustio me je i ostavio me ovde u hodniku da ceptim. Sve su stvari pobledele. Otići ću zato u biblioteku, uzeću neku knjigu, pa ću je čitati i posmatrati oko

sebe i opet čitati i posmatrati. Tema ove pesme je živa ograda. Odlutaću duž nje i nabraću cveća: zelene kukute, glogovog cveta boje mesečine, divljih ruža i bršljana zmijolikog. Držaću ih obema rukama i položiću ih na uglačanu površinu stola. Sedeću pored uzdrhtale ivice reke zagledana u lokvanje krupnih jarkih cvetova od kojih se zasvetlucao hrast nadnesen nad živom ogradom, u vodenu svetlost mesečevih zraka. Braću cveće; isplešću to cveće u jedan venac, uzeću ga u ruke i pokloniću - ah! kome? Postoji neka brana u reci mog bića; jaka struja nosi prema nekoj prepreci; trza; vuče; neki čvor koč i u središtu. Oh, kakav je to bol, kakva tuga! Gubim svest, nestaje me. Telo mi se rastapa; pečati su skinuti s mene, blistam. Struja odjednom donosi snažnu, plodonosnu plimu, krči sebi put, probija čvrste veze, plavi široko. Kome ću dati sve to što sada protiče kroz mene, ističe iz mog toplog poroznog tela? Skupiću svoje cveće i pokloniću ga - ah! kome?"

"Mornari se šećaju po rivi, i zaljubljeni parovi; autobusi tandrću obalom mora u pravcu grada. Daću; obogatiću; uzvatiću svetu za ovu lepotu. Isplešću svoje cveće u jedan venac, poći ću sa ispruženom rukom i pokloniću ga - ah! kome?"

"Najzad smo dobili", reče Luj, "jer danas je poslednji dan poslednjeg semestra - Nevilov, Bernardov i moj poslednji dan - dobili smo sve što su naši nastavnici imali da nam dadu. Predstavljanje je izvršeno; upoznali smo se sa svetom. Oni ostaju mi odlazimo. Veliki Doktor koga od svih ljudi najviše poštujem, ljuljajući se lako između stolova, razdelio je uz odgovarajuće posvete povezana izdanja Horacija, Tensiona, kompletna dela Kitsa i Metju Arnolda. Poštujem ruku koja ih je dala. On govori iz čistog ubeđenja. Za njega su njegove reči istina, mada ne i za nas. Govoreći grubim glasom dubokih osećanja, plahovito, nežno, rekao nam je da smo pred odlaskom. Rekao nam je da se 'ponesemo kao ljudi'. (Sa njegovih usana citati iz Biblije, iz *Tajmsa* zvuče podjednako veličanstveno). Jedni će postati ovo, drugi ono. Neki se više nikada neće sresti. Nevil, Bernard i ja nećemo se više nikada ovde sresti. Putevi će nam

se razići. Pa ipak smo odnegovali izvesne veze. Naše dečache, neodgovorne godine su prošle. Ali smo zato iskovali nekoliko karika. Pre svega smo nasledili izvesne tradicije. Po ovim kamenim pločama gazi se već šest stotina godina. Na ovim su zidovima urezana imena ratnika, državnika, nekih nesrećnih pesnika (i moje će se naći među njima). Neka su blagoslovene sve te tradicije, sve predostrožnosti i ograničenja! Vama sam najviše zahvalan, crne mantije, i vama, mrtvi, što ste nas vodili, što ste nas čuvali; pa ipak je, na kraju, problem ostao. Suprotnosti se još nisu objasnile. Cveće klima svojim krunicama sa one strane prozora. Vidim divlje ptice, a impulsi divljiji od najdivljijih ptica navaljuju iz mog divljeg srca. Oči su mi divlje; usne čvrsto stisnute. Ptica leti; cvet poigrava; a ja večito čujem potmulu huku talasa; i na obali topot okovane zveri. Tup, tup, tup.”

”Ovo je konačna ceremonija”, reče Bernard. ”Ovo je poslednja od svih naših ceremonija. Ophrvla su nas čudna osećanja. Železničar sa zastavicom tek što nije svirnuo u pištaljku; voz ispušta paru i krenuće sledećeg trenutka. Čovek poželi da kaže nešto, da oseti nešto što potpuno odgovara prilici. Misli vrve; usne su napućene. I baš tada uleti pčela i zazuji oko cveća u buketu koji ledi Hempton, generalova žena, neprestano miriše da bi pokazala, koliko ceni učinjenu joj pažnju. Ako je pčela ubode u nos? Svi smo duboko uzbuđeni, pa ipak ravnodušni, i puni kajanja, i nestrpljivi da se sve svrši, i nevoljni da se rastanemo. Pčela nam rasejava pažnju; njeno letenje nasumce kao da se ruga našoj napetosti. Mrmoreći neodređno, praveći široke krugove, evo, spustila se na karanfil. Mnogi od nas neće se više nikada sresti. Više nećemo uživati u izvesnim zadovoljstvima sada kada možemo da legnemo u postelju u svako doba, ili do mile volje da sedimo noću; sada više neću morati da krijumčarim patrljke sveće i nemoralnu literaturu. Pčela evo zuji oko glave velikog Doktora. Strasno sam voleo Larpenta, Džona, Arčija, Persivala, Bejkera i Smita. Poznavao sam samo jednog besnog dečaka. Mrzeo sam samo jednog štrebera. Drago mi je da se setim užasno neprijatnih doručaka za stolom direktora škole;

jeli smo prepečeni hleb i marmeladu. On jedini među nama ne primećuje pčelu. Kad bi se spustila na njegov nos oterao bi je dostojanstvenim pokretom ruke. Ovog trenutka je napravio šalu; sada tek što nije izgubio glas, ali ne sasvim. A sada smo dobili voljno - Luj, Nevil i ja - voljno za ceo život. Pokupili smo svoje knjige sa sjanim koricama i sholastičkim posvetama ispisanim sitnim, nečitkim rukopisom. Ustajemo, razilazimo se; teret je spao. Pčela je postala beznačajan, nevažan insekt koji je kroz otvoren prozor odleteo u neizvesnost. Sutra odlazimo.”

”Spremni smo da krenemo”, reče Nevil. ”Tu su koferi; stigli su i fijakeri. Evo i Persivala u polucilindru. Zaboraviće me. Ostaviće moja pisma bez odgovora da leže posvuda, među puškama i lovačkim psima. Slaću mu pesme, a on će mi možda odgovoriti razglednicom. Ali ja ga baš zbog toga i volim. Predložiću mu da se nađemo kod nekog sata, pored nekog krsta; i ja ću čekati, a on neće doći. Baš ga zbog toga i volim. Onako zaboravan, skoro i ne sluteći šta je značio za mene, izgubiće se iz mog života. A i ja ću, ma koliko to izgledalo neverovatno, ulaziti u tuđe živote; ovo sada je možda samo malo bekstvo, samo uvod. Već sada osećam, mada ne mogu da podnesem doktorovo pompežno paradiranje i lažna osećanja, da se približavaju stvari koje smo tek nejasno naslućivali. Moći ću slobodno da uđem u baštu u kojoj Fenvik zamahuje štapom za kriket. Oni koji su me prezirali priznaće mi suverenost. Ali po nekom neobjašnjivom zakonu mog bića, neće mi biti dovoljni suverenost i svest o moći; večito ću se provlačiti između zavesa da dođem do prisnosti i žudeti da čujem po koju reč rečenu šapatom i nasamo. Zbog toga odlazim dvojben, ali i samouveren; u strahu od nesnosnog bola, pa ipak verujući da ću posle velikih patnji pobediti kroz svoje pothvate, verujući, siguran u to da ću na kraju otkriti ono što želim. Eno, tamo, poslednji put, vidim statuu našeg pobožnog darodavca oko čije glave lete golubovi. Večito će tako kružiti oko njegove glave bojeći je belo, dok će u kapeli jadikovati orgulje. Kupiću kartu za voz i kada budem našao svoje mesto u uglu rezervisanog kupea, zakloniću oči

knjigom da sakrijem jednu suzu; zakloniću oči da slobodno posmatram, da iskosa zavirim u jedno lice. Danas je prvi dan letnjeg raspusta.”

”Danas je prvi dan letnjeg raspusta”, reče Suzana. ”Ali dan je još uvek neraspakovan. Neću se zagledati u njega dok večeras ne siđem na peron. Čak neću sebi dozvoliti ni da ga pomirišem dok ne budem pomirisala hladan, zeleni vazduh sa polja. Ovo već više nisu školske poljane; niti školske žive ograde; ljudi obavljaju stvarne poslove u ovim poljima; oni pune kola stvarnim senom; a ono su prave krave, ne školske krave. Ali mi je još uvek u nosu miris hodnika koji zaudaraju na karbol i učionica koje smrde na kredu. Još uvek mi je pred očima staklasta, sjajna daska na pera i krila. Moram sačekati da ova polja i žive ograde, šume i polja, strme ispresecane železničke tračnice prošarane bokorima štipalice, vagoni na sporednim kolosecima, tuneli i bašte u predgrađima u kojima žene prostiru veš, pa opet poljane i deca što se ljuljaju na kapijama, moram sačekati da potisnu, da duboko zatrpaju školu koju sam toliko mrzela.”

”Svoju decu neću slati u školu, niti ću ikada u životu prenoćiti u Londonu. Ovde na ovoj prostranoj železničkoj stanici sve odjekuje u prazno. Ovo osvetljenje podseća na žućkastu svetlost pod šatorskim krilom. Tu živi Džini. Ovim pločnicima ona izvodi svog psa u šetnju. Ovim ulicama ljudi jure kao strele i pritom ćute. Ne gledaju ništa drugo do izloge. Glave im mehanički klimaju gore-dole, sve otprilike u istoj visini. Ulice su povezane čipkama telegrafskih žica. Kuće su sve od stakla, sve sami gipsani venci, i od bleska; sve same kapije, čipkane zavese, stubovi i bele stepenice. A sada idemo dalje, opet van Londona; opet počinju polja, i kuće i žene koje prostiru veš; drveće i polja. London je evo pod velom, sad je iščezao, sad se izmrvio, sad pao. Zadah karbola i katrana počinje da se gubi. Do mene dopire miris žita i repe. Raspakujem paketić zavijen u hartiju i privezan parčetom bele pamučne materije. Jaja u ljusci skliznula su mi u krilo, u udubljenje između nogu. Zaustavljamo se uz put na stanicama na kojima se istovaraju kante s mlekom; kotrljaju ih. Žene se ljube i pomažu jedna drugoj da ponesu korpe. A sada ću

dozvoliti sebi da provirim kroz prozor. Vazduh mi klizi uz nos i grlo - hladni vazduh, slani vazduh što miriše na polja repe. Eno mog oca, okrenuo je leđa, razgovara sa nekim seljakom. Ceptim. Plačem. Eno moga oca.”

”Udobno sam se smestila u svoj ugao”, reče Džini, ”putujem na svet ovim hučnim ekspresom koji ipak juri tako glatko da je spljoštio žive ograde, poravnao brda. Kao munje projurimo pored signalnih znakova; zbog nas se zemlja lako zanjše sa jedne strane na drugu. Daljina se zauvek zatvorila u jednu tačku. A mi, opet, zauvek široko otvaramo daljinu. Telegrafski stubovi bez prestanka skaču uvis; jedan padne, drugi se digne. A sada urlamo i tresemo se, jureći u pravcu tunela. Gospodin preko puta je podigao prozor. Vidim senke na sjajnim staklenim pločicama kojima je obložen tunel. Vidim da gospodin spušta novine. Smeši se posmatrajući siluetu mog lika u tunelu. Istog trenutka, po vlastitom nagonu, moje se telo izvija pod njegovim pogledom. Moje telo živi sopstvenim životom. Sad je opet crno prozorsko okno postalo zeleno. Izašli smo iz tunela. On čita novine. Ali mi smo izmenjali komplimente svojim telima. Znači postoji veliko društvo tela i moje je ovim predstavljeno; stupilo je u dvoranu sa pozlaćenim stolicama. Gle, svi su prozori na vilama sa belim razmaknutim zavesama zaigrali; i muškarci koji sede pod živim ogradama na žitnim poljima s plavim maramama vezanim na čvor svesni su kao i ja neke vreline i zanosa. Jedan nam maše u prolazu. U baštama tih vila vide se senice i venjaci, a na merdevinama mladići u košuljama potkresuju ruže. Neki čovek kaska na konju preko polja. Konj je poklecnuo kad smo mi naišli. Jahač se okrenuo da nas pogleda. Mi opet hujimo kroz mrak. Sedim zavaljena; predajem se sanjarenju; zamišljam kako ću na kraju tunela stupiti u osvetljenu salu sa foteljama i kako ću se spustiti u jednu od njih uz opšte divljenje, dok će haljina zavijoriti oko mene. Ali gle! Podigla sam oči i ukrstila pogled sa jednom kiselom ženom koja pogađa moj zanos. Moje se telo prkosno kao kišobran zatvara pred njenim nosom. Otvaram i zatvaram svoje telo po svojoj volji. Život počinje. Provaljujem u riznicu svog života.”

”Danas je prvi dan letnjeg raspusta”, reče Roda. ”I evo, dok voz prolazi pored ovog crvenog stenja, ovog plavog mora, semestar (s njim je svršeno) uobličuje se negde iza mene. Vidim čak i kakve je boje. Juni je bio beo. Vidim polja bela od belih rada i belih haljina; i teniska igrališta izvučena belim linijama. Zatim je došao vetar i strašna grmljavina. Jedna je zvezda jahala kroz oblake jedne noći, a ja sam rekla toj zvezdi, ”Sagori me”. Bilo je to sredinom juna, posle prijema u vrtu, prijema na kome sam pretrpela poniženje. Vetar i bura su bojili juli. Onda sredinom meseca, mrtvački strašna, ležala je siva lokva u dvorištu, kada sam sa kovertom u ruci nosila neku poruku. Stigla sam do lokve. Nisam mogla da je preskočim. Izneverilo me je osećanje vlastitog identiteta. Mi smo ništa, rekoh i padoh. Kao perce nosio me je vetar, poigravao se mojim telom kroz tunele. Tada sam veoma oprezno, poprečke ispružila nogu. Rukom sam se odupirala o zid od cigle. Vraćala sam se u svest vrlo mučno, uvlačeći se natrag u svoje telo nad sivom, mrtvačkom površinom lokve. Znači to je život koji mi predstoji.”

”Tako sam se ja rastala od letnjeg semestra. Uz neravnomerne šokove, iznenadne kao skokovi tigra, život izbija iz mora mašući tamnom krestom. Za to smo čudovište vezani; za njega smo privezani kao tela uz divlje konje. Pa ipak smo uspeli da izmislimo načine kako da popunimo naprsline i da prikrijemo pukotine. Evo konduktera. Evo dvojice muškaraca, tri žene, jedne mačke u korpi; laktom sam se naslonila na ivicu prozora - sve se to odigrava na ovom mestu i u ovom trenutku. Nastavljamo put, prolazimo kroz šaputava polja zlatnoga žita. Žene po poljima kopaju motikom, iznenađuju se što su ostavljene tamo gde su. Voz sada snažno tutnji, huktavo brekće penjući se sve više i više. Najzad smo stigli na vrh vresne visoravni. Ovde boravi samo nekoliko divljih ovaca; nekoliko rutavih ponija; a mi smo ipak okruženi svim konforom, stolovima na koje ćemo spustiti novine, držačima u koje ćemo spustiti čaše. Noseći sobom sve ovo, stižemo na vrh vresišta. Sada smo na vrhu. Tišina će se zatvoriti za nama. Ako bacim pogled unazad preko one ćelave glave mogu da

vidim kako se tišina već zatvara i kako senke oblaka gone jedna drugu preko praznog vresišta; tišina se zatvara nad našim prolaznim putem. To ja nazivam sadašnjim trenutkom; ovo je prvi dan letnjeg raspusta. Ovo je deo čudovišta koje se pomalja, čudovišta za koje smo vezani.”

”Krenuli smo”, reče Luj. ”Evo visim obešen o ništa. Ne nalazimo se nigde. Vozom prelazimo preko Engleske. Engleska klizi pored prozora, večito se menja, nižu se brda i šume, reke i vrbe, da se opet pojave gradovi. Nemam određenog mesta u koje idem. Bernard i Nevil, Persival, Arči, Larpent i Bejker idu na oksfordski ili kembridžski, edinburški, rimski, pariški, berlinski ili neki američki univerzitet. Ja idem nasumce da nasumce zarađujem novac. Zato čemerna senka, oštar akcenat pada na ove zlataste čekinje, na ova od maka crvena polja, ovo tečno žito koje nikada ne preplavi preko svojih granica, već teče mreškajući se do ivica. Danas je prvi dan novog života, još jedna žbica na točku koji se okreće naviše. Ali moje telo tumara kao senka neke ptice. Bio bih nestalan kao senka na livadi, koja čas izbledi, čas se zatamni, i nestane gdegod se sretne sa šumom, da ne prisiljavam svoj mozak u glavi da radi; prinuđavam sebe da zabeležim, makar jednim stihom nenapisane poezije, ovaj trenutak; da zapišem ovu stopu vremena što pripada dugoj, dugoj istoriji koja je počela u Egiptu za vreme faraona, kada su žene išle sa crvenim amforama na Nil. Čini mi se da sam već proživeo mnogo hiljada godina. Ali kada bih sad zatvorio oči pred ovim trenutkom, kada ne bih shvatio ovo stecište prošlosti i sadašnjosti, to da sedim u vagonu treće klase punom dečaka koji se vraćaju kući na raspust, ljudska istorija bila bi lišena vizije jednog trenutka. Njeno oko koje bi progledalo kroz mene ostalo bi zatvoreno kada bih sada spavao iz nemara ili kukavičluka, zagnjurivši se u prošlosti, u mrak; ili kada bih se pomirio sa sudbinom kao što se Bernard miri pričajući priče; ili kada bih se hvalisao kao što se Persival, Arči, Džon, Volter, Latom, Larpent, Ropert i Smit hvališu - uvek ista imena, imena hvalisavih dečaka. Svi su oni hvalisavci, svi brbljivci,

sem Nevila koji povremeno baci po koji pogled iznad nekog romana na francuskom, i koji će se uvek povlačiti u zašuškane sobe obasjane vatrom, u kojima će se nalaziti mnogo knjiga i jedan prijatelj. Dotle ću se ja gurati na kancelarijskoj stolici iza tezge. Tada ću postati ogorčen i rugaću se svojim starim drugovima. Zavideću im što nastavljaju niz puteve tradicije pod senkom starih tisa, dok se ja družim sa prostim varošanima i činovničićima i gazim gradske pločnike.”

”Ali dok bestelesan i beskućnik prelazim preko polja (eno reke, neki čovek peca; eno tornja, eno seoske ulice i gostionice sa isturenim prozorom) sve mi izgleda kao san, kao dim. One opore misli, zavist, ogorčenost, ne nalaze utočišta u meni. Ja sam Lujev duh, efemerni prolaznik, u čijoj svesti caruju snovi i vrt odjekne kada u rano jutro latice zaplove po neizmernim dubinama uz pesmu ptica. Prskam se i kupam u blistavoj vodi detinjstva. Njen tanki veo podrhtava. Ali okovana zver ne prestaje da udara na obali, trup, trup, trup.”

”I Luj i Nevil”, reče Bernard, ”ćute. Obojica su se zaneli. Obojica su daleko od drugih kao da su razdvojeni zidom. Međutim, kad se ja nađem u društvu sa ljudima, reči počnu odjednom da se dižu kao kolutovi dima - pogledajte kako mi rečenice odjednom u vencima poteku sa usana. Izgleda kao da se upalila neka šibica; kao da nešto gori. Neki putnik, stariji, očito imućan čovek, ulazi. Smesta sam poželeo da mu se približim; instinktivno ne podnosim osećanje njegovog hladnog, neprilagođenog prisustva među nama. Ne verujem u individualne egzistencije. Mi nismo pojedinci. I ovo želim da dodam svojoj dragocenoj zbirci zapažanja o pravoj prirodi ljudskog života. Moje će se delo sigurno štampati u velikom broju tomova i obuhvatiće sve poznate vidove čoveka i žene. Punim svoj duh svim što se događa bilo u sobi bilo u železničkom vagonu, kao što punimo penkalo umaćući ga u mastionicu. Osećam stalnu, neutoljivu žeđ. Na osnovu nevidljivih znakova koje još nisam u stanju da protumačim, ali ću s vremenom to postići, osećam da oprez novog putnika tek što nije počeo da se topi. Na njegovoj samoći javljaju se znaci

naprslina. Napravio je primedbu o nekoj seoskoj kući. Jedan se kolut dima otkinuo sa mojih usana, govorim (o žetvi), i sada kruži oko njega, približavajući njega nama. Ljudski glas ima obezoružavajuću snagu - (mi nismo pojedinci, mi smo jedno). Dok izmenjujemo ovo nekoliko vrlo prijateljskih primedaba o seoskim kućama, stvaram sliku o njemu i zamišljam ga u stvarnom životu. Mekan je muž, ali ne i veran; po zanimanju sitan građevinar koji ima nekoliko radnika. Zauzima istaknuto mesto u svojoj sredini; već je savetnik, a možda će s vremenom postati i predsednik opštine. Nosi veliki, viseći ukras od koralna na lancu sata u obliku dvokrakog zuba iščupanog sa korenom. Volter Dž. Trambli: otprilike takvo bi mu ime odgovaralo. Poslovno je putovao u Ameriku sa ženom; dvokrevetna soba u omanjem hotelu stajala ga je cele jednomesečne zarade. Ima jedan prednji zub zablombiran zlatom.”

”Moram priznati da imam malo smisla za meditiranje. U svemu tražim realan vid stvari. Jedino sam na taj način u stanju da uspostavim kontakt sa svetom. U stvari, čini mi se dobra fraza ima nezavisnu egzistenciju. Pa ipak smatram da se najbolje verovatno stvaraju u samoći. Potrebno je da se na kraju nekako rashlade, a to je ono što ja nisam u stanju da im pružim, već večito baratam toplim, jednostavnim rečima. Međutim, moj metod ima izvesnih prednosti nad metodima drugih. Nevil je degutiran Tramblovom prostotom. Luj baci po koji pogled iz ugla oka i kao prezrivi ždral korača ukočeno, birajući reči kao da pincetom hvata kocke šećera. Istina je da njegove oči - divlje, nasmejane pa čak očajničke - izražavaju nešto u šta još nismo proniknuli. I Nevil i Luj poseduju izvesnu preciznost, izvesnu jasnoću kojoj se ja divim i koju nikada neću imati. Sada već počinjem da bivam svestan da ću uskoro morati da preduzmem neku akciju. Približavamo se jednoj raskrsnici; na nekoj od njih treba da promenim voz. Treba da uhvatim voz za Edinburg. Ne mogu nikako sasvim jasno da shvatim tu činjenicu - ona pliva negde među mojim mislima kao kakvo dugme, kao novčić. Gle! Evo starog veseljaka kontrolora. Imao sam kartu, siguran sam da sam je imao. Ali ne mari ništa. Našao je ili ne našao, isto

se hvata. Preturam po beležnici. Tražim po svim džepovima. Ovakve stvari većito prekidaju proces kojim se ja neprestano bavim, proces koji se sastoji u traganju za savršenom rečenicom, koja u potpunosti odgovara trenutku u toku.”

”Bernard je otišao”, reče Nevil, ”a da nije našao kartu. Izbegao nas je, sav zanet kovanjem neke rečenice, samo nam je mahnuo rukom. Istom lakoćom razgovarao je sa nekim konjušarem ili instalaterom kao i sa nama. Instalater ga je oduševljeno prihvatio. ”Kada bih imao takvog sina”, razmišljao je on, ”potrudio bih se da ga pošaljem u Oksford.” Ali šta je Bernard osećao prema instalateru? Zar on nije samo želeo da nastavi nit one istorije koju ne prestaje da priča sebi? Započeo ju je još kada je kao dete pravio figure od hleba. Jedna figura je bila čovek, druga žena. Svi smo mi figure. Svi smo mi fraze u Bernardovom pričanju, podaci koje on pod A ili B unosi u svoju beležnicu. On priča o nama sa neobičnim razumevanjem, sem za ono što smo najdublje osetili. Jer mi njemu nismo potrebni. On nikada ne zavisi od naše milosti. Eno ga, maše nam sa perona. Voz je otišao bez njega. Izgubio je vezu. Izgubio je kartu. Ali to nije važno. Pričaće zato kelnerici o ljudskoj sudbini. Krenuli smo; već nas je zaboravio; više nas ne vidi. Putujemo dalje puni neodređenih osećanja, pola gorkih, pola slatkih; jer njega čovek mora da sažaljeva, njega koji se suprotstavlja svetu napola dovršenim rečenicama, koji je izgubio voznu kartu. Ali mora i da ga voli.”

”Opet se pravim kao da čitam. Podigao sam knjigu tako da mi je skoro pokrila oči. Ali nisam u stanju da čitam u prisustvu trgovaca konjima i instalatera. Nemam smisla da se dodvorim ljudima. Ovaj me čovek ne oduševljava, a ni ja njega. Onda bar da budem iskren. Da izvrgnem ruglu taj blebetavi, sitničarski, samozadovoljni svet; ova sedišta punjena konjskom dlakom, ove fotografije u koloru na kojima se nalaze mola i esplanade. Bio bih u stanju glasno da vrisnem u lice ovom uštogljenom samozadovoljnom mediokritetskom svetu u kome se rađaju trgovci konjima sa visećim ukrasima od koralna na lancima satova. Nosim u sebi snagu koja će ih dokusuriti. Zbog

mog će se smeha od muke previjati na stolicama; nateraću ih da zauraju na mene. Ne. Oni su besmrtni. Oni trijumfuju. Oni će mi uvek onemogućavati da čitam Katula u vagonu treće klase. Nateraće me da u oktobru nađem utočišta na nekom univerzitetu, gde ću postati profesor, da sa nastavnicima putujem u Grčku i da predajem o ruševinama Partenona. Onda je bolje odgajati konje i živeti u jednoj od onih crvenih vila, nego se kao knjiški moljac uvlačiti u misli Sofokla i Euripida i imati veleobrazovanu suprugu, jednu od onih žena sa univerzitetskom spremom. Pa ipak će to biti moja sudbina. Patiću. Već sa osamnaest godina u stanju sam da na takav način prezirem, da su me zamrzeli odgajivači konja. U tome se sastoji i moj trijumf; nisam za kompromise. Nisam tunjavko, govorim bez akcenta. Nisam kao Luj bolećiv od straha šta će svet misliti o "mom ocu bankaru u Brizbejnu".

Evo približavamo se centru civilizovanog sveta. Evo poznatih gasometara. I javnih parkova ispresecanih asfaltiranim stazama. Evo ljubavnika koji besmrtno leže na pregoreloj travi priljubljenih usana. Persival tek što nije stigao u Škotsku; njegov voz prelazi preko crvenih vresnih polja; on vidi dugu liniju pograničnih brda i Rimskog zida. Čita detektivski roman, pa ipak sve razume.

"Voz usporava i odugovlači što se više približavamo Londonu, centru, a srce hoće da mi iskoči od straha, od uzbuđenja. Sreću - šta? Kakva me to neobična avantura očekuje među ovim poštanskim kolima, nosačima, ovim rojevima ljudi koji dozivaju taksi? Osećam se beznačajan, izgubljen, ali egzaltiran. Stali smo posle blagog trzaja. Propustiću ostale da izađu pre mene. Odsedeću nepomičan jedan trenutak pre nego što stupim u taj kaos, tu gužvu. Neću da nagađam šta me čeka. Strahovita buka vlada mi u ušima. Ječi i huči pod ovim staklenim krovom kao kakav snažan morski talas. Izbacili su nas na peron zajedno sa našim prtljagom. Matica nas je sve razdvojila. Gotovo sam izgubio osećanje sebe, svog prezira. Neka sila me je povukla, oborila, odbacila do neba visoko. Stupam na peron i čvrsto držim sve što posedujem - jednu

torbu.”

Sunce se rodilo. Žute i zelene pruge su pale na obalu, pozlaćuju rebra izjedenog čamca tako da morska alga i njeno zrnasto lišće zasvetlucaju plavičasta kao čelik. Skoro da je svetlost probila tanke, brze talase, dok su se lepezasto trkali na obali. Devojka koja je zatresla glavom tako da je zaigrao sav nakit, svi topazi, akvamarini i dragulji boje vode što skrivaju u sebi vatrene varnice sada je razotkrila čelo i široko otvorivši oči povukla pravu stazu preko talasa. Pomračilo se njihovo drhtavo, srebrnasto svetlucanje; zgomilali su se; produbile su im se i zatamnile zelene šupljine, tako da sada mogu preći preko njih jata riba lutalica. Pošto zapljusnu i povuku se ostave na obali crni sprud grančica, slame, i iverčica, kao da su se na nekom lakom čunu raspukli bokovi pa je potonuo, a mornar doplivao do kopna, skočio na stenu i prepustio vodi da mu doplavi lagani tovar.

Ptice koje su u vrtu zorom pevale povremeno i bez reda tamo na onom drvetu, na onom žbunu, sada su zapevale u boru resko i oštro; čas zajedno kao da su svesne svog drugarstva, čas pojedinačno kao da pevaju bledom, plavom nebu. Prnule su onako u jatu kada se crni mačak pokrenuo u žbunu, kada je kuvarica bacila pepeo na gomilu i prenula ih. Strah im se osećao u pesmi, slutnja bola i radosti što su tako brzo umakle ovog puta. Pevale su još i takmičarski kroz čisti jutarnji zrak; kružile su visoko gore nad brestom, pevale su u jedan glas goneći jedna drugu, izmičući jedna drugoj, jureći, kljukajući jedna drugu dok su se prevrtale visoko u zraku. A onda su se sve umornije od trke i leta ljupko stale da spuštaju, neosetno da okreću naniže, dok se nisu spustile, ćutke sletele na drvo, na zid i stale da okreću glave čas na ovu čas na onu stranu, staklastih očiju i brzih pogleda, oprezne, budne, intezivno svesne jedne stvari, jednog jedinog predmeta.

Možda je to bila puževa kućica što se dizala u travi kao neka siva katedrala; ona nabujala građevina sa tamnim nagorelim prstenovima u zelenoj

senci trave. Ili je možda pogled ptica pao na sjajno cveće što je nad lejama stvaralo svetlost tečnoga purpura između stabljika ispresecanu tamnim tunelima purpurne senke. Ili su uprle pogled u sitno, svetlo jabukovo lišće koje uzdržano poigrava i kruto bleska između cvetova ružičastih pri vrhu. Ili su na živoj ogradi ugledale kapljicu kiše koja visi, ali ne pada, sa pravom kućom iskrivljenom u njoj, i brestovim kulama; ili su im se zato što su se zagledale pravo u sunce, oči pretvorile u zlatne perle.

A sada su osvrćući se čas ovamo, čas onamo, zavirile dublje ispod cveća, niz mračne avenije u svet bez svetla gde list truli i gde je pao cvet. Tada se jedna od njih ustremila elegantno, sletela precizno da prikrije meko, monstrozno telo nezaštićenoga crva; onda ga je više puta kljucnula, pa ostavila da truli. Tamo dole, oko korenja gde propada cveće, u navratima se širio miris truleži; na oteklinama podnadulih tela stvarale se kapljice. Beše raspukla kora na truloj vočki i meso joj krenulo pregusto da poteče. Puževi golaći su lučili žuti sekret, a povremeno bi se sa leva na desno zanjihalo neko amorfnog tela sa po jednom glavom na svakom kraju. Zlatooke ptice kao strele su letele između lišća i podsmevački posmatrale sav taj gnoj, tu vlagu. S vremena na vreme divljački bi zagnjurile vrhove svojih kljunova u ovu lepljivu mešavinu.

Sada je već i izlazeće sunce ušlo kroz prozor pa, dotakavši zavese oivičene crveno, stalo da povlači krugove i linije. Evo pri sve jasnijoj svetlosti belina je sela u tanjir; a oštrica noža zgusnula svoj blesak. U pozadini su se ukazivale stolice i ormani; iako je svaka ta stvar postojala za sebe, izgledalo je da sve one čine nerazlučivu celinu. Bazen ogledala zabeleo se na zidu. Cvet-utvara pratio je stvarni cvet u prozoru. Pa ipak je ta utvara pripadala cvetu, jer kad bi se pupoljak rastvorio, otvorio bi se i pupoljak onog bledog cveta na prozorskom oknu.

Podigao se vetar. Na obali su zadobovali talasi kao ratnici pod turbanima, kao borci pod turbanima sa otrovanim afričkim kovljima što visoko

mašu oružjem i naleću na bela stada ovaca koja pasu.

”Stvari bivaju sve složenije ovde u koledžu”, reče Bernard, ”nemir života i njegov pritisak do krajnje mere su nategnuti, čak uzbuđenje običnog življenja svakodnevno sve više narasta. Svakog trenutka pronađem nešto novo, nedoživljeno u velikoj torbi iznenađenja. Šta sam ja? pitam. Ovo? Ili ono? Ne, nešto treće. Pogotovu sada kada sam napustio jednu sobu i u njoj ljude u razgovoru, dok pod mojim usamljenim koracima odjekuju kamene ploče i dok posmatram mesec što se rađa veličanstveno, ravnodušno nad starinskom kapelom - tada postaje jasno da nisam jedan i jednostavan, već složen i mnogostruk. Bernard pred svetom brblja, pred sobom ćuti. To je ono što oni ne shvataju, jer sada sigurno raspravljaju o meni, govore kako ih izbegavam, kako se izvlačim. Ne shvataju da moram da pretrpim različite promene; da moram svaki put da uvedem i izvedem nekoliko različitih ljudi koji naizmenično igraju ulogu Bernarda. Abnormalno sam svestan onoga što se dešava oko mene. Nikada nisam bio u stanju da čitam knjigu u vozu, a da se ne upitam da nije ovaj čovek građevinar? da ova žena nije nesrećna? Danas sam osetio jasno kao dan kako se gorko morao osećati jadni, bubuljičavi Sajms kada mu nije pošlo za rukom da napravi dobar utisak na Bilija Džeksona. Zbolelo me je to, pa sam ga svim žarom pozvao na večeru. A on će to protumačiti kao da ga ne znam kako volim, što opet nije tačno. Priznajem, takav sam. Ali ’pored senzibiliteta žene’ (ovo citiram sopstvenog biografa) ’Bernard je posedovao i logičnu trezvenost muškarca’. Ljudi koji ostavljaju celovit utisak, i to uglavnom dobar (jer izgleda da je jednostavnost vrlina), jesu oni koji održavaju ravnotežu usred struje. (Odjednom vidim ribe čije su glave okrenute u jednom pravcu, a struja teče drugim.) Kenon, Liset, Pitera, Hokins, Larpent, Nevil - svi su oni ribe koje se drže zlatne sredine. Ali TI shvataš, TI moje ja, TI koje uvek dolaziš kad god Te pozovem (kakvo bi porazno iskustvo bilo pozvati neko JA, a da se nijedno ne javi; zbog toga bi ponoći postale šuplje; i time treba objasniti izraz staraca

po klubovima: digli su ruke od toga da zovu svoje ja, jer je prestalo da dolazi), TI shvataš da me je samo površno predstavljalo ono što sam večeras govorio. U suštini, u trenutku kada se moje mišljenje najviše razlikuje od mišljenja drugih, slažem se sa njima. Prekomemo sam bolećiv; a u isti mah kao kakva žaba čučajući u rupi i savršeno hladno primam sve što se događa. Vrlo malo vas, koji sada raspravljate o meni, imate dvostruku osobinu da osećate i da rezonujete. Liset je, kao što znate, strastan lovac na zečeve; Hokins je proveo jedno veoma vredno popodne u biblioteci. Pitera ima devojku u pozajmnoj biblioteci. Svi ste vi angažovani, zainteresovani, do krajnjih granica uvučeni u igru - svi sem Nevila čiji je duh suviše kompleksan da bi jedna jedina aktivnost mogla da ga pokrene. I ja sam veoma kompleksan. U mom slučaju nešto slobodno od veza ostaje da pliva.”

”A sad, i to je dokaz koliko na mene deluje atmosfera, dok ulazim ovamo u svoju sobu, i palim svetlo, dok mi pogled pada na list hartije, na sto, na domaći kaput nemarno prebačen preko naslona stolice, osećam da sam ja onaj nagao, ali misaon čovek, ona hrabra i opasna ličnost što lako zbacivši kaput uzima pero i namah ispisuje pismo upućeno devojci u koju je strasno zaljubljen.”

”Da, sve je blagonaklono. Raspoložen sam za pisanje. U stanju sam da u jednom zamahu dovršim pismo koje sam toliko puta započinjao. Maločas sam ušao u svoju sobu; bacio sam šešir i štap; sada beležim prvu stvar koja mi pada na pamet, ne trudeći se pri tom ni toliko da ispravim hartiju. Biće to briljantno delo za koje ona mora misliti da je napisano u jednom dahu, bez precrtavanja. Gle kako su slova bezoblična - evo i jedne mrlje iz nepažnje. Sve se mora žrtvovati brzini i nemaru. Pisaću nedoteranim, krivim, sitnim rukopisom, produžujući donji deo slova 'u' i dugačkom crticom precrtavajući slovo 't'. Datum će biti samo utorak 17, a zatim će doći znak pitanja. Samo moram tako da izvedem stvar kako bi ona stekla utisak da iako on piše ovako na brzu ruku, nadvoje-natroje (jer to ne činim ja), da postoji izvestan suptilan nagoveštaj

prisnosti i poštovanja. Moram napraviti aluziju na razgovore koje smo zajedno vodili - moram da oživim neki prizor koga se oboje sećamo. Ali ona mora i da oseti (ovo je vrlo važno) da ja skačem sa jedne stvari na drugu sa najvećom mogućom lakoćom na svetu. Preći ću sa opela čoveku koji se udavio (imam gotovu rečenicu za taj slučaj) na opisivanje gđe Mofet i njenih uzrečica (uneo sam ih u svoju beležnicu), zatim na neka razmišljanja, očito slučajna, ali puna dubine (duboka se kritika često piše slučajno) o nekoj knjizi koju čitam, o nekoj nekonvencionalnoj knjizi. Želim da ona kaže, dok četka svoju kosu, ili gasi sveću, 'Gde li sam to i to pročitala? Pa da, u Bernardovom pismu.' Potreban mi je nagao, vreo, kao saliven efekat, da mi se rečenica veže za rečenicu kao tok lave. Na koga to mislim? Na Bajrona, razume se. U izvesnom smislu i sam ličim na Bajrona. Možda će mi koji Bajronov stih pomoći da uđem u štimung. Da pročitam neku stranicu. Ovo je dosadno; a ovo skrpreno. Ovo suviše konvencionalno. Sada već počinjem da se uigravam. Ritam koji sam toliko tražio zvoni mi u ušima (ritam je glavna stvar u literaturi). A sada ću bez oklevanja početi po samom gibanju takta..."

"Ali stvar nije uspela, izdao me je polet. Nije mi pošlo za rukom da se dovoljno zagrejem kako bih sproveo svoju metamorfozu. Moje pravo Ja razdvaja se od mog fiktivnog Ja. Ako pokušam da preradim to pismo, ona će reći, "Bernard zauzima pozu literata; Bernard misli na svog biografa" (što je istina). Ne, napisaću ovo pismo sutra, odmah posle doručka."

"A sada hoću malo da sanjarim. Pretpostavimo da sam pozvan na nekoliko dana u Restover, Kraljev Loton, koji se nalazi tri milje udaljen od stanice Langli. Stižem u sumrak. U dvorištu ove oronule, ali ugledne kuće šunjaju se tri dugonoga psa. Nailazim na izbledele tepihe u holu; neki gospodin u vojnoj uniformi puši na lulu i krupnim koracima prelazi preko terase. Vlada atmosfera propalog gospodstva i vojničke tradicije. Na pisaćem stolu neko kopito, trofej lovca - možda kopito omiljenog konja. "Da li jašete?" "Da gospodine, obožavam jahanje." "Moja nas ćerka očekuje u salonu." Srce mi

udara o rebra. Ona stoji pored niskog stola; tek što se vratila iz lova; žvaće sendvič kao kakav mangup. Napravio sam vrlo dobar utisak na pukovnika. Nisam previše pametan, misli on; a nisam ni suviše sirov. I umem da igram bilijara. Zatim se pojavljuje simpatična sobarica koja je provela trideset godina u ovoj porodici. Na tanjirima se nalaze šare orijentalnih ptica dugih repova. Iznad kamina visi portret gospođe majke obučene u muslin. U stanju sam da sa izvanrednom lakoćom opišem ovaj ambijent do poslednjeg detalja. Ali da li sam u stanju i da ga učinim živim? Da li mogu da učinim da se čuje glas ove devojke, baš onaj ton kojim ona, dok sedimo sami, kaže "Bernard"? I šta onda?"

"Činjenica je da mi je potreban podstrek drugih ljudi. Kad ostanem sam i nadnesem se nad svoju ugašenu vatru, sklon sam da vidim rupe u sopstvenim pričama. Pravi romansijer, ono savršeno jednostavno ljudsko biće, u stanju je da beskonačno mašta. On ne pravi sintezu kao što ja to činim. On ne bi nikada sa toliko osećanja pustoši doživeo sivi pepeo iza rešetki bez vatre. Neko slepilo mi je zasenilo oči. Sve postaje neprobojno. Prestajem da izmišljam."

"Čekaj da se prisetim, proveo sam manje-više dobar dan. Kapljica što se svake večeri obrazuje na krovu ljudske duše, zaokrugljena je, šarena. Jutro je bilo lepo; a popodne, popodne sam šetao. Volim pogled na crkvene zvonike preko sivih polja. Volim kada prijatelji razmene brze poglede preko ramena. Nisam prestajao da reagujem na stvari. Bio sam maštovit, suptilan. Posle večere sam prosto briljirao. Precizno sam formulisao mnoge stvari koje smo maglovito zapazili o našim zajedničkim prijateljima. Lako sam se preobražavao. A sada dok sedim nad ovom sivom vatrom iz koje štrče goli grebeni crnoga uglja, da postavim sebi ono konačno pitanje: koji sam od ovih ljudi JA? To mnogo zavisi od dekora. Kada kažem sebi "Bernarde", ko ulazi? Čovek verna srca, sardoničan čovek bez iluzija, ali ne i ogorčen. Čovek bez određene starosti ili poziva. Prosto ja. Ja koje evo uzima žarač i pretura po pepelu tako da su kroz rešetku krenuli čitavi oblaci. "Gospode", govori on sebi posmatrajući pepeo

kako pada, "kakav kovitlac!", pa dodaje žalobno, ali sa izvesnim prizvukom utehe, "Doći će gđa Mofet i sve će to počistiti..." Čini mi se da ću često u sebi ponavljati ovu frazu, dok se budem teturao kroz život, udarajući glavom o zid čas levo, čas desno. "Ah, da, doći će gđa Mofet i sve će počistiti. Prema tome, u krevet."

"Čemu razmišljati", reče Nevil, "u svetu u kome postoji sadašnji trenutak? Ne treba dati ime nijednoj stvari, da je na taj način ne bismo promenili. Neka za jedan trenutak egzistira ova obala, ova lepota, a ja ću da se zagnjurim u uživanje. Sunce žari. Vidim reku. Vidim drveće prošarano i nagoreno jesenjom svetlošću sunca. Čamci plove preko crvene, preko zelene pozadine. Negde daleko odjeknulo je zvono, ali ne pogrebno. Postoje i zvona koja oglašuju život. List pada od radosti. O, zaljubljen sam u život! Gle kako vrba strelja tankim mladicama kroz vazduh. Gle kako kroz njih prolazi čamac pun nemarnih, nesvesnih, robusnih mladića. Slušaju gramofon; jedu voće iz kesa. Odbacuju kore banana koje zatim kao jegulje tonu u reku. Sve što oni čine je lepo. Oko njih se nalaze razne bočice i jeftini ukrasi; po njihovim sobama se na sve strane nalaze veslački trofeji i gravire u boji, ali su oni sve to pretvorili u lepotu. Njihov brodić prolazi ispod mosta. Pojavljuje se drugi. Zatim još jedan. Eno Persivala, sav monolitan, lenjo se zavalio u jastuke i odmara se kao kakav div. Ne, to samo jedan od njegovih satelita podražava njegov monolitan, divovski način odmaranja. On sam je nesvestan njihovih trikova i kada ih uhvati u njima, dobroćudno im da koju ćušku svojom Sapom. I oni su prošli ispod mosta "kroz fontane visećeg drveća", kroz njihovu tananu kišu žute i modre boje. Povetarac se pokrenuo; zavesa je zadrhtala; vidim kroz lišće ozbiljne, pa ipak večito radosne građevine koje izgledaju porozne, lišene težine, lake, mada od vajkada stoje na toj prastaraj ledini. Evo počinje u meni da se javlja onaj poznati ritam; reči koje su dosad spavale ustaju, razmahuju svojim krestama, dižu se i padaju, i opet se dižu i padaju. Jeste, pesnik sam. Bez sumnje sam veliki pesnik. Prolaze brodovi i mladići i udaljeno drveće

”pljuskovi vodoskoka visećeg drveća.” Sve ja to vidim. Sve ja to osećam. U nadahnuću sam. Oči su mi se napunile suzama. Ali čak i dok to osećam, šibam svoj zanos da narasta sve više. On se peni. Postaje izveštačen, neiskren. Reči, reči, i opet reči; kako samo galopiraju - kako šibaju dugim grivama i repovima... ali ne znam zbog kakve to slabosti nisam u stanju da se prepustim njihovim leđima; ne umem da poletim na njima između razbežanih žena i prevrnutih korpi. Postoji u meni neka pukotina - neko sudbonosno oklevanje koje se, ako ga savladam, pretvara u penu i laž. Pa ipak je neverovatno i pomisliti da neću biti veliki pesnik. Šta sam ono pisao sinoć, ako ne poeziju? Suviše sam brz, suviše lak? Ne znam. Ponekad ne poznajem sebe, ne znam koju meru sebi da odredim, kako da se nazovem i kako da grupišem atome koji me čine ovakvim kakav sam.”

”Nešto me u ovom trenutku napušta; nešto izlazi iz mene da sretne ličnost koja se približava i koja me uverava da je ja poznajem, mada još ne vidim ko je to. Kako se čovek čudno promeni kada mu se pojavi, čak i na razdaljinu, prijatelj. Kako nam korisnu uslugu čine prijatelji kada nas vrate u svet realnosti. Pa ipak, kako je bolno biti opozvan, biti razvođen, oskrnavljen, izmešan, deo neke druge osobe. Dok se on približava, postajem ne ja, već Nevil pomešan sa nekim - s kime to? - s Bernardom? Jeste, to je Bernard i Bernard je taj kome ću postaviti pitanje: Ko sam ja?”

”Kako čudno izgleda vrba kada je gledamo zajedno” reče Bernard. ”Bio sam Bajron i ovo je drvo bilo Bajronovo drvo što pljuskovima lije suze, što jadikuje. A sada, dok ga zajedno posmatramo, to isto drvo dobilo je nekako očešljan izgled, svaka se grana jasno izdvaja, pa ću ti zato, podstaknut jasnoćom tvog duha, ispričati šta osećam.”

”Osećam da se ne slažeš sa mnom, osećam tvoju odbojnu snagu. Pored tebe postajem neuredno, impulsivno ljudsko biće čija je tačkasta marama zauvek umrljana masnim, čajnim kolačićima. Jeste, u jednoj ruci držim Grejevu ’Elegiju’; drugom odozdo izvlačim čajni kolačić koji je upio sav buter i zalepio

se za dno tanjira. To te vređa; potpuno sam svestan koliko si nezadovoljan sa mnom. Podstaknut time, a i zato što mi je stalo da povratim tvoje dobro mišljenje, počinjem da ti pričam kako sam maločas izvukao Persivala iz kreveta; opisujem njegove papuče, njegov sto, njegu izbrazdanu sveću; njegove nabusite reči protesta dok sam mu svlačio cebe sa nogu; i kako se za trenutak previjao kao neki ogroman crv. Sve to opisujem na takav način da ti, pritisnut nekom prisnom tugom (jer se izvesna nedokučena senka nadnela nad naš susret), odstupaš, smeješ se i uživaš u meni. Moj šarm i lakorečivost, onako neočekivani i spontani kakvi su, oduševljavaju i mene. Dok rečima skidam veo sa stvari, sam sam iznenađen koliko je neuporedivo veća moć mog zapažanja, nego što sam u stanju da se izrazim. Što više govorim, u mom mozgu izbija sve više slika. I kažem sebi, to je ono šta ti je potrebno; ali zašto onda, pitam se, nisam u stanju da završim ono pismo? Moja je soba većito preplavljena nedovršenim pismima. Kad god se nađem pored tebe, pomislim da spadam među najdarovitije ljude koje poznajem. Ispuni me mladalačka razdraganost, osećanje sopstvene moći i predosećaj onoga što će doći. Vidim sebe neveštog, ali strasnog, kako zujim oko cveća, kako žamorim niz skerletne čašice, tako da plavi levkovi krunica odzvanjaju od mog fantastičnog brujanja. Pored tebe poverujem da ću bogato uživati u svojoj mladosti. I u Londonu. I u slobodi. Ali polako. Više me ne slušaš. Daješ oduška nekom protestu, dok na neizrecivo poznati način prevlačiš rukom preko kolena. Na osnovu takvih znakova postavljamo dijagnoze bolesti svojih prijatelja. 'Nemoj me u svojoj bujnosti i izobilju', čini mi se da kažeš, 'zaobići.' 'Zaustavi se', kažeš ti. 'Upitaj me zbog čega patim.'"

"Onda mi dozvoli da te kreiram. (To isto si ti za mene već učinio.) Ležiš na ovoj vreloj obali, ovog ljupkog, ovog tihog, svetlog oktobarskog dana što trne i posmatraš kako čamac za čamcem plovi kroz očešljane mladice vrba. I želiš da budeš pesnik; i želiš da budeš ljubavnik. Ali briljantna jasnoća tvoje inteligencije i nepoštedna čestitost tvog intelekta zaustave te na pola puta. (Ove

latinske reči dugujem tebi; zbog takvih tvojih osobina uzmičem pomalo nelagodno i sagledavam pobledele zakrpe i istanjene niti u vlastitom aparatu.) Ne podaješ se nikakvim mistifikacijama. Ne zavijaš se u maglu ni ružičastih, ni zlatnih oblaka ”

”Da li sam u pravu? Da li sam pravilno pročitao blagi pokret tvoje leve ruke? Ako jesam, daj mi svoje pesme; predaj mi tabake koje si sinoć ispisao u takvom žaru nadahnuća, da se sada osećaš pomalo bojažljiv. Jer ti nemaš poverenja u nadahnuće, ni svoje, ni moje. Hajde da zajedno prošetamo preko mosta, ispod brestovog drveća do moje sobe gde se možemo, zaključavši vrata za sobom i navukavši crvene zavese od serža, izolovati od glasova, mirisa, draži lipe i drugih oblika života što odvlače pažnju: ovih bezazornih prodavačica što tako prezrivo cupkaju, ovih pretovarenih starica što iznemogle posrću, nejasnih obrisa neke neodređene siluete što se gubi (da to nije Džini, mogla bi biti i Suzana, ili da se to nije Roda izgubila niz aveniju?). Opet, na osnovu lakog trzaja na tvom licu pogađam šta sada osećaš: izmakao sam ti, ne prestajem da zujim kao čitav roj pčela i da beskrajno lutam, bez imalo one tvoje moći da se nepokolebljivo usredsrediš na jedan jedini predmet. Ali vratiću ti se.”

”Pred ovakvim građevinama”, reče Nevil, ”ne mogu da podnesem postojanje prodavačica. Razdražuje me njihovo kikotanje, njihovo brbljanje, narušava mi tišinu i podstiče me u trenucima najčistije egzaltacije da se setim ljudske niskosti.”

”Ali evo nas opet na našoj teritoriji posle kratke šetnje u kojoj smo nailazili na bicikle i miris lipe i siluete što nestaju niz ulice pune neizvesnosti. Ovde smo mi gospodari mira i reda; naslednici ponosite tradicije. Svetiljke počinju da urezuju uske proreze preko skvera. Izmaglica sa reke popunjava ove starinske prostore i lako prijanja uz osedelo kamenje. Debeo sloj lišća pokrio je seoske sokake, dok ovce kašlju po vlažnim poljima. Dotle smo im ovde u tvojoj sobi našli skrovište. Razgovaramo toplo. A vatra se čas razgori čas jenjava; od njenog plamena zablješti poneka kvaka.”

”Čitao si Bajrona. Obeležavao si pasuse koji ti se čine da se slažu sa tvojim karakterom. Nailazim na znakove pored svih onih rečenica koje izgleda da izražavaju sardoničnu, ali strasnu prirodu; onu žestinu sa kojom noćni leptir naleće na tvrdo staklo. Dok si ovo mesto podvlačio olovkom mislio si: 'I ja na isti način bacam svoj kaput. I ja se ovako smejem sudbini u brk.' Međutim Bajron nikada nije pravio čaj onako kako ga ti praviš: napuniš čajnik tako da se voda izlije kada ga poklopiš. Po stolu se prosula mrka barica - razlila se među tvojim knjigama i hartijama. Brišeš je nezgrapno maramicom. Zatim guraš maramicu natrag u džep - to nije bajronski gest, već tvoj; on je sušta slika tebe, tako da ako te se kroz dvadeset godina budem seti, (oboje ćemo tada biti slavni, nastrani i kostoboljni), setiću se i ove scene; a ako tada budeš mrtav, zaplakaću se. Do nedavno si se ponašao kao mladi junak iz Tolstojevih romana, sada igraš ulogu Bajrona; možda ćeš se uskoro oduševiti nekim Meredithovim junakom; zatim ćeš putovati u Pariz za vreme uskršnjeg raspusta i vratićeš se sa crnom kravatom, preobražen u nekog odvratnog Francuza za koga još niko nije čuo. Tada ću te otpisati kao prijatelja.”

”Ja sam celovita ličnost - prosto ja. Ne oličavam Katula koga obožavam. Spadam među najvrednije studente, u svako doba mi se pri ruci nalaze rečnik i beležnica u koju unosim neobične upotrebe participa prošlog. Ali čovek ne može provesti ceo život u tome što će nožem grebati starinske natpise u kamenu. Hoću li ja uvek ovako preko celog prozora navlačiti crvenu zavesu od serža i hoću li uvek videti svoju knjigu bledu pod lampom, kako leži kao komad mermera? Kakav bi to slavan život bio posvetiti se savršenstvu: pratiti krivulju rečenice ma kuda vodila, u pustinju, pod naslage peska, ne vodeći računa o zamkama, o mamcima; biti uvek siromašan i čupav; biti smešan na Pikadiliju.”

”Ali suviše sam bojažljiv da završim rečenicu kako treba. Govorim brzo dok koračam gore, dole, da bih prikrrio uzbuđenje. Mrzim tvoje masne maramice - izmazaćeš svoj primerak *Don Žuana*. Ne slušaš me. Fraziraš o Bajronu. I dok ti razmahuješ ogrtačem, i štapom, ja pokušavam da iskažem

tajnu koju još nikom nisam otkrio: ja te molim (koristim trenutak dok stojim okrenut leđima prema tebi) da primiš moj život u svoje ruke i da mi kažeš da li mi je suđeno da celog života izazivam odbijanje kod onih koje volim?"

"Stojim okrenut leđima prema tebi, ne drži me mesto. Ali ne, ruke su mi evo savršeno mirne. U stvari razmakao sam knjige na polici i tu stavljam *Don Žuana*; evo. Više bih voleo da budem voljen, više bih voleo da budem slavan, nego li da na pesku gradim savršenstvo. Ali, da li mi je ipak suđeno da izazivam gađenje? Da li sam pesnik? Evo drži! Nabrekla želja iza mojih usana, hladna kao olovo, okrutna kao kuršum, kao metak koji sam nanišanio na prodavačice, na žene, na pretencioznost, na sve što je vulgarno u životu (zato što ga volim) pucaju na tebe dok bacam - hvataj je - svoju pesmu."

"Izleteo je iz sobe kao strela", reče Bernard. "Ostavio mi je svoju pesmu. O drago Prijateljstvo, i ja ću presovati cveće između stranica Šekspirovih soneta! O drago Prijateljstvo, kako su prodorne tvoje strele - zasule su mi telo. Pogledao me je, okrenuo se licem prema meni; pružio mi je svoju pesmu. Sve su se magle skotrljale niz krov moga bića. Poverenje koje mi je ukazao neću zaboraviti do dana svoje smrti. Kao kakav dugi talas, kao val moćne vode, preplavilo me je osećanje pustoši koje je izazvalo njegovo prisustvo i razotkrilo me, razgoltilo šljunak na obali moje duše. Bilo je to ponižavajuće; osećao sam se kao sitan kamičak na nekoj obali. Ni na šta ljudsko nisam više ličio: 'Nisi Bajron, već samo TI.' Baš čudno osećanje, kada nas neko drugi svede u granice jednog jedinog bića."

"Kako je čudno osetiti kako nit, koju smo sami ispreli, pruža svoj tanani konac preko maglovitih prostora spoljnega sveta. Otišao je; stojim tu i držim u ruci njegovu pesmu. Između nas nije prekinuta nit. Ali gle, kako je sada prijatno, kako je ohrabrujuće ne osećati više težinu onog stranog prisustva, biti svestan da su se ugasile, zakrilile one ispitivačke oči. Koliko sam zahvalan što mogu da navučem šalone i da zabranim da ma ko uđe; što mogu da osetim kako mi se iz mračnih uglova gde su potražili utočište, vraćaju moji odrpani znanci

koje je on svojom superiornom snagom oterao da se kriju. Oni podrugljivi, posmatrački duhovi koji su čak i u trenucima krize i ranjavanja bdeli nadomnom, u jatima su se opet vratili kući. Zahvaljujući njima ja sam Bernard; ja sam Bajron; ja sam i ovo i ono i još nešto treće. Oni zgušnjavaju zrak i obogaćuju me kao i nekada svojom grotesknošću, svojim komentarima, bacajući senku na tananu jednostavnost mojih trenutnih osećanja. Jer ja sam mnogo složenija ličnost nego što to Nevil misli. Nismo mi tako jednostavni kako bi to odgovaralo potrebama naših prijatelja. Pa ipak je ljubav jednostavna.”

”Vratili su se opet moji ukućani, moji znanci. I sada je zaceljena rana, ona rupa u mom oklopu koju mi je zadao Nevil svojim začuđujuće tananim rapirom. Skoro da su sva moja Ja opet na okupu; gle kako sam praznično raspoložen, vraćam u igru sve što je Nevil prenebregao u meni. Dok gledam kroz prozor i razmičem zavese, govorim, 'Ovaj prizor njemu ne bi bio mio, ali zato mene raduje.' (Služimo se svojim prijateljima da bismo premerili sopstveni stas.) Obim mog života obuhvata ono što Nevil neće nikada dosegnuti. Ulicom se prolamaju lovačke pesme. Proslavljaju neku trku sa psima zečarima. Dečaci u kapama, koji se uvek okreću u istom trenutku kada izletnička kola skrenu za ugao, pljeskaju jedan drugog po ramenu i hvališu se. A Nevil, brižljivo izbegavajući svaki dodir, lopovski, kao kakav zaverenik, žuri natrag u svoju sobu. Vidim ga kako se skljkao u nisku fotelju i kako posmatra vatru što je za trenutak dobila arhitektonsku čvrstinu. E, kada bi se u životu, razmišljao on, mogla naći ovakva stalnost, kada bi život mogao da pruži ovakav red... jer on iznad svega želi red i užasava se moje bajronovske razbarušenosti; zato navlači zavesu i stavlja rezu na vrata. Njegove se oči (jer on je zaljubljen; zlokobna senka Ljubavi nadnosila se nad našim susretom) pune čežnjom; pune se suzama. Zgrabio je žarač i jednim udarcem uništio onaj trenutni izgled čvrstine raspaljenog uglja. Sve se menja. I mladost i ljubav. Čamac je prošao ispod lukova vrbe i sada se nalazi ispod mosta. Persival, Toni i Arči, ili neko drugi,

otići će u Indiju. Više se nećemo videti. I Nevil pruža ruku da dohvati svoju svesku - svoju urednu beležnicu zavijenu u šareni papir - i grozničavo počinje da ispisuje duge stihove po uzoru na bilo koga kome se najviše divi u ovom trenutku.”

”Međutim ja uživam da dokoličim, da gledam kroz prozor, da slušam. Evo opet veselog hora hvalisavih dečaka. A sada razbijaju porculanske tanjire: i to spada u konvencionalno izražavanje radosti. Hor kao bujica skače sa kamena na kamen, svirepo napada staro drveće i u razdraganom zanosu strmoglavce se baca niz litice. Prevrću se; galopiraju; za lovačkim psima, za fudbalskim loptama; veslajući skaču gore, dole kao da su vreće sa brašnom. Svaka granica individualnog je zbrisana: deluju kao jedan čovek. Vihoroviti oktobarski vetar rasteruje njihovu graju preko dvorišta u naizmeničnim naletima buke i tišine. Sad opet razbijaju porculan - to spada u konvencionalno izražavanje radosti. Neka starica nesigurnog koraka, natovarena torbom, kaska kući ispod vatrenocrvenih prozora. Kao da se pribojava da se ne sruče na nju i ne gurnu je u jarak. Pa ipak se zaustavlja kao da će da zagreje kvrgave, reumatične ruke na vatri radosnici što bleska kišom varnica i komadima vetrom razvejane hartije. Starica se zaustavila pored osvetljenog prozora. Kontrast. To vidim ja, ali ne i Nevil; to osećam ja, a Nevil ne. Zbog toga će on dostići savršenstvo, a ja ću propasti i ostaviću za sobom samo nesavršene rečenice uprljane peskom.”

”Sada mislim na Luj. Kakvu bi pakosnu, ali pronicljivu primedbu napravio Luj na ovo jesenje večer što čili, na razbijanje porculana, na ovo pevanje lovačkih pesama, na Nevila, Bajrona i naš život ovde? Njegove tanke usne su lako napućene; obrazi su mu bleđi; okapava u nekoj kancelariji nad nekim zamršenim komercijalnim dokumentom. ’Moj otac, bankar u Brizbejnu’ - zato što ga se stideo večito je govorio o njemu. Nije uspeo u životu; zbog toga sedi u nekoj kancelariji, Luj, najbolji đak u školi. U potrazi za kontrastima često osetim njegov pogled na nama, njegov podsmešljivi, divljački pogled koji mi kaže da nas kao kakve bezvredne brojke dodaje nekom ogromnom zbiru koji on

večito proračunava u svojoj kancelariji. Ali jednoga dana, kada bude uzeo skupoceno pero i zamočio ga u crveno mastilo sabiranje će biti okončano; naš će zbir biti poznat; samo to neće biti dovoljno.”

”Tras! Tresnuli su stolicom o zid. Neka idu do đavola. I moj je slučaj sumnjiv. Zar se ne podajem bezrazložnim osećanjima? Gle, dok gledam kroz prozor i bacam cigaretu tako da se graciozno vrti u spirali dok pada na zemlju, osećam kako Luj posmatra to što radim. I kaže, ’Ovo nešto znači, Ali šta?’”

”Stalno prolaze ljudi”, reče Luj. ”Neprestano prolaze pored izloga ovog restorana. Automobili, selidbena kola, omnibusi; pa opet omnibusi, selidbena kola, automobili - ne prestaju da prolaze pored izloga. U pozadini vidim radnje i kuće; i sivi toranj gradske crkve. U prvom planu se nalaze staklene police sa činijama zemički i sendviča sa šunkom. Sve je donekle zamućeno parom iz čajnika. Kiselkast, vodnjikav miris govedine, ovčetine, kobasica i krompir pirea širi se kao vlažna mreža razastrta nasred restorana. Naslonio sam knjigu na bocu vusterskog sosa i trudim se da izgledam kao i ostali.”

”Ali ne mogu. (Prolaze, prolaze povorkom bez reda.) Ne mogu ni da čitam svoju knjigu, niti pribrano da naručim jednu porciju govedine. Ponavljam, ’Englez sam kao i svi Englezi; činovnik sam kao i svi činovnici’, pa ipak bacam pogled na čovečuljke za susednim stolom, ne bih li se uverio da radim ono što i oni rade. Gipkih lica, zborane kože što se stalno trza zbog mnogostrukosti njihovih bezbrojnih reagovanja, snalažljivi kao majmuni, već namazani svim mogućim mastima, uz odgovarajuće gestove raspravljaju o prodaji jednog klavira. Zakrčio je prolaz u holu; zato bi ga on prodao za deset funti. Ljudi prolaze i dalje; prolaze pored tornjeva crkve i činija sa sendvičima od šunke. Tok mojih misli se neprestano koleba, kida i jenjava zbog ovog nereda. Zbog toga i ne mogu na miru da večeram. ’Tražim deset funti. Kutija je baš lepa, ali šta vredi kad je zakrčila hol.’ Rone i gnjuraju se kao severni ronac čije je perje postalo klizavo od ulja. Svako odstupanje od njihovih normi je uzaludno. Takvi su malograđani, takvi su prosečni ljudi. U međuvremenu šeširi

se skidaju i opet stavljaju na glave; vrata se bez prestanka otvaraju i zatvaraju. Imam utisak da nered svuda vlada, osećam se potišten, očajan. Ako je to život, ne vredi ga živeti. Pa ipak, čak i ja osećam ritam ovog restorana. Podseća me na takt valcera, na ono beskrajno gibanje i kruženje. Kelnerice držeći poslužavnike u ravnoteži, ulaze i izlaze, vrte se sve u krug i služe tanjire sa povrćem, kompot od kajsija i vanil-krem, u pravo vreme i pravoj mušteriji. A prosečni ljudi, pošto su uskladili kelneričin ritam sa svojim ritmom ('Tražim deset funti; jer je zakrčio hol') uzimaju svoje povrće, kompot od kajsija i vanil-krem. Ali gde se nalazi prekid u ovom kontinuitetu? Gde je pukotina kroz koju se vidi poraz? Krug je neprekinut; sklad je potpun. Ovo se ja nalazim u centru ritma, kod same glavne opruge i posmatram ritmično talasanje, gore, dole; gore, dole. Samo ja nisam uključen u taj ritam. Ako progovorim, trudeći se da podražavam njihov akcenat, oni načulje uši i čekaju da kažem još nešto kako bi mogli da mi odrede poreklo - nisu sigurni da li sam Kanadain ili Australijanac. Ja koji iznad svega čeznem da me neko sa ljubavlju uzme u zagrljaj, ja sam stranac i tuđinac. Ja koji želim da osetim kako mi se nad glavom sklapa zaštitnički talas običnog života, uglom oka naslućujem neki daleki horizont; svestan sam šešira što lete gore, dole bez ikakvog reda. Meni je upućena žalba neke nesrećne duše lutalice (jedna žena rđavih zuba okleva pred tezgom), 'Vrati nas stadu, nas što prolazimo odbačeni i posrćemo pored izloga u kojima se na najistaknutijem mestu nalaze činije sendviča sa šunkom.' Hoću: vratiću te u red, na tvoje mesto."

"Nastavljam da čitam knjigu koju sam naslonio na bocu vusterskog sosa. Ova knjiga sadrži nekoliko prstenova koje je iskovao veliki majstor, nekoliko savršenih zaključaka, samo par reči, ali veliku poeziju. Svi, svi je vi redom prezirete. Zaboravili ste šta je rekao ovaj mrtvi pesnik. A ja vam ne mogu preneti njegovu reč da vas ošine svojom moćnom snagom i da vam jednom zauvek pokaže koliko je vaš život besmislen i njegov ritam jeftin i vulgaran; i na taj način vas probudi iz one ponižavajuće učmalosti zbog koje posenilite čak

i u mladosti, ako niste svesni besmislenosti svog života. Moj životni zadatak će biti da prevedem ovu pesmu tako da postane razumljiva za vas. Ja, Platonov i Verilijev drug, zakucaću na vrata od vlaknaste hrastovine. Preprečiću vam put ovim oružjem salivenim od prekaljenog čelika. Neću da se potčinim ovoj bescilnoj paradi polucilindara i hamburških šešira i svim i svakojakim perjem napirlitanim ukrasima na glavama žena. (Suzana, koju cenim, nosila bi leti običan slamni šešir.) Svu škripu i svu paru što klizi raznolikim kapljicama niz okna; zaustavljanje i polazak autobusa uz trzaj; oklevanje pred tezgama; reči što se tromo vuku bez ljudskog smisla, sve ću vas dovesti u red.”

”Moje korenje prodire kroz žile olova i srebra, kroz mokru, močvarnu zemlju iz koje se isparavaju vonjevi, do čvora hrastovih žila isprepletenih u centru. Zapečaćen i slep, ušima zemljom zapušenim, ipak sam čuo huk ratova; i pesmu slavuja i osetio bat mnogih ljudskih hordi što su kao stada lutale u potrazi za civilizacijom, kao kad jata ptica selica krenu za letom; video sam žene kako nose crvene amfore na obali Nila. U jednom vrtu probudio sam se od udarca na potiljku, od vrelog poljupca, Džininog poljupca; sećam se svega toga kao što se čovek seća zbrkanih povika i crvenih i crnih vatrenih strela i stubova što se survavaju od nekog noćnog požara. Večito spavam i budim se. Čas zaspim, čas se probudim. Vidim svetlucavi čajnik; staklene posude pune bleožutih sendviča; ljude okruglih kaputa kako čuče na visokim stolicama pred tezgom; a iza njih, večnost. To je pečat koji je u moje drhtavo meso užarenim gvožđem utisnuo dželat pod maskom. Vidim ovaj restoran kako se odražava preko zbijenog jata šarenoperih lepršavih ptica prošlosti. Otuda su mi usne stisnute i otuda bolesničko bledilo; onaj odvratani i neprivlačan izraz kad pokažem lice mržnje i gorčine Bernardu ili Nevilu koji šetaju pored stabala tise; koji nasleđuju stare fotelje i dobro navlače zavese da bi im svetlost lampe padala na knjige.”

”Suzanu, nju poštujem; zato što sedi i šije. Šije pri blagoj svetlosti lampe u kući oko čijih samih prozora uzdiše žito; kad se setim Suzane, osećam se

siguran. Jer ja sam najslabiji, najmlađi od sviju njih. Ja sam dete zagledano u svoje noge i potočiće što ih struja stvara po šljunku. Gle puža, radosno uzviknem; gle lista. Uživam u puževima; uživam u lišću. Večito sam najmlađi, najneviniji, najpoverljiviji. Svi ste vi ostali zaštićeni. Samo sam ja go. Kada se kelnerica sa pletenicama zaustavi pored vas, bez ustezanja vam pruži kompot od kajsija i vanil-krem, kao sestra. Vi ste njena braća. Ali kada ja ustanem, pošto stresem mrvicu sa prsluka, ja poturim suviše veliku napojnicu, ceo šiling, ispod ivice tanjira, kako ga ona ne bi našla pre nego što odem i kako me njen prezrivi smeh kada ga bude uzela u ruke ne bi stigao pre nego što prođem kroz pokretna vrata.”

”Vetar je podigao zavesu”, reče Suzana, ”i sada se jasno vide bokali, lagori, podmetači i otrcana fotelja sa rupom. Tapet na zidu je kao i obično prošaran starim izbledelim mašnjama. Ućutao se hor ptica, samo se jedna čuje pored samog prozora spavaće sobe. Navući ću čarape, tiho ću proći pored vrata spavaće sobe, pa ću sići dole u kuhinju, zatim napolje preko vrta, pa ću pored staklene bašte izaći u polje. Još uvek je rano jutro. Izmaglica pokriva močvaru. Dan je hladan i krut kao pamučni pokrov. Ali će popustiti; otopliće. U ovaj čas, ovaj još uvek rani jutarnji čas, čini mi se da smo jedno polje i ja, žitnica i ja, drveće i ja; sve je moje: moja su ova jata ptica i ovaj mladi zec što je skočio tačno u trenutku kada sam htela da ga zgazim. Moja je i ova čaplja što tromo širi dugačka krila; i krava što preživa i mljeska idući nogu pred nogu; i divlja lasta što se ustremkuje; i blaga crvena boja na nebu, i ona zelena što se javi kad crvena izbledi; tišina i zvono; glas čoveka koji tera tegleće konje iz polja - sve je to moje.”

”Ništa ne može da me odvoji, da me otcepi od svega toga. Poslali su me u školu; poslali su me u Švajcarsku da dovršim svoje obrazovanje. Mrzim linoleum; mrzim jele i planine. Hoću najzad da se bacim na ovu ravnu zemlju ispod bledega neba preko kojeg lagano koračaju oblaci. Kola što dolaze putem postepeno bivaju sve veća. Ovce se pribijaju jedna uz drugu nasred polja. Ptice

se okupljaju nasred puta - neće morati još da polete. Šuma se puši. Reska zora je napušta. Evo, dan se prenuo. Boje se vraćaju u život. Dan maše žutom maramom svih svojih žita. Zemlja stoji teška poda mnom.”

”Ali ko sam ja, ja što se naslanjam na kapiju i posmatram svog ptičara kako njuška u krug? Ponekad pomislim (još nisam napunila dvadeset godina) da nisam devojka, već svetlost što pada na evo ovu kapiju, na ovu zemlju. Ja sam godišnja doba. Učini mi se ponekad da sam mesec januar, maj, novembar; samo blato, magla, zora. Ništa ne može da me pomeri s mesta, da me ispluta na površinu, niti da me pomeša sa drugim ljudima. Pa ipak, sada dok stojm naslonjena na ovu kapiju tako da mi se utisnula u ruku, osećam težinu koja mi je narasla pod slabinom. Nešto mi je naraslo pod slabinom za vreme boravka u pansionatu, ili u Švajcarskoj; nešto tvrdo. Ne radi se ni o uzdasima, ni o smehu, ni o gipkim i ingenioznim rečenicama; ni o Rodinim čudnim raspoloženjima kada gleda nekako pored nas, preko naših ramena; niti o Džininim piruetama koje izvodi celim telom. Ono što ja imam da dam je okrutno. Ne umem lagano da plovim po površini i da opštim sa svetom. Više volim razrogačen izraz pastira kada ih sretnem na drumu; i razrogačen izraz ciganki pored kola u jarku dok doje decu kao što ću ih i ja dojiti. Jer će uskoro, u podne vreloga dana kada pčele zazuje oko zdravca, doći moj dragan. Stojće u senci kedrovog drveta. Na njegovu jednu reč odgovoriću svojom jednom reči. Daću njemu ono što je naraslo u meni. Imaću dece; imaću sluškinje u keceljama; momke sa dvokrakim vilama; kuhinju u koju će se u korpama donositi obolela jagnjad da se ogreju, u kojoj će visiti šunke i svetlucati crni luk. Biću kao i moja majka ćutljiva, nosiću plavu kecelju i zaključavaću ormane.”

”Osećam glad. Pozvaću svog ptičara. Zamišljam korice hleba i buter i bele tanjire u sunčanoj sobi. Vraću se preko polja. Koraćaću ovom zatavljenom stazom krupnim, snažnim, ravnomernim koracima, čas ću skrenuti da zaobiđem baricu, čas lako podskočiti pred kakvom džombom. Biseri vode obrazuju mi se na gruboj suknji; cipele mi postaju gipke i tamne u boji. Dan je

izgubio onu krutoću; senči se sivilom, zelenilom i mrkim tonovima. Ptice se više ne spuštaju na drum.”

”Vraćam se kao što se vraća neka mačka, ili lisica, krzna posivelog odinja i šapa otvrdlih od grube zemlje. Gazim preko kupusa čije lišće cijuče i kapljice soka pršte. Sedim i čekam da čujem korake svog oca kad stane da vuče noge hodnikom cupkajući neku travku među prstima. Nalivam šolju za šoljom, dok se nerascvetalo cveće drži pravo na stolu među činijama sa džemom, veknama hleba i buterom. Svi ćutimo.”

”Zatim prilazim kredencu i uzimam vlažne kese finog suvog grožđa; spuštam teško brašno na uredno oriban kuhinjski sto. Mesim; razvlačim; rastežem, gnječeći rukama toplu unutrašnjost testa. Hladna voda mi lepezasto curi između prstiju. Vatra bukt, muve zuje u krug. Sve moje vrste suvog grožđa i pirinča, srebrne kese, plave kese, sve je to opet zaključano u kredencu. Meso je stavljeno u pećnicu; hleb podiže svoje meko kube pod čistom salvetom. Popodne je; izašla sam u šetnju duž reke. Čitav svet se plodi. Insekti lete od travke do travke. Cveće je otežalo od polena. Labudovi su zaplovili strujom, drže se reda. Oblaci, sada već topli, prošarani pegama sunca, klize iznad brda ostavljajući za sobom zlato u vodi i zlato po vratovima labudova. Gazeći nogu pred nogu, krave idu i žvaću preko polja. Pipam po travi tražeći pečurku belog kubeta; zalamam joj stabljiku i berem purpurni kaćun što raste pored nje, pa polažem kaćun pored pečurke oko čijeg se korena nahvatala zemlja i krećem kući da skuvam čaj ocu i poslužim mu ga pored tek zarudelih ruža na stolu.”

”Evo, večer se spušta i sijalice se pale. A kada se večer spusti i sijalice upale žuta se vatra razgori u bršljanu. Sedim za stolom i šijem. Mislim na Džini, na Rodu i čujem tandrkanje točkova po pločniku, to se seoski konj i vuku kući; čujem vozila na drumu i huk večernjeg vetra. Posmatram uzdrhtalo lišće u mračnom vrtu i mislim, ’Oni tamo u Londonu sada plešu. Džini ljubi Luja.’”

”Kako je čudno”, reče Džini, ”što ljudi moraju da spavaju, što ljudi moraju da gasе sijalice i da se penju u svoje spavaće sobe. Skinuli su odela, obukli su bele spavaćice. Nijedna sijalica ne gori u susednim kućama. Na nebu se ocrtavaju linije dimnjaka; par uličnih sijalica gori tužno kao što gore svetiljke koje nikom nisu potrebne. Jedina ljudska bića što promiču ulicama, to je sirotinja užurbanih koraka. Nema više one ulične gungule; dan je završen. Nekoliko policajaca stoji po uglovima. Noć tek počinje. Osećam da sva sijam u mraku. Kolena su mi pokrivena svilom. Svilene mi se noge glatko taru jedna o drugu. Kamenje u ogrlici leži mi hladno oko vrata. Noge me peku u cipelama. Sedim pravo kao strela da mi kosa ne dodiruje naslon sedišta. Obučena sam svečano, spremna sam. Ovo je trenutak iščekivanja, mračni trenutak. Muzičari su podigli svoja gudala.”

”Automobil je smanjio brzinu, zaustavio se. Osvetljen je jedan kaiš pločnika. Vrata se otvaraju i zatvaraju. Gosti stižu; ćute; žure u kuću. Čuje se šištavi šum kaputa koji se skidaju u predsoblju. To je uvod, to je početak. Bacam pogled, virim, puderišem se. Sve je u najboljem redu. Kosa mi je besprekorno očešljana. Usne su jasno crvene. Spremna sam da se pridružim ovim muškarcima i ženama što se penju uz stepenice, mojim parnjacima. Prolazim pored njih, izložena njihovim pogledima, kao i oni mojim. Razmenjujemo poglede brze kao munja, ali se ne smešimo, niti pokazujemo da smo se prepoznali. Umesto nas opšte naša tela. To je moj životni poziv. To je moj svet. Sve je unapred odlučeno i spremno; posluga koja stoji na razmacima izgovara moje ime, moje devičansko, nepoznato ime i baca ga ispred mene. Ulazim.”

”U praznim sobama koje nas očekuju nalaze se pozlaćene stolice i cveće smirenije, dostojanstvenije od običnog cveća: ono prostire svoje zelene, svoje bele površine po zidu. Na jednom stočiću stoji ukoričena knjiga. To je ono o čemu sam sanjala; to je ono što sam predviđala. Ovo je moj svet. Koračam prirodno po debelim tepisima. Lako klizim preko jako uglačanih podova,

počinjem da se rastvaram u ovoj blistavo osvetljenoj dvorani punoj parfema, kao što paprat rastvara svoje zavijeno lišće. Zaustavljam se. Odmeravam prisutan svet. Posmatram grupe nepoznatih ljudi. Između žena odevenih u blistavo zeleno, u ružičasto, u biserno sivo stoje uspravno tela muškaraca. Oni su obučeni u crno i belo; ispod odela im se ocrtavaju usečene brazde mišića. Ponovo vidim svoj lik sa prozora voza što ide kroz tunel. Crno-bele figure nepoznatih muškaraca pogledaju me čim se nagnem prema njima: ako se ja okrenem da pogledam neku sliku i oni se okrenu. Ruke im polete do kravata. Dotiču se svojih prsluka, maramica. Vrlo su mladi. Stalo im je da naprave dobar utisak. Osećam, hiljadu se mogućnosti prenulo u meni. Naizmenično sam koketna, vesela, malaksala, melanholična. Ukorenjena sam, pa ipak tečem. Sva kao pozlaćena potečem na ovu stranu i kažem ovom muškarcu: 'Približi mi se.' Sva namreškana okrenem se na onu stranu i kažem onom muškarcu: 'Ne prilazi.' Mladić naslonjen na vitrinu pomakao se. Približava mi se. Kreće se prema meni. To je najuzbudljiviji trenutak koji sam ikada doživela. Sva treperim. Poigravam kao sitni talasi. Povijam se kao biljka u reci ovamonomo, pa ipak sam pustila koren, tako da on može da mi pristupi. 'Približi mi se', kažem, 'približi.' Bled, tamnokos, mladić koji dolazi setan je, romantičan. A ja sam koketna, lakorečiva i kapriciozna baš zato što je on setan, romantičan. Evo ga! stoji uz mene."

"I odjednom, uz laki trzaj, kao kad se kamićak odlomi od stene, pokrećem se: padam sa njim; prepuštam se da me nosi. Predajemo se ovoj tihoj poplavi. Njišemo se po taktu lagane muzike, struja igre se razbija o stene: stvara vrtloge, povija se. Naši skladni pokreti slivaju se u jednu veliku šaru igre; ona nas objedinjuje; nismo u stanju da izađemo iz njenih vijugavih i neodlučnih i naglih i savršeno obuhvatnih zidova. Naša su tela (njegovo čvrsto, moje tečno) pritisnuta jedno uz drugo u utrobi tela ove muzike; njen takt nas sjedinjuje; da se zatim izduži u glatke, vijugave nabore i do besvesti stane da se provlači između nas. Odjednom, muzika prestaje. Krv mi i dalje struji naglo, ali mi je

telo nepomično. Soba mi se vrti u glavi. Stalo je.”

”Hodi ovamo da pijanim koracima stignemo do pozlaćenih stolica. Naša tela imaju veću moć nad nama nego što sam mislila. Ošamućenija sam nego što sam pretpostavljala. Ne marim ni za šta na svetu. Ne marim ni za kog sem za ovog čoveka čije ime ne znam. Zar nas nije lepo gledati, meseče? Zar nismo ljupki dok sedimo ovde, ja u satenu, on u crno-belom? Moji parnjaci mogu me gledati sada. Muškarci i žene, vraćam vam pogled pravo u oči. I ja sam jedna od vas. To je moj svet. Uzimam ovu tankonogu čašu, srknula sam. Vino ima oštar, opor ukus. Ne mogu, a da se malo ne namrštim dok pijem. Parfemi i cveće, blistavo osvetljenje i toplota ovde su prečišćeni u vatrenu žutu tečnost. Nešto suvo, krupnooko, tačno iza mojih lopatičnih kostiju tiho se smešta, postepeno se uljuljkuje u san. Tonem u zanos, spao je sa mene teret. Otvara se brana u dnu mog grla. Reči se gomilaju, jate i koprcaju jedna preko druge. Nije važno kakav smisao nose. Taru se jedna o drugu i penju na ramena jedna drugoj. Pojedinačne i usamljene se sparuju, kresnu i postaju mnoge. Nije važno šta govorim. Nakostrešena kao ustreptala ptica, jedna rečenica prelazi preko praznog prostora koji nas razdvaja. Spustila se na njegove usne. Opet punim svoju čašu. Pijem. Nestaju velovi između nas. Dozvoljeno mi je da stupim u toplinu i intimnost jedne druge duše. Nalazimo se zajedno negde, visoko gore, na nekoj alpskoj stazi. On stoji setan na ivici puta. Saginjem se. Berem plavi cvet i zadevam ga u rupicu njegovog kaputa, stojeći na vrhovima prstiju da bih ga domašila. Jeste. Došao je trenutak mog zanos. A sad je već nestao.”

”Osvajaju nas mlakost i ravnodušnost. Ljudi nas u prolazu guraju. Prestali smo da osećamo svoja tela koja se dodiruju pod stolom. Dopadaju mi se i svetlokosi muškarci plavih očiju. Vrata se otvaraju. Vrata se neprestano otvaraju. Pada mi na pamet, kada se budu sledeći put otvorila, čitav će se moj život možda izmeniti. Ko to dolazi? Samo sluga, donosi čaše. A ovo je neki stari gospodin - pred njim treba da se ponašam kao dete. Zatim se pojavljuje neka velika dama - pred kojom moram da se pretvaram. Ulaze devojke mojih

godina, moje uvažene suparnice sa kojima ću ukrstiti mačeve. Jer one su moje parnjakinje. I ja pripadam njihovom svetu. U njemu je moj rizik i moja pustolovina. Vrata se otvaraju. 'O dođi', kažem ovom mladiću i od glave do pete podrhtavam zlatno. 'Dođi', i, evo, ide prema meni."

"Pratiću ih diskretno", reče Roda, "kao da sam u njima nekog prepoznala. Mada u stvari nikoga ne poznajem. Sasvim malo ću razmaći zavesu da pogledam mesec. Lahori zaborava će stišati moj nemir. Vrata se otvaraju; tigar je skočio. Vrata se otvaraju; Strah je jurnuo unutra; Strah za Strahom me proganja. Hoću krišom da posetim blago koje sam sklonila. Sa one druge strane sveta prostiru se jezera u kojima se ogledaju mermerni stubovi. Lasta umače krilo u tamnu vodu jezera. A ovde se vrata otvaraju i ljudi dolaze; prilaze mi. Lažno se osmehuju da bi prikrili svoju svirepost, svoju ravnodušnost; šćepali su me. Lasta zamače svoja krila; mesec putuje sam kroz plava mora. Moram pružiti ruku; moram odgovoriti na pozdrav. Ali kakav odgovor da dam? Odgurnula sam, osuđena sam da sagorim od vatre u ovom nezgrapnom, u ovom rdavo skrojenom telu, da me pogađaj strele ravnodušnosti tog čoveka i strele njegovog prezira, ja koja čeznem za mermernim stubovima i jezerima sa one druge strane sveta gde lasta umače svoja krila."

"Noć se otkotrljala malo dalje nad dimnjacima. Kroz prozor, preko njegovog ramena vidim mačku; neku mačku koja se ne da zbuniti, koja se nije udavila u svetlosti, niti se uhvatila u zamci svile, koja može kad joj se hoće da zastane, da se protegne, pa opet da nastavi put. Mrzim redom sve detalje iz ličnog života. Ali samo ovde kao ukopana, moram da slušam. Ogroman teret leži na meni. Ne mogu da se pokrenem, a da ne pomerim težinu vekova. Probada me milion strela. Probada me prezir i podsmeh. Ja koja bih smela da se isprsim pred burom i vesela srca da dozvolim gradu da me uguši, mene su ovde vezali za sramni stub. Tigar skače. Jezici me svojim bičevima šibaju. Razigrani, neumorni drhte nad mojim telom. Moram da ih zavaravam i da se lažima branim od njih. Da li postoji neka amajlija protiv ovog poraza? Koje lice da

pozovem da ostane hladno pred ovom vrelinom? Mislim na ona imena sa kofera; mislim na naše majke čija prostrana krila pokrivaju suknje do preko kolena; na proplanke do kojih se mnoga, talasasta, strma brda spuštaju. Sakrijte me, vičem, o zaštitite me, jer sam ja najmlađa, najnejačija, naj nezaštićeni ja od sviju vas. Džini plovi kao galeb na talasu, vešto baca pogled levo-desno, samouvereno izgovori po koju reč. Dotle ja lažem; pretvaram se.”

”Kad ostanem sama, njišem svoje lavore; gospodarica sam svoje flote. Ali dok ovde uvrćem kićanke na brokatskim zavesama na prozoru svoje domaćice, osećam se razbijena u stotinu komada; više nisam jedno. Otkud Džini ona samouverenost dok igra; ona sigurnost koju ima Suzana kada se tiho spusti pored lampe, kada udeva beli konac kroz ušicu igle? One kažu da, one kažu ne; pesnicama tresnu o sto. A ja sumnjam; drhtim; vidim divlji, trnov žbun kako trese svojom senkom u pustinji.”

”Sada ću preći preko sobe i izaći ću na balkon sa nastrešnicom kao da to činim sa posebnim ciljem. Vidim nebesa, po njima se iznenada prosulo paperje sjajne mesečine. Zatim vidim ograde na trgu i dva čoveka bez lica naslonjena na nebo kao statue. To znači da ipak postoji jedan svet koji nije podložen promeni. Kada sam izašla iz onog salona u kome su prhtali jezici što su me sekli kao noževi, zbog kojih sam mucala i lagala, naišla sam na lica lišena crta, obavijena lepotom. Ljubavnici čuče pod platanom. Policajac stražari na uglu. Neki čovek prolazi. To znači postoji jedan svet koji nije podložen promeni. Ali ja nisam dovoljno pribrana da sklopim bar jednu jedinu rečenicu dok stojim na vrhovima prstiju pred ivicom ognja, dok me još uvek peče vreli dah ljudi, sva prestravljena da se vrata ne otvore i tigar ne skoči. Ma šta rekla, uvek ću naići na oponiranje. Kad god se otvore vrata prekine mi se tok misli. Još nisam napunila dvadeset i jednu godinu. Suđeno mi je da budem slomljena. Suđeno mi je da mi se čitavog života podsmevaju ljudi. Suđeno mi je da budem bacana ovamo-onamo kao pluto po nemirnom moru, između ovih ljudi i žena sa licima punim grimasa i sa lažljivim jezicima. Svaki put kad se vrata otvore bivam

odbačena daleko kao traka alge. Ja sam pena što belinom spira i ispunjava najdalje pukotine stena. Ali ja sam i devojka, baš ova ovde u sobi.”

Rođeno sunce nije više ležalo na zelenom dušku niti je bacalo čudljive strele pogleda kroz vodene dragulje, već je razgolitilo svoje lice i gledalo pravo preko talasa. A oni su padali uz ravnomeran šum nalik na trupkanje konjskih kopita preko ledine. Kapljice talasa letele su uvis kao kad konjanici stanu nad glavama da razmahuju strelama i kratkim kopljima. Prelili su obalu čelično plavom i dijamantima poprskanom vodom. Nadolazili su i povlačili se snagom, mišićavošću mašine što ravnomemo pruža i vraća svoje poluge. Sunce je palo na žitna polja i šume. Reke su postale plave i splele se u bezbrojne kurjake, a livade što se spuštaju do ivice vode zazelenele su se kao lako nakostrešeno ptičje perje. Izgledalo je kao da u pozadini neka klješta drže lukovita i suzdržana brda, kao što se mišići vezuju za udove; a šume su gordo za bokove zadenule zelene perjanice koje su podsećale na oštru, kratku, konjsku grivu.

U bašti gde se drveće beše zgusnulo nad alejama cveća, bazenima i staklenim baštama, ptice su pevale na vrelom suncu, svaka za sebe. Jedna je pevala ispod prozora spavaće sobe; druga na najvišoj grančici jorgovana; treća na samoj ivici zida. Sve su pevale resko, strasno, sa žestinom, kao da su htele da im pesma iz srca izleti, ne mareći da li će oštrim neskladom pokvariti pevanje drugih ptica. Okrugle oči bile su im iskolačene do blistavosti; kandžama su se držale za grančice ili za rešetke na ogradama. Pevale su, onako izložene vetru i kiši, bez krova nad glavom, pevale su vazduhu i suncu, prekrasne u svom novom perju šarenom kao školjke, prekrivenom blistavim pegama, neke izbrazdane svetlo-plavim prugama, druge poprskane zlatom, ili ukrašene samo jednim svetlim perom. Pevale su kao da ih je jutro svojom snagom nagonilo na to. Pevale su kao da su morale izoštranim obrisima svog tela da seku, da cepaju mekotu zelenoplave svetlosti i vlažnost mokre zemlje i izmaglicu i isparenja masne kuhinjske pare i vreli dah ovčetine i govedine i

bogati ćuh testa i voća i vlažni zadah otpadaka i ljuski što se izbacuju iz kuhinjske kofe na gomilu đubreta sa koje klize lagana isparenja. Na sve natopljeno vodom, sa pegama vlage, zakovršeno od mokrote spuštale su se iznenada, nepoštedno, suvih kljunova. Neočekivano bi se izvile sa grane jorgovana ili sa ograde. Spazile su puža i tresnule su ga kućicom o kamen. Udarale su besno, planski, dok se kućica nije razmrskala i nešto sluzavo poteklo iz pukotine. Poletele bi u jatima i vinule bi se britko i visoko u zrak, cvrkućući kratkim, oštrim tonovima; a zatim bi sletele na najviše grane nekog drveta i zagledale se dole u lišće i bodlje, u zemlju pobeletu od cvetova zatalasanu od trave i u more koje je dobovalo kao kad doboš stane da poziva regimentu vojnika u turbanima ukrašenim perjem. Povremeno bi im pesma složno potekla u brzim skalama kao preplitanja planinskog potoka čije se struje, kad se sretnu, zapenuše, pa se pomešaju, da pohitaju sve brže i brže niz sve isto korito češući sve isto široko lišće. Ali evo stene; razdvajaju se.

U obliku oštarih klinova sunce je prodrlo u sobu. Sve čega se svetlost dotakla bilo je darovano nekim fantastičnim postojanjem. Tanjir je podsećao na belo jezero. Nož je izgledao kao bodež od leda. Odjednom su se sa prugama svetla na sebi pojavile visoke čaše. Stolovi i stolice isplivali su na površinu kao da behu potonuli u vodu, prekriveni tankom crvenom, narandžastom i purpurnom svilicom kao raskošna magla na koži zrele voćke. Žilice na glazuri porculana, zrnca u drvetu, vlakna na prostirkama, sve se to bogatije ocrtavalo. Ništa nije imalo senku. Jedan je bokal bio toliko intenzivno zelen da je izgledalo, samo se oko zalepilo za njega kao prilepak. Zatim su oblici počeli da dobijaju ivice i masu. Ovde se pojavila silueta stolice, tamo gromada ormana. Kako je svetlost bivala jača, tako je pred sobom gonila stada senki koje su se pribijale jedna uz drugu i kao kakva zavesa sa bezbroj nabora ostajale da vise u pozadini.

”Koliko lep, kako neobičan”, reče Bernard, ”bleskajući mnogim

tornjevima i mnogim kubetima, u izmaglici leži preda mnom London. Nad njim stražare gasometri i fabrički dimnjaci, a on leži i spava dok mu se približavamo. Na svoje je grudi prigrlio mravinjak. Svi povici, sva buka blago su obavijeni tišinom. Ni sam Rim ne iz gleda veličanstvenije. London je naš cilj. Već je poremećena njegova očinska pospanost. Iz magle se dižu grebeni načičkani kućama. Uspravljaju se fabrike, staklena kubeta, dobrotvorne ustanove i pozorišta. Rani voz sa severa ustremio se na njega kao topovsko zrno. Razmićemo zavesu u prolazu. Prazna lica sa izrazom iščekivanja bulje u nas dok hukćemo i kao munje prolećemo kroz stanice. Muškarci malo čvršće stegnu novine kad ih zahvati kovitlac našeg vetra što opominje na smrt. A mi urlamo dalje. Umalo da ne eksplodiramo u bedrima grada, kao školjka u slabini neke glomazne, veličanstvene mrmori; očekuje nas.”

”Za to vreme dok stojim na prozoru voza i posmatram pejzaž, osećam na neobičan, ali ubedljiv način da sam zbog velike sreće koja me je zadesila (veren sam) postao deo ove brzine, ovog topovskog zrna što strema na grad. Čula su mi otkazala, tako da sam postao tolerantan i pasivan. Dragi gospodine, hteo bih da upitam, zašto ste nestrpljivi? Skidate svoj kofer i gurate u njega kapu koju ste nosili čitave noći? Ma šta radili ne vredi. Izvesna blistava jednodušnost lebdi nad nama svima. Raskrupnjali smo se, osećamo se svečano i kao da nas je čarobno, sivo krilo neke ogromne guske (napolju je lepo, ali bezbojno jutro) učinilo jednoobraznim, jer imamo sam jednu želju - da stignemo na železničku stanicu. Ne želim da se voz zaustavi uz tupi udar. Ne želim da se prekine ova veza koja nas je vezivala celu jednu noć, dok smo sedeli jedan preko puta drugog. Ne želim da osetim da su mržnja i suparništvo ponovo preuzeli svoju vladavinu, kao i različite želje. Zajednica nas koji jurimo u vozu, sedeći zajedno sa jednom, jedinom željom da stignemo do stanice Juston, zaista je dobrodošla. Ali gle! Svršeno je. Dostigli smo svoj cilj. Voz je ušao u stanicu. Na sve strane vlada žurba, zbrka, i želja da se prvi uđe na vrata lifta. Međutim, ja ne želim prvi da prođem kroz ta vrata, ne želim da primim teret individualnog života. Ja

koji od ponedjeljka kada je ona prihvatila moju ponudu, u svakom nervu osećam teret svog identiteta, ja koji nisam mogao da pogledam četkicu za zube u čaši, a da ne kažem, 'moja četkica', pozeleo sam da opustim ruke, da spustim svoje stvari i prosto da ostanem stojeći ovde na ulici, da ne učestvujem ni u čemu, i da posmatram autobuse bez ikakvih želja, bez zavisti, u nekom raspoloženju koje bi se moglo nazvati bezgranično ljubopitstvo za ljudsku sudbinu, ako moj duh još uopšte može za nešto da se zainteresuje. Ali izgleda da ne može. Stigao sam na cilj; ona je prihvatila moju ponudu. Ne tražim više ništa."

"Izašao sam iz voza zadovoljan kao dete koje je sito ostavilo dojku; slobodan sam sada da se duboko zagnjurim u ovo što vrví oko mene, u ovaj sveprisutni, opšti život. (Koliko stvari u životu, dozvolite mi da to podvučem, zavisi od pristojnih pantalona; otrcane pantalone sasvim pometu čak i najinteligentniju glavu.) Zanimljivo je kako ljudi oklevaju pred vratima lifta. Na koju stranu da krenu, na ovu ili na onu? Tada istupa njihova individualnost. Odlučeno je. Sve ih goni neka nužda: kakav beznačajan posao kao što je otići na sastanak ili kupiti šešir, razdvaja ova do maločas sjedinjena, lepa ljudska bića. Što se mene tiče, nemam nikakvog cilja. Nemam nikakvih ambicija. Prepustiću se da me nosi opšta bujica. Mozak mi površinski prima stvari kao što bledosiva vodena struja odražava sve pored čega prođe. Nisam u stanju da se setim svoje prošlosti, oblika svog nosa, boje svojih očiju, ili šta u glavnim crtama mislim o sebi. Samo u trenutku opasnosti, na nekoj raskrsnici, pred nekim ivičnjakom, šikne želja da sačuvam svoje telo, ščepa me i zaustavi me baš tu, ispred ovog autobusa. Izgleda da nam je stalo do života. A posle toga nas opet obuzme ravnodušnost. Buka saobraćaja, komešanje neizdiferenciranih lica u svim pravcima, omamljuju me u snove; briše crte sa ljudskih lica. Ljudi bi prosto mogli da prođu kroz mene. I šta je ovaj trenutak u vremenu, ovaj dan između tolikih dana u koji sam se našao uhvaćen? Ovo režanje saobraćaja moglo bi biti bilo kakva buka - šum drveća u šumi ili rika divljih zveri. Vreme je uz fijuk namotalo pedalj-dva pređe na svoj kalem; poništeno je naše kratko

kretanje unapred. Mislim da su nam u stvari tela gola. Jedva da nas pokrivaju krpe dobro pritegnute dugmetima; a ispod ovih pločnika skrivaju se ljuštore, skeleti i tišina.”

”Moram priznati činjenicu da moje sanjarenje, moje istraživačko kretanje unapred (podseća me na čoveka koji se zagnjurio ispod površine reke), prekidaju, cepkaju, bockaju i čupkaju spontane i irelevantne senzacije, kao što su ljubopitstvo, pohlepa, želje, za koje sam isto onoliko odgovoran koliko i za svoj san. (Kako bih želeo da imam onakvu torbu... itd.) Ali ne; imam želju da se spustim u dubine; da dospem do dna; pa katkad da primenim svoje pravo, da ne delam svaki put, već da ispitujem stvari, da slušam nejasne, praroditeljske zvuke granja što se lomi i urlik mamuta; da se predam nestvarnoj želji da zagrlim čitav svet u zagrljaju razumevanja. Takve želje ne mogu imati oni koji delaju. Dok koračam, zar ne drhtim od čudnih oscilacija i vibracija saosećanja, i zar mi to raspoloženje, meni koji ne robujem privatnoj ličnosti, ne nalaže da zagrlim ova ljudska stada: ove što se osvrću oko sebe i ove što hitaju; ove kurire i ove bednice i bludnice što su prezrele svoju sudbinu, pa sada posmatraju izloge? Ali šta vredi kada sam svestan koliko je efemeran ovaj naš život.”

”Pa ipak, ne mogu poreći da sam na neki način svestan da je za mene život počeo tajanstveno da se produžuje. Da li je to zbog toga što ću možda imati dece, što ću možda hitnuti svoje seme preko ove generacije, ovih ljudi uhvaćenih u zamci smrti što ulicama guraju jedno drugo, učestvujući u utakmici kojoj nema ni kraja ni konca? Moje će kćeri dolaziti ovamo nekog budućeg leta; moji će sinovi obrađivati nova polja. Jer mi nismo kapljice kiše koje brzo osuši vetar; zahvaljujući nama cvetaju bašte i šume šume; večno se javljamo u novim oblicima. To je baš ono što objašnjava poreklo moje samouverenosti i osnovnog osećanja stabilnosti, inače tako potpuno monstruoznog i apsurdnog kad prigrlim strujanje ove svetom prepune raskrsnice i sebi napravim prolaz između ljudskih tela, uvek koristeći trenutke kad nema opasnosti da pređem

ulicu. Ne radi se o taštini, jer sam ja lišen ambicije; nisu mi stalno na pameti moje izuzetne obdarenosti ni idiosinkrazije, ni znakovi koje imam od rođenja, boja očiju, oblik nosa ili usta. Nisam u ovom trenutku Ja.”

”Ali evo, opet se javlja. Ne da se iskoreniti taj uporni miris našeg identiteta. Prikrade se kroz najmanju pukotinu u strukturi naše ličnosti. Nisam deo ove gungule na ulici; ne, samo posmatram. I na taj se način odvajam od svega. Evo jednog primera: tamo gore u onoj pobočnoj ulici stoji neka devojka i čeka; koga to čeka? Romantičan doživljaj. Na zidu one radnje prikucan je mali ždral; iz kog je razloga, pitam se, taj ždral tu prikucan? i zamišljam krupnu, kao rak crvenu gospođu, sve kipi od debljine, koju iz kočija sa mukom izvlači muž, otprilike šezdesetih godina. Groteskna priča. To će reći da sam po instinktu kovač reči, da sve stvari redom zavijam u mehure od sapunice. Praveći ovakve spontane opaske usavršavam se; diferenciram sebe samog; i slušajući jedan unutrašnji glas koji mi kaže, ”Pazi! Skreni pažnju na ovo” osetim se pobuđen da neke zimske noći dam izvestan smisao svim svojim zapažanjima, da otkrijem vezu koja će ih povezati jedno za drugo, da sumiram njihov ukupan zbir. Ali monolozi u zabačenim ulicama ubrzo obljutave. Meni je potrebna publika. Tu leži moja slabost. To je ono što večito krza ivicu moje konačne konstatacije i sprečava je da se uopšte formira. Ne mogu da sedim u nekom prljavom restoranu i iz dana u dan da naručujem isto piće iz iste čaše i da se napajam isključivo jednim fluidom, ovim našim životom. Iskujem koju frazu pa sa njom pojurim u neki salon gde će biti upaljena tuceta sveća. Potrebno mi je da pogledi budu upravljani na mene da bih mogao da izvedem sve svoje bravure i egzibicije. Da budem ja Ja (podvlačim), potreban mi je sjaj tuđih očiju; zato ne mogu da budem sasvim siguran šta sam i ko sam. Autentične ličnosti kao Luj, kao Roda, najpotpunije egzistiraju u samoći. Ne podnose spoljnje osvetljenje, ni umnožavanje kroz druge ličnosti. Okreću svoje portrete licem prema zidu tek što su naslikani. Debeo led se hvata oko Lujevih reči. Smisao njegovih reči ima nečeg zbijenog, sažetog, trajnog.”

”Zato sam pozeleo da posle ovog dremeža svi profili moje ličnosti zablesnu pod svetlošću lica mojih prijatelja. Ovo dosad sam prelazio preko suncem neosvetljene teritorije neidentiteta. Čudna je to zemlja. U trenutku smirenja, u trenutku zadovoljstva od zaborava, čuo sam uzdah kako se diže i malaksava, uzdah plime koja nadolazi izvan ovog kruga bleštavog svetla, ovog dobovanja bezumnoga besa. Doživeo sam jedan trenutak beskrajnog mira. Možda je baš to sreća. Evo opet su me senzacije što ne prestaju da bockaju vratile natrag: ljubopitstvo, pohlepa (gladan sam) i neodoljiva želja da budem Ja. Mislim na one kojima bih mogao da poverim izvesne stvari: na Luja, Nevila, Suzanu, Džin i Rodu. Sa njima postajem mnogostruk. Oni me spasavaju od mraka. Večeras ćemo se naći, neka je hvala nebesima. Neka je hvala nebesima, neću morati da budem sam. Večeraćemo zajedno. Oprostićemo se sa Persivalom koji putuje u Indiju. Taj čas je još uvek daleko, ali ja već osećam njegove vesnike, njegove glasnike: siluete odsutnih prijatelja. Vidim Luja kao isklesanog u kamenu, kao kakvu skulpturu; Nevilov precizan, makazama isečen lik; Suzanu sa očima kao grumenima kristala; Džini kako igra kao vreli plameni jezici po suvoj zemlji; Rodu, večito rasplakanu nimfu fontana. Fantastične su te slike, ti fragmenti, te groteskne, mutne vizije odsutnih prijatelja što nestanu na prvi dodir nožnim prstom stvarne cipele. Pa ipak me njihov ritam budi u život. Oni rasteruju ova isparenja. Samoća počinje da mi dosađuje - osećam kako njeni zagušljivi zastori nezdravo vise oko mene. O, kad bih ih bacio i postao aktivan! Ma ko bi mi dobro došao. Ja nisam probirač. Bio bi mi dobar i čistač ulica; i poštar; i kelner u ovom francuskom restoranu, mada bih najradije uživao u društvu srdačnog vlasnika koji tako dočeka svaku mušteriju kao da je samo za njega sačuvao svu svoju ljubaznost. On svojim rukama meša salatu za nekog uvaženog gosta. A ko je taj uvaženi gost, pitam, i zašto? I šta on to sada govori dami u mindušama; da li mu je ona prijateljica ili samo mušterija? Kako sednem za neki sto smesta osetim ono privlačno komešanje i zbrku neizvesnosti, mogućnosti, hipoteza. Slike se rađaju istog trenutka. Zbunjuje me

sopstvena plodnost. Mogao bih do sitnica, slobodno da opišem svaku ovu stolicu, sto, svakog gosta. Glava mi buči od bujice reči, tako da ne znam odakle da počnem. Porazgovarati o vinu čak i sa kelnerom, znači izazvati eksploziju. Raketa se izvila. Njene zlatne, plodonosne varnice padaju na bogato tle moje mašte. Ova sasvim neočekivana eksplozija je radost dodira sa čovekom. Ja pomešan sa nepoznatim kelnerom Talijanom - šta sam? Nema stabilnosti u ovome svetu. Ko je taj što će otkriti smisao bilo koje stvari? Ko će predskazati krivulju rečene reči? Ona je balon što lebdi iznad krošnji drveća. Besmisleno je govoriti o saznanju. Sve je iskustvo i pustolovina. Mi se večito mešamo sa nepoznatim količinama. Šta nas čeka? Ne znam. Ali dok spuštam čašu vraća mi se sećanje: veren sam. Večeras ću večerati sa svojim prijateljima. Ja sam, Bernard, Ja.”

”Pet je do osam”, reče Nevil. ”Rano sam stigao, zauzeo sam mesto za stolom deset minuta ranije, da bih mogao da uživam u svakom trenutku iščekivanja; da vidim kad će se otvoriti vrata pa da kažem, ’Da to nije Persival? Ne! to nije Persival.’ Postoji neko morbidno zadovoljstvo u tome kad se kaže: ’Ne, to nije Persival.’ Video sam već dvadeset puta kako su se vrata otvorila i zatvorila; svaki put se napetost pooštrava. Na ovakva mesta on svraća. Za ovaj sto će on sesti. Ovde, ma koliko to izgledalo neverovatno, nalaziće se njegovo istinsko telo. Ovaj sto, ova stolica, ova metalna vaza sa tri crvena cveta tek što nisu pretrpeli neobičnu transformaciju. Ova soba sa pokretnim vratima, sa stolovima na kojima se nalaze činije pune voća, i hladnih butova, već je dobila neodređen, nestvaran izgled mesta na kome se očekuje da se nešto dogodi. Stvari podrhtavaju kao da se još uvek nisu rodile. Blešti praznina belog stolnjaka. Neprijateljstvo, ravnodušnost drugih koji sada večeraju stvaraju pritisak. Pogledamo se, zaključimo da se ne poznajemo, unesemo se jedno u drugo, pa okrenemo glave. Takvi pogledi deluju kao šibe. Osećam u njima svu svirepost i ravnodušnost ovog sveta. Da ne očekujem njega ne bih mogao sve ovo da podnesem. Trebalo bi da odem. Ali neko mora da ga dočeka. Sigurno se

sada vozi nekim taksijem; a sada sigurno prolazi pored neke radnje. Čini mi se kao da svakog trenutka ubacuje u ovu salu oštru svetlost i neko intenzivno osećanje postojanja, tako da su sve stvari izgubile svoju normalnu svrhu - oštrica noža je samo blesak svetla, a ne oruđe kojim se seče. Normalni poredak stvari je prestao da postoji.”

”Vrata se otvaraju, ali on ne dolazi. To je Luj, okleva. Samo je njemu osobena ta čudna mešavina sigurnosti i bojažljivosti. Ogleda se u ogledalu dok ulazi; gladi kosu; nije zadovoljan svojim izgledom. Misli u sebi, ’Ja sam Vojvoda - poslednji potomak stare loze.’ Jedak je, podozriv, voli da gospodari, ima tešku narav (poredim ga sa Persivalom). U isti mah ima nečeg demonskog, jer mu iz očiju izbija nešto podrugljivo. Spazio me je. Evo ga pored mene.”

”Stigla je Suzana”, reče Luj. ”Ne vidi nas. Nije se svečano obukla zato što prezire londonsko kindurenje. Za trenutak je zastala kod pokretnih vrata i osvrće se oko sebe kao neko koga je zasenila jaka svetlost fara. A sada je krenula. Korača obazrivo, ali sigurno (čak i između stolova i stolica) kao kakva divlja zver. Reklo bi se da instinktivno nalazi sebi put koji krivuda između ovih stočića; ne dotakavši nikoga, ne obazirući se na kelnera i stiže pravo našem stolu u uglu. Spazila nas je (Nevila i mene), njeno lice dobija izraz sigurnosti, a to je baš ono što zbunjuje; reklo bi se, postigla je ono što je htela. Koga Suzana voli, taj je proboden oštrim kljunom ptice, prikovan za vrata žitnice. Pa ipak postoje trenuci kada poželim da me probode neki kljun, da budem bukvalno prikovan za vrata neke žitnice jednom zauvek.”

”Evo stiže Roda niodakle, uvukla se, a da je nismo primetili. Mora biti da je za nju ovaj prostor koji je prevalila od vrata do našeg stola bio pravo mučenje; čas se krila iza kelnera, čas iza nekog ukrasnog stuba, samo da bi, što je duže moguće, odgodila udar prepoznavanja, samo da bi bar još jedan trenutak bila sigurna da će moći da njiše svoje latice u laboru. Mi je budimo. Mi je mučimo. Ona nas se plaši, prezire nas, pa ipak se privija uz nas, jer uprkos svoj našoj svireposti uvek nađe među nama po neko ime, po neko lice koje je

ozari, koje osvetli pločnike na njenom putu i da joj hranu za njene snove.”

”Vrata se otvaraju, vrata ne prestaju da se otvaraju”, reče Nevil, ”samo on ne dolazi.”

”Stigla je Džini”, reče Suzana. ”Zastala je kod vrata. Izgleda kao da se sve zakočilo. Kelner se zaustavio. Gosti koji večeraju za stolom pored vrata podigli su glave. Izgleda kao da se ona nalazi u centru svega; sve oko nje zrači: stolovi, obrisi vrata, prozora, tavanica, kao što zrači odsev zvezde usred smrskanog prozorskog okna. Pod njenim uticajem stvari dolaze na svoje mesto, sređuju se. Spazila nas je, krenula je, bezbroj se zraka ustalasalo, zaplovilo i zaigralo oko nas, donoseći nove plime senzacija. Preobražavamo se. Luj je primeo ruku kravati. Nevil sedi i čeka sav obamro od napetosti, nervozno popravlja viljuške pred sobom. Roda je sva iznenađena, prepoznala je Džini, kao da je na nekom dalekom horizontu ugledala blesak vatre. A ja, svejedno što u svesti gomilam sećanja na vlažnu travu, na mokra polja, na šum kiše po krovu, na topot vihora oko kuće zimi, i time branim svoju dušu od nje, osećam kako mi se prikrada njen prezir, osećam kako joj se smeh kovrči vatrenim jezičcima oko mog tela i nepoštedno mi u plamen pretvara bednu haljinu i četvrtasto podsećene nokte koje smesta skrivam ispod stolnjaka.”

”Još nije stigao”, reče Nevil. ”Vrata se otvaraju, a on ne dolazi. To je Bernard. Skidajući kaput, on, razume se, nalazi načina da pokaže svoju plavu košulju. I zatim, za razliku od nas ostalih, ulazi, a da ne otvara širom vrata, a da nije svestan da ulazi u prostoriju punu stranog sveta. Ne ogleda se u ogledalu. Kosa mu je neuredna, ali on toga nije svestan. On nema pojma da se razlikuje od ostalog sveta, niti da je ovaj sto njegov cilj. Okleva dok nam prilazi. Ko je to? pita se, kao da mu je poznata ona žena u večernjem ogrtaču. On svakog donekle poznaje, a nikog ne zna (poredim ga sa Persivalom). Ali evo, primetio nas je i blagonaklono nam maše u pozdrav; ophrvan je toplinom osećanja i ogromnom ljubavlju prema čitavom čovečanstvu (ljuti se ipak na komičnu besmislicu kada se kaže ’ljubljeno čovečanstvo’), tako da nije odsustva

Persivalovog koje sve to pretvara u maglu, i ja bih osetio ono što su ostali već osetili: ovo je naša svetkovina, evo nas na okupu. Činjenica je da bez Persivala nema čvrstine. Predstavljamo samo siluete, bestelesne utvare što se kao magla kreću kroz ništa.”

”Vrata se stalno otvaraju”, reče Roda. ”Nepoznat svet neprestano stiže, ljudi koje nikada više nećemo videti, ljudi koji se neprijatno češu o nas nekako familijarno, ravnodušno, svesni da će svet nastaviti da postoji i bez nas. Nemoguće nam je da se zagnjurimo, da zaboravimo crte svojih lica. Čak ni ja koja nemam lica, koja ne izazivam promenu kada se pojavim (Suzana i Džini deluju tako da se menjaju i tela i lica drugih), zatreperim bez tla, bez sidra, iščupana iz korena, nesposobna da stvorim bilo kakvu prazninu, ili kontinuitet, ili zid u odbranu od ovih tela što se kreću. I to sve zbog Nevila i njegove tuge. Reski dah njegove tuge rasparčava mi ličnost. Ništa u meni ne može da se smiri; ništa da se stiša. Kad god se otvore vrata on upre pogled u sto - ne usuđuje se da podigne oči - najzad koliko okom da trenе pogleda i kaže, ’Još nije došao.’ Ali evo stigao je.”

”Sada je”, reče Nevil, ”procvetalo moje drvo. Srce mi je puno. Sav je pritisak nestao. Sve su prepreke otklonjene. Vladavina haosa je prestala. On je nametnuo red. Noževi opet seku.”

”Evo Persivala”, reče Džini. ”Nije se obukao za ovu priliku.”

”Evo Persivala”, reče Bernard, ”rukom gladi kosu, ali ne zato što je uobražen (on se ne ogleda u ogledalu), već da umilostivi bogove pristojnosti. Konvencionalan je; heroj je. Za njim su mališani kaskali preko igrališta. Useknjivali su se kao što se on useknjivao, ali neuspelo, jer je Persival jedan. Sada kad se sprema da nas napusti, da otputuje u Indiju, sve takve sitne uspomene dolaze na pamet. On je heroj. O da, to se ne može poreći; kada seda pored Suzane u koju je zaljubljen, trenutak je krunisan. Mi koji smo kao šakali kevtali i ujedali trčeći jedan drugom za petama, sada smo uzeli na sebe trezven i samouveren izraz vojnika u prisustvu svog kapetana. Mi, koje je razdvajala

vlastita mladost (najstariji od nas još nije napunio dvadeset pet), koji smo kao strasne ptice pevali svaki svoju pesmu i nepoštednim i divljačkim egoizmom mladosti udarili po vlastitoj puževoj kućici dok nije prsla (veren sam), ili usamljeni čučali ispod prozora nečije spavaće sobe i pevali o ljubavi, o slavi i drugim, pojedinačnim iskustvima, tako dragim goluždravoj ptici sa žutom ćubom oko kljuna, postali smo bliži jedno drugom; i pribijajući se još više dok sedimo ovde, u ovom restoranu gde nam interesovanja idu u raskorak i neprestano promicanje saobraćaja hoće da nam raseje pažnju; i gde nas vrata što beskonačno otvaraju stakleni kavez draže hiljadama iskušenja, vređajući i ranjavajući nam poverenje u život - mi sedimo ovde zajedno, volimo se i verujemo da će ta ljubav trajati.”

”Hajde da izađemo iz mraka samoće”, reče Luj.

”Kako bi bilo da iznesemo onako grubo i neposredno sve što nam je na pameti”, reče Nevil. ”Svršeno je sa našom izolacijom, sa čekanjem. Hajde da se podsetimo prošlih dana punih tajni i prikrivanja, punih otkrovenja doživljenih na stepenicama, trenutaka straha i zanos.”

”Stara gospođa Konstabl bi podigla sunder i oblila bi nas toplina”, reče Bernard. ”Našli bismo se obučeni u ovo promenljivo, ovo osećajno odelo puti.”

”Čistač cipela vodio je ljubav sa sudoperkom u bašti do kuhinje” reče Suzana, ”između veša koji se lepršao na vetru.”

”Dah vetra je ličio na zadihanog tigra”, reče Roda.

”Čovek je ležao modar, presečena grla u oluku”, reče Nevil. ”Penjući se na gornji sprat nisam bio u stanju da podignem nogu zbog neumoljivog jabukovog drveta, pokrivenog srebrnim, krutim lišćem.”

”Jedan list je poigravao u živoj ogradi, a da ga ništa nije pokretalo”, reče Džini.

”U suncem obasjanom kutu”, reče Luj, ”latice su plivale u dubinama zelenila.”

”U Elvedonu su vrtari satima meli velikim metlama, a ona žena je sedela

za stolom i pisala”, reče Bernard.

”Sa tih čvrsto namotanih klupčića, mi sada razmotavamo sve končić po končić”, reče Luj, ”sećajući se događaja iz prošlosti.”

”A zatim se”, reče Bernard, ”fijaker zaustavio pred kapijom, i što se više moglo namicali smo na oči nove polucilindre da sakrijemo nedostojne suze; fijaker je krenuo ulicama sa čijih su trotoara čak i sluškinje upirale pogled u nas, dok su nam imena belim slovima bila ispisana na koferima oglašavajući čitavom svetu da polazimo u školu i da su u tim koferima spakovane naše gaće i čarape sa registarskim brojem i inicijalima koje su naše majke nekoliko prethodnih noći vezle. Bilo je to drugo odvajanje od tela naših maiki.”

”Gospođica Lambert, gospođica Kating i gospođica Bard”, reče Džini, ”te monumentalne dame, sa belim riševima oko vrata i na rukavima, lica boje kamena, zagonetne, sa ametistima u prstenju koje se kretalo kao devičanske iskre, kao svici pomućena sjaja, preko stranica francuske čitanke, geografije ili aritmetike, rukovodile su časovima vežbanja. Bilo je i mapa, stolova zastrvenih zelenom čojom i redova cipela po policama.”

”Zvonce je zvonilo tačno u minut”, reče Suzana, ”sobarice su se čerupale između sebe i kikotale. Pred početak časa nastalo bi škripanje stolicama koje su se vukle levo-desno preko linoleuma. Ali sa jednog tavanskog prozora pogled je bio plav, dalek, pogled na polja neumrljana ovim vojničkim, nestvarnim životom.”

”Sa naših su glava padali velovi”, reče Roda. ”U rukama smo držali cveće čije je zeleno lišće tiho šušketalo.”

”Promeili smo se, ne možemo se prepoznati”, reče Luj. ”Bili smo izlagani bezbrojnim i različitim svetlostima, tako da je ono što smo nosili u sebi (jer svi se mi vrlo razlikujemo) izbilo na površinu u izrazitim mrljama bez ikakvog reda, a između njih su se otvorili prazni međuprostori, kao kad se kiselina nejednako prospe po nekoj graviri. Ja sam bio jedno, Nevil drugo, Roda opet nešto treće, Bernard deseto.”

”Zatim su čamci promicali kroz bledozeleno vrbovo granje”, reče Nevil, ”a Bernard se, koračajući na svoj nemaran način preko zelenih travnjaka, pored prastarih građevina, zapleo i skoturao na zemlju pored mene. U jednom nastupu jakih osećanja - vetrovi nisu bešnji, ni munja iznenadnija - dograbio sam svoju pesmu i bacio mu je u lice zalupivši vrata za sobom.”

”Dotle sam ja”, reče Luj, ”pošto sam izgubio kontakt sa vama, sedeo u svojoj kancelariji i cepao dane iz kalendara objavljujući svetu brodoposjednika, trgovaca žitom i akcionera brodovlasničkih kompanija, da je nad gradom Londonom osvanuo petak deseti, ili utorak osamnaesti.”

”A zatim smo se,” reče Džini, ”Roda i ja našle u centru pažnje, obučene u atlasne haljine i ukrašene sa nekoliko dragulja koji su nam se njihali na hladnom lancu oko vrata; napravile smo reverans jedna drugoj, rukovale se i uz osmeh uzele po sendvič sa tanjira.”

”Tigar je skočio i lasta je umakala svoja krila u mračna jezera na drugoj strani sveta”, reče Roda.

”Ali smo zato ovde i sada zajedno”, reče Bernard. ”Došli smo svi u određeno vreme, na ovo određeno mesto. Vezani smo jedno za drugo nekim dubokim, zajedničkim osećanjem. Hoćemo li da to osećanje prikladno nazovemo ’Ljubavlju’? Hoćemo li reći ’ljubav prema Persivalu’, zato što on odlazi u Indiju?”

”Ne, suviše je to mala, suviše određena reč. Širina i raspon naših osećanja ne mogu da stanu u tako mali pojam. Okupili smo se (sa severa, sa juga, sa Suzanine farme, iz Lujeve trgovačke kuće) da učinimo jednu stvar, ne trajnu - jer šta je trajno? - jednu stvar u koju su u isti mah uprte mnoge oči. U ovoj vazi se nalazi jedan crveni karanfil. Dok smo maločas ovde sedeli i čekali bio je to samo jedan i prost cvet, ali je sada postao sedmostruk, sa mnogo latica, crven, žutomrk, purpuran, nekako krut od srebnkastog lišća - potpun cvet, kome svako oko doprinosi svoj deo.”

”Posle kapricioznih ognjeva i bezdane dosade mladosti”, reče Nevil,

”sada svetlost pada na stvarne predmete. Evo noževa i viljušaka. Svet je razotkriven, a i mi takođe, tako da možemo da razgovaramo.”

”Razlikujemo se, možda suviše duboko”, reče Luj, ”da bi se te razlike mogle objasniti. Ali ipak da pokušamo. Kada sam ušao, zagladio sam svoju kosu, u nadi da ću izgledati kao i vi ostali. Ali to nije moguće, jer ja sam jedan i potpun kao i vi. Dosad sam proživio hiljadu života. Iz dana u dan otkopam i prekopavam. Nailazim u pesku na ostatke sebe koje su žene gradile pre hiljadu godina kada sam slušao pesme pored Nila i kada je okovana zver snažno udarala nogom. Ono što vidite pored sebe, ovog čoveka, ovog Luja, samo je pepeo i otpadak nečeg što je nekada bilo sjajno. Bio sam arapski princ; pogledajte moje široke gestove. Bio sam veliki pesnik za vreme kraljice Elizabete. Bio sam vojvoda na dvoru Luja XIV. Vrlo sam gord, vrlo samouveren; neizmerno želim da mi žene podare po koji uzdah nežnosti. Danas nisam ručao, samo da bi Suzana pomislila da sam sladokusac i da bi mi Džini ponudila dragocen melem svoje naklonosti. Ali koliko god obožavam Suzanu i Persivala, toliko mrzim ostale, jer zbog njih izvodim sva ova kreveljenja, gladim kosu, prikrivam svoj akcenat. Samo sam običan majmunčić što se razbrbljao nad jednim lešnikom, a vi ste aljkave ženturine sa masnim kesama bajatih kolača; ja sam isto tako tigar u kavezu, a vi ste moji čuvari što u ruci držite užarene poluge. To će reći, ja sam bešnji i jači od vas, pa ipak će moj kratak boravak na zemlji posle nebrojenih vekova nepostojanja proći u strahu da mi se vi ne smejete, moraću da se menjam sa vetrom braneći se od prvih bura čađi i da činim ogromne napore ne bih li napravio čelični prsten čiste poezije koja će povezati galebove i žene rđavih zuba, crkveni toranj i starinske polucilindre što lete u vis, kao što ih viđam za vreme ručka kada ispred sebe držim poduprtog svog omiljenog pesnika - možda je to Lukrecije - o pribor za zejtin i sirće i o sosom isprskan jelovnik.”

”Znam da me ti nikada nećeš mrzeti”, reče Džini. „Nikada nećeš moći da me vidiš, makar to bilo sa drugog kraja dvorane pune pozlaćenih stolica i

ambasadora, a da ne pređeš preko sobe, da mi ne prideš i ne zatražiš od meni pogled saosećanja. Kada sam se maločas pojavila sve je zastalo i složilo se u sliku. Konobari su se zaustavili, gosti za večerom su podigli viljuške i ostali u tom položaju. A ja sam imala izgled čoveka pripremljenog na ono što će se dogoditi. Kada sam sela, svi ste stali da popravljate svoje kravate i da skrivate ruke pod stolom. A ja nemam šta da skrivam. Ja sam pripremljena. Kad god se otvore vrata ja vičem 'Još!' Ali moja je mašta ograničena na ljudsko telo. Ne umem da zamislim ništa van površine koju obuhvata moje telo. Moje telo ide pre mene, kao kad fenjer klizi niz mračni sokak i iz mraka izvodi jednu po jednu stvar u krug svetla. Zasenjujem vas; prisiljavam vas da verujete da je ovaj trenutak sve."

"Kad se ti zaustaviš na pragu", reče Nevil, „samo tvoje prisustvo nameće tišinu, zahteva divljenje, a to je velika prepreka slobodi opštenja. Stojiš na pragu i prisiljavaš nas da te primećujemo. Međutim mene niko od vas nije primetio kada sam ušao. Stigao sam rano; kretao sam se brzo i pravo ovamo, da što pre sednem pored čoveka koga volim. Moj život ima brzinu koja vama nedostaje. Podsećam na lovačkog psa na tragu. Lovim od zore do mraka. Ništa, ni traganje za savršenstvom po pesku, ni slava, ni novac ne znače baš ništa za mene. Biću ja bogat; doživću slavu. Ali nikada neću imati ono što želim, jer mi nedostaje telesna gracioznost i samouverenost koja je prati. Brzina mog duha je suviše snažna za moje telo. Omanem pre nego što dostignem svoj cilj i padnem kao bezoblična masa, sav moker, možda i odvratn. Ako doživim neku tragediju u životu izazivam sažaljenje, a ne ljubav. Zbog toga strahovito patim. Samo ne patim kao Luj, ne pravim od sebe spektakl. Suviše delikatno osećam stvarnost da bih sebi dozvolio takva opsenarstva, takve obmane. Vidim sve savršeno jasno, sem jedne jedine stvari. U tome leži moj spas. To je ono što mojoj patnji daje neprestanu privlačnost. Zbog toga sam u stanju da zapovedam čak i kad ćutim. I mada se u izvesnom smislu život poigrava sa mnom, i mada se ličnost koju želim neprestano menja, samo ne i želja, nikada ujutru ne znam

pored koga ću sedeti uveče, nikada me ne drži jedno mesto; stajem na noge posle najgorih poraza, dižem se, menjam se. Šljunak se odbije od pancira mog mišićavog i velikog tela. U takvoj potrazi ja ću i ostariti.”

”Kada bih mogla da verujem”, reče Roda, ”da ću ostariti u potrazi za nečim i da ću se menjati, oslobodila bih se svog straha: ništa nije trajno. Jedan trenutak ne vodi drugom. Vrata se otvaraju i tigar skače. Niste me приметili kad sam ušla. Napravila sam hiljadu skretanja oko stolica da bih izbegla užas skoka. Bojim se svih vas. Bojim se šoka senzacija kada skoče na mene, zato što nisam u stanju da ih dočekam kao što ih vi dočekujete - nisam u stanju da izvedem da jedan trenutak pređe u drugi, mene su svi ti trenuci siloviti, svi rasparčani; i ako padnem pred šokom skoka trenutka, svi ćete se vi naći na meni i razderaćete me na komade. Nemam nikakav cilj pred sobom. Ne znam kako se vezuje minut za minut, ni sat za sat, ne umem da ih rastočim nekom prirodnom silom da bi se slili u potpunu i nedeljivu masu koju vi nazivate životom. Jer vi imate cilj pred sobom - jednu osobu, možda, pored koje ćete sesti, neku ideju, zar nije tako, neku svoju lepotu, zar ne? - Ne znam - ali vaši dani i vaši časovi promiču kao što grančice u šumi i glatko šumsko zelenilo jure u očima lovačkog psa na tragu. Samo za mene ne postoji nikakav pojedinačan trag, nikakvo pojedinačno telo za kojim ću poći. I ja nemam lica. Ličim na penu što juri preko obale, ili na mesečinu što u strelama padne tu i tamo na limenu kantu, na vršak reckave morake zelenike, ili na kost, ili na napola istruleo brod. Survavaju me niz pećine, kao hartija lepršam kroz beskrajne hodnike, tako da moram ruku da pritisnem na zid da bih se povratila.”

”Ali kako iznad svega želim da imam neko svoje prebivalište, pravim se dok se penjem uz stepenice i dok se vučem za Džini i Suzanom, kao da imam cilj pred sobom. Oblačim čarape kad vidim da i one to čine. Sačekam da vi progovorite, pa onda govorim kao i vi. Ova određena tačka, ovo određeno mesto privuklo me je da prevalim London, ne da vidim tebe, ili tebe, ili tebe, već da upalim sebi vatru na opštem blesku vas koji živite potpuno, nedeljivo i

bezbrižno.”

”Kada sam večeras ušla u ovaj restoran,” reče Suzana, ”zaustavila sam se, zavirila sam u sve ćoškove, kao kad životinja prinese oči samoj zemlji. Gadim se zadaha tepiha, nameštaja i parfema. Volim da šetam sama preko vlažnih polja, ili da se zaustavim pored neke kapije i da posmatram svog ptičara kako se vrti u krug i njuška, pa da upitam: Gde je zec? Volim da se družim sa ljudima koji žvaću travčice i pljuju u vatru, koji u papučama vuku noge niz duge hodnike kao moj otac. Jedine mudrosti koje razumem jesu izrazi ljubavi, mržnje, besa i bola. Ovaj vaš razgovor podseća na svlačenje neke starice: do maločas je izgledalo da joj se haljina slila sa njom, a sada se sa svakom našom reči otkriva njena požutela koža, izborana bedra i kesaste grudi. Čim začutite opet postanete lepi. Nikada neću tražiti ništa drugo do sreću zasnovanu na instinktu. Skoro da će me to zadovoljavati. Legaću uveče umorna. Živeću kao polje što rađa žetvu u plodoredu; leti će vrućina igrati po meni; zimi ću ispucati od hladnoće. Ali će se vrućina i hladnoća smenjivati prirodno, htela ja to ili ne. Moja će me deca voditi napred; njihovo dobijanje zuba, plakanje, odlaženje u školu i vraćanje iz škole biće za mene morski talasi kojima ću se predati. Svaki će dan doneti svoj uspon. Dići ću se više nego iko od vas na leđima godišnjih doba. Do svoje smrti posedovaću više od Džini, više od Rode. Ali s druge strane, dok ste vi raznoliki i ideje i smeh drugih odjeknu u vama sa stotinu odjeka, ja ću biti turobna, burom prekaljena i sva modra. Životinjska i uzvišena strast materinstva uniziće me i usukati. Bez skrupula ću graditi sreću svojoj deci. Mrzeću one koji će videti njihove mane. Nisko ću lagati da bih im pomogla. Dozvoliću da me odvoje od tebe, od tebe i od tebe. Pored toga, proždire me ljubomora. Mrzim Džini zato što me svojim prisustvom podseća da su mi ruke crvene, nokti izjedeni. Volim tako divljački, da na smrt patim kada predmet moje ljubavi nagovesti da može da mi izmakne. Izmakao mi je, a ja ostajem držeći konopac što se na vrhu drveta njiše međ lišćem. Ne razumem fraze.”

”Da nisam rođen sa saznajem”, reče Bernard, ”da jedna reč dolazi, za drugom, ko zna, možda bih svašta mogao biti. A pošto nije tako, kako svuda nalazim red i redosled, nisam u stanju da podnesem pritisak samoće. Kad ne mogu da vidim kako se oko mene kovrdžaju reči kao kolutovi dima, propadnem u mrak, rastvaram se u ništa. Kad ostanem sam, padnem u letargiju i govorim sebi mrgodno dok džaram po pepelu između rešetki: doći će gospođa Mofet. Doći će i sve će to pomesti. Kada Luj ostane sam, on vidi stvari začuđujuće intenzivno; zato će napisati nekoliko reči koje će nas možda sve redom nadživeti. Roda voli da bude sama. Ona nas se boji zato što mi uništavamo pojam bitisanja koji je tako ekstreman u samoći - pogledajte kako je samo stegla viljušku - svoje oružje upereno protiv nas. A ja počinjem da postojim jedino kada mi neki metalni radnik, ili trgovac konjima, ili već neko drugi, da podstreka. Kako se tada graciozno izvija dim mojih rečenica; diže se i spušta, leprša se i pada na crvene rakove i na žuto voće i spliče ih u jedan venac lepote. Ali pogledajte samo koliko je varljiva moja elokvencija - od kakvih je žongleraja i laži satkana. Jer moj karakter delimice određuje podsticaj koje mi daju drugi ljudi i zato nije moj kao što su vaši vaši. Postoji u njemu neka sudbonosna nit, neka vrludava, nejednaka srebrna žila što ga oslabljuje. Zbog toga se u školi Nevil ljutio do besa kada bih ga ja iznenada napustio. Odvezao bih se velikim izletničkim kolima sa hvalisavim dečacima u malim kačketima sa značkama - neki su i večeras prisutni, večeraju sa nama; svečano su se obukli da bi savršeno složni otišli u neki mjuzik hol; voleo sam ih. Jer su me vraćali u život u istoj onoj meri u kojoj vi to sada činite. Iz istog tog razloga kada vas napustim i kada voz ode, osećate da to ne odlazi voz već ja, Bernard, kome nije stalo ni do čega, čija su osećanja otupela, bez vozne karte u džepu, koji je možda čak i bez novčanika. A Suzana zagledana u konopac što se njiše među lišćem bukvinog stabla, viče: ’Otišao je! Pobegao je od mene!’ Jer čovek nema za što da se uhvati. Moja se ličnost bez prestanka oblikuje. Različiti ljudi izvlače različite reči iz mene.”

”Zbog toga ne želim večeras da sednem pored jedne osobe, već pored njih pedeset. Ali sam ja, ovde jedini među vama koji se oseća kao kod kuće, kome je to prirodno stanje. Nisam grubijan; nisam snob. Ako se povinujem pritisku društva, često uspem da veštinom svog jezika pustim u opticaj po koju oštru reč. Pogledajte samo kako se ceo svet zabavlja mojim igračkicama koje pravim za tren oka i ni od čega. Nisam čovek koji voli svojinu (kad umrem, ostaviću za sobom samo jedan orman starog odelja) i skoro da sam ravnodušan prema sitnim životnim taštinama zbog kojih Luj toliko pati. Ali sam mnogo štošta žrtvovao. Zato što su mi vene sazdane od gvožđa, od srebra i ponekad od običnog blata, ne mogu čvrsto da stisnem pesnicu, kao što je stiskaju oni što ne zavise od spoljnje draži. Nisam dorastao do Lujevih i Rodinih odricanja i heroizma. Nikada neću uspeti, čak ni u razgovoru, da napravim savršenu rečenicu. Pa ipak ću, baš zbog toga, više doprineti prolaznom trenutku od bilo koga od vas: ući ću u više kuća, u više različitih kuća, nego bilo ko od vas. Ali zato što postoji nešto što dolazi spolja, a ne iznutra, biću zaboravljen; kada mi glas umukne nećete me se setiti, sem kao odjeka glasa koji je nekada pretvarao evo ovo voće u ljudske reči.”

”Pazite”, reče Roda, ”slušajte. Pazite kako svetlost postaje iz sekunde u sekundu sve bogatija i kako nekakva raskoš i zrelost obuzima sve; a naše oči, dok lutaju po ovoj prostoriji punoj stolova, čini se da gledaju kroz zavese od čiste boje, kroz crveno, narandžasto, kroz boju ćilibara i čudne, nerazlučive tonove što se slivaju u velove i spuštaju iza naših pogleda, tako da se stvari stapaju jedna u drugu.”

”Da”, reče Džini, ”profinila su nam se čula. Membrane, paučine nerava koje su ležale bele i mlitave nabrekle su, raširile su se i kao vlakna zaplovile oko nas, stvarajući vazduh opipljivim i hvatajući sobom daleke neke zvuke, nečuvane dotad.”

”Londonska buka”, reče Luj, ”nas okružuje. Automobili, kamioni, autobusi idu gore, dole bez prestanka. Svi su se slili u šum jednog jedinog točka

koji se okreće. Svi pojedinačni zvuci - vozila, zvona, povici pijanica, veseljaka - sve se to smešalo u jedan, čelično plavi, kružni zvuk. Iznenada zapišti sirena. Na njen odjek otisnu se obale, dimnjaci spljošte, a brod krene prema pučini.”

”Persival odlazi”, reče Nevil. ”Sedimo ovde okruženi stolovima, osvetljeni šarenim svetlostima; sve stvari - ruke, zavese, noževi, viljuške, ljudi za večerom - slivaju se jedna u drugu. Mi smo ovde ograđeni zidom. A Indija se nalazi izvan tog kruga.”

”Vidim Indiju”, reče Bernard. ”Vidim dugu, nisku obalu: vidim bedne, pune blata, sokake što vode levo, desno između oronulih pagoda; vidim pozlaćene građevine isprekidanih linija sa izgledom krhkosti i propadanja, podsećaju na privremeno sazidane zgrade na nekoj orijentalnoj izložbi. Vidim par vočića što vuku niska kola putem koji prži sunce. Rasklimatana kola se klate sa jedne strane na drugu. Jedan se točak zaglavio u kolotečini i smesta se bezbroj Indijaca opasanih samo oko bedara sjatilo oko njih; uzbuđeno brbljaju. Ali ništa ne preduzimaju. Vreme izgleda beskonačno, ambicija uzaludna. Osećaju se čudni, kiseli mirisi. Jedan starac u jarku ne prestaje da žvaće betel i posmatra svoj pupak. Ali gle, evo dolazi Persival. Jaše kobilu koju su izujedali obadi i nosi šlem protiv sunca. Primenjuje iskustvo sa Zapada, upotrebljava žestoke izraze koji su mu prirodni, i volovska zaprega je dovedena u red za manje od pet minuta. Orijentalni problem je rešen. On nastavlja da jaše; gomila se pribija uz njega i smatra ga - za ono što on u stvari i jeste - za boga.”

”Svejedno da li je poznat ili nepoznat, da li nosi neku tajnu ili ne, nije važno”, reče Roda, ”on podseća na kamen koji je pao u baru i oko koga su se sjatile belice. Kao i belice, mi koji smo stremili sad ovim, sad onim pravcem, svi smo se okupili oko njega čim je naišao. Kao i belice, svesni da je prisutan veliki kamen, zadovoljno se talasamo i vrtimo u krug. Njegovo prisustvo nam pruža utehu. Zlato je poteklo kroz našu krv. Jedan-dva; jedan-dva; srca nam udaraju vedro, samouvereno, kao u nekom transu blagostanja, u nekom zanosu blagosti; i gle - najzabačeniji delovi zemlje - blede senke na ivici horizonta,

Indija na primer, oživljavaju pod našim pogledom. Svet do maločas skučen, sada se proširio; daleke oblasti su otete od mraka; vidimo blatnjave drumove, isprepletanu džunglu, grupe ljudi i kraguja što se hrani nekim podnadulim lešom, sve to kao da se nalazi u našem delokrugu, kao da je deo neke naše gorde i sjajne oblasti, otkad ovo Persival jaše sam na kobili koju su izujedali obadi i ide zabačenom stazom, otkad je razapeo svoj šator između golog drveća i sedi sam, posmatrajući ogromne planine.”

”Persival nam je pokazao”, reče Luj, ”dok ovako sedi i ćuti, kao što je nekada sedeo usred golicave trave dok je vetar cepao oblake, a oni se opet sastavljali, da su lažni naši pokušaji da definišemo sebe ”ja sam ovo, ili ja sam ono”, kad se ovako okupimo kao odvojeni delovi jednog tela i jedne duše. Uvek prećutimo nešto iz straha. Nešto izmenimo iz taštine. Pokušavamo da istaknemo razlike. Iz želje da se izdvojimo od ostalih, stavljamo naglasak na naše mane i ono što je karakteristično za nas. Ali ispod toga postoji lanac, što se vrti sve u krug, na čelično plavom prstenu.”

”To su ljubav i mržnja”, reče Suzana. ”To je ona pobesnela kao ugalj crna struja od koje nam se vrti u glavi kad se nagnemo nad nju. Stojimo ovde na ivici i ako pogledamo dole hvata nas nesvestica.”

”To je ljubav”, reče Džini, ”i mržnja kakvu oseća Suzana prema meni zato što sam jednom poljubila Luja u bašti; zato što je, kad god se pojavim ovako doterana, podsetim: ”ruke su mi crvene”, pa ih skrije. Ali se naša ljubav skoro ne može razlikovati od naše mržnje.”

”Pa ipak su te hučne vode”, reče Nevil, ”na kojima gradimo svoje nesigurne oslonce, mnogo stabilnije od divljačkih, slabičkih, nekonsekventnih uzvika koje puštamo kada se dignemo i pokušamo da govorimo; kada rezonujemo i izbacujemo ovakve lažne izjave ’ja sam ovo, ili ja sam ono!’ Govor je laž.”

”Ali ja jedem. Dok jedem postepeno gubim svaki pojam o pojedinim stvarima. Otežavam od hrane. Ovi ukusni zalogaji pečene patke garnirane

odgovarajućim vrstama povrća, što se ređaju jedno za drugim po izvrsnom redosledu toplog, slatkog i gorkog, prolazeći preko nepca niz jednjak i stižu u stomak, stabilizovali su mi telo. Osećam mir, ozbiljnost; u stanju sam da kontrolišem sebe. Sve je postalo čvrsto. Instinktivno mi nepce sada traži i predoseća nešto slatko i lako, zašećereno i prolazno; i rashlađeno vino koje, kao rukavica ruci, odgovara tananijim nervima, koji, čini mi se, podrhtavaju sa mog nepca i šire se (dok pijem) do u zasvođenu pećnicu zelenu od vinovog lišća, mirisavu kao divlja ruža, purpurnu od grožđa. Sada mogu mirno da posmatram vodenični jaz što se dole peni. Ali kakvim specifičnim imenom to da nazovemo? neka kaže Roda čije lice vidim nejasno u ogledalu preko puta sebe; Roda koju sam prekinuo dok je njihala latice u mrkom laboru, tražeći od nje perorez koji joj je Bernard ukrao. Za nju ljubav nije vrtlog. Ne vrti joj se u glavi kad gleda u bezdan. Njen je pogled upravljen visoko iznad naših glava, dalje od Indije.”

”Jeste, preko vaših ramena, iznad vaših glava posmatram neki pejzaž”, reče Roda, ”neku udoljicu koju zatvaraju mnogostrana, strma brda kao sklopljena krila ptica. Tamo, na maloj, tvrdoj ledini nalazi se žbunje tamnog lišća i kao kontrast njegovoj tami vidim ljudsku figuru, bela je, ali nije od kamena; kreće se, možda je živa. To sigurno nije niko od vas; ni ti Persivale, ni ti Suzano, ni ti Džini, ni ti Nevile, ni ti Luje. Kad spusti belu ruku na koleno načini trougao; sada se ispravio - pravi je stub; a sada izvor što pada. Ne daje nikakav znak, ne obraća nam se, ne vidi nas. Iza njega urla more. Nalazi se izvan našeg domašaja. Pa ipak se usuđujem tamo da krenem. Tamo ću poći da popunim svoju prazninu, da produžim noći i da ih sve više i više ispunjavam snovima. I za trenutak, čak sada, čak ovde, dostigla sam svoj cilj i kažem, ”Prestani da lutaš. Sve ostalo je iskušenje i opsena. Ovde je kraj.” Ali ovi hadžiluci, ovi trenuci odlaženja uvek se javljaju u vašem prisustvu, za ovim stolom, zbog ove svetlosti, zahvaljujući Persivalu i Suzani, ovde i sada. U svako doba vidim žbunje tamnoga lišća preko vaših glava, između vaših

ramena, ili sa prozora kada na nekom prijemu pređem preko sobe i stanem da pogledam na ulicu.”

”Ali gde su njegove papuče?” reče Nevil. ”Ne čuje se njegov glas dole u holu? I kako ćemo ga ugledati u trenutku kad nas on ne vidi? Čekamo, a on ne dolazi. Vreme sve više i više odmiče. Zaboravio nas je. U društvu je sa nekim drugim. Neveran je, njegova ljubav ništa ne znači. O, kakav bol - kakav nepodnošljiv očaj! I odjednom vrata se otvaraju. Stigao je.”

”Sva uzdrhtala kao treperavo zlato kažem mu, ’Dodi’”, reče Džini. ”I on dolazi; prelazi preko sobe do mesta na kome ja sedim na pozlaćenoj stolici, u haljini što se kao veo leprša oko mene. Ruke nam se dodiruju, tela nam buknu u plamen. Stolica, šolja, sto - sve je u blesku svetla. Sve trepti, sve se raspaljuje, sve gori jasnim plamenom.”

(”Pogledaj, Rodo”, reče Luj, ”obuzelo ih je ponoćno raspoloženje, zaneli su se. Oči im podsećaju na krila moljca koja se tako brzo pokreću da izgleda kao da miruju.”

”Odjekuju”, reče Roda, ”rogovi i trube. Lišće se otvara; srndaći riču u šipražju. Čuju se doboši i igra, nalik na doboše i igru golih urođenika sa razmahnutim kratkim kopljima.”

”Njihova igra podseća na igru divljaka okupljenih oko logorske vatre”, reče Luj. ”Pravi, nemilosrdni divljaci. Igraju u krug, udaraju se po pupčastim stomacima. Plamen im liže obojena lica, leopardove kože i raskrvavljene udove koje su iščupali iz živih tela.”

”Gozbeni plamen se diže visoko”, reče Roda. ”Prolazi velika povorka, bacaju se zelene šibljike i rascvetane grančice. Iz rogova im suče plavi dim; kože su im pri svetlosti baklje postale šarene, ovde crvene, tamo žute. Bacaju ljubičice. Ukrašuju one koji su im dragi vencima i lovorovim lišćem, tamo na disku ledine gde se spuštaju brda strmih obronaka. Povorka prolazi. I dok prolazi, Luje, postajemo svesni svog poraza, predskazuje nam se propast. Senke postaju sve kosije. A mi kao dva zaverenika što su se povukli u pozadinu i

naslonili na neku hladnu urnu, primećujemo kako purpurni plamen sve više jenjava.”

”Smrt je utkana u ljubičice”, reče Luj. ”Smrt i uvek smrt.”)

”Kako ponositi sedimo za ovim stolom”, reče Džini, ”mi koji još nemamo dvadeset pet godina! Napolju cveta cveće; napolju zastajkuju žene; napolju zaokreću i klize fijakeri. Proizašli iz raznih iskustava, tmina i bleska mladosti, gledamo pravo ispred sebe, spremni na sve što može doći (vrata se otvaraju, vrata ne prestaju da se otvaraju). Sve je stvarno; sve je čvrsto; sve bez senke i iluzije. Lepota nam je ispisana na čelu. Moja, Suzanina. Put nam je čvrsta i sveža. Ono u čemu se razlikujemo jasno je obeleženo kao senke stenja na jarkom suncu. Pored nas leže rskave kifle, žutosjajne i tvrde; stolnjak je beo; a ruke nam leže napola zgrčene, tek što se nisu skupile u pesnicu. Još nas čekaju nebrojeni dani; zimski dani, letnji dani; skoro da nismo ni ušli u našu riznicu budućnosti. Voćka je, evo, nabrekla ispod lišća. Soba je sva zlatna, i ja mu govorim, ’Dodi’.”

”Imam crvene uši”, reče Luj, ”miris mesa se prostire kao kakva mokra mreža, dok po bifeima gradski činovnici jedu s nogu.”

”Pitamo se šta da radimo”, reče Nevil, ”sa beskonačnim vremenom pred sobom? Da li da se šetkamo po ulici Bond, da zagledamo u izloge, da kupimo, recimo neko penkalo zato što je zeleno, ili da upitamo pošto je onaj prsten sa plavim kamenom? Ili da sedimo kod kuće i da posmatramo kako ugalj postepeno rudi? Hoćemo li da pružimo ruku za knjigom i da pročitamo ovde-
onde po koji pasus? Hoćemo li se bučno smeјati bez ikakvog razloga? Ili krenuti preko rascvetalih livada da pravimo vence od belih rada? Hoćemo li se raspitati kada kreće sledeći voz za Hebride i rezervisati kupe? Sve će doći na red.”

”Za vas”, reče Bernard, ”jer ja sam juče naleteo pravo na stub. Juče sam se verio.”

”Kako čudno”, reče Suzana, ”izgledaju gomilice kristalnog šećera pored

naših tanjira. Kao i šarene ljuste krušaka i plišani ramovi ogledala. Nisam ih dosada primetila. Sve je na svom mestu; sve je fiksirano. Bernard se verio! Dogodilo se nešto neopozivo. Jedan je krug ispisan po vodi; nametnut je jedan lanac. Više nikada nećemo slobodno teći.”

”Samo za jedan trenutak” reče Luj. ”Pre nego što pukne lanac, pre nego što nered ponovo zavlada, pogledajte nas kako smo fiksirani, pogledajte nas kako smo razotkriveni, pogledajte kako nas steže ova veza.”

”Ali, evo, krug je prekinut. Struja je potekla. Pojurili smo brže nego ranije. Sada su strasti, što su ležale u zasedi tamo dole među tamnim algama izraslim po dnu, izbile na površinu i biju nas svojim talasima. Bol i ljubomora, zavisi i želja i nešto još dublje od toga, snažnije od ljubavi i još podzemnije. Progovorio je glas Akcije. Slušaj, Rodo, (jer nas dvoje smo zaverenici, ruke smo položili na hladnu urnu), nezainteresovani, brzi, uzbudljivi glas Akcije, lovačke pse kako jure po tragu. Oni sad razgovaraju i ne trudeći se da dovrše svoje rečenice. Govore tepajući kao ljubavnici. Neka samodržačka i brutalna sila ovladala je njima. Nervi im drhte u bedrima. U grudima im srca lupaju i podskakuju. Suzana zavrće svoju maramicu. Džinine oči igraju od vatre.”

”Ravnodušni su prema ispitivačkim pogledima i ljubopitljivim dodirima tuđih prstiju”; reče Rodo. ”S kakvom se samo lakoćom okreću oko sebe i posmatraju; kakve energične i ponosite stavove zauzimaju! Kakav život blista u Džininim očima; kako je okrutan, kako usredsređen Suzanin pogled dok traži bubice u dnu stabala! Kose im se blistavo sijaju. Oči im gore kao oči u životinja što promiču kroz lišće na tragu plena. Krug je uništen. Razbacani smo.”

”Ali brzo, suviše brzo”, reče Bernard, ”iščili ovaj individualni zanos. Suviše brzo prođe trenutak pohlepnog identiteta, a požuda za srećom, za još više i još više sreće, već je zasićena. Kamen je potonuo; trenutak je prošao. Oko mene se prostrla široka margina ravnodušnosti. U mojim se očima otvorilo hiljadu ljubopitljivih očiju. Svakom je sada do volje da ubije Bernarda koji je veren, samo ako se ne dotiče ove margine nepoznate oblasti, ove šume

nepoznatog sveta. Zašto, pitam se (šapućući diskretno), one žene tamo večeraju same? Ko su one? I šta ih je dovelo ove, baš ove večeri na ovo određeno mesto? Mladić u uglu, sudeći po bojažljivom načinu na koji, s vremena na vreme, podigne ruku sebi za potiljak, provincijalac je. Sav je ponizan i jako mu je stalo da, kako treba, odgovori na ljubaznost prijatelja svog oca, odnosno domaćina, tako da je jedva u stanju da sada uživa u onome u čemu će neizmerno uživati sutra ujutro otprilike oko pola dvanaest. Takođe sam primetio da je ova gospođa tri puta napuderisala nos usred živog razgovora - možda o ljubavi, možda o nesrećnom životu nekog zajedničkog, najmilijeg prijatelja. 'Ah, moj nos!' pomisli ona i evo, pojavljuje se njena pufna da usput zbriše čak i najsnažnija osećanja ljudskog srca. Još svakako ostaje nerešivi problem usamljenog čoveka sa monoklom, i starije dame koja sama pije šampanjac. Ko su i šta su ti nepoznati ljudi? pitam se. Mogao bih da izmislim tuce priča o tome šta je on rekao i šta je ona rekla - mogao bih da naslikam tuce slika. Ali šta su priče? Igračke kojima se poigravam, mehuri koje pravim, krugovi dima što prolaze jedan kroz drugi. Ponekad posumnjam da li uopšte postoje priče. Šta je to priča o meni? Šta o Rodi? Šta o Nevilu? Postoje činjenice, kao na primer: 'Lepi mladić u sivom odelu čija se rezervisanost nalazi u tako neobičnoj suprotnosti prema blagorečivosti ostalih, stresao je mrvicu sa prsluka i karakterističnim gestom, u isti mah zapovedničkim i bojažljivim, dao je znak konobaru koji se trenutak kasnije pojavio sa računom diskretno savijenim na tanjiru.' To je istina, to je činjenica, ali izvan toga sve je mrak i nagađanje."

"Sada", reče Luj, "zato što se spremamo na rastanak, pošto smo platili račun, krug u našoj krvi koji se tako često i tako oštro prekidao, jer mi se mnogo razlikujemo između sebe, još jednom se zatvorio u jedan prsten. Nešto se stvorilo. Jeste, dok ustajemo od stola i pomalo bojažljivo prikupljamo svoje stvari, dok na rukama držimo ovo zajedničko osećanje, molimo se, 'Ne krećite, ne dozvolite da pokretna vrata iseku na komade ono što smo stvorili, čitav ovaj svet među svetiljkama, među ljuskama voća, među ovim vašarom mrvica hleba

i ljudi što neprestano prolaze. Ne krećite se, ne odlazite. Sačuvajte zauvek sve to.”

”Zadržimo je za jedan trenutak”, reče Džini, ”ljubav, mržnju, ma kako je nazivali, ovaj svet čiji su zidovi napravljeni od Persivala, od mladosti i lepote, i nečeg što je tako duboko potonulo u nas, da možda nikada više neće jedan čovek u nama izazvati ovakva osećanja.”

”Šume i daleke zemlje sa drugog kraja sveta”, reče Roda, ”nalaze se u ovoj sobi; mora i džungle; zavijanja šakala i mesečina što se prosula na vrh neke visoke planine nad kojom se vije orao.”

”U ovoj sobi se nalazi sreća”, reče Nevil, ”i mir običnih stvari. Sto, stolica, sa nožem za sečenje hartije stavljenim među stranice. I latica što pada sa ruže, i svetlost što podrhtava dok sedimo i ćutimo, ili se možda setimo neke sitnice, pa iznenada progovorimo.”

”U ovoj sobi se nalaze radni dani”, reče Suzana, ”ponedeljak, utorak, sreda; konji koji idu u polja i konji koji se vraćaju iz polja; vrane što se dižu i padaju i što mrežama svojih jata obuhvataju brestove, svejedno da li je april ili novembar.”

”U ovoj sobi se nalazi ono što će doći”, reče Bernard. „A to je poslednja i najblistavija kapljica koju smo pustili da kane, kao kap neke natprirodne žive, u ovaj nabujali i sjajni trenutak što smo ga stvorili od Persivala. Šta nas čeka? pitam se čisteći mrvice sa prsluka; šta se događa napolju? Dok smo sedeli i jeli, dok smo sedeli i pričali, dokazali smo da umemo da uvećamo blago trenutaka. Nismo robovi kojima je suđeno da večito preko savijenih leđa trpe sitne udarce koje niko ne beleži. Nismo ni ovce što prate svoga pastira. Mi smo stvaraoci. Stvorili smo nešto što će se pridružiti bezbrojnim građevinama prošlosti. Ovog trenutka kad stavljamo šešire i širom otvaramo vrata ne zakoračujemo u kaos, već u svet koji možemo da potčinimo vlastitom silom i da pretvorimo u deo obasjanog i večitog puta.”

”Posmatraj Persivale, dok su ostali otišli po taksi, ovaj prizor koji će za

tebe uskoro biti izgubljen. Sredina ulice je tvrda i uglačana obrtanjima bezbrojnih točkova. Žuti baldahin naše strahovite energije visi nam nad glavama kao zastor u plamenu. Tu svetlost stvaraju pozorišta, mjuzik holovi i sijalice po privatnim kućama.”

”Kljunasti oblaci”, reče Roda, ”putuju preko neba mračnog kao uglačana kitova kost.”

”Evo počinje agonija; evo, užas me je zgrabio u svoje kandže”, reče Nevil. ”Evo stigao je taksij; evo Persival odlazi. Šta se može učiniti da ga zadržimo? Kako da premostimo razdaljinu koja nas deli? Kako da raspalimo vatru da zauvek plamti? Kakvo značenje da ostavimo svim budućim vremenima da smo mi koji stojimo ovde na ulici, pod svetlošću ovih sijalica, voleli Persivala? Ali Persival je već otišao.”

Sunce beše dostiglo svoju najveću visinu. Nije se više napola videlo, ni naslućivalo po svetlucavim nagoveštajima nalik na neku devojkicu što se opružila po dušecima zelenim kao more, pa zamara oči posmatrajući drago kamenje vodenih kuglica iz kojih iskraju opalne zrake i rasipaju se kroz drhtavi vazduh nalik na bokove delfina u skoku, ili na blesak oštrice mača koji pada. Sada je beskompromisno sunce gorelo neporecivo. Sručilo bi se na tvrdi pesak i pretvorilo stenje u užarene peći; pretražilo je dno svake borište i iznenadilo belicu skrivenu u pukotini i obasjalo zardali kolski točak, belu kost ili čizmu bez pertli, crnu kao gvožđe, zarivenu u pesak. Svemu je davalo punu meru boje; brdima peska bezbrojno svetlucanje, divljim travama iskričavo zelenilo; ili bi palo na suva prostranstva pustinje, koju su mestimice izbrazdali bičevi vetra, ili blago talasanje očajničke dine, ili tu i tamo šaralo zakrčljalo mrkozeleno drveće džungle. Osvetljavalo je glatku, pozlaćenu džamiju, trošne, ružičastobele kuće od karata nekog južnjačkog sela i sedokose žene dugačkih prstiju koje su klečale pored rečnog korita i udarale o kamenje naborani veš. Sunce se beše netremice zagledalo svojim horizontalnim pogledom u parobrode

što su lagano plovili morem; kroz žute šatre probijalo se do putnika koji su dremali, šetali palubom, ili prinosili ruke očima da bi sagledali kopno, dok ih je brod iz dana u dan, brekćući bokovima masnim od ulja, monotono nosio sve dalje preko vode.

Sunce je tuklo zgomilane vrhove brda na jugu i blještalo duž dubokih, kamenitih rečnih korita u kojima se voda beše povukla ispod visoko izvijenih mostova, tako da su pralje klečeći na vreloj kamenju jedva mogle da pokvase svoje rublje, a mršave mule sa korpama prebačenim preko uskih bokova klackale su putem punim prštavog kamenja. U podne su od vreline sunca brda posivela kao da ih je obrijala neka ruka, ili osmudila neka eksplozija, al' dalje prema severu u oblačnijim i kišnijim predelima izgledalo je da brda što su se spuštala u obroncima tako glatkim kao da ih je neko poravnao zadnjom stranom ašova, kriju u svojoj unutrašnjosti neku svetlost, reklo bi se neki se čuvar duboko unutra kretao iz jedne prostorije u drugu sa zelenim fenjerom u ruci. Kroz čestice sivoplavog vazduha sunce se prosulo preko engleskih polja i obasjalo močvari i bare, beloga galeba na kocu, put senkama što su lagano brodile preko zatupljenih vrhova šuma, mladoga žita i zatalasanih livada. Beše palo na zid oko voćnjaka i svaku pukotinu i svako zrnice na cigli obojilo srebrom, purpuruom i bojom plamena; izgledalo je, zid će se na dodir mora pretvoriti u vrela zrnca prašine. Grožđe je visilo preko tog zida kao talasi, kao vodopadi sjajne crvene boje; lišće je štrčalo između šljiva, a sve su vlati trave bile slivene u tečno, zeleno usijanje. Senke drveća behu potonule u mračnu lokvu oko korenja. Svetlost je plaveći, stapala pojedinačne listove u jednu zelenu humku.

Ptice su izvodile strasne pesme za uho samo jednog bića, pa su umukle. Cvrkućući i čevrljajući odnosile su komadićke slame i grančica u mračne šupljine čvorova oko gornjih grana drveća. Zlataste i ružičaste spuštale su se u vrt gde su fišeci bagrema i palisandrovog drveta stresali zlatno i ljubičasto cveće; jer je sada, u podne, vrt bio sav u cvetu i punoj raskoši, tako da su se čak

i mračne brazde ispod biljaka bojile zeleno, purpurno, mrko dok je sunce prodiralo kroz crvene, ili krupne žute latice, ili bi mu neka stabljika obavijena gustim zelenim maljama presekla put.

Sunce se okrenulo pravo prema kući i zato su beli zidovi zablesnuli između tamnih prozora. Njihova su okna gusto protkana zelenim granjem čuvala pečate neprobojnog mraka. Klinovi svetla oštarih ivica padali su na sims prozora i osvetljavali unutrašnjost sobe: tanjire sa plavim kolutovima, šolje sa izvijenim drškama, izbočinu velikog bokala, zamršenu šaru na čilimu i čudesne uglove i linije pisaćih stolova i polica za knjige. Iza zbrke svega toga prostirala se zona senke u kojoj se možda nalazila još neka forma sa koje je trebalo strgnuti crni veo, ili je povratiti iz još gušćih dubina mraka.

Talasi su se lomili i hitro rasipali svoju vodu po obali. Gomilali su se jedan za drugim i padali; od njihovog snažnog udara pena bi podskočila unazad. Bili su obojeni tamnoplavo, sem što im je na leđima poigravala šara svetlih dijamantskih iglica kao što poigravaju mišići na leđima konja. Talasi su nadolazili; povlačili se i opet nadolazili kao bat neke velike životinje.

”Mrtav je”, reče Nevil. ”Pao je s konja. Konj mu se spotakao o neku neravninu. Zbacio ga je. Osećam se kao da su mi se sama jedra ovoga sveta sručila na glavu. Svemu je kraj. Ugasile su se svetlosti sveta. Isprečilo se deblo koje ne mogu zaobići.”

”O, kada bih mogao prstima da smrvim ovaj telegram - da vidim svetlost svetu - da kažem da to nije istina! Ali čemu okretati glavu? Istina je istina. Ne može se zaobići. Konj je posrnuo; on je pao. Munje drveća i bele ograde pljuskom su poleteli u vis. Podigao se veliki talas; zadobovalo mu je u ušima. Zatim je osetio udarac; svet se smrskao; disao je teško. Izdahnuo je na mestu na kojem je pao.”

”Žitnice i letnji dani na selu, sobe u kojima smo sedeli - sve to sada počiva u nestvarnom svetu prošlosti. Moja je prošlost odsečena od mene. Stigli

su trkom. Odneli su ga u neku kuću, ljudi u jahaćim čizmama, ljudi pod šlemovima za sunce; umro je među nepoznatim svetom. Često su ga okruživali usamljenost i tišina. Često me je napuštao. I opet se vraćao. 'Gle, evo ga dolazi!' uzvikivao sam tada."

"Žene vuku noge pored mog prozora kao da se u ulicu nije usekao jaz i kao da im nikakvo drvo krutoga lišća nije preprečilo put. Kad smo takvi, zaslužujemo da nas zgaze kao krtičnjak. Beskrajno smo odvratni, zatvorenih očiju koračamo vukući noge. Ali zašto da se i ja potčinim? Zašto da pokušam da podignem nogu i zakoračim na sledeći stepenik? Stojim ovde i držim telegram u ruci. Prošlost, letnji dani i sobe u kojima smo sedeli zajedno nestaju poput upaljene hartije sa koje nas gledaju crvene oči plamena. Čemu sretati se sa ljudima i obnavljati stare veze? Čemu razgovarati i jesti i stvarati nove odnose sa drugim ljudima? Od ovog trenutka sam usamljen. Niko me više neće prepoznati. Imam tri pisma. "Sada treba da idem da igram bacanje koturova sa jednim pukovnikom, zato ću i prekinuti", tako je završilo naše prijateljstvo, kao da sebi probija put kroz gomilu sveta, a meni maše rukom u znak pozdrava. Ne vredi više formalno jadikovati nad ovom farsom. Ali da je samo neko rekao, "Stani"; pritegao kaiš za tri rupe dalje - on bi sledećih pedeset godina delio pravdu, sedeo u sudnici i sam jahao na čelu trupa, uništio neku čudovišnu tiraniju, pa nam se opet vratio."

"Kažem vam, neko se ceri, izvodi mračnu neku igru. Neko se ruga iza naših leđa. Onaj tamo mladić umalo što nije promašio papučicu kada je uskočio u autobus. Persival je pao; poginuo je; sahranili su ga; a ja posmatram ljude kako prolaze; čvrsto se drže za ogradu autobusa; rešeni da sačuvaju svoje živote."

"Neću da podignem nogu da bih se popeo na sledeći stepenik. Za trenutak ću ostati da stojim ispod neumoljivog drveta sam sa preklanim čovekom, dok dole kuvarica izvlači i uvlači regulator na peći. Neću da se popnem uz stepenice. Sve nas redom čeka prokletstvo. Žene sa zembiljima

vuku noge. Ljudi neprestano prolaze. Pa ipak me nećete uništiti, vi drugi. Za ovaj trenutak, za jedan jedini trenutak ja sam sa njim. Prigrlio sam te na svoje grudi. Hodi, tugo, hrani se mojom krvlju. U meso mi zari svoje kandže. Raskomadaj me. Jecam. Jecam.”

”Kombinacije stvari su tako neshvatljive”, reče Bernard. ”Kompleksnost stvari je tako velika, da dok silazim niz stepenice ne razlikujem tugu od radosti. Rodio mi se sin; Persival je mrtav. Podržavaju me stubovi, Sa obe strane me podupiru snažna osećanja; ali koje je tuga, a koje radost? Pitam se, a ne znam odgovora, samo znam da mi je potrebna tišina da budem sam, da izađem i da za jedan sat razmislim šta se to dogodilo sa mojim svetom, šta je to smrt učinila mom svetu.”

”Ovo je dakle svet koji Persival neće više videti. Da ga bolje pogledam. Kasapin isporučuje meso tu kod suseda; dva su se starca spotakla na pločniku; vrapci sleću na zemlju. Mašina se, dakle, nalazi u pokretu; čujem njen ritam, njeno brektanje, ali kao nešto u čemu ja uopšte ne sudelujem, jer on više ne vidi sve to. (Položen je na krevet, bled, zavijen u zavoje, u nekoj sobi.) Došao je trenutak kada mogu da otkrijem šta je zbilja važno u životu, i moram pri tom da budem obazriv, ne smem da govorim laži. Prema njemu sam osećao evo šta: zauzimao je centralno mesto. Više se nikada neću približiti tom mestu. Ono je prazno.”

”O da, budite uvereni u to, vi ljudi u filcanim šeširima i žene što nosite zembilje - izgubili ste nešto što bi vam bilo dragoceno. Izgubili ste vođu koga biste sledili; i jedna je od vas izgubila ličnu sreću i svoju decu. Mrtav je onaj koji bi vam to pružio. Leži na logorskom krevetu zavijen u zavoje u nekoj sparnoj indijskoj bolnici, dok kuliji čuče na podu i mašu lepezama - zaboravio sam kako se zovu njihove lepeze. Ali ovo je važno: ”Dobro je što si izbegao sve ovo”, rekao sam sa ubeđenjem dok su golubovi sletali na krovove, u trenutku kada mi se rađao sin. Sećam se da je Persival još kao dečak imao neobičan izgled odsutnosti. I još ću nešto reći (oči mi se neprestano pune suzama i suše),

čovjek mu ništa bolje nije mogao poželeti. I iznenada se obraćam nekom apstraktnom biću što licem bez očiju stoji prema meni tamo na kraju avenije, na nebu, 'Da li je to sve što si u stanju da učiniš? Ako je tako, mi smo pobjednici. Učinio si najviše što si mogao', kažem obraćajući se onom praznom i brutalnom licu (jer mu je bilo dvadeset pet, a trebalo je da doživi osamdesetu), 'ti nemaš moći. Neću da ti se povinujem i da tužan otplaćem svoj život. (Treba da unesem u svoju beležnicu: neka su prezreni vinovnici besmislene smrti.) I dalje, ovo je važno, moram da nađem snage da ga ponovo postavim u banalne i komične životne okolnosti, da se ne bih osećao besmisleno posađen na svog velikog konja. Moram moći da uzviknem, Persival, kako smešno ime!' Pa ipak mi u isti mah dozvolite da vam kažem, vi muškarci i žene što žurite prema podzemnoj železnici, da je ostao živ, dugovali biste mu poštovanje. Okupljali biste se oko njega i sledili biste ga. Kako je čudno laktati se kroz gomile sveta i posmatrati život šupljim očima, očima što peku od suza!"

"Ali evo već počinju pozivi, znaci, pokušaji da me namame natrag. Ljubopitstvo je bilo potisnuto samo za kratko vreme. Čovek nije u stanju da opstane van mašine života možda ni pola sata. Primećujem da ljudska tela već počinju da dobijaju svoj uobičajen izgled; ali zato odudara ono što je iza njih - perspektiva. Iza one novinske plakate nazire se bolnica; dugačka soba u kojoj tamnopusi kuliji vuku užad; a zatim ga sahranjuju. Međutim, na plakati piše da se razvela neka čuvena glumica, i ja se smesta pitam, Koja? Pa ipak još uvek nisam u stanju da izvadim peni; nisam u stanju da kupim novine; još uvek nisam u stanju da podnesem da se prekine nit mojih uspomena."

"Pitam se: pošto te više nikada neću videti i više nikada neću spustiti pogled na tvoju čvrstoću, kakav će oblik uzeti naše opštenje? Otkoraćao si preko dvorišta, povlačiš se sve dalje i dalje, sučeš sve tananije i tananije konce između nas. Ali ti ipak negde postojiš. Nešto je ostalo od tebe. Ostao si moj sudija. Hoću da kažem, ako budem u sebi otkrio nešto novo, potajno ću ga tebi poveriti. Pitaću te, kakva je tvoja presuda? Ostaćeš moj arbitar. Samo koliko

vremena? Stvari će se suviše iskomplikovati da bi se mogle objasniti: rodiće se nove činjenice: moj je sin već tu. Nalazim se trenutno na zenitu jednog doživljaja. On će splasnuti. Već više ne vičem sa onim ubeđenjem, 'Dobro je što si izbegao sve ovo!' Minula je egzaltacija, jata golubova više ne sleću. Haos, detalji se vraćaju. Više me ne zaprepasćuju imena na firmama radnji. Ne osećam više besmislenost žurbe i ne pitam se, čemu hvatati vozove? Redosled stvari se vraća, jedna stvar vodi drugoj - uspostavlja se uobičajen red."

"Pa ipak me još uvek ljuti taj uobičajeni red. Još neću sebi da dozvolim da se pomirim sa redosledom stvari. Nastaviću da šetam; neću da remetim ritam svojih misli time što ću zastajkivati i osvrutati se oko sebe; šetaću. Popeću se ovim stepenicama do galerije slika i potčiniću se uticaju duhova oslobođenih redosleda stvari kao što je i moj. Preostalo mi je još malo vremena da rešim ovaj problem; jer mi malaksava pažnja; obuzima me neka otupelost. Evo slika. Evo hladnih madona među porticima. O, neka učine da se smiri neprestana aktivnost mog duhovnog oka, neka izbrišu sliku glave u zavojima i kulija sa užetima, ne bih li ispod toga mogao da nađem nešto što se ne da videti. Evo vrtova, i Venere među cvećem; evo svetaca i madona u plavom. Srećom, ove slike ne podstiču nikakve asocijacije; ne podstrekavaju; ne ukazuju. Zbog toga one proširuju uspomenu na njega i on mi se drukčiji vraća. Setio sam se njegove lepote. 'Gle, evo ga dolazi', uzviknuo sam."

"Ove boje i ove linije gotovo me ubeđuju da bih i ja mogao postati heroj, ja koji lako sklapam rečenice, koji se prebrzo dam zavesti, koji sam zaljubljen u promenu i koji nisam u stanju da stisnem pesnicu, već se slabički povodim kujući rečenice prema okolnostima. I evo, kroz sopstvenu slabost otkrivam šta je to on bio za mene: moja suprotnost. Pošto je po prirodi bio istinoljubiv, sve što je preterano bilo mu je strano, a urođen smisao za prilagođavanje pomogao mu je da od sebe stvori velikog majstora umetnosti življenja. Otuda izgleda da je dugo živeo i da se okružio mirom, skoro da bi čovek mogao reći ravnodušnošću, bar je sigurno da je bio ravnodušan u odnosu na sopstvenu

budućnost. Iznad svega bio je pravi izvor samilosti. Dete se igra - veče je letnje - vrata se otvaraju i zatvaraju, vrata se neprestano otvaraju i zatvaraju, kroz njih vidim prizore zbog kojih plačem. Jer nemam s kim da podelim svoja osećanja. Otuda naša usamljenost; otuda naš očaj. Okrećem se centralnom mestu u svom duhu i nalazim da je prazno. Tište me sopstvene slabosti. Nema više njega da im se suprotstavi.”

”Pogledaj, onda, plavu madonu oblivenu suzama. Ovaj trenutak kontemplacije je moje opelo. Persivalu. Za nas ne postoje obredi, samo intimne tužbalice i nikakvi zaključci, do potresne emocije, od kojih je svaka za sebe. Ništa što je do sada rečeno ne odgovara našem slučaju. Sedimo u Nacionalnoj galeriji, u sali talijanskog slikarstva i prebিরamo fragmente. Sumnjam da je Tician ikada osetio koliko bol izaziva ujed ove zmije. Slikari doživljavaju život metodično, dodaju potez potezu. Oni nisu, kao pesnici, žrtveni jarci; njih ne privezuju za stenu. Otuda njihovo ćutanje, njihova uzvišenost. Međutim, ona tamo crvena boja sigurno je gorela u Ticianovim čulima. Van sumnje je da se digao velikim rukama noseći rog izobilja i da je pao spuštajući se. Ali ova tišina počela je da me pritiskuje - ovaj neprestani podstrek za oko. Na mahove osećam neodređenu težinu. Razlikujem suviše malo i suviše neodređeno. Ličim na zvonice koje su pritisnuli ali koje ne zvoni, ili umesto toga promuklo krklja. Sav ovaj sjaj me preterano uzbuđuje; naboran grimizan zastor prema zelenom; marš stubova; narandžasta svetlost pored crne, načuljene uši maslina. Strele senzacija bez reda mi pogađaju kičmu.”

”Pa ipak je nešto dodato mom tumačenju sveta. Nešto leži u meni duboko zakopano. U jednom trenutku mi se učinilo da ću ga uhvatiti. Ali bolje je da ova tajna ostane zakopana; neka skrivena u dubinama mog duha jednog dana donese plod. Na kraju dugog života, slučajno, u trenutku otkrovenja, možda ću spustiti ruku na nju, ali mi se sada čini da bi mi se raspršala pod prstima. Hiljadu puta se misli razbija da bi se jednom zgusnule u glatku loptu. Evo i sad su se razbile; prosto su me zasule. ”Zbog toga nas nadživljuju linije i boje...”

”Zevam. Sit sam emocija. Iscrpen sam od napora i dugog, dugog vremena - dvadeset pet minuta, pola sata proveo sam van mašine života. Trnem; krutim se. Kako da savladam ovu obamrlost koja obezvređuje moje saosećajno srce? I drugi pate - ne zna im se broj. Nevil pati.

Voleo je Persivala. Ali ja više ne mogu da izdržim ova napeta osećanja; potreban mi je neko s kim ću se smeјati, s kim ću zevati, sa kim ću se sećati kako se češao po glavi; neko sa kime mi je bilo prijatno i ko mi je bio drag (ne Suzana, jer nju je voleo, već pre Džini). Pred njom bih mogao da se ispovedim. Mogao bih da je pitam, da li ti je pričao kako sam ga odbio kada me je onog dana pozvao da idemo u Hempton Kort? Od takvih ću se misli buditi usred noći da podskočim od bola - od takvih zločina zbog kojih bi trebalo gologlav činiti pokoru na svim trgovima sveta: ovaj čovek nije pošao u Hempton Kort onoga dana.”

”Ali sada mi je potrebno da budem okružen životom, knjigama, raznim sitnicama koje služe kao ukrasi, i svakidašnjim glasovima trgovaca kad pozivaju mušterije; sve mi je to potrebno kao uzglavlje posle ove iscrpenosti da bih mogao da sklopim oči posle ovog saznanja. Zato ću poći pravo niz stepenice, pozvati prvi taksi i odvesti se do Džini.”

”Isprečila se barica”, reče Roda, ”ne mogu da je preskočim. Čujem huk velikog točila pored samih ušiju. Struja koju ono stvara udara mi u lice. Izneverili su me svi opipljivi oblici života. Ako ne pružim ruku i ne dotaknem nešto tvrdo, zauvek će me odneti vetar niz hodnike večnosti. A šta da dotaknem? Koju ciglu, koji kamen? i kako da preskočim ovaj ogroman bezdan i da se zdrava i čitava vratim u svoje telo?

”Evo, senka je pala i purpurna svetlost postaje sve kosija. Čovek koji je bio odeven u lepotu, sada je obučen u ruševine. Čovek koji je stajao u dolini do koje se spuštaju strma brda, evo, slama se, kao što sam im i predočila kada su na stepenicama rekli da mu vole glas i njegove stare cipele, i trenutke koje provode sa njim.”

”Hoću sada da prošetam niz ulicu Oksford i da zamišljam munjom rascepljen svet; da posmatram hrastove što su pukli nadvoje, crvene na mestu gde se otkinula ona rascvetana grana. Poći ću u ulicu Oksford da kupim sebi čarape za jedan prijem. Ponašaću se kao i obično pod bleskom munje. Braću ljubičice na golom trotoaru, povezaću ih u kiticu i ponudiću ih Persivalu, nešto od mene njemu. A sada da vidimo šta je to Persival meni ostavio. Da pogledamo ulicu, sada, posle Persivalove smrti. Kuće su sagrađene na tako slabim temeljima da bi ih dašak vetra oduvao. Bezobzirno i nasumce automobili jure, urlaju, hoće kao krvoločni psi da nas uhvate u zamku smrti. Sama sam u neprijateljskom svetu. Ljudsko je lice stravično. To mi se baš dopada. Potrebne su mi oči sveta, nasilje i da me šibnu kao kamen o stenu. Volim fabričke dimnjake, kranove i kamione. Volim lica, lica, lica što prolaze izobličena, ravnodušna. Muka mi je od ljupkosti; muka mi je od samoće. Vozim se preko uzburkane vode, potonuću i neće imati ko da me spase.”

”Persival mi je svojom smrću napravio ovaj poklon: otkrio mi je sav ovaj užas, ostavio me je da podnosim ovo poniženje - lica, nebrojena lica poslužena kao tanjiri supe koje nam pružaju sudopere; gruba, pohlepna, beznačajna lica; lica ljudi sa paketima koji im vise na kanapu i lica što zaviruju u izloge; lica ljudi koji grubo namiguju, brišu i uništavaju sve, čak nam i ljubav zagade, dodirom svojih prljavih prstiju.”

”Evo radnje u kojoj se prodaju čarape. Gotovo da poverujem da je lepota još jednom potekla. Njen šapat žamori između ovih stubova, između ovih čipki, diše u korpama traka u boji. Znači postoje tople šupljine izdubljene u srcu pometnje; tihe pećine u koje se možemo skloniti pod krilo lepote daleko od istine, a to je ono što želim. Bol se pritaji dok prodavačica tiho izvlači fijoku. A zatim ona progovara; njen me glas budi. Ustremila sam se pravo do dna među alge i vidim, dok ona govori, kako se zavist, ljubomora, mržnja i prkos šunjaju kao rakovi preko peska. Eto, to su nam saputnici. Hoću da platim račun i da uzmem svoj paket.”

”To je ulica Oksford. Ovde se komešaju mržnja, ljubomora, žurba i ravnodušnost i grubo liče na stvaran život. To su nam saputnici. A sada da vidimo ko su nam prijatelji sa kojima sedimo i večeramo. Uzmimo Luja, čita sportsku rubriku u nekim večernjim novinama, boji se podsmeha; snob je. Posmatra ljude kako prolaze i misli: mogao bi da nam bude pastir, kada bismo pristali da pođemo za njim. Ako mu se potčinimo, zaveo bi red među nama. Na taj način hoće mirno da pređe preko Persivalove smrti onako kako to njemu odgovara, tvrdo zagledan preko pribora za zejtin i sirće, preko krovova kuća u nebo.

U međuvremenu se Bernard crvenih očiju skljkao u fotelju. Izvadiće svoju beležnicu; zapisaće pod ”S”: ”Rečenice koje se mogu iskoristiti u slučaju smrti prijatelja.” Džini, prišavši mu izvodeći piruete preko sobe, spustiće se na naslon njegove fotelje i upitaće, ”Da li me je voleo? Više nego što je voleo Suzanu?” A Suzana, verena za zemljoposjednika negde u provinciji, zastaće namah sa telegramom pred sobom, držeći tanjir u ruci, da zatim petom zalupi vrata pećnice. Nevil će se zagledati kroz prozor sa suzama u očima, posle nekog vremena vid će mu se razbistriti, pa će upitati, ”Ko to prolazi pored prozora?” - ”Kakav sladak dečak!” Sve što imam da ponudim Persivalu su ove svele ljubičice, ove potamnele ljubičice.”

”A kuda ja da odem? U neki muzej gde se čuva prstenje u staklenim vitrinama, gde su izložene radne sobe i haljine koje su nosile kraljice? Ili da pođem u Hempton Kort da opet vidim crvene zidove, unutrašnja dvorišta, doličnost tisinih gajeva čije senke prave simetrične piramide po travi među cvećem? Hoće li mi se tamo vratiti lepota, hoće li se uspostaviti red u mojoj izgrebenoj, raščupanoj duši? Ali šta može da učini osamljen čovek? Staću sama na голу poljanu i reći ću, Leti jato vrana; neko je prošao sa torbom u ruci, evo vrtara, gura kolica. Stojaću u redu kao i ostali posetioci i mirisaću znoj; parfem će mi isto tako biti odvratn kao i znoj; i činiće mi se da su me obesili sa ostalim kao što se veša šunka pored šunke.”

”Evo koncertne dvorane, ulaz se plaća; tu se sluša muzika među dremljivim ljudima koji su ovamo došli posle ručka u vrelo popodne. Najeli smo se toliko govedine i pudinga da bismo mogli preživeti nedelju dana, a da ne okusimo hranu. Zato smo se priljubili jedno uz drugo kao crvi uz leđa neke životinje koja će nas odneti dalje. Pristojno smo obučeni, dostojanstveni smo - imamo sede ondulirane kose pod šeširima; elegantne cipele; svečane tašne; dobro izbrijane obraze; nađe se po koji par vojničkih brkova; postarali smo se da nam ni trun prašine ne ostane na finom crnom štofu. Klimamo glavama, otvaramo programe, progovorimo po koju reč u pozdrav prijateljima, pa zauzimamo svoja mesta kao morski konj i nasukani na stenu, kao neka teška telesa što nisu u stanju ni da se odgegaju do mora, već se nadaju talasu da ih ponese; ali su isuviše teški i previše suvog kamenja ih razdvaja od mora. Ležimo siti do grla, omlitaveli na vrućini. A potom nam pritiče u pomoć sva nabrekla žena, ali utegnuta u klizavi saten zelene boje mora. Zategla je usne, uzela izraz napetosti, isturila grudi, pa je napravila pokret kao da će da uzbere jabuku i tačno u pravi čas zarila strelu svog glasa u srce tona jednim ”Ahhhh!!!”

”Sekira je rascepila drvo do srži: srž je topla; zvuk podrhtava pod korom drveta. ’Ah’ uzviknula je devojka svom draganu naslonjena na venecijanski prozor. ’Ah, ah!’ uzviknula je i još jednom uzvikuje ’ah!’ Poklonila nam je uzdah. Ali samo uzdah. I šta je to uzdah? Potom dolaze muškarci nalik na velike kukce sa violinama; čekaju; broje, daju znak glavom; spuštaju gudala. I razlegao se šum sitnih talasa i smejuljenje poput igre maslinovog drveća i mirijada jezičaka njihovog suvog lišća, kada mornar, grickajući vlat trave među zubima, skoči na obalu do koje se spuštaju mnogostrana strma brda”.

”Poređenja, poređenja i poređenja - ali šta se krije iza sličnosti? Sada, pošto je munja izranjavila drvo, i pala rascvetana grana, i Persival mi svojom smrću ovaj dar ostavio u nasleđe, da vidim šta je to. Postoji kvadrat; postoji pravougaonik. Muzičari uzimaju kvadrat i postavljaju ga na pravougaonik.

Postavljaju ga sa najvećom mogućom pažnjom i grade savršeno prebivalište. Vrlo malo je ostalo neobuhvaćeno. I evo, njegova građevina postaje vidljiva; ono što je bilo nagovešteno, sada je dovršeno; nismo baš raznoliki, nismo ni sasvim osrednji. Uspeli smo da proizvedemo pravougaonike i da ih postavimo na kvadrate. U tome se sastoji naš trijumf; u tome naša uteha.”

”Slast ove poplave zadovoljstva teče mi niz zidove duha i oslobađa razum. Prestani da lutaš, kažem; ostvarila si svoj cilj. Pravougaonik je postavljen na kvadrat; a na vrhu se nalazi spirala. Odvukli su nas preko kamenja do mora. Muzičari se opet pojavljuju. Ali ovog puta brišu lica. Nisu više onako nalickani i onako uzdržani. Izaći ću. Žrtvovaću današnje popodne. Učiniću jedno poklonjenje. Otići ću do Griniča. Hrabro ću se penjati u tramvaje i autobuse. Krivudamo niz ulicu Ridžent i kako se kola zatresu, tako se sudarim, čas sa ovom ženom, čas sa ovim čovekom; nisam se ni povredila, ni razbesnela zbog toga. Kvadrat stoji na pravougaoniku. Prolazimo neuglednim ulicama po čijim se trgovima cenjka svet i leži izložena svakovrsna gvoždarija: poluge, reze, zavrtnji i gde ljudi u grupama silaze sa pločnika, debelim prstima čupkajući sirovo meso. Građevina je sada vidljiva. Načinili smo prebivalište.”

”Evo ga, najzad, to cveće što raste među divljom travom u polju, što ga gaze krave, što je izloženo vetru, skoro izobličeno, bez ploda, bez pupoljka. To cveće donosim iz korena iščupano sa pločnika ulice Oksford, moj buket za petparac, moj buket ljubičica za petparac. Kroz prozor tramvaja vidim katarke među dimnjacima; evo i reke: ovi brodovi plove u Indiju. Prošetaću se obalom reke. Prokrstariću kej, tu neki starac čita novine u kiosku od stakla. Koraćaću pored ograde ove terase i posmatraću brodove kako brzo klize niz plimu reke. Po palubi jednog broda šeta žena, dok pas laje oko njenih nogu. Vetar joj diže suknju; i mrsi kosu; svi oni putuju na more; ostavljaju nas; nestaju u ovo letnje večer. Najzad ću moći da predahnem; najzad ću moći da se opustim. Sada ću najzad osloboditi dugo zadržavanu, potiskivanu želju da budem uništena, da me nema. Galopiraćemo zajedno preko pustinjskih brda gde lasta zamače svoja

krila u mračna jezera i gde netaknuti stubovi stoje uspravno. U talas što šiba obalu, u talas što rasipa belu penu do u najdalje uglove zemlje, bacam svoje ljubice, svoje zadušnice Persivalu.”

Sunce se više nije nalazilo na zenitu. Zraci su padali iskosa, pod ostrim uglom. Tu i tamo okrznuli bi ivicu nekog oblaka, od čega bi se on zažario i pretvorio u veliku krišku svetla, u usijano ostrvo na koje nijedna noga ne bi mogla da kroči. Zatim je još jedan oblak bio okrznut, pa još jedan i još jedan, tako da su se preko talasa prosule plamene strele lake kao pero i bez reda zasule uzdrhtalo plavetnilo.

Lišće na vrhu drveća beše se zakovršilo od sunca. Onako kruto šušketalo je na nemirnom povetarcu. Ptice su mirovale, samo su hitro okretale glave čas na jednu, čas na drugu stranu. Prestale su sa pesmom kao da su se zasitile melodije, kao da im je ponoć podneva zastala u grlu, vilin konjic je sleteo na trsku i ostao nepokretan, da se kao plavi končić opet izvije kroz vazduh. Daleko sa horizonta dopirao je slab šum koji je podsećao na isprekidani trepet tamnih krila. Nepomična trska se ogledala u staklastoj vodi reke; odjednom se staklo zatalasalo i trska stala da tone. Tupa, pognute glave, stoka je stajala po poljima, pa je nezgrapno krenula napred nogu pred nogu. Slavina pored kuće prestala je da teče, verovatno se koja napunila; a zatim su kapnule jedna, dve, tri pojedinačne kapljice u nizu.

Na prozorima su se videle plamene pege razbacane bez reda, lakat krive grane i najzad prostor smirene i čiste prozračnosti. Spuštene zavese protiv sunca bile su crvene oko ivica, a svuda u sobi razasuti kratki mačevi svetla, po stolicama i stolovima, praveći lažne pukotine na laku i polituri. Zelena vaza sa odbleskom belog, izduženog prozora na sebi izgledala je preterano bokasta. Svetlost je goneći mrak pred sobom u izobilju zasipala sve uglove i sva udubljenja; pa ipak je ponegde gomilala mrak u humkama neizvajanih oblika.

Talasi su se sustizali hrpimice, izvijali kičme, pa bi se rasprsnuli, a

kamenje i šljunak poleteli bi uvis. Talasi su spirali stene, pena je skakala visoko da zatim isprska zidove pećine koja je do maločas bila suva. Talasi su povlačeći se ostavljali za sobom barice po obali u kojima bi se repom praćnula po neka nasukana riba.

”Stavio sam svoj potpis”, reče Luj, ”već dvadeseti put od jutros. Ja, i opet ja, i uvek ja. Čisto, čvrsto, određeno leži moje ime preda mnom. I ja sam takođe čvrst i određen. Pa ipak je ogromno nasledstvo iskustva nabijeno u meni. Živeo sam hiljadama godina. Ličim na crva koji je izgrizao sebi put kroz drvo neke veoma stare hrastove grede. Ali danas sam kompaktan; pribran sam u ovo lepo jutro.”

”Sunce sija sa čistog neba. Samo meni podne ne nosi ni kišu, ni sunce. To je čas kada mi gospođica Džonson donosi pisma za potpis na poslužavniku od žice. Na te bele listove hartije utiskujem svoje ime. Koliko stvari čine jedno ime! Šapat lišća, voda što curi niz oluke, travnjak posut dalijama ili cinijama; ja, čas vojvoda, čas Platon, Sokratov drug; trupkanje crnih ljudi i žutih ljudi što migriraju na istok, na zapad, na sever i jug; večita procesija, žene što sa aktentašnama idu Strandom, kao što su nekada sa amforama išle na Nil; sve ono zavijeno i čvrsto sabijeno lišće mog mnogostrukog života sada je sabrano u mom imenu, čisto i jasno ispisanom na listu hartije. Sada sam zreo čovek; sada stojim uspravno na suncu i na kiši i moram svom svojom težinom da padnem kao sekira i da tako presečem hrast, jer ako budem oklevao, ako se budem osvrtao čas levo, čas desno, pašću kao sneg i propašću.”

”Skoro da sam se zaljubio u svoju pisaću mašinu i u telefon. Pismima i kablogramima i kratkim, ali učtivim naređenjima preko telefona upućenim Parizu, Berlinu, Njujorku, slio sam svoje mnoge živote u jedan; zahvaljujući svojoj prilježnosti i odlučnosti pomogao sam da se ucrtaju na onoj mapi tamo, one linije koje su povezale različite delove sveta. Volim da stignem u svoju kancelariju tačno u šest; volim purpurno svetlucanje tamnog mahagonija; volim

pisači sto i njegovu oštru ivicu; i fijoke što se glatko izvlače. Volim telefon sa dugačkim uhom spremnim da primi moj šapat; volim i datum na zidu; i knjigu u koju ubeležavam sastanke: sa g. Prentisom u četiri; sa g. Ejrsom tačno u pola pet.”

”Prijatno mi je kad me g. Berčard pozove u svoju privatnu kancelariju da mu podnesem izveštaj o našim isporukama Kini. Nadam se da ću naslediti direktorsku fotelju i molitveni tepih. Ulažem svoj trud; razgonim mrak pred sobom, širim trgovinu gde je vladao kaos, tamo u dalekim delovima sveta. Ako istrajem da i dalje od haosa pravim red, naći ću se tamo gde su stajali Čatam i Pit, Berk i ser Robert Pil. Zbog toga otklanjam izvesne mrlje, brišem neke stare nedostatke; uspomenu na ženu koja mi je sa vrha jelke skinula i dala zastavicu; svoj akcenat, batine i druga mučenja; hvalisave dečake; svog oca bankara u Brizbejnu.”

”Čitao sam svog omiljenog pesnika u nekom restoranu i dok sam mešao kafu da rastopim šećer slušao sam sitne činovnike kako se klade za malim stolovima i posmatrao žene kako oklevaju pred šankom. Rekao sam sebi da ništa ne treba da bude lišeno smisla kao parče mrke hartije slučajno bačeno na pod. Rekao sam da oni moraju imati cilj u vidu na svojim životnim putovanjima; da treba da zarade svoje dve funte i deset šilinga nedeljno pod rukovodstvom odsečnog šefa; neka ruka, neka domaća haljina treba da nas obviije svako veče. Kad budem zalečio ovakve frakture u životu i shvatio da ovakve monstroznosti ne treba ni izvinjavati, ni opravdavati, jer i jedno i drugo znači rasipanje naše snage, vratiću i ulici i restoranu ono što su izgubili kada su dospeli do ovih teških vremena i razbili se o ove kamenite obale. Odabraću nekoliko reči i iskovaću oko nas obruč kaljenog čelika.”

”Ali danas nemam ni trenutka slobodnog vremena. Na ovom mestu nema predaha, nema senke treperavog lišća, ni senice pod koju se čovek može skloniti od sunca, pod koju može sesti pored voljenog bića u sveže predvečerje. Svet mi je težinom pritisnuo ramena; svet vidi kroz moje oči; ako ih zatvorim,

ili ako pogledam u stranu, ili se osvrnem da ukažem na ono što je rekao Platon, ili se setim Napoleona i njegovih osvajanja; uvrediću ovaj svet nekom izopačenošću. Takav je život; g. Prentis će doći u četiri; g. Ejrs u četiri i trideset. Uživam da slušam prigušeno šištanje lifta i onaj tupi udar kad se zaustavi na mom spratu i težak, muški, bat mojih odgovornih službenika niz hodnike. I tako ujedinjenim naporima šaljemo do najdaljih delova sveta luksuzne brodove, snabdevene klozetima i gimnastičkim salama. Svet mi je svojom težinom nalegao na ramena. Takav je život. Ako budem istrajao ovim putem, dobiću fotelju u trgovačkoj komori i skupocen tepih; steći ću imanje u Sariju sa staklenom baštom, jelama vrlo retke vrste, nekom izuzetnom dinjom, ili japanskim drvetom, na čemu će mi zaviditi moje kolege.”

”Pa ipak još uvek stanujem u sobi na tavanu. Tamo otvaram svoju dragu knjigu; tamo posmatram svetlucanje kiše na crepovima dok se ono ne slije u jedan sjaj nalik na pelerinu uličnog policajca; odande vidim razbijene prozore na sirotinjskim kućama; mršave mačke; poneku uličnu ženu kako se sva zazrikavela ogleda u napuklom ogledalu, doterujući se pre nego što će stati na ulični ugao. Tamo ponekad svrati Roda. Jer mi se volimo.”

”Persival je poginuo (poginuo je u Egiptu; poginuo je u Grčkoj; sve su smrti jedna jedina smrt). Suzana ima decu; Nevil se brzo uzdiže do zavidnih visina. Život prolazi. Oblaci se neprestano menjaju iznad krovova naših kuća. Radim sad ovo, sad ono, pa opet to isto. Kroz susrete i rastanke prikupljamo različite oblike i pravimo različite šare. Ali kada ne bih za zid zakucavao sve svoje utiske, kada ne bih različite ličnosti u sebi slivao u jednu; kada ne bih egzistirao ovde i sada, umesto da živim razvejan i rasparčan kao venci snega po dalekim planinama kada ne bih upitao gđicu Džonson prolazeći kroz njenu kancelariju kakvi se filmovi daju i kada bih propustio da popijem čaj i pojedem omiljeni biskvit, bio bih kao prvi sneg koji se istopi čim padne.”

”Ali kada dođe šest sati i kada dotaknem šešir da pozdravim portira (još uvek sam preterano ceremonijalan, zato što neodoljivo čeznem da me ljudi

vole), i stanem teško da se probijam pognut na vetru, zakopčan do grla, poplavelih vilica i suznih očiju, tada poželim da mi se neka mala daktilografinja ugnjezdi na kolenima; tada se setim svog omiljenog jela, džigerice pečene sa slaninom; zbilja me draži da lutam pored reke, uzanim ulicama sa čestim krčmama i senkama brodova što prođu u dnu sokaka, i ženama koje se tuku. Ali odjednom počinjem da govorim sebi, razumno i razložno: g. Prentis u četiri, g. Ejrs u četiri i trideset. Sekira mora da padne na panj; hrast se mora rascepiti do srži. Svet mi je svojom težinom nalegao na ramena. Evo pera i hartije; na pisma u žičanoj korpi stavljam svoje ime, ja i ja i uvek ja.”

”Prođe leto, dođe zima”, reče Suzana. ”Prolaze godišnja doba. Kruška je nabrekla i evo pada sa drveta. Suvi list se odmara na svojim ivicama. Ali je para zamračila prozor. Sedim pored peći i pazim da ne pokipi voda u kotlu. Kroz pruge koje su napravile kapljice vode na zamagljenom oknu vidim stablo kruške.”

”Spavaj, spavaj, čedo, pevušim, leti kao i zimi, maja kao i novembra. Spavaj, pevam - ja koja nemam smisla za muziku, niti imam prilike da je čujem, osim onih seoskih zvukova kad pas zalaje, zvono zazvoni, ili točkovi stanu da krčkaju preko šljunka. Pevušim svoju pesmu pored vatre i to me podseća na staru školjku što šumori pored obale. Spavaj, spavaj, čedo, pesmom opominjem sve one koji čangrljaju kantama za mleko, pucaju na vrane, gađaju zečeve, ili na bilo koji način remete mir oko ove klevke od pruća sa teretom nežnoga tela, sklupčanog pod ružičastim pokrivačem.”

”Izgubila sam ravnodušnost, svoje blage oči, bademaste oči koje su mogle da vide do srži stvari. Nisam više januar, ni maj, niti neko drugo godišnje doba, već sam se sva isprela u finu nit oko klevke, svijajući u čauru vlastite krvi nežno telo svoje bebe. Spavaj čedo, kažem ti, i znaj da u meni postoji neka divlja, mračna žestina; jednim udarcem ću oboriti svakog uljeza, svakog grabljivca koji bi provalio u ovu sobu i probudio moje zaspalo čedo.”

”Po ceo božji dan tapkam po kući u kecelji i papučama kao i moja majka koja je umrla od raka. Da li je leto ili zima, ne određujem više po travi na vresištu i cveću na ledini, već po pari ili po mrazu na prozorskom oknu. Kada ševa izviije visoko svoj prsten od zvuka i on se razlegne kroz zrak, da zatim padne kao zrela voćka, sagnem se da nahranim svoje dete. Ja koja sam imala običaj da se šetam bukovom šumom i da posmatram kako krejino perje postaje plavo dok ona pada u letu, ja koja sam umela da sretnem na putu pastira i potukača, koja bih se zagledala u ženu što čuči pored naherenih kola u jarku, sada idem iz sobe u sobu sa krpom za prašinu. Spavaj čedo, pevušim i priželjkujem da san padne kao zastor od paperja i da pokrije ovo nejakto telo; molim se da život uvuče svoje kandže, da zauzda munju i da mine putem; od vlastitog tela pravim šupljinu, topao zaklon u kome će spavati moje dete. Spavaj čedo, kažem, spavaj. Ili priđem prozoru, pogledam visoko vranino gnezdo i kruškino drvo. ’Njegove će oči gledati kada moje budu zatvorene’, razmišljam. ’Ujedinjena sa njim poći ću van svoga tela, videću Indiju. A on će se vratiti kući i doneće trofeje da ih položi pred moje noge. Uvećaće moju imovinu.’”

”Ali više nikad ne ustajem zorom da vidim purpurne kapljice na lišću kupusa; crvene kapljice na ružama. Ne posmatram svog ptičara kako njuška sve ukrug, niti budna ležim noću zagledana u lišće kako skriva zvezde i kako se zvezde kreću, a lišće nepomično visi. Mesar me zove; mleko treba skloniti u hladovinu da ne prokisne.”

”Spavaj čedo, govorim, spavaj, a kotao vri i dah njegove pare biva sve gušći i gušći, izlazeći u mlazu iz grlića. Isto tako život ispunjava moje vene. Isto tako život teče kroz moje udove. Isto me tako nešto goni napred da umalo što ne viknem, dok tumaram po kući od zore do mraka i otvaram i zatvaram prozore. ’Dosta mi je. Presita sam jednostavnih radosti.’ Ali još će doći, još dece; još kolevki, još korpi u kuhinji i šunki na dimu; još blistavog crnog luka i još aleja zelene salate i krompira. Kao kad list ponese oluja, tako mene neka

sila čas stane da vuče preko mokre trave, čas me do neba uzdigne. Presita sam jednostavnih radosti; i ponekad poželim da ova ponoća iščili iz mene i da više ne osećam težinu zaspale kuće dok uveče sedimo, a ja slušam kako se čita knjiga i udevam konac u iglu. Sijalica je upalila vatru na mračnome oknu. Vatra plamti u srcu bršljana. Među zimzelenim drvećem kao da vidim osvetljenu ulicu. Čujem buku saobraćaja u huku vetra što suče niz puteljak, nejasne glasove i smeh Džini kako više dok se vrata otvaraju: 'Dođi, dođi!'"

"Ali nikakav šum ne remeti tišinu naše kuće, pred čijim samim vratim uzdišu polja. Vetar kao voda šušti među brestovima; jedan je leptir udario u sijalicu; krava bleji; počinje pucketanje u gredama, dok ja udevam konac kroz iglu i mrmorim 'Spavaj čedo'."

"Došao je željeni trenutak", reče Džini. "Sreli smo se, sastali smo se. Hajde da razgovaramo, da pričamo priče. Ko je ovaj čovek? Ko je ova žena? Strahovito sam ljubopitljiva i nikad ne mogu da naslutim šta me čeka. Kad biste mi vi rekli, vi koga prvi put u životu vidim, 'Voz polazi u četiri sata sa Pikadilija', ne bih se zadržala ni koliko da potrpam nešto najpotrebnijih stvari u neseser; već bih smesta krenula sa vama."

"Hajde da sednemo pored ovog cveća u vazi, ovde na sofu, ispod ove slike. Hajde da ukasimo naše božićno drvce pričama, i uvek samo pričama. Ljudi prebrzo odlaze; kako bi bilo da ih stignemo. Onaj čovek tamo pored radnog stola, kažete, živi okružen kineskim porculanom. Razbite jedan komad i bacili ste hiljadu funti. Bio je zaljubljen u jednu devojku iz Rima koja ga je napustila. To objašnjava poreklo njegovog porculana, tih starudija koje nalazi po malim hotelima, ili kao iskopine ispod pustinjskog peska. I budući da se lepota mora svakodnevno lomiti da bi ostala lepota, a on je uvek isti, zato i njegov život miruje u moru kineskog porculana. Pa ipak je to čudno, jer je nekada, kao mladić, sedeo na mokroj zemlji i pio rum sa vojnicima."

"Moramo delati brzo i vešto nizati činjenice, kao kad se igračke vešaju o božićno drvce jednim pokretom prstiju. Moj sagovornik se nadnosi nad svakom

stvari, čak i nad običnom gorskom ružom. Čak ga zanima i ova stara dama zato što nosi dijamantske minduše i zato što kočijama u koje su upregnuti poniji obilazi svoje imanje, naređuje kome treba pružiti pomoć, koje drvo treba oboriti i kog kirajdžiju treba sutra izbaciti. (Svih ovih godina, a prevalila sam tridesetu, moram priznati, živela sam opasno, kao divlja koza što skače sa stene na stenu; nigde da se skrasim zadugo; ne vezujem se ni za jednu određenu osobu; ali se lako možete uveriti da treba samo prstom da maknem, pa će se smesta neka osoba izdvojiti od ostalih i prići mi.) Onaj tamo gospodin je sudija; a onaj je milioner, dok je onaj sa monoklom strelom ubio svoju guvernantu, pogodio je pravo u srce kada mu je bilo deset godina. Kasnije je jahao preko pustinja sa šifrovanim depešama, učestvovao u revolucijama, a sada skuplja materijal za istoriju porodice svoje majke koja se odavno nastanila u Norfolku. A onom čovečuljku tamo, što je sav modar u licu, osušila se desna ruka. Ali zašto? Niko to ne zna. Ona žena, o tome se diskretno šapuće, sa bisernim mindušama u obliku pagoda nosila je u sebi čist plamen kojim je zapalila strasnu ljubav kod jednog od naših državnika; otkad je on umro njoj se priviđaju duhovi, proriče svetu sudbinu, a pored toga je usvojila nekog mladića boje kafe koga smatra za Mesiju. Onaj čovek sa obešenim brkovima kao u kakvog konjičkog oficira vodio je život krajnjeg razvrata (sve je to zapisano u nekim memoarima) sve dok jednog dana nije sreo nekog stranca u vozu koji ga je vratio veri čitajući mu bibliju između Edinburga i Karlajla.”

”Eto tako za tren oka, vešto, spretno odgonetamo hijerogliffe ispisane na licima drugih ljudi. Ova soba podseća na obalu na koju su talasi izbacili istrošene i okrznute školjke. Vrata se i dalje otvaraju. Soba se neprestano puni znanjem, zajedljivošću, svakakvim vrstama ambicija, velikom količinom ravnodušnosti, izvesnom količinom očaja. Kada bismo se udružili mogli bismo, kao što i sami kažete, da zidamo katedrale, da upravljamo zemljom, da osuđujemo ljude na smrt i rukovodimo poslovima nekoliko javnih ustanova. Naš zajednički fond iskustva zaista je bogat. Svi zajedno imamo na stotine dece

oba pola koju vaspitavamo, posećujemo ih u školi u kojoj vladaju boginje i odgajamo ih zato da bismo imali kome da zaveštamo svoje kuće. Na ovaj ili onaj način ispunjavamo današnji dan, neka to bude petak; neki od nas odlaze u sudnice, drugi na svoju dužnost u gradsku opštinu, ili u obdanište, ili da marširaju i da se svrstavaju po četvoro. Milioni ruku šiju, ili podižu teknetu sa ciglama. Ljudskoj aktivnosti nema kraja. A sutra će opet početi iz početka; sutra ćemo ispunjavati subotu. Neki će sesti na voz i otputovati za Francusku; drugi će krenuti brodom za Indiju. Neki se više nikada neće vratiti u ovu sobu. Neko će možda noćas umreti. Drugom će se roditi dete. Delo naših ruku biće svakakve građevine, razne političke kombinacije i pothvati, umetničke slike, pesme, deca, fabrike. Život dolazi; život prolazi; mi stvaramo život. Bar se tako kaže.”

”Ali mi, koji živimo telom, vidimo obrise stvari telesnom maštom. Ja vidim stenje na bleštavom suncu. Nisam u stanju da svu ovu životnu stvarnost prenesem u neku pećinu, da tamo stavim tamne naočari na oči, pa da tačno po stepenima pomešam njene boje, žutu, plavu i boju ćilibara u jednu jedinu supstancu. Ne mogu dugo da ostanem na jednom mestu. Nešto me goni da skočim i da pođem. Možda voz zaista kreće sa Pikadilija. Odjednom odbacujem sve ove činjenice - dijamante, suve ruke, kineski porculan i sve ostalo - kao što majmun baca lešnike golim šapama. Nisam u stanju da vam kažem, život je ovakav ili onakav. Hoću da se pomešam sa ovom heterogenom gomilom ljudi. Hoću da trpim udarce; da me ljudi bacaju uvis i da me bacaju na zemlju, kao što more baca brod.”

”Evo, moje telo, drug moj, što uvek daje znake, grubo i crno ’Ne’ ili zlatno ’Dođi’, brzim strelama ustreptalosti daje znak. Neko se kreće prema meni. Da nisam podigla ruku? Da ga nisam pogledala? Da nije moja žuta marama sa crvenim jagodama zaplivala i dala mu znak? Otisnuo se od zida. Prati me. Goni me kroz šumu. Sve je u zanosu, sve u znaku ponoći, papagaji ciče kroz granje. Sva su mi čula na oprezu. Evo osećam grubost niti na zavesi

koju razmičem; a sada osećam na dlanu hladnu, gvozdenu ogradu i na njoj potklobučenu farbu. Sada je, evo, sveža plima mraka razbila svoje talase nada mnom. Nalazimo se napolju. Otpočinje noć; noć kojom krstare leptirovi lutalice; noć što skriva ljubavnike u potrazi za avanturama. Osećam miris ruža; osećam miris ljubičica; nazirem crvenu i plavu boju koje tek što su se sakrile. Sad mi je pod nogama šljunak; a sada trava. U visinama trepere leđa kuća, u njima gori nemirna savest sijalica. Sav je London uznemiren od bleska svetlosti. Najzad ću da zapevam svoju ljubavnu pesmu - Dođi, dođi, dođi. Moj zlatni zov podseća na vilinog konjica kada poleti okomito. Čiju, čiju, čiju, pevam kao slavuj čija je melodija prenapregnuta u preuskom grlu. A sada evo čujem krckanje i lomljenje granja i pucketanje parožaka, izgleda kao da su sve šumske zveri krenule u lov, sve se vinule visoko da se bace dole među trnje. Jedna me je probola. Jedna se zarila duboko u mene.”

”A kadifeno cveće i sveže, još vlažno lišće privija hladne obloge oko mog tela, obavija me, oblaže me melemom.”

”Zbilja”, reče Nevil, ”čemu gledati na sat što kucka na polici iznad kamina? Vreme prolazi, znam. A mi starimo. Ali sedeti sa tobom, samo sa tobom, ovde u Londonu u ovoj sobi obasjanoj vatrom, ti tu, ja ovde, znači sve. Ovaj svet opustošen do krajnjih granica, čije su sve visine ogoljene i lišene cveća, nema više šta da mi pruži. Pogledaj kako vatra utkiva tu i tamo zlatne niti u zavesu. Voćka oko koje je napravila svetao krug postala je teška. Pada na tvoj nožni palac, oko lica ti stvara crveni okvir - meni se čini da je to odraz vatre, a ne tvog lica; rekao bih da su ono što se vidi na polici za knjige knjige, a ono tamo da je zavesa, ono verovatno fotelja. Ali čim se ti pojaviš sve se promeni. Kada si jutros ušla, šolje i tacne su dobile drukčiji izgled. Spustio sam novine na sto i pomislio, nema nikakve sumnje da se ovaj naš bedan život, ovaj naš neugledan život, oblači u sjaj i dobija pun smisao samo pod okom ljubavi.”

”Ustao sam od stola. Završio sam sa doručkom. Imali smo čitav dan pred sobom i kako je vreme bilo lepo, nežno i nekako neizvesno, krenuli smo preko

Parka do obale Temze, duž Stranda do katedrale sv. Pavla, zatim do radnje u kojoj sam kupio kišobran; neprestano smo razgovarali i s vremena na vreme se zaustavili da pogledamo nešto. Ali da li je moguće da ova sreća traje? To sam pitanje postavio sebi pored jednog od kamenih lavova na Trafalgar Skveru, pored onog lava koga čovek vidi jednom i zapamti zauvek. Imam običaj da ponovo doživljavam svoju prošlost, prizor po prizor; i tako sam se setio: postoji jedan brest i pod njim počiva Persival. Na vjeki vjekov, kleo sam se, trajaće moja sreća. Ali se odjednom ustremila ona dobro poznata sumnja. Ščepao sam te za ruku. Ali ti si me napustila. Silazak u podzemnu železnicu značio je isto što i smrt. Sva ona lica i onaj šuplji vetar koji je, činilo mi se, hućao negde preko pustinjskih oblutaka razdvojili su nas, rastavili su nas. Sedeo sam izgubljen u svojoj sobi. U pet mi je bilo jasno da si mi neverna. Dograbio sam telefon i zvrr, zvrr, njegovo glupačko zvonjenje u tvojoj praznoj sobi kidalo mi je srce; tada su se otvorila vrata i ti si se pojavila. To je bio naš najlepší susret. Ali nas ti susreti i ti rastanci konačno uništavaju”

”Danas mi ova soba izgleda središte sveta, otrgnuta od večite noći. Napolju se linije izvijaju i ukrštaju, dok nas ovde unutra nežno obavijaju. Ovde se nalazimo u središtu sveta. Ovde možemo da ćutimo, ili da razgovaramo tihim glasom. Da li si primetila ovo ili ono? pitam. ’On je odgovorio na pitanje, ali nije dovršio rečenicu... Ona je oklevala i verujem posumnjala u sve. U svakom slučaju čuo sam glasove i jedan jecaj na stepeništu kasno sinoć. Bio je to kraj njihovog odnosa.’ Tako mi ispredamo oko sebe tanane niti i konstruišemo čitav jedan sistem. Uključujemo Platona i Šekspira, kao i neke sasvim opskurne ljude, ljude bez ikakvog značaja. Mrzim ljude koji nose raspeće sa leve strane prsluka. Prezirem obrede, lamentacije i tužnu figuru Hrista što podrhtava pored još jedne tužne i uzdrhtale figure. Isto toliko prezirem i pompu, ravnodušnost i emfazu, uvek stavljenu na pogrešno mesto, ljude što se razmeću u osvetljenim dvoranama, u punom večernjem odelu sa lentama i određenjem. Neki izdanak u živoj ogradi, ili zalazak sunca nad

ravnim, zimskim poljem, ili opet način na koji sedi neka starica u autobusu, ruku podbočenih o kukove sa korpom u krilu - sve to volimo da pokazujemo jedno drugom. Kakvo je ogromno olakšanje kad čovek ima nekoga čiju pažnju može da skrene na nešto. Ili da se čuti zajedno. Da se pođe mračnim stazama duha i zađe u prošlost, da se prodre u bit knjige, da se razgrne njihovo granje i uzbere po neki plod. I ti uzimaš taj plod i diviš mu se, kao što i ja primam nemarne pokrete tvog tela i divim se njegovoj lakoći, njegovoj snazi - kako hitro umeš da otvoriš prozore i kako imaš veste ruke. Jer, na žalost, moj duh brzo sustane, brzo se umori; na cilju padnem, mokar, možda odvratan.”

”Na žalost, ne bih mogao da galopiram preko Indije pod šlemom protiv sunca čitav dan i da se uveče vratim u svoju baraku. Ne mogu ono što ti možeš, da skačem po palubi broda kao polugolišavi dečaci što prskaju jedan drugog crevima za polivanje. Meni je neophodna ova vatra, neophodna mi je ova naslonjača. Neophodan mi je neko pored koga ću sesti posle preganjanja čitavog jednog dana punog bola, posle slušanja drugih, čekanja i podozrenja. Posle svađa i pomirenja potrebna mi je intimnost - da budem sam sa tobom, da sredim zbrku dana. Jer ja imam vrlo određene navike, kao kakva stara devojka. Moramo da se suprotstavimo pustošenjima i izvitoperavanju ovoga sveta, njegovim izbljuvanim gomilama što se besomučno vrte u krug i gaze nas. Povrh toga treba tačno, između stranica romana uvući nož za sečenje hartije i uredno, zelenom vrpcom povezati svežnjeve sa pismima i iščistiti pepeo oko ognjišta starom metlom. Treba učiniti sve da se obuzda užas deformacije. Hajde da čitamo pisce rimske strogosti i vrline; hajde da tragamo za savršenstvom po pesku. To je u redu, ali ja isto tako volim da odbacim vrlinu i strogost tih plemenitih Rimljana, zbog sivog svetlucanja tvojih očiju, zbog razigranih trava, zbog letnjeg povetarca, zbog smeha i dreke dečaćića što se igraju - golišavih malih mornara što se po palubama brodova prskaju crevima za polivanje. Zbog svega toga nisam, kao Luj, dezinteresovani tragač za savršenstvom zakopanim u pesku. Stalno mi šarenilo boja muti stranicu knjige i stalno mi oblaci prelaze

preko nje. A pročitana pesma učini mi se da nije ništa drugo do sam tvoj glas. Alkibijad, Ajaks, Hektor i Persival takođe su ti. Voleli su jahanje, veselo su stavljali svoje živote na kocku, i isto tako nisu bogzna koliko voleli knjigu. Ali ti ipak nisi ni Ajaks, ni Persival. Oni se nisu mrštili, niti se češali po čelu tebi svojstvenim određenim pokretom. Ti si ti. A to je baš ono što me uteši kad se setim mnogih nedostataka (ružan sam i fizički slab), kad se setim niskosti sveta, i prolaznosti mladosti, i Persivalove smrti i moje gorčine, i mog zlopamćenja i moje bezgranične zavisti.”

”Ali ako jednog dana ne budeš došla posle doručka, ako te jednog dana budem video u nekom ogledalu kako, možda, gledaš za nekim drugim, ako telefon bude beskonačno zvrjao u tvojoj praznoj sobi, tada ću, pošto pretrpim nečuven bol, tada ću - jer nema kraja ludostima ljudskog srca - tada ću potražiti neku drugu, naći ću neku drugu - tebe. A dotle, hajde da udruženim udarcem uništimo otkucavanje vremena na satu. Hodi bliže meni.”

Sunce se beše spustilo niže prema horizontu. Ostrva oblaka postala su gušća i navlačila su se preko sunca, tako da je stenje odjedanput pocrnelo, a uzdrhtala morska biljka izgubila svoju plavu boju i postala srebrna. Senke su se kao sive krpe razvejjale po moru. Talasi nisu više posećivali udaljenje barice, niti su dosežali do crne, tačkaste linije što je isprekidana ležala na obali. Pesak je bio beo kao biser, gladak i sjajan.

Ptice su se čas prevrtale, čas kružile visoko u zraku. Neke su gonile jedna drugu strujom vetra, pa bi se prevrnule u letu i otkidale jedna od druge kao da su sačinjavale hiljadu delova jednog istog tela. Spuštale su se tako da je izgledalo kao da neka mreža pada na krošnje drveća. Eno tamo se jedna od njih izdvojila, uputila se prema močvari i sama sletela na beli kolac, pa stala da maše krilima.

U vrtu je opalo nekoliko latica. Njihovi školjkasti oblici ležali su na zemlji. Suvi list nije se više oslanjao na vlastitu ivicu, već ga je vetar oduvao do

neke stabljike; čas je poigravao, čas mirovao. Preko sveg cveća bi iznenada proleteo jedan isti talas treperave, trepetave svetlosti, izgledalo je kao da je neko veliko peraje polomilo zeleno staklo jezera. Povremeno bi poneka vodoravna i moćna struja vetra uskomešala mnoštvo lišća koje bi stalo da leti gore, dole da opet, pošto omane vetar, svaki listak povрати svoj identitet. Cveće je (njegovi blistavi diskosi su se pekli na suncu) stresalo sa sebe svetlost sunca čim bi ga vetar uzdrmao i tada bi poneke krunice, preteške da se ponovo podignu, lako polegle.

Popodnevno sunce je grejalo poljane, u senke nalivalo plavetnilo i činilo da žito zarudi. Sjaj guste politure pokrивao je polja. Kola, konj, jato vrana - sve što se po njima kretalo, kupalo se u zlatu. Čim bi krava pomerila nogu uznemirili bi se talasići crvenoga zlata. Izgledalo je da su joj rogovi presvućeni svetlom. Dlakave vlati žućkastog žita visile su na živoj ogradi, tu zakačenih, sa raščupanih kola okraćalih točkova i iskonskog izgleda koja su dolazila sa njiva. Oblaci loptastog oblika kotrljajući se nisu se nimalo smanjivali, naprotiv, čuvali su svaku česticu svoje obline. U prolazu su uhvatili čitavo selo u svoju mrežu i nastavljajući put opet ga oslobodili. Daleko na horizontu, usred miliona zrnaca sivoplave prašine, gorelo je jedno prozorsko okno, ili je štrčala jedna jedina linija nekog tornja, ili nekog drveta.

Crvene zavese i beli zastori viorili su se unutra i napolje, udarali o ivice prozora, a svetlost koja se nejednako probijala između njihovih lepršanja i ivica imala je izvestan smeđi ton i neku neobuzdanost u sebi, dok se u vihorima prosipala između zavesa na vetru. Ovde je od nje potamneo pisači sto, tamo je zarudela stolica, a tu je zadrhtao prozor na izbočini bokala.

Sve je za trenutak uzdrhtalo i poklecnulo u neizvesnosti i dvoumljenju, kao da je neki veliki leptir preleteo preko sobe i svojim razmahnutim krilima pomračio neizmernu prisutnost stolica i stolova.

"I vreme kaplje, reče Bernard. "Kaplje njegova kapljica što se obrazovala

na krovu duše. Na krovu moga duha vreme je stvorilo kapljicu i pustilo je da padne. Prošle nedelje, dok sam stojao i brijao se, kapnula je ta kap. Dok sam tako stajao sa brijačem u ruci, odjednom sam postao svestan koliko su moji pokreti mahinalni (to se kapljica bila obrazovala) i ironično sam čestitao svojim rukama na velikoj rutini. Brijte me, samo me brijte, ruke moje, rekao sam. Nastavite sa brijanjem. I kapljica pade. Čitavog tog dana na poslu, povremeno, moja se svest okretala ka jednom, ispražnjenom mestu i pitala, 'Šta sam to izgubio? Čega više nema?' I opet, 'Nema više, došao je kraj', mrmljao sam, "Nema više, došao je kraj", rečima sam se tešio. Ljudi su primećivali prazninu na mom licu i besciljnost u mom razgovoru. Poslednje reči moje rečenice vukle su se kao repovi. I zakopčavajući kaput na polasku kući rekao sam još dramatičnije nego dotad, 'izgubio sam svoju mladost'."

"Čudno je kako nam u svakoj krizi neka fraza, iako je potpuno deplasirana, nametne svoju pomoć - to je kazna što živimo u jednoj staroj civilizaciji sa beležnicom u džepu. Ona kapljica koja je pala nema nikakve veze sa mojom izgubljenom mladosti. Kapljica koja je pala jeste vreme što se, smanjujući se, svelo na jednu tačku. Vreme, sunčani pašnjak preplavljen igrom svetlosti, vreme, široko kao polje u podne, postalo je nešto što visi. Vreme se smanjuje dok se ne svede na jednu tačku. Kao što kapne kapljica iz čaše teške od taloga, tako kapne i vreme. To su pravi ciklusi, to su pravi događaji u životu. A zatim, kao da se sva prozračnost povukla iz atmosfere, mogu da vidim sve do golog dna. Vidim ono što je pokrila navika. Omlitaveo ležim danima u postelji. Obedujem u gradu i zevam kao bakalar. Ne zadajem sebi truda da dovršim svoje rečenice, a moje aktivnosti inače vrlo neizvesne, stekle su mehaničku preciznost. Ovom prilikom sam, prolazeći pored neke turističke agencije, ušao unutra i kupio, potpuno smireno kao kakav automat kartu za Rim."

„I evo sedim na kamenoj klupi u parku i posmatram večiti grad, i onaj čovečuljak što se pre pet dana brijao u Londonu sada već izgleda kao gomila starog odela. I London se otrčao. London sada sačinjavaju ruinirane fabrike i

nekoliko gasometara. U isti mah ne mogu da doživim ovaj pejzaž koji se pruža preda mnom. Posmatram sveštenike sa ljubičastim pojasevima i dadilje u pitoresknim haljinama; primećujem samo spoljne stvari. Sedim ovde kao kakav rekonvalescent, kao kakav, u pravom smislu, nedotupavan čovek koji zna samo jednosložne reči. 'Sunce žeže', kažem, 'Vetar je hladan'. Čini mi se da me kao kakvu bubicu nosi zemlja na svojim leđima i mogao bih da se zakunem da joj, dok ovde sedim, osećam tvrdoću, njeno kretanje ukrug. Ne želim da pođem suprotnim putem od ovog kojim ide zemlja. Kada bih mogao da produbim ovo osećanje samo za još jedan pedalj, predosećam da bih zašao u neko čudno podneblje. Ali ja nalikujem na slona koji ima vrlo kratku surlu. Nikada ne želim da produžim ovakva stanja odsutnosti; ne trpim ih; štaviše, prezirem ih. Ne želim da budem čovek koji pedeset godina sedi na jednom istom mestu i razmišlja o svom pupku. Želeo bih da me neko upregne u kola, u kola koja prevoze povrće i tandrču preko džombi."

"Istina je da ne spadam u one ljude koji mogu da se zadovolje jednom osobom, ili beskrajem. Dosadna mi je moja soba, a isto tako i nebesa. Moje biće zablista jedino kada je svaka njegova strana okrenuta mnogim ljudima. Ako me oni iznevere pretvaram se sav u rupe, nestanem kao upaljena hartija. O, gospodo Mofet, gospodo Mofet, kažem, dodite da počistite ovaj vašar. Neke stvari su me prošle. Nadživeo sam izvesne želje; pogubio sam prijatelje, neki su umrli - Persival, na primer - a druge sam zanemario iz čiste nemoći da pređem ulicu. Pokazalo se da nisam tako darovit kao što je izgledalo u jednom trenutku. Izvesne se stvari nalaze van moga domašaja. Nikada neću razumeti ozbiljnije filozofske probleme. Rim je najudaljenija tačka mojih putovanja. Noću se iza sna trgnem od bola što nikada neću videti divljake sa Tahitija kako harpunima love ribu pri svetlosti buktinje, ni lava kako skače u džungli, ni golog urođenika kako jede sirovo meso. Niti ću naučiti ruski, niti ću čitati Vede. Nikada više neću naletati na stub. (Mada još uvek nekoliko zvezda prekrasno pada kroz moju noć od onog snažnog udarca.) Ali dok tako razmišljam dolazim do

zaključka da sam se približio istini. Mnogo godina sam zadovoljno pevušio. 'Moja deca... moja žena... moja kuća... moj pas.' Dok sam ulazio u kuću i stavljao ključ u bravu na kapiji, ponavljao bih te poznate obredne reči i pokrivao se toplim pokrivačima takvih misli. Sada je nestao njihov ljupki veo. Više ne želim da posedujem. (Nota bene: jedna italijanska vešerka je isto toliko elegantna koliko i ćerka engleskog vojvode.)"

"Ali da bolje vidim kako stoje stvari. Kapljica je pala; ušao sam u novu fazu. Faza se niže za fazom. I zašto bi uopšte trebalo da postoji kraj fazama? kuda one vode? Kakvom zaključku? Jer one dolaze u svečanim odorama. Kad se nađu pred dilemama, pobožni traže saveta kod ljudi što nose ljubičaste pojaseve i što imaju senzualan izraz na licu; evo, čitavo stado njih prolazi pored mene. Ali što se mene tiče, ne trpim učitelje. Recimo da ustane čovek i da kaže, 'Gle, evo isitine', a ja već istog trenutka ugledam mačku boje peska, kako je negde u pozadini šćepala komad ribe. Ali pazite, zaboravili ste mačku, kažem mu. Isti je slučaj bio sa Nevilom u školi kada bi se u polumračnoj kapeli razbesneo čim ugleda direktorov krst. Dok ja čija se pažnja oduvek lako rasejavala, bilo da je u pitanju mačka, ili pčela što zuji oko buketa koji ledi Hempden tako prilježno drži uz nos, odmah ispredam priču i na taj način smekšavam uglove krsta. Izmislio sam hiljadu priča; bezbrojne sam beležnice napunio rečenicama koje ću iskoristiti kada budem pronašao pravu priču, onu priču u kojoj će se moći primeniti sve te rečenice. Samo je još do sada nisam otkrio. Tako da počinjem da se pitam da li uopšte postoje priče?"

"Hajde da pogledam sa terase ovaj mravinjak ljudi dole. Kakva gužva, kakva vika. Onom čoveku tamo uzjogunila se mazga. Pola tuceta dobronamernih badavadžija nude mu svoje usluge. Ostali prolaze ne osvrćući glave. Njihova interesovanja u životu su isto toliko brojna koliko ima niti u povesmu. Gle, kako su samo prostrana ova nebesa preko kojih se kotrljaju beli, okrugli oblaci. To me seća na miljama dugu ravnice, na akvadukte, polomljene rimske pločnike, na nadgrobne spomenike u Kampanji i dalje od Kampanje na

more, zatim opet na zemlju, pa opet na more. Mogao bih da izaberem bilo koji detalj iz ovog niza - recimo zapregu sa mazgom - pa da ga opišem sa najvećom mogućom lakoćom. Samo čemu opisivati čovekove muke sa mazgom? Isto bih tako mogao da izmišljam priče o onoj devojci koja se penje stepenicama. 'Srela ga je pod mračnim lukom...' 'Svršeno je', reče on okrenuvši leđa kavezu u kome se ljuljao kineski papagaj. Ili jednostavno, 'To je bilo sve'. Ali čemu da ja namećem svoje proizvoljno shvatanje stvari? Zašto da ovde stavim naglasak, ono da uobličim, ili da vajam figurine nalik na igračke koje torbari prodaju po ulicama? Zašto da izaberem ovo iz svega onoga - baš taj detalj?"

"Ovde, u večnom gradu, svlačim jednu od svojih životnih košuljica, a ljudi će jednostavno reći, 'Bernard je otputovao na deset dana u Rim'. Bez pravca koračam gore dole preko ove terase. Ali gle, dok se šetam tačkice i crtice počinju da se slivaju u duge linije, stvari počinju da gube goli, pojedinačni identitet što su ga imale dok sam se peo uz ove stepenice. Velika crvena posuda je sada samo crvenkasta mrlja na talasu žućkastog zelenila. Svet počinje da se kreće iza mene kao ivice žive ograde kada krene voz, kao morski talasi kada zaplovi parobrod. I ja se krećem, polako se uključujem u opšti redosled stvari koje se nižu jedna za drugom i čini se neminovno da posle drveta mora doći telegrafski stub, a zatim rupa u živoj ogradi. I dok se tako nalazim u pokretu, okružen, obuhvaćen i učesnik, one moje dobro poznate rečenice počinju da izbacuju mehurove i ja poželim da oslobodim te mehurove iz mišolovke u mojoj glavi, i zato sam upravio korak prema onom čoveku koga, sudeći ovako sa leđa, poznajem. Zajedno smo išli u školu. Nema sumnje da ćemo uspostaviti kontakt. Sigurno ćemo zajedno i ručati. Prićaćemo. Ali polako, samo trenutak".

"Ne treba prezirati ove trenutke bekstva. Suviše retko dolaze. Tahiti tada postane mogućnost. Naslonjen na ovu ogradu vidim daleko preko pustoši vode. Neka su se peraja praćnula. Ova gola, vizuelna impresija ne može se vezati ni za kakvu logičnu postavku, tek iskoči kao peraje morskog praseta na obzorju.

Vizuelne impresije često nam kao poruku donose ovakve kratke konstatacije koje ćemo s vremenom otkriti i uobličiti u reči. Zato ću zabeležiti pod 'P', 'Peraja u vodenoj pustinji'. Ja koji neprestano vodim beleške na marginama svog duha, da bih došao do neke konačne tvrdnje, beležim ovu opasku za neko zimsko veče."

"A sada ću otići negde na ručak, podići ću čašu uvis da pogledam kakvo je vino, posmatraču stvari oko sebe odsutniji nego obično i kada neka zgodna žena bude ušla u restoran i stala da se kreće između stolova, reći ću sebi, 'Gle došla je uprkos vodenoj pustinji'. Besmislena opaska, ali za mene svečana, sivkaste boje škrljica sa fatalnim prizvukom svetova što se ruše i vode koja pada odnoseći sve u propast."

"I zato, Bernarde, (setio sam se tebe koji si mi redovan ortak u svim pothvatima), hajde da otpočnemo novu glavu i da posmatramo kako će se obrazovati ovo novo, ovo nepoznato, čudno, sasvim neidentifikovano i zastrašujuće iskustvo - novu kapljicu, koja tek što se nije uobličila. Setio sam se, taj čovek se zove Larpent."

"U ovo toplo popodne", reče Suzana, "ovde u parku, ovde u ovom polju po kome se šetam sa svojim sinom, dostigla sam vrhunac svojih želja. Sarka na kapiji je zardala; a on je ipak širom otvorio. Neobuzdane strasti detinjstva, moje suze u bašti kada je Džini poljubila Luja, moja odvratnost prema učionici koja je zaudarala na čamovinu, usamljenost u stranim mestima, onaj trenutak kada su naišle mazge klapćući šiljatim kopitama, a Talijanke zavijene u šalove, sa karanfilima zadenutim u kose brbljale kraj fontane, sve je to nagrađeno bezbednošću, imanjem, porodicom. Za sobom sam ostavila mirne, plodne godine. Moje je sve što pogledam. Odgajila sam drveće iz semena. Sagradila sam bazene u kojima se zlatne ribice skrivaju ispod lokvanja širokoga lišća. Preko leja sa jagodama i salatam prebacivala sam mreže, a za kruške i šljive šila sam bele kese da bih ih sačuvala od osica. Videla sam svoje sinove i kćeri, koji su nekada ležali u krevetima pod istim mrežama kao i ovo voće, kako

kidaju okca na mreži i koračaju sa mnom, sada viši od mene, dok im se senke pružaju preko trave.”

”Živim ovde ograđena, zasađena kao i moje vlastito drveće. Kažem, ’Moj sin’, kažem, ’Moja ćerka’, tako da čak i kovač mora iza svoje tezge prekrivene ekserima, bojama i žicom za ogradu, sa poštovanjem da pogleda pred vratima naša izandala kola puna mreža za leptirove, ašova i košnica. Za Božić vešamo imelu iznad časovnika, imamo pune korpe kupina i pečurki, brojimo tegle sa džemom, a deca iz godine u godinu staju uz kapak na prozoru u salonu da se izmere. Povrh toga za svaki pogreb pletem vence beloga cveća u koje zadržavam grančice srebrnkastog lišća i kartice saučešća povodom smrti tog i tog pastira, ili napišem par utešnih reči ženi umrloga kolara; ponekad sedim pored postelja žena na umoru, koje mrmljaju nešto neodređeno o poslednjim užasima i čvrsto me drže za ruku; posećujem kuće kojih bi se gadio svako sem onoga ko je, kao ja, od ranoga detinjstva upoznat sa životom na farmi, sa gomilama konjske balege, kokoškama što švrljaju ovamo, onamo, i majkama koje u kolibi podeljenoj na dvoje odgajaju decu. Vidala sam kako se od toplote magla na prozorima pretvara u mlazeve vode i osećala smrad pomijare.”

”Pitam se, dok evo stojim sa makazama među cvećem, na koja će vrata ući senka u moj život? Kakav potres može da uzdrma moj nemilosrdno naporan, na teškom trudu sazdan život? Pa ipak, ponekad osetim da sam sita jednostavnih radosti, odgajanja voća i dece što po kući prave vašar razbacujući na sve strane vesla, puške, lobanje, knjige dobijene kao nagrade i druge svoje trofeje. Sita sam tela, rada, marljivosti i svoje okretnosti, beskrupuloznih postupaka majke zaštitnice, majke što ljubomorno okuplja za jedan sto svoju decu, uvek svoju.”

”Kada dođe proleće, - hladno, pljuskovito, sa žutim cvećem što se iznenada pojavi - tada, dok vodim računa da li je meso sklonjeno u debelu hladovinu i dok zatvaram teške kese od srebrne hartije sa čajem i finim suvim grožđem, setim se kako se sunce jednom rodilo, i kako je lasta letela nisko nad

travnjacima. Setim se priča koje nam je pričao Bernard dok smo bili deca, kada se nad nama zatreslo mnogostruko, lagano lišće, zaparalo plavetnilo neba i prosulo nemirne pege svetlosti po skeletima bukvinog korenja na kome sam sedela i jecala. Uzleteo je golub. A ja sam skočila i poletela za rečima koje su se otezale kao labavi konac što visi na luftbalonu, i izmicale sve dalje i dalje od grane do grane. Tada se razbila nepokretnost jutra kao napukla vaza; spustila sam kese sa brašnom i pomislila, Život me je opkolio kao led zarobljenu trsku.”

”Držim makaze i berem slezovaču, ja koja sam odlazila u Elvedon, gazila po trulom žiru, videla onu gospođu za pisaćim stolom i vrtare sa velikim metlama. Zadihano smo pobegli natrag da nas ne ubiju iz puške i da nas ne prikucaju za zid kao lasice. A danas merim brašno i stavljam zimnicu. Uveče sednem u fotelju i pružim ruku da dohvatim šiče; slušam kako moj muž hrče; podignem pogled kada blesnu prozori od automobilskih farova u prolazu i kada osetim kako se oko mene, ukorenjene, talasi stanu da njišu i lome; slušam krike i vidim kako se tuđi životi kao slamke vrte u matici oko stubova mosta, dok ja zabadam iglu odozgo, odozdo i provlačim konac kroz platno.”

”Ponekad se setim Persivala koji me je voleo. Galopirao je na konju i pao u Indiji. Ponekad se setim Rode. U gluvo doba noći prenu me i probude uznemireni krikovi. Ali uglavnom živim zadovoljna sa svojim sinovima. Otkidam suve latice sa slezovače. Prilično pogurena, osedela pre vremena, ali bistrih očiju, bademastih očiju, koračam preko svojih polja.”

”Stojim ovde”, reče Džini, ”na stanici podzemne železnice gde se ukrštaju sve one drage linije - Pikadili Južni Kraj, Pikadili Severni Kraj, Ulica Ridžent i Hejmarket. U ovom trenutku se nalazim ispod pločnika, u srcu Londona. Tačno nad mojom glavom jure bezbrojni točkovi i gaze bezbrojna stopala. Ovde se ukrštaju velike avenije civilizacije i produžavaju ovim, ili onim pravcem. Nalazim se u srcu života. Ali gle mog tela tamo u ogledalu. Kako samo izgleda samotno, smanjeno, ostarelo! Više nisam mlada. Više nisam učesnik u povorci. Milioni ljudi u besomučnoj trci silaze ovim stepenicama.

Veliki se točkovi nezadrživo vrte ukrug i vuku ih da se spuste u dubine. Milioni su poumirali. Persival je umro. Ja se još uvek krećem. Još uvek živim. Ali da li će iko doći ako mu dam znak?"

"Ja, mala životinja čije se grudi od straha nadimaju i skupljaju, stojim ovde sva uzdrhtala i zadihana. Ali ja neću da se bojim. Samu ću sebe ošinuti po bedrima. Jer nisam ona cmizdrava životinjica što gleda u koju će senku šmugnuti. Samo sam za trenutak klonula duhom zato što sam ugledala sebe pre nego što sam imala vremena da se pripremim na to da ću se videti. Istina je cela, nisam više mlada - uskoro ću uzalud dizati ruku i moja će se marama opustiti, a da nije ni dala znak. Neću čuti u noći iznenadan uzdah, niti ću osetiti kako mi po mraku neko prilazi. U mračnim tunelima neće više biti odblesaka na oknima prozora voza. Ugledaću nečija lica i videću da ona traže neko drugo lice. Priznajem: za trenutak me je zastrašilo ovo bešumno kretanje uspravnih silueta niz pokretne stepenice koje me podsećaju na prinudan i strašan silazak čitave vojske mrtvih u podzemlje, i kotrljanje velikih točkova mašine koja nas nepošteditno gura napred, sve redom i stalno napred, zastrašilo me tako da sam poželeva da nađem sklonište."

"Ali evo, kunem se, dok namerno pred ogledalom dovršavam izvesne sitnice na svojoj toaleti, da se neću bojati. Misliću na veličanstvene autobuse, na žute i crvene autobuse, što se tačno po planu zaustavljaju i kreću. Misliću na moćne i divne automobile što čas uspore brzinu tako da mile, a čas kao tane polete napred; misliću na muškarce, misliću na žene, doterane, spremne kao zapete puške, kako voze napred. Oni sačinjavaju pobedonosnu povorku; oni sačinjavaju armiju pobede sa zastavama i mesinganim orlovima i glavama ovenčanim lovorovim vencima zadobijenim u bitkama. Bolji su od divljaka koji od odela imaju samo pregače oko bedara i od njihovih žena sa vlažnim kosama čije duge dojke vise kao kese, koje im cimaju deca. Ove prostrane raskrsnice; Pikadili Jug, Pikadili Sever, Ulica Ridžent i Hejmarket - to su pešćane staze pobede koje vode kroz prašumu. I ja sam u lakovanim cipelama, sa maramom

prozračnom kao gaza, naružiranim usnama i tankom crtom umesto obrva, krenula da pobedim sa ovom vojskom.”

”Pogledaj samo kako se čak i ovde pod zemljom ljudi i žene šepure svojim odelima zračeci bez prestanka. Ne dozvoljavaju čak ni crvljivoj i močvarnoj zemlji da leži na miru. U staklenim, osvetljenim vitrinama izloženi su: materija tanka kao gaza, svila i donji veš ukrašen milionima sitnih bodova finoga veza; ređaju se svakakve boje, crvena, ljubičasta, zelena. Treba se samo setiti kako ljudi organizuju svoje poslove, načina na koji ih izvode, kako boje materije, kako buše tunele i bacaju stene u vazduh. Liftovi se dižu i spuštaju; vozovi se zaustavljaju, vozovi polaze sa istom preciznošću sa kojom i talasi na moru. To je baš ono što me privlači. Stanovnik sam ovoga sveta i marširam pod njegovim zastavama. Zašto da uplašena gledam gde ću da se sakrijem kada su ovi muškarci i ove žene tako veličanstveni pustolovi, tako smeli i tako ljubopitljivi i dovoljno jaki da se usred napora zaustave i da slobodnom rukom naškrabaju neku šalu na zidu? Zato ću se napuderisati i naružiti usne. Napraviću oštrij ugao na obrvama nego obično. Isplivaću na površinu i uspravna ću stati pored ostalih na Pikadili Trg. Energično ću mahnuti nekom taksiju i šofer će mi svojom neopisivom čilošću, nekako staviti do znanja da me je razumeo. Jer ja još uvek budim revnost. Još uvek osetim kako se muškarci na ulici uskomešaju, kao da se žito tiho podigne na povetarcu i od mreškanja zarumeni.”

”Odvešću se do svoje kuće. Napuniću vaze neprojenim, raskošnim, elegantnim cvećem čije će se krunice njhati u velikim buketima. Jednu ću fotelju postaviti ovamo, a drugu tamo. Pripremiću cigarete, čaše i neku novu knjigu koja tek što je izašla iz štampe u koricama živih boja za slučaj da naiđe Bernard, Nevil ili Luj. A možda to neće biti Bernard, ni Nevil, ni Luj, već neko nov, neko nepoznat, neko pored koga sam prošla na stepenicama i tek što smo se mimoišli, kome sam se okrenula promrmljavši, 'Dodi'. On će doći danas popodne; neko koga ne poznajem, neko nov. Neka je, nek silazi u podzemlje bezglasna vojska mrtvaca. Ja mraširam napred.”

”Više mi nije potrebna soba”, reče Nevil, ”ni četiri zida, ni svetlost iz kamina. Više nisam mlad. Bez zavisti prolazim pored Džinine kuće i nasmešim se na mladića kad na pragu pomalo bojažljivo popravljajući kravatu. Neka taj mladi kicoš zazvoni na zvonice: neka je nađe. I ja ću je naći ako mi bude potrebna; a ako ne bude tako, produžiću svojim putem. Staro je nagrizanje izgubilo oštrinu - sprani su zavist, spletki i gorčina. Prošao nas je sjaj mladosti. Dok smo bili mladi, sedali bismo bilo gde, na голу klupu u hodniku punom promaje u kome se neprestano treska vratima. Skakali smo okolo naokolo polugoli, kao kad dečaci na palubi nekog broda prskaju jedan drugog crevima za polivanje. Moram priznati da sada volim da vidim kad potekne široka reka ljudi iz podzemne železnice na kraju radnog dana, jednoglasna, nerazgraničena, nebrojena. Uzbrao sam plod svoga života. Sada sam samo posmatrač bez strasti.”

”Na kraju krajeva, mi nismo odgovorna lica. Nismo sudije. Nismo pozvani da mučimo svoje sapatnike okovima i spravama za mučenje: nismo pozvani da se popnemo na govorničke stolice i da propovedamo u bleđa nedeljna popodneva. Bolje je posmatrati neku ružu, ili čitati Šekspira, kao što ga ja čitam sada nasred Šaftsberijeve avenije. Evo budale, evo nitkova, evo Kleopatre, dolazi automobilom i izgara u svojoj barci. A evo i likova prokletih, onih bez noseva, naslonili su se na zid policijske stanice, stoje i urlaju, dok im noge liže plamen. To ostaje poezija, ali ukoliko je ne pišemo. Oni nepogrešno igraju svoje uloge i skoro pre nego što otvore usta znam šta će reći i čekam onaj božanski trenutak kada će progovoriti reč koja je morala biti napisana. Da je u pitanju samo ovaj pozorišni komad pristao bih večito da šetam Šaftsberijevom avenijom.”

”Posle toga napuštam ulicu i ulazim u nečiji salon, a tamo ljudi razgovaraju, ili se jedva trude da razgovaraju. On govori, ona govori, neko treći govori stvari koje su tako često bile rečene, da je dovoljna jedna reč, pa se shvati pun smisao. Argumenti, smeh, stare nesuglasice - sve to leti kroz zrak i

čini ga gušćim. Uzimam neku knjigu i čitam pola stranice svejedno čega. Još nisu popravili grlić na čajniku. Devojčica igra obučena u haljine svoje majke.”

”Ali tada neka ispošćena i izbolovana duša, možda Roda, a možda i Luj, pređe preko sobe, izađe napolje, pa opet iz početka. Oni traže zaplet, zar ne? Potreban im je smisao? Ovo obično smenjivanje scena nije dovoljno za njih. Nije im dovoljno da čekaju božanski trenutak kada će biti izgovorena reč koja je morala biti napisana; da vide kako će rečenica napravljena od ilovače nepogrešno leći na pravo mesto i izvajati karakter; nije im dovoljno da namah primete obrise neke grupe ljudi prema nebu. Ali ako tragaju za nasiljem, ja ga poznajem, viđao sam smrt, ubistvo i samoubistvo, sve u jednoj sobi. Ljudi ulaze i izlaze. Neko jeca na stepenicama. Slušao sam kako se kidaju niti i gledao kako se vezuju čvorovi i čuo mnoge, tihe bodove igle kroz belo platno na krilu neke žene. Zašto, kao Luj, tražiti smisao stvari, ili kao Roda pobeći u neki daleki lug, pa razgrnuti lovorovo lišće i tražiti statute? Kažu da čovek mora kao ptica krilima da se bori sa burom, uveren da izvan ove kaljuge sija sunce; da se sunce prosipa pravo u jezera pokrivena pahuljicama vrbe. (Kod nas je sada novembar; siromasi nude šibice prstima išibanim od vetra.) Kažu, tamo se može naći cela istina i dok se ovde vrlina tetura slepim ulicama, tamo se ona sreće u svom savršenstvu. Roda je proletela pored nas, isturena vrata i zaslepljenih, halucinantnih očiju. Luj, danas vrlo bogat čovek, prilazi svom prozoru na mansardi i preko grbavih krovova gleda gde je to ona iščezla; ali on ipak mora da sedi u svojoj kancelariji okružen pisaćim mašinama i telefonom i sve da smisli nama na uput, našeg podmlađivanja radi i obnove radi još nerođenog sveta.”

”Ali ovde, u ovoj sobi u koju ulazim bez kucanja govori se rečima koje kao da su bile zapisane. Prilazim policama sa knjigama. Ako mi se hoće mogu da pročitam pola stranice bilo čega. Niko me ne prisiljava da razgovaram. Ali zato slušam. Izvanredno živo reagujem na stvari. Van sumnje je da čovek ne može da čita ovu pesmu bez napora. Stranice su često oštećene i isprljane

blatom, procepane i slepljene jedna uz drugu izbledelim lišćem, sa tragovima karanfila i georgine. Da čovek pročita ovu pesmu mora da ima milijardu očiju, kao jedna od onih sijalica što se pale na pločama ushitrele vode u ponoć, na Atlantiku, kada možda jedino koja grančica alge probode površinu, ili se iznenada razjape talasi i rukne neko čudovište. Ako neko hoće da čita ovog pesnika, mora da zaboravi sve svoje netrpeljivosti i ljubomore i ne sme da ga prekida. Mora da bude strpljiv i beskonačno pažljiv da bi dao prilike nekom tihom zvuku, svejedno da li je u pitanju šušketanje paukovih tananih nogu preko lišća, ili grgorenje vode u svejedno kojem oluku, da se oglasi. Ništa ne sme da se odbaci od straha, od užasa. Pesnik koji je napisao ovu stranicu (ovo što čitam dok drugi razgovaraju) nije jasan. Nema ni zareza, ni tačaka i zareza. Stihovi nisu srazmerne dužine. Veliki deo njih je čista besmislica. Čitalac mora da bude skeptičan, ali s tim da baci obazrivost u vodu i, kada se otvore vrata, da apsolutno primi sve što ga snađe. Ponekad i da zaplače; i nemilosrdno oštricom da iseče u komade čađ, koru i svakakve tvrde prirasline. I tako (dok oni i dalje razgovaraju) da sve niže i niže spušta mrežu, pa da je blago trgne i izvuče na površinu sve ono što je on rekao i ono što je ona rekla i od toga da napravi pesmu.”

”Dosad sam slušao njihov razgovor. A sad su otišli. Sam sam. Bio bih zadovoljan da ovako večito posmatram vatru kako gori, kao kakvo kube, kao usijana peć; neki komad drveta čas uzme oblik vešala, čas provalije, čas doline sreće; sad se pretvorio u sklupčanu zmiju crvene boje i bele krljušti. Voćka naslikana na zavesi nabrekla je pod papagajevim kljunom. Krc, krc, pucketa vatra, kao kad bubice šušketaju usred šume. Krc, krc, krčka vatra, dok se tamo napolju grane izvijaju na vetru; a sada je, kao pucanj plotuna, palo jedno drvo. To su glasovi londonske noći. Najzad čujem onaj šum koji čekam. Penje se sve više i više, približava se, okleva, zaustavlja se pred mojim vratima. Vičem, ’Uđi. Sedi kraj mene. Sedi na ivicu stolice!’ Opet me pleni ono staro haluciniranje pa vičem, ’Dođi bliže, bliže!’”

”Vratio sam se iz kancelarije”, reče Luj. ”Ovde sam obesio kaput, tamo sam ostavio štap - prijatno mi je da maštam kako je i Rišelje nosio isti ovakav štap. Na taj način svlačim sa sebe svoj autoritet. Moje je mesto sa desne strane jednog direktora za stolom sjajne politure. Preko puta nas na zidu vise mape sa oznakama naših uspešnih poduhvata. Mi smo svojim brodovima povezali čitav svet u jednu čipku. Zemljina lopta je ispresecana našim brodskim linijama. Ja sam veoma uvažena ličnost. Sve mlade činovnice u našoj kancelariji pozdrave me kad uđem. Sada mogu da se hranim u bilo kom restoranu i bez imalo taštine da razmišljam o tome, kako ću uskoro kupiti vilu u Sariju, sa dva automobila i staklenom baštom, sa nekoliko retkih vrsta bostana. Zasad se još uvek vraćam svojoj mansardi, obesim šešir, pa se u samoći ponovo predam jednoj istoj neobičnoj zabavi koju upražnjavam još otkad sam ono udario pesnicom u hrastova vrata svog profesora. Otvorim jednu malu knjigu. Pročitam jednu pesmu. Dovoljna je jedna pesma.”

O zapadni vetre...

O zapadni vetre, ti si smrtni neprijatelj mom stolu od mahagonija i mojim kamašnama i avaj i ništa manje mojoj prostačkoj ljubavnici, maloj glumici koja nikad neće naučiti da pravilno govori engleski -

- O zapadni vetre, kada ćeš dunuti...

Roda, koja tako intenzivno živi u svetu apstrakcije i ima zanete oči boje puževog mesa, ne uništava te, o zapadni vetre, bilo da se pojavi u ponoć kada zablesnu zvezde, ili u najprozaičniji čas, u podne. Stane pored prozora i posmatra dimnjake i polomljena okna na sirotinjskim kućama -

O zapadni vetre, kada ćeš dunuti...

”Moj zadatak, moj teret uvek je bio veći od tereta i zadataka drugih ljudi. Na moja ramena su navalili čitavu piramidu. Pokušao sam da obavim divovski posao. Terao sam ludo brzu, nepropisnu, opaku zapregu. Ja sa svojim australijskim akcentom hranio sam se po malim restoranima i trudio se da zadobijem naklonost pisarčića, ali pritom nikada nisam zaboravljao svoja svečana i duboka ubeđenja i svakakve oprečnosti i nesklade koji se moraju rešiti. Kao dečak sanjao sam o Nilu, nerado sam se budio iz svojih sanjarenja, pa ipak sam pesnicom udario u vrata od veštačke hrastovine. Ljudi bi bili srećniji kada bi se rađali bez sudbine, kao Suzana, kao Persival kome se ogromno divim.”

*O zapadni vetre, kada ćeš dunuti,
Da sitna kiša zasipi?*

”Život je bio svirep prema meni. Sam sebi ličim na nekog ogromnog sisavca, na neka balava, lepljiva, nezasita usta. Pokušao sam da iščupam jezgro sakriveno u centru živoga mesa. Osetio sam malo prostih životnih radosti, iako sam izabrao sebi za ljubavnicu ženu sa rđavim akcentom, da ne bih morao da se ustručavam pred njom. Ali ona samo baca po podu svoj prljavi veš, dok mi bedinerka i trgovački pomoćnici dobacuju petnaest puta dnevno i rugaju se mom izveštačenom i nadmenom držanju.”

*O zapadni vetre, kada ćeš dunuti,
Da sitna kiša zasipi?*

”Kako da objasnim svoj život, tu šiljatu piramidu koja mi je u toku svih ovih godina bola rebra? Činjenica je da nisam zaboravio Nil i žene sa amforama na glavama; da se osećam utkan u duga leta i zime koji su činili da žito potekne

i potoci se zalede. Ne spadam u usamljene, efemerne ljude. Moj život nije blistava varnica što za trenutak zasija na površini dijamanta. Silazim pod zemlju tegobnim stazama, kao kad kakav čuvar pronese fenjer kroz ćelije podzemlja. Moja se sudbina sastoji u tome što moram da se sećam stvari i da ih utkivam jednu i drugu, što moram da splicem u debelo uže mnoge niti, tanane, debele, iskidane, pretrajale niti naše duge istorije, našeg nemirnog i raznolikog života. Uvek se nađe još po nešto što treba da se shvati; neki nesklad da se sredi; neka laž da se ukori. Polomljeni su i čađu izmazani ovi krovovi sa kapama na dimnjacima, sa poremećenim crepovima, mršavim mačkama i prozorima na mansardama. Probijam se preko slomljenog stakla, preko krivih crepova i vidim samo podmukla, izgladnela lica.”

”Pretpostavimo da uspem u svemu tome da nađem smisao - da ispevam jednu pesmu od jedne stranice, pa da umrem. Uveravam vas da neću umreti nerado. Persival je mrtav. Roda me je napustila. Pa ipak ću doživeti da budem usukan sedi starac, uvažavan od sviју, što štapom sa zlatnom jabukom oprezno birka put preko gradskih pločnika. Možda i neću nikada umreti, možda nikada neću dostići čak ni taj kontinuitet, ni tu stalnost -

*O zapadni vetre, kada ćeš dunuti,
Da sitna kiša zasipi?*

”Persival je bio rascvetano drvo puno zelenog lišća; položili su ga u zemlju kada je sve njegovo granje još uvek uzdisalo na letnjem vetru. Roda, sa kojom sam delio ćutanje dok su ostali govorili, Roda koja bi ustuknula i promenila pravac kada bi se skupilo krdo stoke i zagalopiralo skladnim i elegantnim pokretima svojih griva preko bogatih pašnjaka, nestala je kao pustinja vrelina. Kada se od sunčane žege stanu da krive gradski krovovi, setim se nje; kada suvo lišće zašušketa prema zemlji; kada se pojave starci čuvari sa šiljcima na štapovima i stanu da nabadaju komadićke hartije kao što

smo mi probadali Rodino srce -

*O zapadni vetre, kada ćeš dunuti,
Da sitna kiša zasipi?
Gospode, da mi je draga u naručju.
A ja u postelji svojoj!*

Vraćam se, evo, svojoj knjizi; spreman sam da opet pokušam.”

”O, živote, koliko sam te se užasavala!” reče Roda, ”o, ljudska bića, koliko sam vas mrzela! Koliko sam patila kada biste samo klimnuli glavama, i kada ste mi prekidali misli; kako ste odvratno izgledali tamo u ulici Oksford, a kako odurno dok ste sedeli jedno preko puta drugog u podzemnoj železnici i merili se ispod oka! Penjem se sada uz ovu planinu sa čijeg ću vrha videti Afriku i kroz glavu mi prolaze sećanja na pakete zavijene u mrki pakpapier i na vaša lica. Vi ste me isprljali i iskvarili. Vrlo neprijatno ste zaudarali dok ste stajali u redovima pred biletarnicama, u nameri da kupite karte. Svi ste bili obučeni u neodređene tonove sive i mrke boje, čak nisam videla ni jedno plavo pero zadenuto za šešir. Niko od vas nije imao hrabrosti da bude nešto drukčiji od ostalih. Kakvo se unižavanje ljudskog dostojanstva zahtevalo od vas da biste prebrodili jedan jedini dan, koliko laži, klanjanja, nedostojnih postupaka, blagoglagoljivosti i servilnosti! Kako ste me samo lancima vezivali za jedno mesto, za jedan čas, za jednu stolicu, dok ste sami sedali preko puta mene! Kako ste mi otkidali bele prostore što leže od brojke do brojke na cifarniku, gužvali ih u prljave lopte, pa ih masnim šakama bacali u korpe za otpatke. Iako su ti beli prostori bili deo mog života.”

”Ali sam vam ja popuštala. Prinosila sam ruku licu da prikrijem porugu i zevanje. Nisam izlazila na ulicu, niti o oluke razbijala boce u znak gneva. Sva ustreptala od snažnih osećanja pravila sam se da se ne iznenađujem. Činila sam ono što ste i vi činili. Ako bi Džini i Suzana oblačile čarape na svoj način,

trudila bih se da ih oponašam. Tako je strašan bio život da sam između njega i sebe stavljala hiljadu branika. Gledala sam život kroz svakakve naočari; ponekad kroz ružine latice, nekad kroz vinovo lišće - čitavu ulicu Oksford ili Trg Pikadili pokrivala sam bleskom i talasanjima svog duha, vinovim lišćem, ili ružinim laticama. Zatim se sećam kofera, stajali bi u hodniku kada dođe raspust. Ja bih se potajno prikradala da na etiketama pročitam imena i da sanjam o licima. Možda Herogejt, a možda Edinburg na čijim je pločnicima živela neka devojka kojoj ne pantim ime, bio je ovenčan zlatnom slavom. Samo ona za mene nije značila ništa drugo do ime. Napustila sam Luja. Plašila sam se zagrljaja. Pokušavala sam da krznom, odelom pokrijem plavičastocrnu oštricu. Preklinjala sam dan da pređe u noć. Čeznula sam da vidim kako se orman smanjuje, kako krevet postaje mek, da zatim zaplovi kroz zrak; čeznula sam da ugledam izduženo drveće, izdužena lica i zelenu klupu na vresnom polju i dve nesrećne prilike kako se rastaju sa zbogom. Lepezasto sam sipala reči kao kad sejač baca semenje na poorana polja, u голу zemlju. Uvek sam želela da isteglim noć i da je što je više moguće ispunim snovima.”

”Zatim sam u nekoj koncertnoj dvorani rastavila granje muzike i ugledala zgradu koju smo zajedno sagradili; kvadrat je stajao na pravougaoniku. ’To je kuća u kojoj se nalazi sve’, govorila sam nagnuta preko ramena putnika u nekom autobusu posle Persivalove smrti; pa ipak sam tada otišla u Grinič. Šetajući se po keju molila sam se da postanem gromovnik za sva vremena i da grmim na ivici sveta u kome nema nikakvog rastinja, samo tu i tamo po koji mermerni stub. Bacila sam buket cveća u talas koji se prostro po zemlji. Rekla sam tada, ’Uništi me, odnesi me do najdalje tačke sveta.’ Talas je nestao; buket je sveo. Retko se kad sada setim Persivala.”

”Trenutno se nalazim u Španiji i penjem se uz jedno brdo; hoću da zamislim da su leđa ove mazge moja postelja i da ležim na samrti. Između mene i beskonačnih provalija nalazi se sada samo jedan tanak čaršav. Grudve u dušeku postaju mekše poda mnom. Posrćemo stazom naviše - posrćući

nastavljamo put. Moj me put vodi sve više i više do nekog usamljenog drveta na vrhu i nekog jezera pored njega. U sumrak kada se sklapaju brda kao što ptice sklapaju krila, čamcem sam sekla talase lepote. S vremena na vreme uzbrala bih po koji crven karanfil ili bih uzela pregršt sena. Utonula bih sama u busenje, prstima napipala neku staru kost i pomislila: Kada se vetar sagne da se očee o ove visine, neka ne nađe ništa do šaku ljudskog praha.”

”Mazga ne prestaje da posrće penjući se uvis. Lanac brda se izvija naviše kao magla, sa vrha ću ugledati Afriku. Sada već krevet popušta poda mnom. Propadam kroz žute rupe kojima su prošarani čaršavi. Dobra žena sa licem kao u beloga konja daje mi znak oprostaja na drugom kraju kreveta i okreće se kao da će da ode. Ko će onda poći sa mnom? Samo cveće, vodena kukuta i glogov cvet boje mesečine. Skupila sam ga bez reda u jedan snop, isplela ga u venac i dala ga - ah, kome sam ga dala? Sada smo krenuli preko provalije. Ispod nas su razbacane svetiljke na barkama lovaca na haringe. Grebeni se gube. Sitni talasići, sivi talasići i bezbrojni veliki talasi se prostiru ispod nas. Ne dodirujem ništa, ne vidim ništa. Mogli bismo da se spustimo i da otpočinem na talasima. More će mi dobovati u ušima. Bele latice će potamneti od morske vode. Za trenutak će zaploviti, pa će potonuti. Ako me jedan talas prekrije, drugi će me poneti na svojim ramenima. Sve se sručilo u jedan gigantski pljusak i hoće da me rastoči.”

”Ali ono drvo ima bodljikave grane; a ova tvrda linija je obris krova neke kolibe. One loptaste forme obojene crveno i žuto, to su ljudska lica. Spustila sam nogu na zemlju, koračam smotreno i rukom pritiskam gruba vrata neke španske gostionice.”

Sunce je tonulo. Tvrda koštica dana bila je napukla i svetlost je lila između njenih naprsline. Hitre crvene i zlatne strele probijale su talase, a perje im je bilo tamno. Zrake svetla su bleskale lutajući bez reda, kao kakvi signali sa potonulih ostrva, ili kao koplja koja su kroz lovorovo lišće bacali besramni,

nasmejani dečaci. Ali su ti isti talasi, dok su se približavali obali, gubili sjaj svoje svetlosti, tako da su padali u dugim grebenima, kao zidovi koji se ruše, kao zidovi od sivog kamena kroz koje ne prodire ni zračak svetla.

Podigao se povetarac; jeza je prošla lišćem; i tako uznemireno izgubilo je onu gustu mrku boju i postalo sivo, ili belo u trenutku kada se drvo trglo i masa njegovog lišća stala da se komeša, gubeći pritom svoj jednoobrazan oblik kupole. Jastreb koji se nalazio na najgornjoj grani trepnuo je očima, uspravio se, poleteo i vinuo negde daleko. Divlji zlatar je kriknuo u močvari, i stao da beži krešteći i kružeći sve dalje sam. Dim vozova i dimnjaka izduživao se i kidao i postajao deo vunastog svoda koji se nadnosio nad morem i poljima.

Žito je bilo požnjeveno. Od sveg njegovog strujanja i talasanja ostala je sada samo oštra strnjika. Velika sova se lagano pripremala da napusti brest, zanjihala se i poletela kao da gazi po konopcu što se talasasto izviija prema vrhu jednog kedra. Preko brda su lagano prolazile senke, čas se širile, čas skupljale, jezero na vrhu vresne visoravni ležalo je prazno. Nijedna životinjska glava se nije nagnula nad njim, nijedno kopito šljapnulo, niti je ijedna topla gubica bila zamočena u njegovu vodu. Samo je jedna ptica što je sedela na grančici boje pepela napunila kljun hladnom vodom. Nije se čuo nikakav šum ni žetelaca ni točkova, sem iznenadnog zavijanja vetra koji je razvio i poslednje svoje jedro i u letu dodirivao vrhove trava. Jedna je kost ležala izgrížena od kiše i izbeljena od sunca, sva blistava kao grančica koju je more uglačalo. Drvo je s proleća bilo plameno crveno kao lisičje krzno, a u leto poslušno savijalo lišće pred južnim vetrom, sada je izgledalo crno i golo kao komad gvožđa.

Horizont je bio tako daleko da se nijedan blistavi krov, ni svetlucavi prozor nije više mogao videti. Ogromna težina zemlje u senci, beše ih progutala kao krhke šare, kao puževljeve kućice. Sada se videla samo tečna senka oblaka, jedno jedino koplje sunčeve svetlosti, čulo dobovanje kiše ili iznenadan huk oluje. Usamljeno drveće je, nalik na obeliske, označavalo daleka brda.

Večernje sunce je bilo lišeno toplote, njegov se disk intenzivnog plamena

rasplinuo, ali je svojom svetlošću umekšavalo stolice i stolove i šaralo ih mrkim i žutim rombovima. Obložene senkom sve stvari su izgledale mnogo teže, kao da ih je neko nagnuo, pa im je sva boja potekla na jednu stranu. Noževi, viljuške i čaše ležali su izduženi, naduveni i zlokobni. Oivičeno zlatnim krugom, ogledalo beše uhvatilo u sebe ovu nepomičnu scenu, izgledalo je da će ostati večita u njegovom oku.

U međuvremenu su senke dužale na obali, a mrak se zgušnjavao. Čizma crna kao gvožđe postala je tamno plavo jezerce. Stenje beše izgubilo tvrdoću. Voda oko staroga čamca zatamnела se kao da su u nju potopili dagnje. Pena je postala modra i tu i tamo ostavila po koju belu iskru bisera po magličastom pesku.

”Hempton Kort”, reče Bernard. ”Hempton Kort, Tu smo zakazali sastanak. Eno crvenih dimnjaka i četvrtastih kula Hempton Korta. Boja moga glasa kada kažem ’Hemkton Kort’ odaje da više nisam mlad. Pre deset, pre petnaest godina rekao bih ’Hempton Kort?’ kao da pitam - kako izgleda? Da to nije predeo sa jezerima, ili lavirint? Ili bi se osetila intonacija slutnje. Šta će mi se tamo dogoditi? S kim ću se upoznati? A sada, prosto Hempton Kort - Hempton Kort - ove reči odzvanjaju kao gong kroz prostor koji sam tako mukotrpno raščistio s pola tuceta telefonskih razgovora i desetak napisanih dopisnica; te zvučne reči bruje, stvarajući bezbrojne prstenove zvuka; i rađaju se slike - letnja popodneva, čamci, stare dame sa zadignutim suknjama, mermerna vaza u zimskom pejzažu, nekoliko martovskih zelenkada - sve to izbija prema površini vode koja je debelim slojem preplavila svaku scenu moje prošlosti.”

”Eno ih pred vratima gostionice; na zakazanom mestu već stoje - Suzana, Luj, Roda, Džini i Nevil. Stigli su zajedno pre mene. Kada im se kroz nekoliko trenutaka budem pridružio, obrazovaće se nov odnos, nov raspored. Uspomene koje sada naviru u raskorak i stvaraju bezbrojne prizore, biće zaustavljene,

obuzdane. Nerado pristajem da otpim tu prinudu. Već na pedeset jardi razdaljine osećam kako se poremetio dosadanji red moga bića. Magnetska snaga njihovog društva evo deluje na mene. Približavam im se. Ne primećuju me. Sada me je Roda spazila, ali se ponaša kao da sam joj stranac, zato što za nju svaki susret znači šok i užas. Sada se Nevil okrenuo. Odjednom, pošto sam podigao ruku da pozdravim Nevila, dovikujem. 'I ja sam presovao cveće između stranica Šekspirovih soneta', uzbuđen sam. Moj mali čamac opasno poigrava na isprekidanim, nemirnim talasima. Ne postoji lek protiv šokova koje stvaraju susreti."

"Čovek se oseća isto onako neugodno kao kad bi morao da sastavi dve krecave, neobrađene ivice; postepeno, dok idemo nogu pred nogu i upadamo u gostionicu, dok skidamo kapute i šešire, naše viđenje postaje prijatno. Okupili smo se u dugačkoj jednostavno nameštenoj trpezariji koja gleda na neki park, na neki zeleni prostor još uvek čudesno osvetljen suncem na zalasku, tako da se između drveća pružaju zlatni snopovi svetla; najzad sedamo."

"Želeo bih da znam šta osećamo dok sedimo ovako jedno pored drugog", reče Nevil, "za ovim uzanim stolom, sada pre nego što stiša prvo uzbuđenje? Budimo toliko iskreni, otvoreni i neposredni kao što dolikuje starim prijateljima koji su uložili dosta truda da se okupe, da kažemo šta osećamo? Tugu. Jer vrata se neće otvoriti; on neće doći. A mi smo opterećeni teretom života. Jer svi smo već sredovečni ljudi, mnoge terete nosimo na svojim leđima. Ali hajde da ih zaboravimo za trenutak. I da upitamo jedno drugo, šta smo postigli u životu? Ti, Bernarde; ti, Suzana; ti, Džini; ti, Rodo i Luje? Na vratima koledža istaknuti su rezultati ispita. Pre nego što prelomimo kifle i poslužimo se ribom i salatam, hoću da zavučem ruku u svoj unutrašnji džep i da nađem svoja dokumenta - nosim ih da dokažem svoju superiornost. Stekao sam razne svedodžbe. U unutrašnjem džepu nosim uverenja koja to dokazuju. Samo me uznemiravaju tvoje oči, Suzana, tvoje oči pune žitnih polja i repe. Ovi papiri u mom unutrašnjem džepu - glasni povici koji tvrde da sam stekao priznanja - jedva da

stvaraju šum kao kad čovek udari dlanom o dlan usred pustog polja da rastera vrane. A sada je, evo, sasvim zamro pod Suzaninim razrogačenim pogledom (zbog udaranja dlanom o dlan, zbog jeke koju sam ja izazvao) tako da čujem samo vetar kako briše preko poorane zemlje i poneku pticu kako peva - možda neku pijanu ševu. Da li je kelner čuo za mene? Ili ovi neizbežni parovi što krišom vode ljubav, čas šetaju, čas zastanu da se zagledaju u drveće koje još nije bacilo dovoljno gustu senku da im prikrije tela prostrta po zemlji? Ne, nisu čuli; moje udaranje dlanom o dlan nije doprlo do njih.

”Šta mi onda preostaje kada već ne mogu da izvadim svoja dokumenta i da vas uverim u svoju superiornost time što bih vam glasno pročitao svedodžbe o položenim ispitima. Jedino što mi preostaje jeste ono što su osvetlile Suzanine zlovoljne, zelene oči, Suzanine kristalne, bademaste oči. Uvek se nađe neko među nama kada se ovako okupimo i dok su još ivice susreta oštre, ko neće da se potčini; i zato čovek poželi da njegov identitet potisne svojim. Za mene je ovog puta Suzana takav slučaj. Zato govorim da bih nju impresionirao. Slušaj me, Suzana.”

”Kada neko svrati do mene u vreme doručka, čak i izvezeno voće na mojoj zavesi zajedri, tako da papagaj može da ga kljucne; čoveku se čini da bi mogao uz pomoć palca i kažiprsta da ga uzbere. Vodeno, obrano mleko ranoga jutra postane opalno, plavičasto, ružičasto. U to doba tvoj muž - koji ima običaj da tegli svoje hozentregere i bičem pokazuje jalovu kravu - stane da gundā. Ti ćutiš. Ne vidiš ništa. Oslepela si od navike. U taj čas vaš odnos zanemi, začuti, potamni. U taj čas moj odnos sa drugima postane topao, raznovrsan. Za mene ne postoji ponavljanje. Svaki dan donosi neku opasnost. Spolja glatki, svi smo pod kožom sama kost, kao zmijin grč. Pretpostavimo da čitamo *Tajms*; pretpostavimo da raspravljamo o onome što smo pročitali. Eto jednog iskustva. Pretpostavimo da čitamo *Tajms*; pretpostavimo da razapečatio nas u crvenoj pećini. Cevi su popucale. Stavljamo žutu limenu kadu nasred sobe. Razleteli smo se levo, desno da potražimo još sudova. Gledajte, još jedna cev je pukla

iznad biblioteke. Prizor rušenja izaziva u nama glasan smeh. Dole solidnost! Dole imovina! Ili je može biti leto? Prošetali smo se do jezera i posmatramo kineske guske kako se patkasto gegaju prema vodi, ili smo spazili gradsku crkvu koja podseća na skelet, dok mlado zeleno drvo podrhtava pred njom. (Biram nasumce, biram ono što čoveku najviše bode oči.) Svaki prizor je arabeska namah skicirana da ilustruje neku slučajnost, ili čudo nekog trenutka intimnosti. Sneg, prsla cev, limena kada, kineska guska - sve su to simboli ispisani visoko u zraku, ako se osvrnem na svoju prošlost, pročitam u njima svojstva svake svoje ljubavi i shvatim koliko su se razlikovale među sobom.”

”Dotle si ti - jer ja želim da budem iznad tvog neprijateljskog držanja, oštrog pogleda tvojih zelenih očiju koje si uprla u mene, izgleda tvoje pohabane haljine i grubih ruku, kao i svih ostalih oznaka tvog materinskog sjaja - kao prilepak prionula sve uz jednu istu stenu. Ali cela je istina da ne želim da te vređam; samo želim da osvežim, da oživim veru u sebe koja me je izdala kada si se ti pojavila. Nikakva promena nije više moguća. Gde smo, tu smo. Kada smo se onom prilikom okupili oko Persivala u onom londonskom restoranu, sve je ključalo, sve je vrilo; svašta je još moglo biti od nas. Sada smo već izabrali šta smo imali da izaberemo, mada mi se ponekad čini da su drugi izvršili za nas taj izbor: neke velike mašice uhvatile su nas za vrat. I ja sam izvršio svoj izbor. Primio sam pečat života ne spolja, već iznutra na živo, belo, nezaštićeno tkivo. Sav sam ošamućen i u modricama od pečata tuđih duhova, lica i stvari toliko suptilnih da imaju svoj miris, boju, strukturu, supstancu, sve sem imena. Ja sam samo 'Nevil' za vas koji vidite moje uske životne granice i liniju koju nisam u stanju da pređem. Ali sam ja u svojim očima bezgraničan; ja sam mreža čije se niti neprimetno podvlače ispod sveta. I skoro da se ona ne može razlikovati od onoga što je okružuje. U nju se hvataju kitovi - ogromni levijatani i bele meduze, sve što je bezoblično i što luta; imam moć da razaznajem stvari, primećujem stvari. Pred mojim se očima otvara knjiga; vidim do dna; pred mojim se očima otvara srce - vidim njegove dubine. Znam koje ljubavi mogu

da se razbukte u vatru; znam kako ljubomora seva zelenim munjama na sve strane; kako se zamršeno prepliću ljubavi; ljubav stvara čvorove; ljubav ih brutalno kida. I mene su vezali u čvor; i taj su čvor raskinuli.”

”Nekada smo poznavali drukčiju sreću, čekali smo da se otvore vrata i da se pojavi Persival; ili smo se dragovoljno bacali na ivicu neke tvrde klupe u školskoj dvorani”.

”Sećam se šume bukava”, reče Suzana, ”Elvedona i pozlaćenih skazaljki na satu koje su svetlucale između drveća. Golubovi su raskidali lišće. Promenljive svetlosti lutalice putovale su nada mnom. Zaobišle su me. Pa ipak pogledaj, Neville, moju ruku na stolu, ti čiji ugled rušim da bih ja ostala. Pogledaj ove nijanse boje zdravlja na zaglavlcima, na dlanu. Služila sam se svojim telom svakodnevno, kako i treba, kao što dobar majstor rukuje alatom. Sečivo je čisto, oštro, izjedeno u sredini. (Rvemo se između sebe kao kad se životinje tuku na polju, kao kad jeleni ukrste rogove.) Viđene kroz tvoje blede i podatno meso čak i jabuke i pregršti voća dobijaju zamućen izgled, kao da se nalaze ispod stakla. Duboko si se zavalio u fotelju samo sa jednom osobom, jednom jedinom osobom, ali osobom koja se menja, ti vidiš samo jedan inč ljudskog mesa; samo njegove nerve, vlakna, usporeno ili ubrzano pulsiranje njegove krvi; sve sem celine. Ne vidiš kuću u bašti; konja na poljani; grad što se prostro u daljini, dok se nadnosiš nad životom kao kad kakva starica napreže oči nad onim što krpi. Dotle sam ja doživela život u jednom bloku, samu njegovu srž, njegovu veličinu; njegova utvrđenja i kule, fabrike i gasometre; čitavo ovo obitavalište što se od pamtiveka gradi po uzoru otaca. Sve te stvari žive u mojoj svesti celovite, važne, nerazvodnjene. Nisam ni umiljata ni ljupka; sedim tu među vama i svojom grubošću razaram vašu mekotu i zelenim mlazom svojih sjajnih očiju prigušujem vaše lelujave reči što podsećaju na srebrnasto-siva, drhtava krila noćnog leptira.”

”Najzad smo ukrstili rogove. Ovo je bio onaj neophodni uvod. Pozdrav starih prijatelja.”

”Zlato je izbledelo između drveća”, reče Roda, ”tamo u dnu leži zelena traka kao neka izdužena oštrica noža kakve se viđaju u snovima, ili neko lutajuće ostrvo na koje noga nikada nije kročila. Automobili što jure niz aveniju počeli su da žmirkaju i plamsaju farovima. Sada se ljubavnici mogu povući u senku; stabla drveća su nabrekla, i sama su postala razvratna zbog ljubavnika.”

”Nekada je bilo drukčije”, reče Bernard. ”Nekada smo mogli kako smo hteli da presečemo struju. Koliko je telefonskih razgovora potrebno danas, koliko dopisnica da se provrti ova rupa kroz koju je trebalo proći da bismo se ujedinjeni okupili u Hempton Kortu? Kako brzo projuri život od januara do decembra! Sve nas redom nosi bujica stvari koje su nam postale tako prisne da više i ne bacaju senku; više ne pravim nikakva poređenja; čak retko kad razmišljam o sebi, ili o vama; i u toj nesvesnosti potpuno se oslobađam životin的角度 i uspevam da počupam korov što raste na ušćima podzemnih kanala. Moramo kao ribe da skačemo visoko u zrak, da bismo uhvatili voz koji kreće sa stanice Vaterlo. I ma koliko visoko skočili, ponovo padamo u reku. Nikada se neću ukrcati u brod koji plovi za ostrva u Južnom moru. Izlet na par dana u Rim biće moje najdalje putovanje. Imam sinove i kćeri. Zarobljen sam na mestu koje zauzimam u ovoj zagonetki.”

”Pa ipak želim da verujem da je samo moje telo - telo ovog sredovečnog čoveka koga vi zovete Bernard - neopozivo određeno. Sada mislim na način nezainteresovaniji, nego kad sam bio mlad i kada sam morao izbezumljeno, kao dete koje barata po velikoj torbi tražeći igračke, da otkrivam sebe. ’Gle, šta je ovo? A ovo? Ala bi ova stvar bila lep poklon! Da li je to sve?’ i tako dalje. Danas znam šta se skriva u paketima iznenađenja; i nije mi mnogo stalo do njih. Bacam svoje misli u zrak kao što sejač lepezasto baca seme i ono pada kroz purpurne zrake sunca na zalasku, pada na obrađenu, blistavu, pooranu, голу zemlju.”

”Rečenice. Nesavršene rečenice. Šta su rečenice? Vrlo malo su mi ostavile što ne bih mogao da položim na sto pored Suzanine ruke; ili da izvadim

iz džepa da bih parirao Nevilovim svedodžbama. Nisam nikakav autoritet za pravo, medicinu ili finansije. Zavijam se u reči kao u vlažnu slamu; svetlucam fosforescentnom svetlošću. Dok ja govorim svako od vas oseća, 'Upalio sam se. Neka vatra plamti u meni.' U školi bi moji drugovi govorili 'Ova je dobra, baš je dobra', dok su rečenice kao mehurovi ključale sa mojih usana, pod brestovima, na sportskim igralištima. I oni sami su ključali; i oni su izmicali sa mojim frazama. Ali ja venem u samoći. Samoća je propast za mene."

"Idem od kuće do kuće kao srednjovekovni kaluđer koji je obmanjivao žene i devojke baladama i niskama ogrlica. Ja sam putnik, torbar koji baladom plaća prenoćište, ja sam gost koji ne probira, koga je lako zadovoljiti; često mi ponude najbolju sobu i krevet sa baldahinom, da zatim prenoćim u žitnici, ili pod plastom sena. Ne smetaju mi buve, a ni protiv svile nemam šta da kažem. Vrlo sam tolerantan. Nisam moralista. Suviše snažno osećam koliko je život kratak i pun iskušenja da bih poštovao crvene, granične linije. Pa ipak nisam tako širokogrud kao što vi to mislite, dok po svom običaju sudite o meni na osnovu moje blagoglagoljivosti. Nosim u rukavu prikriven kratak mač prezrenja i surovosti. Ali mi često udarac omane. Izmišljam priče. Ni od čega umem da napravim igračke. Neka devojka sedi pred vratima kućice; čeka; koga čeka? Da je nije neko zaveo. Direktor naše škole je primetio rupu na tepihu. Uzdiše. Njegova žena provlači prste kroz talase svoje još uvek bujne kose, razmišlja... i tako dalje. Ako neko mahne rukom, zastane na uglu ulice, baci cigaretu u oluk - od svega toga umem da napravim priču. Ali koja je priča prava? To ne znam. Iz tog razloga moje rečenice ostaju da vise kao odela obešena u ormanu koja čekaju nekog ko će ih obući. I tako dok čekam, dok razmišljam i povremeno napravim po koju belešku, propustim da se čvrsto uhvatim za život. Život će me tresnuti o zemlju kao kad suncokret strese pčelu. Moja se mudrost neprestano akumulira, narasta iz trenutka u trenutak i kao živa rasipa se na sve strane odjednom. Ali je zato Luj, strogi Luj divljačkih očiju, doneo na mansardi, ili u svojoj kancelariji, konačne zaključke o pravoj prirodi

saznanja.”

”Kida se ova nit koju pokušavam da ispredem”, reče Luj. ”Kida je vaš smeh, vaša ravnodušnost, a i sama vaša lepota. Džini je prekinula kada me je pre toliko godina poljubila u bašti. Hvalisavi dečaci rugali su mi se u školi zbog mog australijskog akcenta i prekidali je. ’Našao sam smisao’, kažem, da odmah sa bolom zaključim - taština. ’Slušajte slavuja’, kažem, ’čuje se njegova pesma usred snažnog bata ljudskih nogu, usred osvajanja i migracija. Verujte... i najednom se izgubim. Probijam se preko polomljenih crepova i komadića stakla. Svakovrsne svetlosti obasjavaju život i od njih običan leopard postaje tačkast i čudesan. Ovaj trenutak pomirenja kada smo se ovako složni okupili, ovaj večernji trenutak sa vinom u čašama i treptanjem lišća, sa mladićima koji dolaze sa obala reke u belim flanelskim pantalonama i imaju pune ruke jastučića, za mene je pomračen senkama tamnica, mučenjima i sramotom koju ljudi nanose jedan drugom. Moja su čula tako nesavršena da nikada ne uspevaju energično da odagnaju ozbiljne optužbe koje moj razum neprestano gomila protivu vas, čak i dok ovde sedimo. Gde se nalazi rešenje, pitam se, gde je most? Kako da svedem ove zaslepljujuće, razigrane pojave u jednu jedinstvenu celinu? O tome duboko razmišljamo, dok vi maliciozno primećujete moje stisnute usne, uvele obraze i uvek namršteno čelo.”

”Ali ja vas molim da isto tako primetite i moj štap i moj prsluk. Sa zvanjem direktora dobio sam i prvorazredan pisaći sto od mahagonija u kancelariji sa geografskim kartama. Naši su parobrodi stekli zavidan ugled, zato što na njima imamo izuzetno luksuzne kabine, bazene za kupanje i gimnastičke sale. Sada nosim beli prsluk i pre nego što zakažem neki sastanak pogledam u beležnicu u koju zapisujem svoje obaveze.”

”Ovim domišljatim i ironičnim načinom nadam se da ću odvratiti vašu pažnju sa svoje uzdrhtale, nežne, beskrajno mlade i nezaštićene duše. Jer sam ja uvek najmlađi, umem najnevinije da se iznenađujem; ja sam onaj koji prvi pritrči u pomoć pun brige i saosećanja, ako se neko nađe u nezgodnom, ili

komičnom položaju, ako mu padne gar na nos, ili je zaboravio da zakopča šlic. Patim zbog svačijeg poniženja. Ali isto tako umem da budem nemilosrdan i hladan kao kamen. Ne vidim kako možete da kažete da je sreća živeti. Vaša sitna uzbuđenja, detinjasta radovanja kad provri samovar ili kada blagi vetrić zaleprša Džininu tačkastu povezaču, pa se ona zatalasa kao paučina, za mene su samo crvena marama koja se baca u oči razigranom biku. Osuđujem vas. Pa ipak moje srce čezne za vama. Spreman sam da pođem za vama i u vatru i u vodu. Pa ipak sam najsrećniji kad sam sam. Uživam u purpuru i haljinama protkanim zlatom. Pa ipak više volim pogled na krovove kuća; mačke kad stanu da češu svoje olinjale bokove o oronule dimnjake; polomljena stakla na prozorima; i promuklo tandrkanje zvona sa tornja neke kapele sagrađene od cigalja.”

”Vidim ono što se nalazi preda mnom”, reče Džini. ”Maramu, tačkice boje crvenog vina. Ovu čašu. Posudu sa senfom. Cvet. Volim ono što se može dodirnuti, što se može okusiti. Volim kišu kada se pretvori u sneg i postane opipljiva. A kako sam nagla i mnogo hrabrija od vas, ne razblažujem svoju lepotu osrednjošću samo zato da se ne bih opekla. Već je popijem čistu. Moja je lepota sazdana od krvi i mesa. Moja je mašta telesne prirode. Moje vizije nemaju tananu potku, niti su bele od čistote kao Lujeve. Ne trpim, Luje, tvoje mršave mačke i oronule dimnjake. Odvratna mi je džimrijska lepota tvojih krovova. Uživam u ljudima i ženama obučenim u uniforme, u perikama i plaštovima, polucilindrima i teniskim košuljama sa elegantnim okovratnicima, u beskrajnom variranju ženskih haljina (uvek zapažam kako je ko obučen). Vrtim se sa ljudima u matici, ukrug, sve ukrug, zalazim sa njima u sobe, u dvorane, u kuće, na ulice, gde god oni krenu, krenem i ja. Ovaj je čovek podigao konjsku potkovicu da je pogleda. A onaj otvara i zatvara fijeke da pokaže svoju privatnu kolekciju crteža. Nikada nisam sama. Uvek me prati čitava regimenta mojih prijatelja. Mora biti da mi je majka koračala po taktu doboša, a da mi je otac plovio po morima. Samojoj sebi ličim na neko kućence

koje kaska niz put za vojnom bandom, zaustavi se da omiriše neko stablo, ili da onjuška neku smeđu mrlju, pa iznenada jurne preko ulice za nekim uličnim džukcem, da zatim podigne šapu u vis dok ga zanosom ćuh mesa, što dopire iz kasapnice, golica u nosu. Moji životni putevi dovodili su me do čudnih mesta. Muškarci, i te koliko njih, izdvajali su se iz gomile i prilazili mi. Samo treba da podignem ruku. Hitro kao strela dolaze oni na zakazano mesto - recimo možda pored naslonjače na balkonu, ili pred radnju na uglu ulice. Iz noći u noć nalazila sam rešenja za vaša mučenja i životne probleme, ponekad u dodiru prsta pod stolnjakom dok smo sedeli za večerom; moje je telo do te mere postalo fluidno da se čak i na dodir prsta oblikuje u jednu punu kapljicu, koja narasta, treperi, bleska i otkida se u ekstazi.”

”Sedela sam pred ogledalom kao što vi sedite za pisaćim stolom dok pišete i računate. I tako sam u hramu svoje spavaće sobe sudila o vlastitom nosu i bradi; o usnama koje se suviše otvaraju tako da se više nego što treba vide desni. Posmatrala sam sebe. Zapažala sam pojedinosti na sebi. Odlučivala sam koji će mi ton žute, ili bele boje bolje odgovarati, da li sjajna, ili mat materija, sa kružićima, ili prugama. Umem da budem prirodna pred jednom osobom, kruta pred drugom, sva uglasta kao kakav stalaktit kada obučem srebrnu haljinu, ili požudna kao plamen sveće u zlatnoj. Letela sam besno, kao razmahnuti bič, do krajnjih granica svog dometa. Jednom u uglu jednog salona, grudi na košulji moga sabesednika bile su bele; na mah su postale ružičaste; dim i plamen su nas oboje obavili; posle razbesnelog požara - mada smo jedva davali glasa od sebe, dok smo sedeli na tepihu ispred kamina, šaputali smo kao u školjku sve tajne svojih srdaca da nas niko u zaspaloj kući ne bi čuo; samo sam jedanput ja čula kuvaricu kako je šušnula i jednom nam se od kucanja sata učinilo da su nečiji koraci; i posle pobesnelog požara potonuli smo u pepeo, a da za sobom nismo ostavili nikakav trag, nijednu nedogorelu kost, nijedan pramen kose da se čuva u medaljonu, kao što ih vi ostavljate u trenucima intimnosti. Kosa mi sedi, telo mi se suši; pa ipak se usred bela dana unesem u

svoje lice sedeći pred ogledalom i dobro se zagledam u svoj nos, u bradu, u usne koje se isuviše otvaraju tako da se više nego što treba vide desni. I ne bojim se.”

”Na putu od stanice dovde”, reče Roda, ”sretala sam ulične bandere i drveće sa koga još nije opalo lišće. Još uvek bi me to lišće moglo sakriti. Pa ipak se nisam sakrila iza njega. Došla sam pravo k vama, umesto da kružim okolo, naokolo da bih izbegla šok susreta, kao što sam to nekada činila. Razlog tome je prost, uspela sam da obučim svoje telo izvesnim trikovima. Ali se ja u suštini nisam izmenila; bojim vas se, mrzim vas, volim vas, zavidim vam i prezirem vas, samo vam se nikada srećna ne pridružujem. Dolazeći od stanice i odbacivši pomisao da se sklonim u senku drveća, ili iza oglasnih stubova, čak i na odstojanju sam primetila, po tome kako ste nosili kapute i držali kišobrane, da stojite ukorenjeni u tlo koje su stvorili ponavljani trenuci sliveni u jedno; da imate svojih obaveza, određen stav prema deci, prema autoritetima, slavi, ljubavi, društvu; dok ja nemam ništa. Čak ni lica.”

”Ovde, u ovoj trpezariji vi zapažate paroške na jelenskim rogovima i vinske čaše, slanik, žute mrlje na stolnjaku. ’Konobar!’ kaže Bernard. ’Molim hleba!’ kaže Suzana. I konobar dolazi i donosi hleb. Dotle ja u jednom profilu šolje sa čuđenjem i užasom vidim planinu i samo delove parožaka, a svetla mrlja na izbočini ovog bokala za mene je pukotina u mraku. Vaši mi glasovi zvuče kao škripa granja u šumi. Isto to važi i za vaša lica sa svim njihovim istaknutim delovima i šupljinama. Kako je divno stojati nepomičan na odstojanju u ponoć i nasloniti se na nečiju ogradu negde na trgu. U pozadini iza vas pruža se beli venac pene, a ribari tamo na kraju sveta izvlače mreže da ih opet bace. Vetar je uznemirio lišće praiskonskog drveća. (Pa ipak, mi sedimo ovde u Hempton Kortu). Kreštanja papagaja prolamaju se kroz muklu tišinu prašume. (Evo, sad je baš krenuo tramvaj sa stanice.) Laste u ponoć umaču svoja krila u jezera. (A mi ovde razgovaramo.) To su stvari koje pokušavam da shvatim dok sedim sa vama. Zbog toga je za mene prava kazna kad moram da

stignem u Hempton Kort tačno u sedam i trideset.”

”Ali kako mi je potrebno da uza sebe imam ove kifle i ove boce sa vinom, i kako su mi lepa vaša lica sa svim njihovim udubljenjima i istaknutim delovima, kako mi je lep i ovaj stolnjak i žute mrlje na njemu, iako sve to ni izbliza ne može da mi pomogne da sve većim i većim krugovima poimanja najzad obuhvatim čitav svet (o tome ja sanjam kada noću padnem sa ivice zemljine kugle i kada moj krevet okačen zaplovi), moram da se pomirim sa svom grotesknošću individualnog života. Moram da se trgnem kada me vi čupnete svojom decom, svojim pesmama, promrzlinama, svim i svačim što radite i patite. Ali se ja ne dam zavesti. Posle svih vaših zivkanja ovamo, onamo, vaših čupkanja i propitkivanja, propašću sama kroz tanki čaršav u ponore vatre. Vi mi nećete pomoći. Svirepiji od nekadanjih mučitelja pustićete me da padnem i još ćete me iseći na komade pošto budem pala. Pa ipak, postoje trenuci kada se istanje zidovi duha; kada ne ostane ništa što nije apsorbovano i kada mogu da zamišljam kako smo u stanju da napravimo tako veliki mehur u kome može sunce da zalazi i da se rađa, kada možemo da obuhvatimo plavetnilo podneva i crnilo noći, da se izgubimo u njima i pobegnemo od onog što je ovde i sada.”

”Tišina se spušta”, reče Bernard, ”kap po kap. Ona se stvara na krovu mog duha i pada dole u jezera. Večito sam, sam, sam - slušam kako pada tišina i širi krugove do najdaljih granica. Sit i presit, smiren smirenošću sredovečnog čoveka, ja koga samoća uništava, evo dozvoljavam da tišina pada kap po kap.”

”Samo mi sada ova tišina što se spušta dubi lice, razjeda nos, ličim na čoveka od snega koji stoji u dvorištu na kiši. Kako tišina pada tako se rastapam do krajnosti, brišu mi se crte na licu i jedva da se razlikujem od drugih ljudi. Ali to nije važno. Jer šta je važno? Dobro smo večerali. Riba, teleći kotleti, vino istupili su oštar zub naše samoživosti. Nemir se stišao. Najtaštiji od nas, verovatno je to Luj, ne mari šta misle drugi. I Nevilova mučenja su se pritajila. Neka drugi cvetaju - to je ono što on sad misli. Suzana čuje kako joj sva deca

mirno spavaju. Spavajte, spavajte, šapuće ona. Roda je priterala svoje brodove uz obalu. Da li su potonuli, ili su bacili sidra, ne brine više. Spremni smo da sasvim nepristrasno razmotrimo svaki predlog koji bi svet mogao da nam ponudi. Sada mi se čini da zemlja nije ništa drugo do kamičak koji je slučajno pao sa sunčevog lica i da nigde više po provalijama prostora ne postoji život.”

„Čini mi se da će ova tišina ostati večita, da nijedan list neće više nikada pasti, niti ijedna ptica poleteti”, reče Suzana.

”Kao da se dogodilo čudo”, reče Džini, ”život se zaustavio na ovom mestu i u ovom trenutku.”

”I kao da nam”, reče Roda, ”više nema života.”

”Ali slušajte”, reče Luj, ”čujete li kako se svet kreće preko provalija beskrajnog prostranstva. Sve odzvanja; osvetljena traka istorije je nestala zajedno sa našim kraljevima i kraljicama; iščezli smo i mi; naša civilizacija; Nil; čitav život. Razlučile su se naše pojedinačne kapljice, izbrisani smo, izgubljeni u provalijama vremena, u mraku.”

”Tišina pada; tišina pada”, reče Bernard. ”Ali slušajte sad, tik-tak bi-bii; svet nas to uz pozdrav zove natrag k sebi. Na mah sam čuo urlik vetrova mraka u trenutku kada smo prešli granicu života. Ali je tada odjeknulo tik-tak (časovnik); zatim bi-bii (automobili). Iskricali smo se; nalazimo se na obali; nas šestoro sedimo za stolom. Sećanje na moj nos vraća me u stvarnost. Ustajem; ’U boj!’ vičem, ’U boj!’ i pritom mi dolazi na pamet oblik vlastitog nosa, pa ratoborno udaram ovom kašikom o sto.”

”Treba da se borimo protiv ovog bezgraničnog haosa”, reče Nevil, ”protiv ove bezoblične imbecilnosti. Ovaj vojnik što vodi ljubav sa dadiljom iza drveta uzvišeniji je od svih zvezda. Pa ipak se ponekad neka drhtava zvezda javi na nebu i izmami mi misao da je svet divan, a mi smo crvi što svojom požudom rušimo čak i drveće.”

(”Zar ne, Luje”, reče Roda, ”kako kratko traje tišina. Već su počeli da glade salvete pored svojih tanjira. ”Ko to dolazi?” pita Džini; dok Nevil uzdiše,

setio se da Persival neće više nikada doći. Džini je izvadila ogledalo. Pošto je prostudirala svoje lice kao što umetnik studira sliku, povukla je pufnom niz nos i posle jednog trenutka razmišljanja premazala je usne tačno onom crvenom bojom koja je i bila potrebna. Suzana koju obuzme osećanje straha i prezira kada ugleda ovakve pripreme, otkopčava i zakopčava najgornje dugme na kaputu. Za šta se ona priprema? Van sumnje za nešto, ali nešto drukčije.”

”Počeli su da govore jedno drugom”, reče Luj, ”vreme je. Još uvek sam snažan’, kažu oni. ’Moj će lik biti isklesan prema crnilu beskrajnog prostora.’ Ne dovršavaju svoje rečenice. ’Vreme je’, neprestano ponavljaju. ’Kapije na vrtovima će se zatvoriti.’ Kada budemo krenuli sa njima, Rodo, kada nas bude ponela njihova struja, možda ćemo zaostati za njima korak, dva.”

”Kao zaverenici koji imaju štošta da šapnu jedno drugom”, reče Roda.

”Dok ovako šetamo niz ovu aveniju”, reče Bernard, ”setio sam se kako se neki kralj jašući konja spotakao tu negde o krtičnjak i pao. To je istinita anegdota. Ali zar ne izgleda čudno kad se olujnim provalijama bekrajnog prostora suprotstavi sićušna ljudska figura sa nečim kao zlatni čajnik na glavi. Međutim, ne dugo potom, čoveku se vrati vera u ljude, ali ne odmah i u ono što oni stavljaju na svoje glave. Naša je engleska prošlost - jedan inč svetlosti. Ljudi tako stave nešto kao čajnik na glavu pa kažu, ’Ja sam kralj!’ Ali uzalud, dok koračamo, pokušavam da povratim pojam o smislu vremena, međutim senke mi se leluju pred očima, tako da ne vidim za šta bih se uhvatio. Ova palata, čije je ime Hempton Kort, izgleda laka kao oblak kad se za trenutak zaustavi na nebu. Ovo postavljanje kraljeva na tronove, sve jednog za drugim, sa krunama na glavama učini se kao neka igra duha. A mi, nas šestoro što koračamo bok uz bok, čemu se mi suprotstavljamo, dok u nama neravnomerno bleska svetlost koju nazivamo razum i osećanje; kako da vodimo bitku protiv ove bujice; šta je to trajno na šta treba da se oslonimo? I naše živote nosi bujica niz neosvetljene avenije, mimo trake vremena, neidentifikovane. Jednom mi je Nevil bacio rukopis svoje pesme na glavu. Istog trenutka sam osetio veru u

besmrtnost i rekao, 'I ja znam ono što je Šekspir znao.' Samo to već pripada prošlosti."

"Dok ovako šetamo", reče Nevil, "vraća nam se, bezrazložno i apsurdno, pojam o vremenu. Pas nam ga vraća dok se umiljava oko naših nogu. Proradila je mašina vremena. Vekovi su patinom prevukli ovu kapiju. Sada nam se opet čine tri stotine godina duže od trenutka sa ovim psom. Kralj Viljem, sa perikom na glavi, penje se na konja, a izvezeni krinolini dvorskih dama vuku se po travi. Počinjem da verujem, dok šetamo, da je sudbina Evrope od ogromnog značaja i da sve zavisi, ma koliko apsurdno to još uvek izgledalo, od bitke kod Blenhajma. Jeste; dok prolazimo kroz ovu kapiju izjavljujem: nastao je sadašnji trenutak, a ja sam opet postao podanik kralja Đorđa."

"Koračamo sve dalje i dalje uz ovu aveniju", reče Luj, "ja sam se lako nagnuo prema Džini, Bernard se drži za ruke sa Nevilom, a ja sa Suzanom, tako da se jedva uzdržavamo da se ne zaplačemo i ne nazovemo sebe malom decom, da se ne pomolimo Bogu ne bi li nas čuvao dok spavamo. Slatko je zapevati zajedno, držeći se za ruke i bojati se mraka, dok gospođica Kari svira na harmonijumu."

"Zatvorile su se gvozdene kapije", reče Džini. "Vreme je uvuklo svoje kandže. Pobili smo provalije prostora ružem, puderom, i batistanim maramicama."

"Uhvatila sam je, držim je snažno", reče Suzana. "Čvrsto sam uhvatila ovu ruku, bilo čiju ruku, puna ljubavi i puna mržnje; nije važno da li je to ljubav ili mržnja."

"Obuzelo nas je neko smireno raspoloženje, neko bestelesno raspoloženje", reče Roda, "i mi uživamo u ovom prolaznom osećanju olakšanja (retko se dešava da čovek ne oseća nikakav nemir u sebi) kada zidovi duha postanu prozračni. Palata arhitekta Rena u obliku pravougaonika podseća na kvartet koji se svira suvoparnim, na pravougaonik i mi kažemo, 'Ovo je naša kuća. Naziremo joj obrise. Vrlo je malo šta ostalo izvan nje.'"

”Cvet”, reče Bernard, ”onaj crveni karanfil koji se nalazio u vazi na stolu u restoranu za vreme večere sa Persivalom, postao je šestostruki cvet; sazdan od šest života.”

”Primećuje se neko tajanstveno osvetljenje”, reče Luj, ”iza onih stabala tise.”

”Stvoreno je uz mnogo muke, uz mnogo napora”, reče Džini.

”Venčanje, smrt, putovanje, prijateljstvo”, reče Bernard, ”selo i grad; deca i sve ostalo; mnogostrana tvar odsečena od ovog mraka; cvet sa mnogo vidova. Kako bi bilo da se zaustavimo za trenutak; da pogledamo šta smo postigli. Neka zablesne naše delo tamo iza stabala tise. Čitav jedan život. Eno ga. Nestao je. Iščezao.”

”Evo, iščezli su”, reče Luj. ”Suzana i Bernard. Nevil i Džini. A ti i ja, Rodo, zaustavićemo se za trenutak pored ove kamene urne. Kakve ćemo pesme čuti sada, pošto su se oni dvoje po dvoje izgubili u šumici, u ovom trenutku u kome se Džini pravi da primećuje lokvanje pokazujući na njih rukom u rukavici, u kome Suzana govori Bernardu, koga je oduvek volela, ’Moj život je upropašćen, protraćen.’ A Nevil držeći Džininu malu ruku noktiju kao trešnja crvenih, tamo pored jezera, pored vode na mesečini, viče ’Ljubavi, ljubavi’, dok ona odgovara podražavajući cvrkut ptice, ’Ljubavi, ljubavi?’ Ali kakvu to pesmu čujemo?”

”Odlaze sve dalje prema jezeru”, reče Rodo. ”Klize preko trave kao da se iskradaju, ali nekako samouvereno, kao da su od nas izmolili svoju praiskonsku povlasticu - da ih niko ne uznemirava. Plima njihove uznemirene duše teče u jednom pravcu; moraju da nas napuste. Mrak se sklopio nad njihovim telima. Kakvu to pesmu čujemo - sovinu, slavujevu, caričevu? Svira parobrod; svetlost blešti duž tramvajskih šina; drveće se dostojanstveno sagiba i klanja. Difuzno osvetljenje prostrlo se nad Londonom. Evo neke starice kako se laganim korakom vraća kući i nekog čoveka, zakasnelog ribara, ide od obale sa priborom za pećanje. Nijedan šum, nijedan pokret ne sme da nam umakne.”

”Jedna se ptica vraća svom gnezdju”, reče Luj. ”Veče je otvorilo oči i namah zavirilo među žbunje, pre nego što će zaspati. Kako da rečima izrazimo zbrkanu i složenu poruku koju nam poručuju naši prijatelji, i ne samo oni, već i bezbrojni pokojnici, dečaci i devojčice, zreli ljudi i žene koji su ovuda lutali za vladavine raznih kraljeva?”

”Nešto teško je palo u ovu noć”, reče Roda, ”pa je sobom vuče u dubine. Sva su drveta narasla od senki koje ne pripadaju okolnom drveću. Čuje se dobovanje doboša po krovovima, kao u vreme ramazana kada su Turci gladni i uznemireni. Do naših ušiju dopire njihovo vrištanje, njihova životinjska rika, ’Oslobodite nas, oslobodite nas.’ Čuješ li kako skiče tramvaji, vidiš li kako bleskaju tramvajske šine. Čuješ li, to bukve i breze šire svoje grane, rekao bi čovek, neka je nevesta pustila da joj padne svileni spavačica, stala je na vrata i govori, ’Oslobodite me, oslobodite me.’”

”Sve buja od života”, reče Luj. ”Večeras ne mogu niodakle da čujem glasove smrti. Budalasti izraz onog čoveka i staračko lice one žene čini mi se da bi bili dovoljno snažni da se odupru ovoj čaroliji i vrata smrti. Ali gde se to smrt dela noćas? Sve što je grubo, svi ostaci, svi otpaci, sve se kao staklo smrskalo i sručilo u ovo plavetnilo, u ovu crveno oivičenu plimu što navire prema obali i pred naše noge prosipa plodnu lovinu svakovrsnih riba.”

”Kada bismo samo mogli zajedno da se popnemo dovoljno visoko i da posmatramo”, reče Roda, ”kada bismo mogli da opstanemo bez ičije podrške, bez ikakvog oslonca... - međutim i ti koga uznemirava tihi šum pohvale i smeha, i ja koja se gnušam kompromisa i ne trpim sa ljudskih usana reči o dobru i zlu, mi obojke jedino imamo poverenje u samoću i grubost smrti. Zato smo razdvojeni.”

”Zauvek”, reče Luj, ”razdvojeni. Žrtvovali smo zagrljaj među papratima i ljubav, beskonačnu ljubav pored jezera i povukli se u stranu, pored ove kamene urne, da kao zaverenici jedno drugom saopštimo svoje tajne. Ali gle, dok stojimo ovde jedan se talasić razbio na vidiku. Mreža se diže sve više i više.

Evo, pojavljuje se na površini vode. Njeno ogledalo lome treperave, srebrne ribice. Čas podskoče, čas se praćnu repom, pa ih talas izbací na obalu. Život je sručio svoju lovinu na travu. Nekoliko silueta nam se približavaju. Da li su to muškarci ili žene? Još uvek nose na sebi zagonetne ogrtače nadošle plime u čije su vode bili zagnjureni.”

”Sada”, reče Roda, ”dok prolaze pored onog drveta, opet dobijaju prirodnu veličinu. Nisu ništa drugo do obični ljudi i obične žene. Više ne ulivaju strahopoštovanje i ne izazivaju čuđenje otkako su odložili ogrtače nadošle plime. Opet pobuđuju sažaljenje ti predstavnici našeg roda, čim su se pojavili na mesečini kao ostaci neke vojske koja svake noći ide u boj (svejedno da li ovde, ili u Grčkoj) i svake noći se vraća unakaženih lica i izranjavljenih tela. Sada ih je opet obasjala svetlost. Povratile su im se crte lica. Postali su Suzana i Bernard, Džini i Nevil, naši prijatelji. Kakvo je odvratno grčenje sada nastalo! Kakvo uvijanje, kakvo poniženje! Protresla me je stara jeza mržnje i užasa, osećam kako su me čavlima prikovali za jedno mesto: pozdravima, pitanjima, čupkanjima prstiju i zavirivanjem u oči. Ali treba samo da progovore pa da me njihove prve reči, poznati ton njihovog glasa, i smisao uvek drukčiji od onog koji očekujemo i pokreti ruku što iz mraka povrate hiljadu prošlih dana, pokolebaju u mojoj netrpeljivosti.”

”Nešto plamti i poigrava”, reče Luj. ”Iluzija se vraća dok nam se oni približavaju niz ulicu. Otpočinju talasanja bezbrojnih pitanja. Šta ti misliš o meni - šta ja mislim o tebi? Ko si ti? Ko sam ja? - opet je zadrhtao nad nama ovaj nemirni talas, puls se ubrzao, oko zablistalo i opet se prenulo ono pravo ludilo individualne egzistencije bez koje bi život bio prazan i pust. Sve je to navalilo na nas. Južno sunce poigrava na ovoj kamenoj vazi; ponela nas je plima jednog svirepog i snažnog mora. Gospode, pomози nam da kako treba odigramo svoje uloge kada ih budemo pri njihovom povratku pozdravljali - Suzanu, Bernarda, Nevila i Džini.”

”Nešto smo uništili svojom pojavom”, reče Bernard, „možda čitav jedan

svet.”

”Jedva smo u stanju da dišemo”, reče Nevil, ”ovako iscrpeni. Obuzelo nas je ono raspoloženje pasivnosti i iscrpenosti kada jedino želimo da se vratimo telu svoje majke od koje su nas rastavili. Sve ostalo nam je odvratno, usiljeno i zamorno. Džinina žuta marama je postala pepeljasto-siva na ovom svetlu; Suzanine oči su se ugasile. Teško da se možemo razlikovati od reke. Ovaj pikavac je jedina svetla tačka na nama. Tuga je obojila naše zadovoljstvo, tuga što smo morali da vas napustimo, što smo pokidali niti; što smo popustili želji da nasamo istisnemo jedan gorči, jedan crnji sok, ali koji je u isti mah imao i slasti. Zato smo mi sada premoreni.”

”Ova vatra koja nas je obuzela”, reče Džini, ”nije nam poštedela ni pramičak kose da ga kao uspomenu stavimo u medaljon.”

”A ja, kao neka pohlepna mlada ptica”, reče Suzana, ”još uvek držim otvorena usta, nadajući se da će mi upasti nešto što mi je umaklo.”

”Nemojte da se odmah razidemo”, reče Bernard. ”Hajde da se prošetamo duž obale reke sada kad skoro nigde nikoga nema. Još malo pa će ljudi leći u svoje postelje. Svet se već razišao kućama. Zar nema nečeg utešnog u ovom prizoru sijalica što se pale po spavaćim sobama sitnih trgovaca tamo na drugoj strani reke. Eno jedne - eno i druge. Šta mislite, koliko su danas zaradili? Tek toliko da plate kiriju i svetlo i da kupe za hranu i odelo svojoj deci. Ali ništa više od toga. Kakvo osećanje pomirenosti sa životom izazivaju u nama ove sijalice što se pale po spavaćim sobama sitnih trgovaca! Sutra je subota, a oni možda imaju u džepu tek toliko koliko da plate sebi ulaznicu za bioskop. Možda će pre nego što pogase sijalice otići u svoj majušni vrt da vide šta im radi džinovski zec koji čuči u drvenom sanduku. Tog će zeca pojesti u nedelju za ručak. Tek posle toga pogase sijalice. A zatim zaspe. Za hiljade ljudi san nije ništa drugo do toplota, tišina i jedan trenutak zabave sa fantastičnim snovima. ’Poslao sam pismo redakciji nedeljnih novina’, misli neki piljar. ’Šta bi bilo kada bih dobio pet stotina funti za opkladu na fudbalskom takmičenju? Još

ćemo i zeca zaklati. Baš je život lep. Baš je život dobar. Poslao sam pismo... Zaklaćemo zeca... i tako zaspi.”

”I tako se život nastavlja. Slušajte! Čujete li buku nalik na trupkanje železničkih vagona na pobočnom koloseku. Isto tako odzvanja onaj srećan splet životnih događaja kad stanu da slede jedan drugog. Trup, trup, trup. Mora, mora, mora... Mora se krenuti, mora se spavati, mora se probuditi, mora se ustati - trezvene, milosne reči kojima se tobož rugamo, ali koje smo čvrsto privili na svoje grudi i bez kojih bismo propali. Kako nam je samo draga ta buka nalik na trupkanje železničkih vagona na pobočnom koloseku!”

”Daleko niz reku čuje se pesma u horu; to pevaju hvalisavi dečaci koji se u velikim autobusima vraćaju sa jednodnevnog izleta na more, proveli su ga po palubama prepunih parobroda. Još uvek pevaju kao što su i nekada pevali u školskom dvorištu, u zimske noći, ili kada se leti otvore prozori, a oni stanu da se opijaju i da lome nameštaj; još uvek nose male prugaste kačkete i svi okrenu glave na istu stranu kada velika izletnička kola zađu za ugao; želeo bih da sam sa njima.”

”Ova pesma u horu, i ovo kovitlanje vode i jedva primetan šum povetarca pomažu nam da lagano nastavimo put. Komadići naših bića otpadaju od nas. Evo! sad je palo nešto vrlo krupno. Gubim svaku kontrolu nad sobom. Zaspacu. Ali mi moramo da nastavimo put; moramo da uhvatimo voz, moramo da se vratimo na stanicu - moramo, moramo, moramo... Samo smo tela što kaskaju jedno pored drugog. Jedino što je trenutno živo u meni su moji tabani i umorni mišići na bedrima. Čini mi se da već satima idemo. Ali kuda to? Ne mogu da se setim. Samom sebi ličim na balvan kad glatko sklizne niz neki vodopad. Nisam sudija. Nisam pozvan da delim svoje mišljenje. Sve kuće i svo drveće izgledaju isto pri ovom sivom osvetljenju. Da li je ovo zgrada pošte? Da nije ono tamo neka žena u hodu? Evo i železničke stanice; čak i kada bi me voz presekao na dvoje ja bih se zdrav i čitav našao na drugoj strani koloseka, jer sam jedno, jer sam nedeljiv. Ali najčudnije od svega je to što još uvek čvrsto prstima desne

ruke držim polovinu povratne karte do stanice Vaterlo, čak i sada kada me hvata san.”

Sunce beše zašlo. Nebo i more nisu se mogli razlikovati. Talasi su se lomili i rasprostirati svoje bele lepeze daleko preko obale, slali su bele senke u pukotine sonornih pećina, a zatim bi se uz uzdah, preko šljunka, otkotrljali natrag.

Drvo je zatreslo svojim granama i stalo da prosipa lišće po zemlji. Ono se spuštalo savršeno smireno, tačno na određeno mesto, da tamo sačeka svoju propast. Iz slomljene vaze koja je do maločas bila puna crvene svetlosti sada su se prosipali u vrt crni i sivi zraci. Od tamnih senki sve su se više crneli tuneli između stabljika. Drozd je začutao, a crv se uz jedan grč skupio u svojoj minijaturnoj jazbini. S vremena na vreme vetar bi odneo po koju izbledelu i šuplju slamku iz staroga gnezda i ona bi pala na mračnu travu pored trulih jabuka. Svetlost beše iščezla sa zida šupe za alatke, a prazna gujina košuljica visila je o ekseru. Sve boje u sobi izlile su se preko svojih obala. Tačni potezi kičice postali su razliveni i nepravilni; ormani i stolice pretapali su svoje mrke mase u jedan ogroman mrak. Od poda do tavanice visile su široke zavese talasavog mraka. Ogledalo je bilo blede kao ulaz u grotlo neke pećine zamračene puzavicom.

Sušтина beše iščezla iz postojanosti brda. Putujuće svetlosti bacale su svoje pernate klinove duž nevidljivih, potonulih puteva, ali se nikakva svetlost nije mogla videti među sklopljenim krilima brda i nikakav se šum nije čuo sem kreštanja ptice koja je tragala za nekim usamljenijim drvetom. Duž ivice grebena razgledao se jednoličan huk vetra koji je dolazio iz šuma i slivao se sa žamorom vode što se rashlađivala u hiljadama staklastih provalija okeana.

Izgledalo je kao da su se vazduhom širili talasi mraka koji se kretao sve dalje i dalje i pokrивao kuće, brda, drveće, kao što vodeni talasi zapljuskuju bokove nekog potonulog broda. Mrak se spirao niz ulice, u matici se vrteo oko

usamljenih silueta prolaznika i odvlačio ih u svoj ponor; brisao zaljubljene parove što su stajali pod pljuskom senki brestovih stabala koja su se nalazila u punom letnjem bujanju. Mrak je kotrljao svoje talase duž puteva obraslih travom, pa preko zborane kože ledine, obavijajući uz put usamljeni trnjak i prazne puževljeve kućice. Penjući se sve više, on se puzao uz gole uzbrdice i sretao sa iskrzanim i izjedenim vrhovima planine na čijim tvrdim stenama sneg večito boravi, čak i kada su doline pune veselih potoka i žutog vinovog lišća, i devojaka što sede na verandama i posmatraju sneg, lepezama zaklanjajući lica. I njih je pokrio mrak.

”Želeo bih sada da svedem račun”, reče Bernard. ”Želeo bih da vam objasnim smisao svog života. S obzirom da se ne poznajemo (mada sam vas sreo jednom prilikom na nekom brodu na putu za Afriku), možemo otvoreno da razgovaramo. Živim u iluziji da se nešto sjedinjuje sa mnom za jedan trenutak, nešto što ima svoju punoću, težinu, dubinu, nešto što je potpuno. I to, za taj jedan trenutak, čini mi se da sačinjava moj život. Kada bi bilo moguće celog bih vam pružio na dlanu. Otkinuo bih ga kao što ljudi otkidaju grozd. Rekao bih, 'Evo vam ga. To je moj život.'”

”Ali na žalost, ono što ja vidim (zemljinu loptu punu ljudi) vi ne vidite. Vidite mene dok ovde sedim za stolom preko puta vas, prilično otežalog, već starijeg čoveka sa sedinama na slepoočnicama. Vidite me kako uzimam ovaj salvet i kako ga razvijam. Vidite me kako nalivam čašu vina. A iza mene vidite kako se otvaraju vrata i kako prolaze ljudi. Ali da biste mogli da me razumete, da biti mogao da vam prikažem svoj život, moram da vam ispričam jednu priču. - Zar samo jednu? - morao bih da vam ispričam mnogo priča, priča iz detinjstva, priča iz škole, priča o ljubavi, venčanju, smrti i tako redom; međutim nijedna od njih nije istinita. Pa ipak, mi, kao deca, pričamo jedno drugom priče, i da bismo ih ukrasili, izmišljamo smešne, lepršave, lepe fraze. Zbilja sam se umorio od tih priča, zbilja sam se umorio od fraza koje odmah, elegantno stanu

na svoje noge! Isto tako nemam nimalo poverenja u pedantne prednacрте života ispisane na polutabacima beležnice. Počinjem da čeznem za maznim jezikom kakvim se služe ljubavnici, za nedovršenim rečima, neartikulisanim rečima, kao što je bat nogu po pločnicima. Želeo bih da nađem neki okvir koji bi bolje odgovarao trenucima poniženja i trijumfa kakvi se neoporecivo javljaju u životu s vremena na vreme. Kad čovek leži u jarku nekog burnog dana, nekog kišovitog dana, tada ogromni oblaci zakorače preko neba, pocepani oblaci, pramenje oblaka. Ono u čemu tada uživam jeste zbrka, prostranstvo, ravnodušnost i bes: veliki oblaci što se večito menjaju, opšte kretanje; nešto pakleno i zlokobno, skoturano, rasuto bez reda; nešto što se diže kao kula, što vuče repove, nešto otkinuto, izgubljeno; dotle ja, sićušan, zaboravljen, ležim u jarku. Tada od priče, od konstrukcije ne vidim ni traga.”

”Ali u međuvremenu, dok večeramo, hajde da oživljavamo scenu po scenu, kao kad deca listaju stranice neke ilustrovane knjige, dok im dadilja govori pokazujući prstom: ’Ovo je krava. Ovo je čamac.’ Hajde da listamo stranice, a ja ću, da bih vas zabavio, dodati po koji komentar na margini.”

”U početku beše dečja soba sa prozorima koji gledaju na baštu, a tamo dalje more. Zapalo mi je tada u oči neko svetlucanje - ne sumnjam da je to bila mesingana kvaka na ormanu. Zatim bi gospoda Konstabl podigla sunder iznad svoje glave, stisnula ga, pa bi levo i desno, duž čitave kičme prsnule strele oseta. I tako će nas dokle god dišemo, do kraja života, pogađati strele oseta, bilo da se sudarimo sa stolicom ili sa stolom, ili sa nekom ženom - bilo da prošetamo po vrtu, ili da ispijemo, recimo ovo vino. Ponekad, začelo, kad prođem pored neke kućice u kojoj gori svetlost u prozoru, jer im se rodilo dete, u stanju sam da uđem i da preklinjem ukućane da ne cede sunder preko tek rođenog tela. Zatim se sećam bašte i venjaka vinove loze koja kao da je pod sobom obuhvatala sve; sećam se cveća što je bacalo varnice u dubine zelenila; pacova po kome su gamizali crvi pod lišćem ogrozda; muve što je zujala zu, zu, zu, preko tavanice u dečjoj sobi i čitavih povorki tanjira sa običnim hlebom i

buterom. Ovakve i slične stvari dogode se u sekundi i traju večito. Evo iskrsavaju bezbrojna lica. Jedno je sevnulo iza ugla i kaže: 'Zdravo', evo Džini, a ono je Nevil. Evo Luja u sivim flannelskim pantalonama sa kajišem od zmijske kože. Eno Rode. Imala je jedan lavor u koji je spuštala bele latice cveća da plove. Suzana je bila ta koja je onog dana plakala dok sam se ja nalazio u šupi za alatke sa Nevilom; osetio sam tada kako se moja ravnodušnost kravi. Ali se Nevilova ravnodušnost nije raskrivila. 'Prema tome', rekao sam, 'ja sam ja, a ne Nevil', bilo je to izvanredno otkriće. Suzana je plakala i ja sam pošao za njom. Zbog njene mokre maramice i uskih leđa što su se povijala gore, dole kao ručica na pumpi za vodu - jecala je zbog nečeg što joj je bilo uskraćeno - srce mi se steglo. 'To se ne da izdržati', rekao sam sedajući pored nje na tvrdo korenje koje je podsećalo na skelet. Prvi put sam tada postao svestan prisustva onih neprijatelja koji se menjaju, ali koji ne prestaju da postoje; onih sila protiv kojih se borimo. Čovek ne sme ni da pomisli da se prepusti stihiji. 'To su tvoji zakoni, živote', kaže on, 'a ja imam svoje.' I zato sam uzviknuo, 'Hajde da pregledamo okolinu', i podskočio, pa se sa Suzanom sjurio niz brdo da tamo ugledamo konjušara kako u velikim čizmama klapara po dvorištu. A sasvim dole, kroz guste slojeve lišća ugledao sam vrtare kako velikim metlama čiste travnjake. Gospodarica zamka je sedela za stolom i pisala. Zapanjen, okamenjen, pomislio sam, 'Nemam moći da ometem makar i jedan jedini zamah ovih metli. Njišu se ravnomerno s leva na desno, s leva na desno. Isto tako nemam moći ni da poremetim ovu ženu što nepomična sedi i piše.' Čudno je to da čovek ne može da zaustavi vrtare da prestanu da čiste, niti da pomeri sa mesta jednu ženu. Oni su u tom položaju ostali čitavog mog života. Ti neprijatelji, ta prisustva deluju tako da čovek oseća kao da se probudio u Stounhendžu okružen ogromnim stubovima monolitnog kamenja. Tada je iz drveća izleteo jedan šumski golub. I kako sam u to vreme prvi put u životu bio zaljubljen, sastavio sam jednu rečenicu - jednu pesmu o šumskom golubu - jednu jedinu rečenicu, jer su se u mojoj svesti otvorila jedna vrata, jedan od

onih otvora kroz koji se vidi sve. Zatim je usledilo još mnogo parčeta hleba i butera i mnogo muva što su u dečjoj sobi zujale preko tavanice, na kojoj su u talasima podrhtavala ostrvca svetlosti svih preliva boje, dok su sa uperenih prstiju luster kapale plave kapljice na jedan ugao police iznad kamina. Iz dana u dan, kad god bismo seli da popijemo čaj ugledali bismo sve isti prizor.”

”Ali smo se svi razlikovali među sobom. Vosak, onaj vosak čednosti što nam obavlja kičmu, u drukčijim šarama se topio na svakom od nas. Svaki od sledećih doživljaja različito je bojio i senčio taj naš beli vosak: snažni uzdasi čistača cipela koji je među žbunjem ogrozda vodio ljubav sa sudoperkom; lepršavo rublje na konopcu; mrtvac u oluku; kruta silueta jabukovog drveta na mesečini; pacov prekriven rojem crva; luster sa koga kaplju plave kapljice. Luj se gnušao prirode ljudske puti; Roda naše svireposti; Suzana nije umela da podeli život sa nama; Nevil je čeznuo za redom; Džini za ljubavlju; i tako redom. Strahovito smo patili kada smo počeli da živimo individualnim životom.”

”Međutim ja sam se sačuvao od takvih preteranih osećanja, i zato sam nadživeo mnoge svoje prijatelje; malo sam se ugojio, osedeo, nekako mi se grudni koš izobličio, tako da kažem, zato što uživam u panorami života, ne onoj koja se vidi sa krova, već onoj koja se vidi sa prozora trećeg sprata. Ne zanima me šta izvesna žena kaže izvesnom čoveku, makar taj čovek bio ja glavom. Prema tome, da li su uopšte mogle da me stignu školske kazne? Da li su školske vlasti mogle da mi zagorčavaju život? Direktor škole je ulazio u kapelu naginjući se na jednu stranu, kao da je po buri vukao bojni brod, i snažnim glasom izdavao naredbe preko megafona (jer ljudi od vlasti redovno stiču neke melodramatične navike), nisam ga mrzeo kao Nevil, niti sam ga uvažavao kao Luj. Pravio sam beleške dok smo sedeli u kapeli. U njoj su se nalazili gotski stubovi, mračni kutovi, mesingane spomen-ploče; dečaci su grebali nogama i razmenjivali poštanske marke ispod molitvenika; dopirala je škripa zardale pumpe; direktorov glas je bubnjao o besmrtnosti i o tome kako treba da se

ponašamo kao ljudi; a Persival se češao po butini. Dotle sam ja pravio beleške za svoje priče; crtao portrete po marginama svoje beležnice i na taj se način sve više izdvajao od drugih. Evo jedno dve ličnosti kojih se sećam.”

”Toga dana je Persival sedeo u kapeli zagledan ispred sebe ni u šta. Na njemu svojstven način je zabacivao ruku da se počese po potiljku. Uvek je imao upadljive pokrete. Svi smo mi zabacivali ruke da se počesimo po potiljku, ali niko kao on. Imao je onu vrstu lepote koja odbija svaku miloštu. Kako ni u najmanjoj meri nije važio za čudo od deteta, čitao je sve što je bilo napisano u cilju našeg obrazovanja bez ikakvih komentara; i sa onom veličanstvenom mirnoćom duše (spontano mi dolaze sve ovakve krupne reči), mislio da je to put i način na koji će se sačuvati od bezbrojnih niskosti i poniženja u životu i da su Lusini plavi kurjuci i rumeni obrazi vrhunac ženske lepote. Na taj način odgajan, njegov je ukus kasnije postao krajnje prefinjen. Samo, trebalo bi da se pri spomenu njegovog imena razlegne muzika, neka silovita himna. Trebalo bi da kroz prozor dopre lovačka pesma nekog brzog i neshvatljivog života - neka melodija što odjekuje između brda i što se gubi u daljini. Sve što podstiče, sve što je neočekivano, sve što nismo u stanju da objasnimo, sve što pretvara simetriju u besmislicu, to mi odjednom padne na pamet kada se njega setim. Moj mali aparat za opservaciju prestane da funkcioniše. Gotski stubovi se sruše; direktor se izgubi na talasima; obuzme me neki iznenadan zanos. Pao je sa konja jašući u nekoj trci; i dok sam večeras išao Šarftsberijevom avenijom učinilo mi se da su sva ona beznačajna i teško odredljiva lica što kao mehuri izbijaju iz izlaza iz podzemne železnice, i oni mnogi zagonetni Indusi, i ljudi što umiru od gladi i bolesti, i prevarene žene, i išibani psi, i rasplakana deca, učinilo mi se da su svi oni lišeni nečega. Da je ostao živ, delio bi pravdu. Štitio bi nemoćne. Oko četrdesetih godina uzdrmao bi temelje autoritetima... Ni do današnjeg dana nisam uspeo da sastavim uspavanku koja bi mogla njega da uspava.”

”Ali dozvolite mi da još jedanput zagrabim kašikom i da u njoj uhvatim

još jedan od onih sićušnih predmeta koje optimistički nazivamo 'karakter našeg prijatelja' - ovog puta Lujev. Imao je običaj da sedi zagledan u propovednika. Reklo bi se da mu se bilo života nalazilo na čelu; imao je stisnute usne i tvrd pogled koji bi iznenada blesnuo osmehom. Pored toga, patio je od promrzlina; bila je to kazna nesavršene cirkulacije krvi. Nesrećan, bez prijatelja, izgnanik, ponekad bi u trenucima samopouzdanja opisivao kako talasi brišu preko obala u njegovoj domovini. Nemilosrdni pogledi njegovih drugova bili su uprti u njegove otečene zglobove. Baš tako, mada smo u isti mah bili i dovoljno inteligentni da primetimo koliko je bio odsečan, ubojit i surov, i zato smo, sasvim prirodno, ležeći pod brestovima i praveći se da posmatramo kriket, iščekivali kada će da izusti koju reč odobravanja, što se retko dešavalo. Drugovi ga nisu trpeli zbog njegove superiornosti, iako su obožavali Persivala iz istog razloga. Pored toga što je bio izveštačen, podozriv i što je ukočeno koračao kao kakav ždral, bio ga je glas da je jednom prilikom golom pesnicom polomio vrata. Podsećao je na planinu čiji je vrh suviše go, suviše okomit da bi mogla da ga obavije tanana izmaglica. Nije nosio u sebi ona jednostavna osećanja kojima se vezujemo jedni za druge. Ostajao je na odstojanju, zagonetan, čovek od nauke koji poseduje onu nadahnutu potrebu za preciznošću u čemu ima nečeg stravičnog. Moje fraziranje o tome kako treba opisivati mesečinu nije nailazilo na njegova odobravanja. Sa druge strane, do očaja mi je zavidio što umem da se ophodim sa poslugom. Ali ne zato što nije bio svestan svojih vrednosti. Njegov hladan stav je bio posledica toga što je poštovao disciplinu. I u njemu treba tražiti koren njegovog konačnog uspeha, isto koliko i njegove nesreće u životu. Ali gle, oči su mu pobebele dok mi leži na dlanu ruke! Čoveka iznenada napusti moć poniranja u druge ljude. Vratću Luja u jezero gde će steći sjaj."

"Sledeći je Nevil - on leži na leđima zagledan u letnje nebo. Lepršao je oko nas kao pramičak čičkove vunice i lenjo se zavlačio u sunčane uglove igrališta, nije nas slušao šta govorimo, pa ipak je bio prislan sa svima nama. Zahvaljujući njemu, omirisao sam latinske klasike, a da ih u stvari nikada nisam

studirao; i od njega sam stekao neke od onih neiskorenjivih stavova koji nam nepopravivo čine duh jednostranim - kao na primer onaj da je raspeće đavolji znak. Naše poluljubavi i polumržnje, i nedoumice u takvim slučajevima, bile su za njega neporecive izdaje. Naš rasklimatani i izveštačeni direktor koga sam jednom prilikom opisao kako se zabavlja sa svojim hozntegerima sedeći pored gasne vatre, nije za njega bio ništa drugo do instrument za inkviziciju. Zato se sa strašću koja mu je nadoknađivala indolenciju okretao Katulu, Horaciju, Lukreciju; leškario bi i lenjo dremao, pa ipak bi, bodar i sa zanosom, posmatrao igrače kriketa. Njegov hitar, okretan, pohlepan duh podsećao je na jezik mravojeda, studirao je svaku začkoljicu i obrt latinskih rečenica i birao jednu osobu, uvek samo jednu osobu pored koje će sesti.”

”Kad god bi pored nas prošišale duge, kao planina, ogromne preteće suknje supruge naših nastavnika, ruke bi nam poletele kapama. I obuzela bi nas neka teška, duboka, monotona otupelost. Ništa, baš ništa nije pokretom peraja remetilo olovnu pustinju vode. Ništa se nije događalo da otkloni onu težinu nepodnošljive dosade. Semestri su prolazili. Rasli smo; menjali se; jer mi nismo ništa drugo do životinje. Naša svest nije ni u kom slučaju budna u svako doba; dišemo, jedemo i spavamo automatski. Postojimo ne samo kao individue, već i kao neizdiferencirani delovi materije. U jedan mah, puna kola dečaka kao jedan čovek odlaze da igraju kriket, ili fudbal. Vojska maršira preko Evrope. Okupljamo se po parkovima i dvoranama i istrajno se borimo protiv svakog otpadnika (Nevila, Luja, Rode) koji nastoji da nezavisno egzistira. A ja sam po prirodi takav da me dok slušam jednu ili dve pojedinačne melodije, koje pevaju Luj ili Nevil, neodoljivo stane da privlači pevanje hora koji izvodi onu staru, onu bezmalo apsurdnu, skoro bezosećajnu pesmu što se noću razleže preko dvorišta; tu istu pesmu čujemo sada, bruji nam u ušima, dok automobilima i autobusima svet odlazi u pozorišta. (Čujete li kako automobili jure pored našeg restorana; s vremena na vreme rekom odjekne brodska sirena, to neki parobrod kreće prema moru.) Ako mi kakav trgovački putnik ponudi cigaretu u vozu, ja

je primim. Volim onaj vid stvari koji je preobilan, neuobličen, topao, ne mnogo inteligentan, ali krajnje neusiljen, čak i prost. Čeretanje po klubovima i kafanama, polugole rudare u gaćama, neposredan, savršeno nepretenciozan svet čiji je jedini cilj jelo, ljubav i novac, kao i da se snošljivo prođe kroz život; ljude koji ne gaje velike nade, nemaju velike ideale i ostalo u tom smislu; sve pothvate bez ambicija, sem da se napravi pristojno dobar posao, sve to ja volim. Prilazio bih tim ljudima kad god bi Nevil bio mrzovoljan, ili kada bi mi Luj, moram priznati vrlo dostojanstveno, okrenuo leđa.”

”I tako mi se slučajno, na mahove, alli u velikim mlazevima topio moj prsluk od voska, sve kap po kap. Kroz prozračni zastor počeo sam da nazirem one prekrasne pašnjake koji su u početku bivali beli od mesečine, puni zračnosti i na koje ljudska noga nije kročila; livade pune ruža, i šafrana, stenja i zmija takođe; tačkaste i tamne stvari; zapletene puteve, zamke i prepreke. Iskakali smo iz kreveta i širom otvarali prozore; uz kakvo su se samo lepršanje budile ptice! Poznat vam je onaj njihov nagli zamah krilima praćen zbrkom krikova i pesme; ona galama razbrbljanih ljudi; trenutak kad sve kapljice zasvetlucaju i zadrhte, tako da se čoveku učini da je bašta raspukli mozaik što bleska i što se rasipa; mozaik koji se još nije vezao u celinu; a sve to vreme usamljena ptica peva pored samog prozora. Slušao sam te pesme. Uhodio te utvare. Vidao sam Doane, Doroteje, Mirijame (zaboravio sam im imena) kako šetaju niz ove iste avenije, ili zastanu nasred mosta da pogledaju reku. I između njih bi se mogle izdvojiti jedno dve jasne siluete, jedno dve ptice koje su u zanosnom egoizmu mladosti pevale na prozoru; razbijale puževe o kamenje, zabadale kljunove u lepljive i trule materije, o kakve grube, požudne, nemilosrdne ptice; Džini, Suzana, Roda... Stekle su obrazovanje u jednom od pansionata na istočnoj, ili zapadnoj obali Engleske. Izrasli su im perčini i dobile su izgled uplašениh srna, jer to je znak mladosti.”

”Džini je prva polagano, s boka prišla rešetkama i okusila šećer. Vrlo vešto ga je grickala sa dlanova svejedno čijih ruku; ali su joj pritom uši bile

povučene unazad, što je značilo da ume i da ujeda. Roda je bila divlja - Roda nikad nije umela da dođe do šećera. Bila je uplašena i nespretna. Suzana je prva postala žena u potpunosti, dobila čiste, ženstvene crte. Iz njenih su očiju na moje lice kanule one vrele, one strašne, one divne suze; i strašne i divne, i ni jedno ni drugo. Rođena je da je obožavaju pesnici, jer je pesnicima potrebna sigurnost; njima je potrebna žena koja sedi i šije, koja kaže, 'Mrzim; volim', koja nije ni prijatna ni bogata, ali koja ima izvesnu osobinu u skladu sa velikom, ali neupadljivom lepotom čistoga stila, a to je baš ono čemu se naročito dive stvaraoci poezije. Otac joj se gegao iz sobe u sobu, pa sve duž popločanih hodnika u iznošenim papučama i nemarno ogrnut kućnom haljinom. U mirne noći vodeni zid srućivao se s rikom negde dalje od jedne milje. Njihov ostareli pas jedva da je bio u stanju da se popne na svoju stolicu. Mogli ste čuti neku suludu sluškinju kako se smeje na mansardi, dok sve u krug ne prestaje da okreće točak na šivaćoj mašini."

"Sve takve i slične stvari primećivao sam uprkos svom iskrenom bolu kada je Suzana uvrćući maramicu uzvikivala, 'Volim, mrzim.' 'Luda sluškinja smeje se gore na tavanu', govorio sam. Ovaj mali, dramatičan detalj pokazuje koliko nepotpuno uranjamo u sopstvena doživljavanja. Na ivici svakoga bola sedi po jedan posmatrač u nama i pokazuje prstom; on šapuće kao što je meni šaputao onog letnjeg jutra u kući do čijih se samih prozora talasalo žito, 'Vrba raste na ledini pored reke. Baštovani čiste velikim metlama, a vlasnica zamka sedi i piše.' Tako je on mene upućivao na ono što se nalazi daleko i izvan našeg zbivanja, na ono što je simbolično i zbog toga možda trajno, ako uopšte postoji trajnost u našem snu, jelu, disanju, u našem nemirnom, pola animalnom, a pola spiritualnom životu."

"Vrba je rasla pored reke. Sedeo sam na mekoj travi sa Nevilom, Larpentom, Bejkerom, Ramzijem, Hjuzom, Persivalom i Džini. Kroz tanane šibljike vrbe, s proleća poprskane majušnim, načuljenim ušima zelenog lišća, koje je s jeseni postajalo narandžasto, posmatrao sam brodove, zgrade,

užurbane, oronule žene. Planski sam zabadao u ledinu jednu po jednu šibicu da bih označio ovu ili onu fazu u procesu svog shvatanja (svejedno da li je bila u pitanju filozofija, nauka, ili upoznavanje sa samim sobom) dok je periferija moje inteligencije slobodno ploveći lovila one udaljene doživljaje koje posle izvesnog vremena uvlačimo u sebe i o kojima razmišljamo: skladnu zvonjavu, nejasne šumove, siluete što se gube u daljini i devojkicu na biciklu koja kao da je dok se vozi podigla krajičak zavese što skriva prenaseljen i neizdiferenciran kaos života, ustalasan iza silueta mojih prijatelja i vrbinog stabla.”

”Jedino se drvo opiralo našem večitom proticanju. Jer ja nisam prestajao da se menjam; bio sam Hamlet; bio sam Šeli, bio sam junak, zaboravio sam mu ime, iz jednog Dostojevskog romana; čitav jedan semestar bio sam, ma kako to neverovatno zvučalo, Napoleon; ali sam uglavnom bio Bajron. Nedeljama se moja uloga sastojala u tome što bih ušao u sobu krupnim koracima, pa pomalo smrknut prebacio rukavice i kaput preko naslona stolice. Redovno bih prilazio ormanu sa knjigama da skrenem još koji gutljaj božanskoga pića, da bih zatim i sam ispalio snažnu topovsku paljbu fraza na prvu koja je naišla - na devojkicu koja će se kasnije udati i umreti; u svakoj knjizi, na svakom naslonu prozora vrveli su listići nedovršenih pisama upućenih devojkici koja je od mene napravila Bajrona. Jer nije lako dovršavati pisma tuđim stilom. Sav uzavreo pronašao sam je najzad u jednoj kući; izmenio sam sa njom amajlije, ali se nisam oženio njome, bez sumnje zato što još nisam bio zreo za takvu odluku.”

”I ovog puta mora da se umeša muzika. Ne ona divlja lovačka pesma, ona Persivalova melodija; ne, već ona bolna, zvonka pesma iz grla, iz utrobe, što se izvija kao ševino pevanje; ona mnogozvučna pesma što zamenjuje otrcane i prazne fraze, vrlo sračunate i vrlo osmišljene fraze kojima pokušavamo da opišemo neuhvatljivi trenutak prve ljubavi. Purpurna zavesa je zakrilila dan. Soba nam izgleda sasvim drukčija pre dolaska i posle odlaska one koju volimo. Napolju ravnodušni svet ide svojim putem. Niti vide, niti čuju ti ljudi, pa ipak guraju dalje. Kad zapadnemo u tu atmosferu ljubavi, i sunčanu i

maglovitu u isti mah, postajemo krajnje svesni i najmanjeg pokreta - sve nešto prijanja uz nas, sve nam se nešto lepi za ruke, mogu to čak da budu i novine koje smo zgrabili. Zatim se javlja i ono osećanje kao da nas je neko rasporio - kao da su sam život izvadili iz nas, kao da su nam razboljenu dušu ispreli u paukovu mrežu i obavili je oko trna. Pa onda pukne grom potpune ravnodušnosti; svetlost se ugasi; da se potom vrati neizmerna, neobuzdana radost, čini nam se da će neka polja zauvek prigušeno svetluckati zelenilom, a nevini pejzaži izgledati kao da ih je obasjala svetlost prve zore - bar onaj jedan zeleni travnjak tamo gore u Hempstedu; sva se lica ozare, sva postanu zaverenici što šapću nežnu radost; zatim nas obuzme ono mistično osećanje ispunjene želje, koje opet zamenjuje izvesna gruboća nalik na hrapavu ajkulinu kožu: obaspu nas crne strele neke drhtavice kad od Nje ne stigne pismo, ili kada Ona ne dođe. Navali tada čitava najezda rogatih čudovišta koji se zovu sumnja, obuzme nas stravičan užas... ali čemu potanko jednu za drugom nizati ove bolne rečenice, kada nam nije potreban nikakav redosled stvari, već bi nam samo srce htelo da rikne, da zaječi? I mnogo godina kasnije da u nekom restoranu vidimo sredovečnu ženu kako skida kaput.”

”Ali treba da se vratimo onome o čemu smo razgovarali. Pokušajmo da zamislimo život kao čvrstu materiju, da mu, recimo, damo oblik lopte, koju u ruci okrećemo prstima. Pokušajmo da sastavimo prostu i logičnu priču o ljubavi, po utvrđenom redu prelazimo na sledeću. Spominjao sam neku vrbu. Pljusak njenih grana što padaju kao vodopad i njena izbrazdana i hrapava kora predstavljali su ono što se nalazi izvan naših iluzija; i mada to nije bilo u stanju da učini trajnim naše iluzije, i mada su za trenutak naše iluzije menjale izgled tog drveta, ono je svojom postojanošću, mirnoćom i strogošću odavalo šta to nedostaje našem životu. Rekao bih, ono ga je komentarisalo, ukazivalo nam na izvestan domet i određivalo meru naše prolaznosti i naših menjanja. Evo jednog primera. Nevil je sećam se, sedeo pored mene na travi. Ne znam da li ima nečeg jednostavnijeg od toga što sam mu ja pratio pogled kroz vrbove grane i sa njim

posmatrao barku na reci i mladića koji iz kese vadi banane i jede ih? Prizor je bio tako jasno isklesan i do te mere prožet intenzitetom njegove, Nevilove, vizije, da sam za trenutak i ja mogao da vidim ono što je on video; barku, banane, mladića kroz vrbovo granje. Ali samo za trenutak.”

”Roda je uvek besciljno lutala oko nas. Iskoristila bi pojavu prvog profesora ogrnutog univerzitetskim ogrtačem koji mu se lepršao na vetru, ili magarca mekih kopita koji je vukao kosačicu po travi, da se sakrije iza njih. Neki je strah treptao, skrivao se, rasplamsavao u dubinama njenih sivih, razrogačenih, sanjalačkih očiju. Kakav je to strah bio? Ma koliko bili osvetljivi i svirepi, ipak nismo baš sasvim rdavi. Duboko negde u sebi nosimo dobrotu, jer bi inače po mom mišljenju bilo nemoguće razgovarati otvorena srca, kao što to ja činim, sa ljudima koje jedva poznajemo - kad ne bi bilo tako ne bismo ni postojali. U Rodinoj svesti vrba je rasla na ivici sive pustinje u kojoj nijedna ptica ne peva. Lišće se grčilo kad bi ga ona pogledala, zadrhtalo od bola kada bi prošla pored njega. Po ulicama su tramvaji i autobusi promuklo urlicali, jurili su kao preko stenja, da zapenušeni struknu u daljini. Možda se samo jedan stub obasjan suncem uzdizao u njenoj pustinji pored jezera na koje su krišom dolazile divlje zveri da se napoje.”

”Zatim se pojavila Džimi. Njen je plamen premašio visinu drveta. Podsećala je na reckav makov cvet pun finih rebara, žedan od želje da se napije suve prašine. Sva kao napeta strela, uglasta, nimalo impulsivna, onako gotova je došla na svet. Podsećala je na sitne plamenove što liskaju raspukline u suvoj zemlji. Pred njenim je očima vrba igrala, ali ne zbog iluzija, jer ona je videla samo ono što postoji sada i ovde: eno drveta, evo reke, sada je poslepodne, mi smo tu, ja u odelu od serža, ona u zelenom. Za nju nije postojala ni prošlost ni budućnost, samo ovaj trenutak uhvaćen u prstenu svetla, naša dva tela i neizbežan klimaks, neizbežna ekstaza.”

”Kad god je Luj spuštajući se na travu pažljivo rasprostirao svoj kišni mantil dajući mu oblik kvadrata (ne preterujem), svi smo mi postajali svesni

njegovog prisustva. Bilo je to prosto neverovatno. Sam sam bio dovoljno inteligentan da pozdravim celovitost njegove ličnosti; znao sam da košćatim prstima koje je zbog promrzlina zavijao u krpe traga za dijamantom najčistije verodostojnosti. Pred njegovim sam nogama u zemlju zakopavao kutije izgorelih šibica. Ciničnim i ostrim rečima napadao me je zbog moje indolencije. Plenila me je njegova mračna mašta. Njegovi su junaci nosili polucilindre i prodavali klavire budzašto. U njegovim se opisima čula škripa tramvaja i štipao dim što je kuljao iz fabričkih dimnjaka. Imao je običaj da luta po zabačenim ulicama i malim gradovima u kojima su na jorganima od krpa ležale gole žene pijane na Božić. Sipao je reči iz svoje kule stražare i od njih je voda u koju su padale prštala u vis. Bila mu je dovoljna jedna jedina reč da opiše mesec. Iznenada bi se digao i krenuo; i svi bismo se digli, i svi bismo krenuli. Samo sam se ja zaustavljao i posmatrao drvo; i dok sam s jeseni gledao njegove plamene i žute grane nešto se u meni taložilo; formiralo, ja sam se to formirao; i kapljica bi kapnula, iz mene bi kapnula kapljica - hoću da kažem prerastao sam jedno iskustvo.”

”Ustao sam i krenuo - ja, ja i samo ja; ne Bajron, Šeli ni, Dostojevski, već ja, Bernard. Čak sam jedno dvaput ponovio sopstveno ime. Mašući štapom ušao sam u jednu radnju i kupio (ne zato što volim muziku) Betovenovu sliku u srebrnom ramu. Kažem, ne zato što volim muziku, već zato što mi se u tom trenutku čitav život sa svim njegovim genijima i pustolovinama predstavio kao duga povorka veličanstvenih ljudskih bića što se obrazovala tamo negde pre mene; a ja sam njihov naslednik, njihov nastavljač, čovek koga je providenje odredilo da produži delo što su ga oni započeli. I tako sam mašući štapom, očiju zamućenih pre od neke sramote nego od ponosa išao niz ulicu. Prvi let mladosti je prošao, i slavopoj i radosni povici; i došao je trenutak da se uđe, da se stupi u kuću, u onu suvu, beskompromisnu kuću u kojoj stanuju svoji, na ono mesto puno tradicija, predmeta i čitave poplave tričarija i skupocenih stvari izloženih po stolovima. Posetio sam starog porodičnog krojača koji se sećao moga strica.

Ljudi su ulazili u moj život u velikim grupama, njihova lica nisu bila jasno izvajana kao lica koja sam nekada sretao (Nevilovo, Lujevo, Džinino, Suzanino, Rodino) već su bila zbrkana, bez jasnih crta, ili su im se crte tako brzo menjale da je izgledalo da ih nikako i nemaju. I crveneći, a pun prezira, osećajući čudnu mešavinu nekog sirovog zanosa i skepse, počeo sam da primam udarce sudbine svuda, po čitavom telu i u isti mah, pun zbrkanih senzacija, kompleksan, uznemiren i krajnje nepripremljen za udar života. Koliko ponižavajuće, koliko obeshrabrujuće je bilo to što nikada nisam pouzdano znao šta treba kao sledeće reći; i kako su samo mučna bila ona ćutanja što su bleštala kao pesak u pustinji u kojoj se jasno vidi svaki kamičak; kao i to što se moralo reći ono što nije trebalo da se kaže i to što sam bio svestan one poluge nepotkupljive iskrenosti u sebi koju bih rado menjao za kišu glatkih penija. Samo kako je moglo da se učini tako nešto tamo u onom salonu u kome je na pozlaćenj stolici, sva blistava sedela Džini u punoj lagodnosti.”

”Zatim nam neka dama uz upečatljiv pokret ruke kaže: ‘Podi sa mnom.’ I povede nas u neki svoj intimni alkov i učini nam čast na taj način što nas upozna sa svojim prisnim životom. Prezimena se zamenjuju imenima, a imena nadimcima. Šta treba učiniti sa Indijom, Irskom ili Marokom? Na to pitanje odgovaraju stara gospoda sa ordenjem što stoje ispod kandelabra. Čovek sa iznenađenjem konstatuje kako je izvanredno obavešten o stvarima. Napolju urlaju neizdiferencirane sile; a ovde unutra, osećamo se veoma prisno, izražavamo vrlo jasno i odista imamo utisak da tu, u toj maloj sobi sami određujemo da li će biti petak ili subota, bez obzira koji je dan po kalendaru. Oko meke duše počinje da se obrazuje blistava, sedefasta školjka u koju senzacije svojim kljunovima uzalud kljuckaju. Moja se školjka obrazovala ranije nego kod većine drugih. Nekako odmah posle toga smeo sam da počnem sa ljuštenjem svoje kruške, pošto bi ostali završili sa desertom. I da dovršim svoje pričanje u potpunoj tišini. Takođe u to doba osećamo potrebu da budemo savršeni u svemu. Tada se čoveku čini da može da nauči španski tako što će

pravilno vezati pertlu na cipeli i što će ustati rano. Tada on ispunjava uske rubrike u svojoj beležnici za sastanke: večera u osam, ručak u pola dva. Nalazi svoje košulje, čarape i kravate poredane po krevetu.”

”Ali pogrešna je sva ta krajnja preciznost, sav taj vojnički red i poredak; to je samo konvencija i laž. Uvek iza svega, čak i kad stignemo tačno u zakazano vreme u belom prsluku, vodeći računa o svim formalnostima, izbije navalan potok prekinutih snova, dečjih pesmica, ulične galame, napola dovršenih rečenica i napola zapamćenih prizora - sva ona brestova stabla, vrbe, baštovani koji čiste i žene što pišu za stolom - sve to izbija na površinu i opet tone čak i kada pod ruku povedemo svoju damu na večeru. Dok na stolu popravljamo viljušku da stoji pravo kako treba, hiljadu lica iskoče kao čupavci iz kutije. Ništa se ne može upecati kašikom; nema ničeg što se može nazvati događajem. Pa ipak je i živa i duboka ova bujica života. Zagnjuren u njene vode bio sam u stanju da se zaustavim između dva zalogaja i da se pomno zagledam u neku vazu, možda sa jednim jedinim crvenim cvetom, pa da mi sine neka ideja, pa da iznenada dođem do nekog otkrovenja. Ili bih sebi rekao šetajući se po Strandu, 'Upravo mi je ovaj izraz bio potreban', zamišljajući pri tom neku krasnu, nestvarnu pticu iz bajki, ribu ili oblak plamenih ivica kako dolaze da jednom zauvek odagnaju neku misao koja me je mučila. Posle toga bih nastavio dalje da šetuckam i sa novim uživanjem da posmatram kravate i ostale sitnice po izlozima.”

”Taj kristal, taj globus života, da ga čovek tako nazove, ima zidove od najtanjeg vazduha i daleko je od toga da bude hladan i tvrd na dodir. Ako ga pritisnem sve će otići u nepovrat. Bilo kako bilo, jedina cela i potpuna rečenica koju uspem da izvučem iz ovog kazana života svede se na vrvicu na koju je nanizano šest ribica što su sebi dozvolile da budu uhvaćene, dok je milion drugih umaklo i skliznulo, propalo mi kroz prste od čega se kazan pokrio mehurovima, te se čini da u njemu ključa srebro. Bezbrojna lica se pojavljuju, bezbrojna lica navaljuju svojom lepotom na zidove mog mehura: Nevilovo,

Suzanino, Lujevo, Džinino, Rodino i hiljade drugih. Zbilja je nemoguće urediti ih kako treba, izdvojiti samo jedno, ili celinu sliti u jedan efekat; i ovog puta je potrebna pomoć muzike. Kakva je samo simfonija izrasla puna harmonije i disonanci, sa osnovanom temom i komplikovanom pratnjom. Svako je svirao svoju melodiju na svom instrumentu, violini, flauti, trubi, dobošu ili već na čemu bilo. Nevil bi nam predložio: 'Hajde da raspravljamo o Hamletu.' Luj o nauci. Džini o ljubavi. Zatim sam iznenada, u jednom trenutku očaja, otputovao u provinciju Kamberlend sa prijateljem tihe naravi i čitavu sedmicu proveo u nekoj gostionici, dok je kiša klizila niz prozorska okna i za ručak se služila isključivo ovčetine, i uvek ovčetine. Pa ipak mi je ta nedelja ostala u uspomeni kao tvrdi kamen u uzvitlanosti nezabeleženih senzacija. Igrali smo domine, svađali smo se zbog žilave ovčetine. Šetali smo se po golom brdu. I tada mi je ona mala devojčica, vireći iza vrata, predala ono pismo ispisano na plavom papira iz koga sam saznao da se devojka koja je od mene načinila Bajrona udaje za seoskog spahiju. Zar za čoveka koji nosi kamašne, drži bič u ruci i za ručkom naširoko razglaba o najboljoj metodi za gojenje volova! uzviknuo sam gorko i zagledao se u brze oblake na nebu i osetio se poraženim; osetio sam želju da budem slobodan, da pobegnem, da me okuju, da svršim sa svim i svačim, da nastavim ni sam ne znam šta; da budem Luj; da budem svoj... tada sam sam u kišnom mantilu izašao u šetnju i bio razdražen u podnožju večitih brda i ni najmanje uzvišen. Posle toga sam se uputio prema gostionici, tamo protestovao zbog mesa, spakovao se, pa se opet vratio vrtlogu života, ovom mučenju.”

Pa ipak, život je prijatan i podnošljiv. Posle ponedeljka dolazi utorak, pa opet sredi. Svaka godina ostavi svoj trag u čoveku; osećanje sopstvenog identiteta se učvrsti; dok nadraščanje upija u sebe bol. A čovečiji duh reaguje i miruje, miruje da opet reaguje uz sve veći žamor i postojanost; dok ne ukroti groznicu i užurbanost mladosti, i čitavo biće ne počne da liči na oprugu u satu koja se ravnomerno skuplja i opružuje. Kako brzo proteče struja života od januara

do decembra! Nosi nas bujica stvari na koje smo se toliko svikli da više za nas nemaju senke. Plovimo, plovimo...

”Ali kako čovek mora skočiti (da bih vam ispričao ovu priču), skoćiću ovde, na ovo mesto i izabraću neki savršeno običan predmet - neka to budu žarač i mašice onakvi kakve sam ih video nešto kasnije, posle udaje devojke koja je od mene napravila Bajrona, kakve sam ih video u svetlu one koju ću nazvati trećom gospođicom Džons. Spadala je među devojke koje oblače posebne haljine kada očekuju nekoga na večeri, koje znaju kakvu će ružu uzbrati i koje nagone čoveka da pomisli dok se brije, 'Polako, polako, ova stvar ima izvesnog značaja. Kad je vidite morate da se upitate Da li ona voli decu?’ Posmatrač sa strane primećuje da malo nespretno rukuje svojim amrelom; ali je zato puna saosećanja kada se krtica uhvati u mišolovci; i na kraju, pored nje za doručkom vekna hleba nikada nije prozaična (jutros dok sam se brijaio setio sam se ogromnog broja doručaka koje sam pojeo u svom braku); neko ko sedi preko puta takve devojke zbilja se ne bi iznenadio kada bi za vreme doručka ugledao vilinog konjica na vekni hleba. Pored toga, probudila je u meni želju da napravim karijeru u životu; i isto tako, naučila me je da se ljubopitljivo zagledam u lica novorođenih beba, čega sam se do tada gadio. I tako je mali plahovit tuk - tik, tak; tik, tak - pulsiranja mog duha stekao dostojanstveniji ritam. Imao sam običaj da lutam ulicom Oksford. Mi smo nastavljači, mi smo naslednici, govorio sam misleći na svoje sinove i kćeri; i u slučaju da to osećanje dobije tako grandiozne srazmere da postane apsurdno, te pokušavamo da ga prikrijemo time što ćemo uskočiti u autobus, ili što ćemo kupiti večernje novine, ono i dalje egzistira kao neobičan elemenat revnosti sa kojom vezujemo pertlu na cipeli i sa kojom se obraćamo starim prijateljima što su se opredelili za drukčije živote. Luj, stanar sa tavana; Roda, večito rasplakana nimfa fontana, oboje su protivurečili onome što je za mene bio smisao života, oboje su pošli drugim putem od onoga koji se meni činio očigledan (venčanje, porodičan život); ali sam ih baš zbog toga i voleo, sažaljevaao i u isti mah duboko im

zavideo na drukčijim sudbinama.”

”Imao sam nekada svog biografa, umro je još davno, ali da me i danas prati u korak na svoj stari, laskav i srdačan način, rekao bi, ’Otprilike u to doba Bernard se oženio i kupio kuću... Njegovi su prijatelji počeli da primećuju kod njega sve veću naklonost prema domaćem životu... Rođenje dece nužno je iziskivalo povećanje prihoda. Takav je biografski stil i zadatak jednog biografa sastoji se u tome da složi iščeprkane delove još sirovog materijala. Na kraju krajeva čovek nema prava da zamera biografskom stilu, ako sam počinje pisma sa ’Dragi gospodine’, i završava ih sa ’vaš odani’; ne možemo da preziremo ovakve fraze koje nam kao rimski drumovi popločavaju put kroz kaos našeg života, zato što nas one prisiljavaju da koračamo odmerenim korakom civilizovanih ljudi ugledajući se na lagane i uzdržane pokrete policajaca, svejedno što možda u isti mah svaki od tih ljudi mrmlja iza zuba neku besmislicu - žene tkaju, a psi laju’, ’Beži, beži smrti’, ’Neću da sprečim sreću onima koji se vole’, i tako dalje. ’Stekao je izvestan ugled u svojoj profesiji... Od svog strica je nasledio malu svotu novca...’ tako nastavlja moj biograf i kada bi njegov junak pričvršćivao pantalone hozentregerima, on bi morao i to da spomene, iako takav način pokatkad dovodi do lakrdije i iako takvo fraziranje nije ništa drugo do igranje žmurki. Ali što se mora reći, mora.”

”Postao sam, kako da se izrazim, jedan od onih ljudi koji se probijaju kroz život, kao kad čovek gazi stazom preko polja. Cipele su mi bile lako izlizane sa leve strane. Kad god bih se pojavio među ljudima, nastajalo bi izvesno pregrupisavanje. ’Stigao je Bernard!’ Kako različito su različiti ljudi izgovarali ove reči! Koliko je bilo društava, toliko je bilo Bernarda. Postojao je onaj šarmantni, ali i slabašni Bernard; snažan, ali i nadmen; briljantan, ali i ciničan; dobar drug, ali i (ne sumnjam u to) veliki gnjavator; saosećajan, ali i hladan; aljkavo obučen - ali trebalo je samo ući u susednu sobu i zateći pretencioznog dendija u besprekornom odelu. Ono što sam ja predstavljao za samog sebe, bila je jedna sasvim drukčija ličnost od svih ovih Bernarda. Imao

sam običaj da se do kraja predam doručku, onom hlebu na stolu i svojoj ženi preko puta sebe koja je, pošto je sada postala potpuno moja, a nikako više devojka što se kitila izvesnom vrstom ruže kada se nadala mojoj poseti, izazivala kod mene ono osećanje postojanja uprkos odsutnosti, kakvo mora imati žaba sa drveta kad sedi na najugodnijem mestu, tamo gde je najdublja senka lista. 'Hoćeš li mi dodati...', rekao bih ja, 'mleko'... odgovorila bi ona, ili 'Evo ide Meri'... - proste su to reči za one koji su nasledili bogati plen vekova, ali zato dobijaju u težini kada se izgovaraju iz dana u dan usred životne plime, kada se za doručkom čovek oseća potpun i ceo. Mišići, nervi, creva, krvni sudovi, svi ti zavrtnji i poluge koji sačinjavaju ljudsko biće, taj ljudski mehanizam, kao i akrobatski okretan jezik funkcionisali su besprekorno. Čovek reaguje pa miruje, čuti pa opet reaguje, jede, pije, ponekad progovori - izgleda da čitav ljudski mehanizam liči na oprugu u satu što se ravnomerno skuplja i opruža. Prepečen hleb i buter, bela kafa i slanina, *Tajms* i pisma - ponekad bi iznenada zazvonio telefon, hitan poziv, i ja bih se svesno digao i uzeo telefonsku slušalicu u ruke. Prineo bih je uhu. Konstatovao bih sa kakvom se lakoćom moj duh prilagođava da bi asimilovao poruku - možda će mi jednoga dana (čoveku padaju na pamet svakakve misli) ponuditi da stanem na čelo Britanske imperije; i odmah bih postao svestan svoje pribranosti; zapažao bih sa kakvom su veličanstvenom vitalnošću rasuti atomi moje pažnje sletali na ono o čemu se radilo, asimilovali poruku, prilagođavali se novom stanju stvari i do trenutka kada sam spustio slušalicu stvorili jedan bogatiji, snažniji i komplikovaniji svet u kome sam ja pozvan da odigram svoju ulogu, a koje sam van svake sumnje bio dostojan. Nabivši šešir na glavu zakoračio sam u svet nastanjen ogromnim brojem ljudi koji su isto tako nabijali sebi šešire na glave i dok smo se češali jedno o drugo i nalazili licem u lice po vozovima i metroima, pogledali bismo se iskosa pogledima punim razumevanja kao takmaci i drugovi spremni na hiljadu podvala i opsena da bismo dostigli isti cilj - da zaradimo koliko za život."

”Život je prijatan. Život je dobar. Nema šta da se kaže protiv samog toka života. Uzmimo za primer običnog čoveka dobrog zdravlja. On voli da jede i da spava. Voli da udahne svež zrak i da brzim korakom šeta niz Strand. Ili recimo na selu nailazimo na petla kako kukuriče sa kapije; tu je i ždrebe, galopira preko polja. Večito ima još nešto da se uradi. Posle ponedeljka dolazi utorak; posle utorka sreda. Svaki nas dan zaspe istim talasom dobrobiti, ponovi istu krivulju ritma; prekrije suvi pesak drhtajem jeze, ili za malo ne dosegne liniju do koje se prostire mokrota. I tako svaka godina ostavi svoj trag na čoveku; osećanje svog identiteta se učvrsti. Ono što je bilo nemirno i nestalno kao kad se semence baci u zrak, pa ljudi vihuri života stanu da kovitlaju njime, ovamo, onamo, sa svih strana, sada se baca smišljeno, metodično i sa izvesnim ciljem - bar tako izgleda.”

”Gospode, kako je prijatan, Gospode, kako je dobar! Kako je snošljiv život sitnih trgovaca, bar mi se tako učinilo dok je voz prolazio kroz predgrađa i dok sam posmatrao svetlost u njihovim spavaćim sobama! Okretni su i energični kao roj mrava, rekao sam sebi dok sam stojao na prozoru vagona i posmatrao radnike kako sa torbom u ruci vrve prema gradu. Kakvu čvrstinu, snagu i brzinu imaju u nogama, pomislio sam zagledan u mladiće u kratkim belim šorcevima razigrane oko fudbalske lopte na poljani pokrivenoj snegom nekog januara. Jednom prilikom sam postao džangrizav zbog neke sitnice - možda je loše meso bilo u pitanju - pa mi se učinilo pikantno da jednim talasićem uznemirim svoje ogromno more stabilnosti čije je mreškanje uveličavalo radost našeg bračnog života, jer smo očekivali rođenje deteta. Izbrecivao sam se za vreme večere. Govorio sam gluposti kao da sam neki milioner što može ni za šta da baci pet šilinga, ili kakav savršeni klovn koji se tobož nehotice spotakne o neku stolicu. Kada smo krenuli u postelju pomirili smo se na stepenicama; stajali smo pored prozora i posmatrali čisto nebo nalik na unutrašnjost plavoga safira; tada sam rekao, 'Neka je hvala nebesima, nije potrebno da ovu prozu šibom pretvaramo u poeziju. Biće nam dovoljan i naš

svakodnevni rečnik.' Činilo se da su prostor vidika i njegova jasnoća na kome se nije videla nikakva prepreka dopuštali našim životima da se rasprostru daleko, daleko preko nakostrešenih krovova i dimnjaka, tamo do besprekornog obzorja."

U tom trenutku sručila se smrt - Persivalova. "Ne znam koje je sreća" (dete nam se tek bilo rodilo) "a koje bol?" pitao sam se silazeći niz stepenice i pritom se osećao kao da su mi ta dva osećanja raspolutila telo, pa sam tražio čisto fizički iskaz za svoj bol i svoju radost. Pored toga zapažao sam sve šta se dešavalo u kući: zavese koje je njihao vetar, kuvaričino pevanje, odškrinuta vrata garderobe. Rekao sam tada silazeći niz stepenice, 'O, dajte ovom nesrećniku (mislio sam pritom na sebe) bar još jedan trenutak predaha. Jer će morati da pati u ovom salonu. Nema drugog izlaza.' Na žalost nedostaju nam reči koje bi izrazile bol. Jedino postoje krikovi, krckanja, raspukline, beline što prelete preko cvetnih navlaka na nameštaju, drukčije neko shvatanje vremena i prostora; ubeđenje da su sve prolazne stvari apsolutno fiksirane; da se smenjuju daleki i bliski zvuci; izranavljena tela iz kojih šiklja krv, reči koje je preseklo grcanje - jer iza svega toga se krije nešto veoma krupno, pa ipak tajanstveno, nešto što se može doživeti samo u samoći. I tako sam izašao na ulicu. Ugledao sam prvo jutro koje on nikada neće videti - vrapci su podsećali na igračke nanizane na vrvu koju cima neko dete. Zbilja, kako je čudno posmatrati stvari nezainteresovano, spolja i shvatiti suštinu njihove lepote! Tada se čovek oseća kao da mu je neki teret spao; nestali su pretencioznost, pretvaranje i nestvarnost i spustila se neka lakoća puna prozračnosti od koje se čoveku čini da je nevidljiv i da može da pronikne u bit stvari - baš je to čudno! 'Do kakvih još sve otkrića neću doći?' upitao sam se i da ne bih oskrnavio to raspoloženje okrenuo sam glavu od novinskih oglasnih stubova i otišao sam u galeriju slika. Po zidovima su visile slike sa madonama, kolonadama, svodovima i pomorandžinim drvećem; sva su ta platna još uvek izgledala kao prvoga dana svog stvaranja, samo što su sada bila prožeta bolom; unosio sam se u njih.

'Ovde smo sami Persival i ja', rekao sam, 'i ništa ne može da nas omete.' Osećanje slobode i neprikosновенosti značili su za mene pobjedu i probudili u meni takav zanos da i danas ponekad odlazim tamo da ponovo doživim taj zanos i Persivala. Ali to nije trajalo dugo. Najgora mučenja su mučenja mašte - kako je pao, kako je izgledao, kuda su ga odneli, ko su ti polugoli ljudi sa pregačama oko bedara što vuku, konopce, pa zavoji i blato... Zatim je došao onaj strašan udarac sećanja, od koga se nije moglo odbraniti, od koga se nije moglo pobeći - sećanje na trenutak kada sam odbio da pođem s njim u Hempton Kort. Osećao sam se kao da me je šapom grebala neka zver, kao da su me kidale neke kandže, jer nisam hteo da pođem sa njim. Svejedno što je on na svoj blag način tvrdio da to nije važno, zašto sam nam uskratio, zašto sam nam pokvario taj trenutak zajedničke sreće? - nisam prestajao to da ponavljam pun jada; i pošto su me iz ovog hrama umetnosti isterali oni demoni čuvari, uputio sam se prema Džini, jer je ona imala salon pun stočića i na stočićima puno razbacanih sitnica. Pred njom sam se sa suzama ispovedio: odbio sam da pođem sa Persivalom u Hempton Kort. Tada se ona setila nekih sličnih događaja koji u mojim očima nisu imali nikakvog značaja, ali su zato nju mučili. I tada sam shvatio: kad ljudi nisu u stanju da podele izvesna osećanja, neka praznina zazjapi između njih. Ubrzo posle toga pojavila se sobarica sa jednim pismom i dok je Džini sedela pišući odgovor, shvatio sam da me je zagolicalo šta to ona piše i kome piše; i kada mi je postao jasan smisao vlastite reakcije pogodilo me je to kao da sam ugledao prvi list kako pada na njegov grob. Video sam kako izlazimo iz trenutka tuge i kako ga zauvek ostavljamo za sobom. Zatim smo seli na divan jedno pored drugog i neminovno stali da se sećamo svega onog što su ostali govorili o Persivalu. 'Ljiljan što traje jedan dan, svi znaju, ponajlepši je u maju.' Poredili smo ga sa prerano uvelim ljiljanom - našeg Persivala koga sam želeo da vidim ćelavog, Persivala koji bi bio u stanju da se usprotivi moćnima, Persivala sa kojim sam želeo da ostarim; Persivala koga već pokrivaju ljiljani."

"I tako je minula iskrenost trenutka; i tako je taj trenutak postao simbol, a

to je baš ono što nisam mogao podneti. Bolje da svetogrđem smeha i zamerki oskrnavimo uspomenu na njega, nego da kadimo ovim otužnim mirisom ljiljana i da njegovo mrtvo telo zasipamo frazama - zavapio sam. Zato sam prekinuo razgovor o njemu, a Džini koja je bila lišena budućnosti i sagledavanja stvari, već je svojom celovitom ličnošću poštovala sadašnji trenutak, kao zamahnut bič izvila je svoje telo, napuderisala se (zbog toga sam je i voleo) i mahnula mi stojeći na pragu, dok je drugom rukom pridržavala kosu da joj vetar ne bi pokvario frizuru; eto zbog tog sam je gesta poštovao, jer kao da je njime htela da potvrdi našu zajedničku odluku - da ne dozvolimo ljiljanima da izrastu.”

”Posmatrao sam, i kao na dlanu, bez iluzija, doživeo bedno ništavilo ulica, arkade, zavese na prozorima, odela mrke boje, samozadovoljan i pohlepan izraz žena koje su krenule u kupovinu, starce što su u invalidskim kolicima izašli da se nadišu svežeg vazduha, ljude kako obazrivo prelaze ulicu, zapažao rešenost svih i svakog da žive, iako u stvari, naivčine i budaline jedne (mislio sam u sebi) svakog časa može crep da vas pogodi sa krova, ili automobil da skrene na trotoar, jer se nikad ne zna na koju će se stranu zateturati neka pijanica sa močugom u ruci - takav je život. Osećao sam se kao neko kome je dozvoljeno da stane iza kulisa i da posmatra kako se izvode razni tehnički trikovi. Pa ipak sam se vratio u svoju udobnu kuću; sobarica me je opomenula da se tiho, u čarapama popnem na gornji sprat. Dete je spavalo. Tako sam otišao u svoju sobu.”

”Zar ne postoji nikakav mač, ništa čime bismo mogli da oborimo ove zidine, ovu našu zaštitu, da prekinemo sa ovim rađanjem dece i životom iza zavesa, da se sve više, iz dana u dan ne vezujemo, ne udubljujemo u knjige i slike? Bolje je sagoreti samog sebe težeći za savršenstvom, kao što je Luj učinio; ili kao Roda zanemariti ljude, pobeći mimo ljudi u pustinju; ili kao Nevil izabrati jednu jedinu dragu osobu među milionima ljudi; bolje je biti kao Suzana, voleti i mrzeti vrelinu sunca i mrazom nagriženu travu; ili kao Džini, biti samo spontana životinja. Svi su oni doživeli trenutke zanosa, saznali šta je

to smrt, osetili nešto što im je dalo snage. A ja sam posećivao svoje prijatelje, jednog za drugim i pokušavao svojim nespretnim prstima da otvorim njihove zavravljene kovčežiće. Obilazio sam ih redom i pružao im svoju tugu - ne, ne svoju tugu, već neshvatljivu tajnu prirode ovog našeg života - pružao sam im da prosude. U takvim prilikama neki ljudi potraže sveštenika, drugi se obrate poeziji, dok se ja okrećem svojim prijateljima, vlastitom srcu, počinjem da prevrćem po frazama i fragmentima ne bih li tamo našao nešto celo - ja za koga nema dovoljno lepote u mesecu i drvetu; za koga je dodir između dva čoveka sve na svetu, ali ko nije u stanju čak ni to da shvati, ko je nesavršen, slab, neopisivo usamljen. U tome mi je i prošao život.”

”Zar ovakav treba da bude kraj priče? neka vrsta uzdaha? poslednji trzaj velikog talasa? tanak mlaz vode koji umire grgoreći u nekom oluku? Dozvolite mi da dotaknem sto - tako - da bih opet postao svestan ovog trenutka. Pribor za ulje i sirće na kredencu, korpa puna zemički, činija sa bananama... kakav prijatan prizor. Ali ako uopšte ne postoje priče, gde je onda kraj i gde je početak? Možda se život opire našem postupku kada pokušavamo da ga opišemo. Kad sedimo do duboko u noć učini nam se čudno što nemamo više vlasti nad njim. Tada nam kartoteka života slabo pomaže. Čudno je kako nam snaga sve više i više otiče niz neku suhu pukotinu. Sedimo tako sami i osećamo se iscrpeni; talasi našeg života jedva da opkoljavaju vršak morske biljke; nismo u stanju da dosegemo ni još ovaj jedan jedini kamičak i da ga nakvasimo. Svemu je došao kraj, svršeno je sa nama. Ali čekajte malo - pa zar nisam sedeo celu noć i čekao - neka vrsta podstreka je opet prostrujala kroz nas, dižemo se kao talas, stresamo grivu bele pene, bacamo se na obalu, ništa ne može da nas zadrži. Hoću da kažem, obrijao sam se i umio; nisam probudio svoju ženu, sam sam doručkovao; stavio sam šešir na glavu i krenuo da zarađujem za svoj život. Posle ponedeljka dolazi utorak.”

”Pa ipak mi je ostala izvesna sumnja, neko pitanje u vazduhu. Iznenadio sam se kada sam otvorio jedna vrata i zatekao okupljene ljude; uzeo sam šolju

sa čajem i zastao, jer nisam razumeo da li mi nude mleko ili šećer. A na ruku mi je padala svetlost zvezda, kao što pada i u ovom trenutku, pošto je prevalila put od miliona i miliona godina; mogao sam od pomisli na to za trenutak da prebledim - ali samo za trenutak, jer je moja mašta suviše slaba. Pa ipak mi je ostala izvesna sumnja. U mojoj je duši podrhtavala neka senka, kao kad moljac zatreperi krilima između stolica i stolova u nekoj sobi, uveče. Kada sam, na primer, onog leta krenuo u Linkolnšir da posetim Suzanu i kada mi je ona dolazila u susret preko bašte lenjim pokretima jedrenjaka upola punih jedara, gegala se kao svaka bremenita žena, ja sam pomislio, 'Život se nastavlja; ali zašto?' Sedeli smo u bašti; prolazila su seljačka kola i uz put prosipala pregršti sena; čulo se uobičajeno seosko gugutanje golubova i vrana; voće je bilo zavijeno u mreže i kese od gaze; baštovan je kopao. Niz purpurne levkove cveća zujale su pčele; zagnjurivale se u zlatan štit suncokreta. Vetar je sejao po travi sitne grančice. Čitav se taj svet napola svestan sebe, krećući se kao kroz maglu, povinovao jednom ritmu; ali je meni bio mrzak, podsećao me je na mrežu koja u svoja okca hvata čovekove noge i sputava ga. Ona koja je odbila Persivala prihvatila je evo ovaj svet, zagnjurila je glavu u ovo."

"Dok sam sedeo na klupi i čekao voz, razmišljao sam kako se podajemo, kako se potčinjavamo gluposti prirode. Preda mnom se pružala šuma obrasla u gusto, zeleno lišće. I čuh nekog mirisa, možda neki zvuk na koji su se prenuli moji nervi, vratili su mi staru uspomenu: video sam baštovane kako čiste i onu gospođu za pisaćim stolom. Kroz bukovo granje ugledao sam stanovnike Elvedona. Baštovani su čistili; a gospođa je sedela za stolom i pisala. Samo sam ja sada intuiciji detinjstva dodao iskustvo zreloga doba - osećanje zasićenosti i svest da postoji zla kob; uverenje da se sudbina ne može izbeći; ni smrt; saznanje da je čovek omeđen, kao i da je život mnogo uporniji nego što se mislilo. Odjednom sam, još kao dete, osetio prisustvo neprijatelja; i štrečno me je borbeni nagon. Skočio sam i doviknuo Suzani, 'Hajde da istražimo okolinu.' I tako okončao užas situacije."

”Ali kakvu je to situaciju trebalo okončati? Dosadu i zlu kob? I šta je trebalo da se istraži? Lišće i šuma nisu imali šta da skriju. Ako bi neka ptica prhnula, ne bi to više u meni izmamilo pesmu - samo bih ponovio ono što sam ranije rekao. I zato, da sam tada imao neki štap kojim se mogu označiti stepeni na krivulji mog bića, taj bi trenutak zauzeo najniže mesto; jer se skoturao u blato tamo gde nijedan talas ne dopire, tamo gde sam sedeo leđima okrenut živoj ogradi sa šeširom namaknutim na oči, dok su ovce uporno i svojeglavo grabile napred, sve korak po korak svojim krutim, štapastim nogama. Ali ako se dovoljno dugo drži tupa oštrica noža uz tocilni kamen, nešto počinje da iskri, javi se krecava linija vatre; isto sam se ja tako nadneo nad čitavu zbrku nerazumnosti, besciljnosti i vulgarnosti i jednim plamenom šiknuli su mržnja i prezir. I uzeo sam u svoje ruke sopstvenu dušu, svoje biće, to staro, klonulo, skoro bezživotno oruđe i njime stao da šibam po svakakvim otpacima, slamčicama i travčicama, po odvratnim i sitnim ostacima nekog brodoloma, po nanosima i olupinama koji su plivali po uljanoj površini vode. I skočio sam. I uzviknuo sam nekoliko puta, ’U boj! U boj’ Napor i rvanje, neprestani rat, uništavanje i krpljenje parče po parče - to je ono što sačinjava svakodnevnu borbu, onu životnu trku što apsorbuje i dovodi bilo do poraza, bilo do pobeđe. Odjednom se raštrkano drveće uredilo i gusto zelenilo lišća toliko istanjilo da se pretvorilo u igru svetla. Hitrom frazom hvatao sam ih u mrežu. Rečima sam ih izbavljao od bezobličnosti.”

”Voz je ušao u stanicu. Svom svojom dužinom voz se zaustavio pored perona. Uhvatio sam onaj koji mi je bio potreban. I tako se vratio u London iste večeri. Kako mi je samo prijala atmosfera zdravoga razuma i duvana; one starice koje su se sa korpama teško pele u vagone treće klase, ono pućkanje na lulu, mnoga laku noć i doviđenja do sutra koje su dovikivali prijatelji rastajući se na malim stanicama i najzad svetlosti Londona - nije to više bila bleštava ekstaza mladosti, ni ljubičaste zastave iskidane na bojnom polju, pa ipak prave svetlosti Londona; tvrde električne svetlosti na poslednjim spratovima po

kancelarijama, čipke uličnih sijalica duž suvih pločnika, bleštave buktinje iznad trgova. Volim sve to kada za trenutak uspem da otklonim sećanje na neprijatelja.”

”Isto tako volim da otkrijem gromoglasnu paradu ljudske egzistencije, recimo u nekom pozorištu. Ona poljska životinja, sazdana od zemlje, boje ilovače bez određenih osobenosti uspravlja se ovde i beskrajnom dovitljivošću i naporom zapodeva borbu sa zelenim šumama i zelenim poljima i ovcama koje preživaju i grabe napred odmerenim koracima. Prirodno, prozori su bili osvetljeni u dugim sivim ulicama, staza tepiha je bila prostrta na ulazu u pozorište, videle su se pospremljene i uređene sobe, kamini, razna jela, vino, ljudi u razgovoru. Muškarci osušenih ruku i žene sa bisernim mindušama u obliku pagoda koje su im visile na ušima ulazili su i izlazili. Video sam starce u čija su lica životne borbe urezale bore i izraz prezrenja; lepotu toliko negovanu da je izgledala sasvim sveža čak i na licima staraca; i mlad svet tako spreman za zadovoljstva, da se čoveku činilo: zadovoljstva moraju postojati; izgledalo je da zbog njih moraju da se talasaju travnjaci i more da bude iscepkanu u sitne talase; da zbog mladosti i mladalačkih želja šume zašušte kada prolete ptice svetlih boja. Tamo su se mogli sretati Džini i Hal, Tom i Beti; tamo smo pričali viceve i jedni drugima poveravali tajne. I nikada se nismo rastali na pragu, a da se nismo dogovorili kada ćemo se opet videti i kod koga, što je zavisilo od prilika i doba godine. Život je prijatan; život je dobar. Posle ponedeljka dolazi utorak, a zatim sredo.”

”Jeste, pa ipak se posle izvesnog vremena zapazi razlika. Možda je neke večeri nešto u izgledu sobe; u rasporedu stolica, najavi. Čoveku se čini prijatno da utone u neku sofu u uglu, da posmatra, da sluša. I onda se dogodi da se siluete dveju osoba leđima okrenutih prozoru ocrtaju prema široko razgranatom drveću. I čovek oseti snažan talas emocije, ’Evo ljudskih tela bez lica odevenih u lepotu.’ U pauzi koja se potom javi, dok se šire talasi te emocije, devojka sa kojom je on obavezan da razgovara, kaže u sebi, ’On je star.’ Ali ona nije u

pravu; nije po sredi starost, već je kapnula kapljica, još jedna kapljica. Vreme je još jednom poremetilo poredak stvari. I mi se izvlačimo ispod venjaka vinove loze i stupamo u jedan širi svet. Pravi red među stvarima - to je naša večita iluzija - najzad je postao očigledan. I tako se za tren oka, u nečijem salonu, naš život prilagodi veličanstvenom hodu dana preko nebasa.”

”Samo sam iz tog razloga, umesto da s mukom navučem lakovane cipele i potražim pristojnu kravatu, otišao do Nevila. Otišao sam do svog najstarijeg prijatelja koji me je poznavao još kada sam bio Bajron, kada sam bio ličnost iz jednog Meredithovog romana i onaj junak iz jednog dela Dostojevskog čije sam ime zaboravio. Svog prijatelja sam zatekao samog, čitao je. Na njegovom radnom stolu je vladao savršen red, zavese su bile pažljivo navučene, iz neke francuske knjige virio je nož za sečenje hartije - tako da sam pomislio, stav i odelo koje imaju naši prijatelji kada ih upoznamo, nikada se više ne promene. Sedeo je tamo, u onoj istoj fotelji i u istom odelu još od onda kada smo ga prvi put sreli. U njegovoj je sobi vladala sloboda, vladala je prisnost; pri odblesku vatre otkinula se okrugla forma jedne jabuke na zavesi. Tu smo mi sedeli; pričali i pričali; tumarali smo onom širokom stazom, onom stazom što vodi ispod drveća, ispod šumnoga drveća gustog lišća, ispod drveća na kome je visilo voće; tu smo stazu tako često gazili, da je i danas zemlja gola oko pojedinog drveća na tom mestu; oko nekih pesama i nekih pozorišnih komada, naših omiljenih dela - jeste, koracima bez reda utabanali smo zemlju tako da je ostala gola. Kad god moram da čekam, uzmem da čitam; ako se usred noći probudim, stanem da pipam po polici tražeći neku knjigu. U mojoj se glavi nalazi ogromna riznica nerazgraničenih stvari i ona sve više narasta, stalno biva sve veća. S vremena na vreme uspem da odlomim komad, možda je to Šekspir, ili možda izvesna stara dama koja se zvala Pek; tada kažem sebi dok ležim u krevetu i pušim cigaretu, 'Jeste, to je Šekspir. To je Pek' - siguran da sam ih prepoznao i zgranut nad sopstvenim znanjem, što pričinjava beskrajnu radost koja se ne da podeliti. Tako smo Nevil i ja razmenjivali svoje Šekspire i svoje

Pekove; poredili svoje verzije o njima; i ova razmena mišljenja omogućavala je svakom od nas da vidi svog Šekspira, ili svoju Pek u boljoj svetlosti; a zatim bismo utonuli u jedno od onih ćutanja koja s vremena na vreme prekine po koja reč, kao da se praćnulo neko perje u pustinji tišine; da zatim to peraje, naša misao, opet potone u dubine, ostavljajući za sobom talasić zadovoljstva, talasić užitka.”

”Ali čovek odjednom začuje otkucavanje sata. I nas dvojica koji smo bili utonuli u taj svet budimo se u jednom drukčijem. Kako je to mučno. A dogodilo se to zato što je Nevil promenio ritam našeg vremena. On koji je mislio neograničenim, duhovnim vremenom što se kao munja pruža od Šekspira do nas, prodžarao je vatru i počeo da živi po onom drugom satu koji nagoveštava dolazak izvesne određene osobe. I suzio se široki i plemeniti raspon njegovog duha. Nevil je počeo da se ponaša kao da sedi na iglama. Osećao sam kako osluškuje zvuke sa ulice. Primetio sam kada je dotakao jedno jastuče. Između miliona ljudi i svih prošlih vremena izabrao je jedno stvorenje, jedan određen trenutak. Nekakav šum je dopirao iz hodnika. Ono što je govorio u tom trenutku zalelujalo se u zraku kao slabačak plamen. Posmatrao sam ga kako se trudi da razazna koji su čiji koraci; kako očekuje izvestan određen znak identifikacije i baca na kvaku brze poglede hitre kao pokreti zmije. (Otuda i potiče ona začuđujuća oštrina njegove percepcije: dugo je jedna, voljena osoba izoštravala njegovu pažnju.) Takva, koncentrisana strast odbacuje čitav ostali svet, kao što čista i blistava svetlost izdvaja prisustvo strane materije. Sve to me je podsetilo na vlastitu mutnu i maglovitu prirodu punu taloga, opterećenu sumnjama, opterećenu frazama i beleškama koje treba unositi u beležnice. Odjednom se nabori na zavesi ukrutiše, postali su kao od mermera; a držač za hartiju koji se nalazio na stolu još tvrdi; niti na zavesi su se zasvetlucale; sve je postalo određeno, spoljnje, deo prizora u kome ja nisam bio učesnik. Zato sam se digao i oprostio se od Nevila.”

”Nebesa! Kako su me samo šćepale kandže staroga bola kada sam

napustio njegovu sobu! Bila je to čežnja za nekim ko je odsutan. Za kime to? U prvi mah nisam bio svestan; zatim sam se setio Persivala. Mesecima mi nije dolazio na pamet. Da se smejem sa njim. Nevilu da da se smejem sa njim - to je bilo ono što sam želeo; nas dvojica da prošetamo ruku pod ruku i da se smejemo. Ali njega nije bilo. Njegovo mesto je bilo upražnjeno.”

”Čudno je kako mrtvaci umeju da nam skoče za vrat na uglovima ulica, ili dok sanjamo.”

”Taj čudljivi vihor što me je tako hladan i oštar zasuo nagonio me je da prokrstarim London i posetim ostale prijatelje, Rodu i Luja, u čežnji za društvom, za izvesnošću i dodirrom sa ljudima. Dok sam se peo uz njihove stepenice, pitao sam se kako žive njih dvoje? Šta govore jedno drugom kad su sami? Rodu sam zamišljao kako nespretno barata čajnikom. Ona nikada nije posmatrala krovove pokrivene škrljcem - ta večito rasplakana nimfa fontana, opsednuta vizijama i snovima. Razmakla je zavese da se zagleda u noć. ”Dalje od mene!” rekla je ona. ”Vresno polje je mračno pod mesecom.” Zazvonio sam; čekao sam. Možda je Luj sipao mleko na tacnu za mačku; Luj čije su se koščate ruke zatvarale kao što se zatvaraju brane nekoga doka uz usporen i mučan napor pred ogromnom bujicom vode, Luj koji je znao šta su govorili stari Egipćani i stari Indijci, ljudi sa izbočenim jagodicama i pustinjaci u košuljama od kostreti. Kucao sam; čekao sam; nije bilo odgovora. Pa sam opet zatrupkao niz kamene stepenice. Kako su nam naši prijatelji daleki, kako su bezglasni, kako ih retko posećujemo i slabo poznajemo. A i ja sam za svoje prijatelje maglovit i nepoznat; utvara koju samo vrlo retko viđaju. Život je začelo samo san. Naš plamen, taj varljivi tračak koji poigrava u nekoliko pari očiju, ubrzo će utrnuti i sve će iščeznuti. Setio sam se svojih prijatelja. Pomislio sam na Suzanu. Nakupovala je mnogo zemlje. U njenim staklenim baštama dozrevaju i krastavci i paradajz. Loza koju je uništio prošlogodišnji mraz isterala je list dva. Ona teško korača preko livada okružena sinovima. Obilazi svoje imanje u pratnji svojih radnika u čizmama i štapom pokazuje neki krov, neku živu

ogradu, ili zid koji treba opraviti. Golubovi se gegaju za njom očekujući koje zrno hrane koju im ona baca svojim prstima radnika, mrkim kao zemlja. "Samo više ne ustajem u zoru", rekla je ona. Zatim Džini; ne sumnjam u to, ona sada gosti nekog novog mladića. Dostigli su vrhunac uobičajenog razgovora. Soba će se zamračiti; stolice će biti raspoređene. Jer ona još uvek lovi trenutak. Bez iluzija, tvrda i čista kao kristal, zajahala je u susret danu razgolićenih grudi. Dozvolila je da je pogađaju sunčevi zraci. Kada joj je jedan uvojak pobeleo na čelu, ona ga je bez straha zavrnila i ugurala među ostale. I zato će kada budu došli da je sahrane zateći sve na njoj u najboljem redu. Male trake biće privezane. U međuvremenu vrata se i dalje otvaraju. Ko je to? pita ona i ustaje da ga dočeka, spremna kao i one prve prolećne večeri kada je drvo pod velikim londonskim kućama u kojima su uvaženi i trezveni građani odlazili u postelju, jedva skrivalo njenu ljubav; i kada je škripa tramvaja pomešana sa njenim krikom uživanja i talasanje lišća trebalo da pod svoju senku skrije njenu malaksalost, onaj dragi umor dok je zadovoljna tonula u strast, rashlađivana svom slašću prirode. Kako retko posećujemo svoje prijatelje, kako ih slabo poznajemo - cela je istina; pa ipak kada upoznam neku nepoznatu osobu i pokušam da joj ispričam ono što nazivam svojim životom, kao što to činim večeras za ovim stolom, ne okrenem se tada samo svojoj prošlosti; jer nisam samo jedno lice; jer sam mnogo ljudi; ni sam tačno ne znam ko sve - Džini, Suzana, Nevil, Roda, ili Luj; ne umem da izdvojim svoj život od njihovih."

"O tome sam razmišljao one večeri kada smo se još jednom okupili da večeramo u Hempton Kortu. U početku smo se prilično nelagodno osećali, jer je otprilike u to doba svako od nas već bio formirao svoju ličnost, tako da je pojava svakog našeg prijatelja koji je dolazio ulicom na zakazano mesto obučen tako i tako, sa štapom ili bez štapa, izgledalo da protivreči našem pojmu o njemu. Primetio sam kako je Džini, kad je ugledala Suzanine prste boje zemlje, brzo sakrila svoje; posmatrajući Nevila, onako urednog i preciznog, osetio sam svu nebuloznost sopstvenog života zavijenog u maglu svih mogućih fraza. Tom

prilikom se on hvalisao zato što se stideo svog uspeha i svog života koji je provodio u jednoj jedinoj sobi i voleo jednu osobu. Luj i Roda, dvoje zaverenika, dvoje uhoda za stolom što beleže svaku reč, mislili su tada 'Ako ništa drugo, Bernard ume da natera konobara da nam donese zemičke - a taj je dar nama uskraćen.' Za trenutak smo u mašti ugledali potpuno ljudsko biće kakvo nismo uspeali da postanemo, ali koje u isti mah nismo mogli da zaboravimo. Videli smo sve ono što smo mogli biti; sve ono što smo propustili, pa smo za trenutak i pozavideli jedni drugima, kao što deca sa zavišću posmatraju kako im se smanjuje parče kolača, jedino parče onog jedinog kolača.”

”Međutim, popili smo svoju bocu vina i ono nas je omamilo i istupilo našu netrpeljivost i potrebu za poređenjima. I oko sredine obeda, osetili smo kako oko nas narasta duboki mrak spoljnega sveta, onoga što mi nismo. Vetar, zamajac točkova pretopili su se u krik vremena i mi smo jurnuli - kuda? I ko smo to bili? Za trenutak smo nestali, za trenutak smo ugasnuli kao varnice na nagoreloj hartiji, a mrak je urlao. Izašli smo van vremena, van istorije. Što se mene tiče takvi trenuci traju tek jednu sekundu. A taj trenutak je okončala moja ratobornost. Jer imam običaj da udarim kašikom o sto. Kada bih umeo šestarom da odmeravam stvari, tako bih i postupao; ali pošto je moja jedina mera reč, ja sklapam rečenice - samo sam zaboravio onu koju sam tom prilikom iskovao. Opet smo postali šestoro ljudi za jednim stolom u Hempton Kortu. Zatim smo se digli i krenuli zajedno niz aveniju. Kroz prozračan, nestvaran sumrak vratile su mi se radost i putenost u povremenim navratima, kao odjek smeha niz neki sokak. Prema kapiji, prema stablu nekog kedra ugledao sam blistava lica Nevila, Džini, Rode, Luja, Suzane, svoje, viziju čitavog našeg života, naših identiteta. Još uvek mi se kralj Viljem činio kao neki nestvaran vladar, a njegova kruna puste šljokice. Dotle smo mi, u čijoj se pozadini nalazio zid od cigalja i granje drveća, nas šestoro među milionima miliona, u jednom trenutku neizmernog obilja vremena prošlog i vremena budućeg, triumfalno sagorevali

na tom mestu. Taj trenutak je bio potpun; taj je trenutak bio dovoljan. A zatim smo se Nevil, Suzana, Džini i ja, kao kad se razbije talas, raspršali, predali - neko prvome listu, neko baš ovoj ptici, ili detetu sa obručem, razdraganom psu, toploti što se zgomilala u šumi posle vreloga dana, ili belim trakama vijugave svetlosti na nemirnoj vodi. Rastali smo se; sagoreli smo u senci drveća ostavivši Rodu i Luja da stoje na terasi pored urne.”

”Kada smo se povratili od tog gnjuranja - o kako dubokog i kako slatkog! - i izbili na površinu i ugledali ona dva zaverenika kako još uvek stoje na istom mestu, osetili smo laku grižu savesti. Izgubili smo nešto što su oni sačuvali. Prekinuli smo neku nit. Ali smo bili umorni; taman veo spustio se na naša stremljenja, bez obzira da li je to bilo dobro ili rđavo, bez obzira da li smo uspeali ili promašili; svetlosti su tonule kada smo se za trenutak zaustavili na terasi što dominira rekom. Putnici su se baš iskrcavali iz parobroda; iz daleka su dopirali veseli povici, razlegala se pesma, rekao bih da su ljudi mahali šeširima i u horu pevali nešto nalik na pesmu oproštaja. Odjek tog hora dopirao je preko talasa i osetio sam kako se u meni prenuo onaj stari impuls koji mi je čitavog života davao podstreka, da se predam buci ljudskih glasova, da s njima zapevam istu pesmu; da se ljuljam na hučnom talasu skoro bezumnog veselja, na talasu osećanja, trijumfa, želja. Ali ne i tada. Nikako ne! Nisam bio u stanju da se priberem; nisam mogao da razaberem ko sam; nisam mogao da se uzdržim, a da ne bacim u vodu sve ono što je maločas u meni probudilo revnost, potrebu za zabavljanjem, ljubomoru, budnost i hiljadama drugih stvari. Nisam bio u stanju da se povratim od onog beskonačnog bacanja, rasipanja, prolivanja, uprkos svojoj volji, i tako sam bešumno stremio pod one lukove mosta, do nekog buketa drveća ili ostrvca, tamo gde morske ptice sede na kolcu, preko uzburkane vode, da bih se sjedinio sa talasima morskim - nisam mogao da se povratim od tog rasipanja. Zato smo se i rastali.”

”Da nije to oticanje mog bića pomešanog sa Suzanom, Džini, Nevilom, Rodom, Lujem bilo neka vrsta smrti? Neki nov sklop elemenata? Nagoveštaj

nečega što će tek doći? Nekako sam dovršio zabelešku i zatvorio knjigu, jer sam oduvek nesistematski studirao. Nikada se ne preslišavam u predviđeno vreme. Kasnije, dok sam se jednom šetao ulicom Flit u vreme najvećeg prometa, setio sam se tog trenutka; i produžio sam ga. 'Zar moram čitavog svog života', rekao sam, 'da udaram kašikom o sto? Zar se neću, kao i ostali, pomiriti sa sudbinom?' Autobusi su zakrčivali jedni drugima put; pristizali su jedan za drugim i zaustavljali se uz tresak, kao kad se karika doda kariki na kamenom lancu. Ljudi su prolazili."

"Ogromne mase ljudi sa aktn-tašnama, provlačeći se neverovatnom spretnošću levo-desno, proticale su kao nabujala reka. Proticale su hučno kao voz kroz tunel. Kada sam uočio zgodnu priliku, prešao sam ulicu; zagnjurio sam se u jedan mračan pasaž i ušao u radnju u kojoj se obično šišam. Zavalio sam glavu unazad, a zatim su me zavili u čaršav. Prema meni su se nalazila ogledala u kojima sam mogao da vidim svoje prikovano telo i ljude kako prolaze; zastanu, zagledaju se, pa nastave ravnodušni. Zatim je berberin stao da razmahuje makazama. Osetio sam se nemoćan da zaustavim kruženja hladnoga čelika. Eto tako nas šišaju zasipajući nas pramenjem kose, rekao sam; i tako ležimo jedno pored drugog na vlažnoj livadi, na suvom granju i rascvetanom granju. Više ne moramo da izlažemo svoja tela vetru i snegu na ogoljenim živim ogradama; više ne moramo da se držimo uspravno kada briše vihor, da visoko nosimo svoj teret; niti da u bleđa popodneva zastanemo ćuteći kada se ptica čvrsto uhvati za granu i list pobeli od vlage. Posečeni smo, pali smo. Postali smo deo one bezosećajne vasiona koja spava dok mi široko otvaramo oči u svet; i koja gori crveno dok mi spavamo. Odrekli smo se mesta koje nam pripada i sada ležimo opruženi, istrošeni i kako brzo zaboravljeni! U tom trenutku zapazio sam izvestan izraz u uglu berberinovog oka, izgledalo je kao da ga je nešto zainteresovalo na ulici."

"Šta je to zainteresovalo berberina? Šta je to berberin video na ulici? Preko ovakvih pitanja ja se vraćam u život. (Jer se nikako ne bi moglo reći da

sam mistik; uvek me nešto povuče za rukav - ljubopitstvo, zavist, divljenje, interesovanje za berbere i slične stvari vrata me na površinu.) Dok je on četkao dlačice sa mog kaputa upinjao sam se da mu utvrdim identitet; a zatim sam mašući štapom krenuo prema Strandu. I šetajući se evocirao sam uspomenu na Rodu, zamislio sam prema sebi lik te žene večito ustreptale, očiju večito punih straha, žene što večito traga za nekim stubom u pustinji; i u potrazi za njim je i otišla; izvršila je samoubistvo. 'Stani', rekao sam joj i u mašti je uhvatio ispod ruke (jer tako se obično postupa sa prijateljem). 'Pričekaj da prođu ovi autobusi. Nimalo ne paziš kad prelaziš ulicu. Svi ovi ljudi su tvoja braća.' Trudeći se da ubedim nju ubeđivao sam sebe samoga. Jer mi ne živimo jednim životom; niti sam ja uvek siguran da li sam muškarac ili žena, Bernard ili Nevil, Luj, Suzana, Džini ili Roda... tako su čudni naši dodiri sa drugim ljudima."

"Razmahujući štapom, tek ošišan, dok su me potkresane dlačice golicala po potiljku, prošao sam pored svih onih uličnih prodavača što na poslužavnicima nude igračke za peni uvezene iz Nemačke, tamo na ulici pored katedrale Svetoga Pavla - pored stare katedrale, one kvočke na pologu, raširenih krila ispod čijeg okrilja jure autobusi i teku potoci ljudi i žena u vreme najvećeg prometa. Zamišljao sam Luja kako se penje uz ove stepenice u besprekornom odelu sa štapom u ruci i kako se kreće nekako uglasto i skakutavo. Još uvek čuvajući svoj austrijski akcenat 'Moj otac, bankar u Brizbejnu' došao bi ovamo sa većim poštovanjem za ove stare ceremonije nego što je to sa mnom slučaj, razmišljao sam, sa mnom koji već hiljadu godina slušam jedne te iste uspavanke. Kad god uđem u ovaj hram taknu me od poljubaca izlizane kamene ruže; uglačani mesing; sve ono lelujanje i penjanje, dok glas nekog dečaka iz hora cvili gore u kubetu kao gugutanje izgubljenog i zalutalog goluba. Taknu me zavaljen položaj i smiren izraz kamenih statua - mrtvih ratnika što poživaju pod starim zastavama. Tada stanem da se rugam rascvetanosti i apsurdnosti nekog kitnjastog groba; i trubama i pobedama i grbovima i ubeđenosti tih ljudi u uskrснуće i u večiti život, što su tako glasovito ponavljali. Moj ispitivački

pogled što luta uhvati tada neko dete prebledelo od strahopoštovanja, vojnika invalida što vuče noge, ili pogružene i umorne prodavačice čije upale i uske grudi raskinje sam bog zna kakva borba; zato su posle izlaska sa posla svratile ovamo da potraže utehu. I tako lutam, posmatram i postavljam sebi pitanja i ponekad pokušam da se kriomice na krilu nečije molitve vinem do kubeta, pa dalje, pa više gde god i ona krene. Da zatim kao onaj izgubljeni i ucveljeni golub osetim da sam promašio, da lebdim, da padam, da se spuštam na neki neobičan oluk, na okrznut nos neke statue, ili na neki apsurdni nadgrobni spomenik, pa pun ironije i čuđenja opet da stanem da posmatram turiste kako s bedekerima u rukama prolaze vukući noge, dok se dečakov glas izvija u kubetu, a orgulje s vremena na vreme zabruje trijumfalno kao urlik slona. I kako će nas Luj, upitao sam tada, sve staviti pod jedan krov? Kako će nas obuzdati, ujediniti svojim crvenim mastilom i vrlo tankim perom? Glas je cvileo i gubio se u kubetu.”

”I tako sam opet krenuo na ulicu i razmahivao štapom; zagledao šta sve ima na držačima od žice u izlozima prodavača novina, zagledao u korpe sa voćem koje se gaji u kolonijama i mrmljao Pilipetao je sedeo na Pilipetlovom brdu, ili žene tkaju, a psi laju, ili Veliko doba nanovo počinje, ili Beži, beži smrti - mešao besmislicu i poeziju; plovio niz struju. Uvek se nađe nešto što još treba uraditi. Posle ponedeljka dolazi utorak; posle njega sreda. Svaki dan napravi jedan isti talasić. Na stablu bića obrazuju se godovi kao i na drvetu. Kao i sa drveta i sa njega opada lišće.”

”Jer jednog sam se dana nagnuo preko kapije što vodi u polje i ritam se prekinuo u meni; umukle su dečje pesmice, sve detinjarije, besmislice i poezija. U mojoj se svesti raščistio jedan prostor. Mogao sam da vidim kroz gusto lišće navike. Naslonivši se na kapiju zažalio sam što u životu ima toliko krša i loma, toliko nesavršenstava i toliko rastanaka, jer čovek nije u stanju da ode na drugi kraj Londona da bi se video sa prijateljem; toliko se isprečuju sitne obaveze; niti može da sedne u brod i otplovi u Indiju da vidi golog urođenika kako

harpunom lovi ribu u plavoj vodi. Rekao sam već, moj je život bio nesavršen kao nedovršena rečenica. Bilo mi je nemoguće, meni koji primim cigaretu od svakog bednika u vozu, da sačuvam koherentnost - onaj smisao za smenjivanje generacija, za žene što nose amfore do Nila, za slavu što peva uprkos osvajanjima i migracijama. Suviše je veliki bio taj poduhvat, rekao sam i kako onda mogu da i dalje, bez prestanka dižem nogu do sledećeg stepenika? Obraćao sam se tako samom sebi kao što razgovaramo sa saputnikom sa kojim smo krenuli na Severni pol.”

”Obraćao sam se onom ja koje je sa mnom doživelo mnoge strahotne događaje; onom vernom saputniku koji sedi pored vatre i pošto su svi otišli u postelju, i žaračem džara po pepelu; onom saputniku koji se tako tajanstveno i u naglim potezima bivanja izgradio, u nekoj bukovoj šumi, ili dok sedim na klupi pod nekom vrbom, ili naslonjen na ogradu u Hempton Kortu; saputniku koji je umeo da se pribere u trenucima nužde i kašikom udari o sto govoreći, ’Ne pristajem.’”

”Ali to moje ja tada kada sam se nagao na onu kapiju da pogledam dole niz polje preko koga su se kotrljali talasi mnogih boja nije se odazivalo. Nije mi se protivilo. Nije pokušalo da sklopi ni jednu jedinu rečenicu. Nije skupilo šaku u pesnicu. Čekao sam. Slušao sam. Vladao je tajac, potpun tajac. Zatim sam uzviknuo iznenada obuzet osećanjem krajnje napuštenosti: Više ničega nema. Nijedno peraje ne lomi ovu pustinju neizmernog mora. Život me je uništio. Ne razlegne se eho kad progovorim, ne oboje se različito moje reči. Ovo je istinskija smrt od smrti prijatelja, od smrti mladosti. Ja sam samo telo u berbernici zamotano u beli čaršav koje zauzima onoliko mesta kolika mu je zapremina.”

”Poda mnom je uzmicao prizor. Podsećao je na pomračenje kada sunce nestane i napusti zemlju u punom cvetanju letnje bujnosti, svelu, krhku, varljivu. I ugledao sam na vijugavom putu u prašini kako igraju okretne igre grupe ljudi koje smo sami sačinjavali, kako se susreću, kako večeravaju

zajedno, kako se nalaze u ovom ili onom salonu. I video sam sebe samog u svojim neumornim poslovanjima - kako jurim od jednog do drugog, kako donosim i odnosim, kako putujem i vraćam se, kako prilazim sad ovoj, sad onoj grupi ljudi; negde me dočekaju sa poljupcem, a negde me odgurnu; večito me na sve to mamuza neki neobičan cilj, večito mi nos zaboden u zemlju kao psu na tragu; povremeno zatrem glavom, povremeno kriknem u čudu, od očajanja, da opet nastavim sa njuškanjem po tragu. Kakve tričarije... kakva zbrka; čas se neko rodi, čas neko umre; smenjuju se sočnost i slast, napor i bol, dok ja večito jurim bez cilja. Odjednom svemu tome dolazi kraj. Izgubio sam apetit da se kljukam takvim tričarijama; nestale su žaoke kojima sam trovao ljude; istupili mi se oštri zubi, prestao sam da stiskam pesnice i da želim da opipam neku krušku ili grozd i osetim toplotu sunca što se sliva niz zid voćnjaka.”

”Šume su iščezle; zemlja je postala pustinja senki. Nikakav zvuk nije narušavao tišinu zimskoga pejzaža. Nijedan petao nije zakukurekao niti se igde dim zalelujao; nijedan se voz nije kretao. Ja sam čovek koji je izgubio sebe, rekao sam. Samo teška telesina naslonjena na kapiju. Mrtav čovek. Ravnodušno očajan, bez trunke iluzija posmatrao sam igru prašine; svoj život, život svojih prijatelja, i one nestvarne prisutnosti: ljude sa metlama, žene za pisačim stolovima, vrbu pored reke - oblake i utvare, takođe od prašine satkane, od prašine koja se menjala, kao kad oblaci stanu da se rasplinjavaju i pribiraju, boje zlatno ili crveno, da gube svoje perjanice i kao ogromni talasi kreću ovim ili onim pravcem, promenljivi i uzaludni. A ja sam sa beležnicom pod pazuhom kovao fraze i beležio samo gole promene; i sam senka, prilježno sam beležio sve o senkama. I pitao sam se, kako da nastavim sada bez sebe, bez sopstvene težine i vizija u jednom svetu bez težine i iluzija?”

”Sama težina moga očaja raskrilila je kapiju na koju sam se naslanjao i gurnula me, mene već starca, otežalog čoveka sa sedinama u kosi u bezbojno polje, u prazno polje. Nikada više da ne čujem eho, nikada više da ne vidim

utvare, niti da se usprotivim kome, već većito da koračam bez okrilja senke, ne ostavljajući ni traga na mrtvoj zemlji. Da je bar bilo ovaca koje preživaju koračajući nogu pred nogu, ili neke ptice, ili čoveka koji zariva ašov u zemlju, da je bilo trnjaka za koji bih se zakačio, ili mokrog jarka punog nakvašenog lišća u koji bih pao... ali ne, ta je tužna staza vodila preko ravnice u još zimskije i bleđe predele nezanimljivog i sve istog pogleda na pejzaž.”

”Kako se uopšte vraća svetlost svetu posle pomračenja sunca? Čudesno. Krhko. U vidu prozračnih traka. Nadnese se kao stakleni kavez. Bude obruč koji se slomi i od najmanjeg udara. Na jednom mestu šikne varnica. Sledećeg se već trenutka prostre senka. A zatim izbije para kao da je sama zemlja stala da diše, kao da je udahнула jedanput, dvaput, prvi put od postojanja. A zatim preko tog sumornog predela zakorači neko sa zelenim fenjerom. Potom se izvije i nestane neka bela sablast. Šume zabrekću od plavetnila, od zelenila, a polja postepeno stanu da se napajaju crvenom, zlatnom i mrkom bojom. Odjednom reka uhvati plavu svetlost. Zemlja stane da upija boju kao sunder koji lagano pije vodu. Otežava, zaokrugljuje se; stane da visi kao obešena; uspostavi ravnotežu, pa se njiše pod našim nogama.”

”I tako mi se opet vratio pejzaž; i tako sam ugledao polja kako se podamnom valjaju u talasima boje, samo sada sa jednom razlikom: video sam, ali nisam bio viđen. Koračao sam bez okrilja senke; stizao sam bez glasnika da najavi moj dolazak. Sa mojih je ramena skliznuo stari plašt, nestao stari odziv i moja zgrčena šaka nije više odbijala zvuke. Mršav kao sablast, ne ostavljajući ni traga na putu koji sam gazio, ništa drugo do posmatrač, kretao sam se sam kroz jedan novi svet u koji još noga nije kročila; skutovima sam brisao novo cveće, nisam umeo da govorim, već sam samo tepao jednosložne reči; bez okrilja rečenica - i to ja koji sam ih tolike skovao; bez druga ja koji sam većito išao sa svojim sapatnicima; usamljen ja koji sam uvek imao nekog s kim bih posedeo pored ognjišta bez vatre, ili posmatrao zlatnu viseću kariku na ormanu.”

”Ali kako se može opisati svet kroz oči čoveka koji je izgubio sebe? Nedostaju reči za to. Plavo, crveno - čak i ti pojmovi odvrćaju pažnju, čak i oni skrivaju smisao svojom gustinom, umesto da propuste svetlost. Kako je moguće opisati, ili ponovo progovoriti o bilo čemu artikulisanim rečima? - sem da on bleedi, da trpi postepeni preobražaj, da postaje, čak i posle jedne kratke šetnje, banalan - kao i sam ovaj prizor. Slepilo se vraća dok se čovek kreće i za njega nema razlike među lišćem. A kad čovek pogleda, ljupkost se vrati praćena utvarama rečenica. On počinje smireno i duboko da diše; dole u dubini voz se vuče preko polja zakovrčenih uvojcima dima.”

”I samo za trenutak seo sam na zelen busen negde visoko iznad nemira mora i zvukova šume i ugledao sam kuću, vrt i talase kako se lome. Stara je dadilja prestala da okreće stranice na slikovnici i rekla, 'Znaj. Ovo je cela istina'.”

”O tome sam razmišljao dok sam se večeras vraćao Šaftsberijevom avenijom. Mislio sam na tu stranicu iz slikovnice. I kada sam vas sreo na mestu gde se vešaju kaputi, rekao sam sebi, 'Ne marim s kim ću razgovarati. Maloj paradi življenja došao je kraj. Nemam pojma ko je ovaj čovek; niti mi je stalo to da znam; tek, večeraćemo zajedno.' I tako sam obesio kaput, kucnuo vas po ramenu i rekao, 'Sedite pored mene'.”

”A sada je obed završen; okruženi smo ljuskama od voća i mrvicama hleba. Pokušao sam da otkinem ovu evenku i da vam je ponudim; samo ne znam da li u njoj ima sočnosti ili istine. Niti tačno znam gde se nalazimo. Koji to grad ovu traku neba posmatra pod sobom? Da li to sedimo u Parizu, ili u Londonu, ili na jugu Evrope u nekom gradu ružičasto obojenih kuća što leže pod kiparisima u podnožju visokih planina na kojima se viju orlovi? Ne osećam se siguran ni u šta u ovom trenutku.”

”Počinjem da zaboravljam; počinjem da sumnjam u postojanje ovih stolova, u stvarnost svega što je ovde i sada, počinjem da diskretno kuckam nadlanicom o ivice očigledno čvrstih predmeta i da pitam, 'Jesi li tvrd?' Video

sam mnogo različitih stvari, skovao sam mnogo različitih rečenica. Predajući se rutini jela i pića i trošeći vid na površinsko posmatranje stvari, izgubio sam onu tanku i tvrdu ljušturu koja u mladosti obavija dušu i sobom zatvara čoveka - i otuda ona svirepost i nemilosrdno kljucanje kljunovima mladih. I zato se pitam, 'Ko sam ja?' Spominjao sam Bernarda, Nevila, Džini, Suzanu, Rodu i Luja. Da li sam sav satkan od njih? Da li sam jedan i jasan? Ne znam. Sedeli smo ovde zajedno. A sada je Persival mrtav i Roda je mrtva; razdeljeni smo, odsutni smo. Pa ipak ne mogu da pronađem nijednu prepreku koja nas razdvaja. Ne postoji nikakva podela između mene i njih. Dok sam govorio osetio sam, 'Ja sam vi'. Otklonili smo i razlike koje su nam se činile toliko značajne i naš identitet koga smo tako grozničavo gajili. Jeste, još od trenutka kada je gospođa Konstabl podigla sunder i polivši me toplom vodom obukla me u meso, postao sam senzitivan i prijemčiv. Ovde, na čelu, imam trag od udarca Persivalove smrti. Ovde, na potiljku, leži poljubac koji je Džini dala Luju. Moje se oči pune Suzaninim suzama. Vidim negde daleko, podrhtava kao zlatan končić, onaj stub što ga je videla Roda i osećam britki vetar koji je izazvalo njeno telo u letu kada je skočila."

"I tako dok ovde, za ovim stolom nastojim da rukama uobličim istoriju svog života i da je celovitu izložim pred vama, moram da se opomenem nekadanjih događaja koji su potonuli u dubine ove ili one egzistencije i stopili se sa njom; moram da se setim i snova, svega što me okružava, svojih saputnika, onih starih napola izraženih sablasti koje ne prestaju da me posećuju i dan i noć; koje se prevrću u snu i puštaju zbrkane krikove, koje šire svoje fantomske prste i hvataju me njima ako pokušam da pobeegnem... senki ljudi koje bih mogao biti, nerođenih ja. Pored njih postoji i ona ostarela životinja, onaj divljak, onaj rutavko što zavlači prste u klupko svog droba; što ždere i podriguje; što govori iz grla, iz utrobe - evo ga, prisutan je. Čuči u meni. Večeras je sladio pečenu jarebicu, salatu i krezle. A sada drži u šapi čašu finog, starog brendija. Šareni se i prede kao mačak od čega mi niz kičmu prolaze

žmarci dok srkućem. On začelo pere ruke pre jela, pa ipak su mu maljave. Zakopčava dugmeta na pantalonama i prslucima ali pod njima su isti organi. Buni se ako kažem da mora da pričeka na ručak. Benavi se bez prestanka i poluidiotским gestovima punim pohlepnosti i požude ukazuje na stvari koje želi. Verujte mi, ponekad imam velike muke da ga savladam. Taj maljavi, majmunoliki čovek odigrao je svoju ulogu u mom životu. Zahvaljujući njemu sve što je zeleno dobijalo je zeleniji odsev, jer je svakom lišću prinosio svoju baklju crvenog plamena iz koje je sukljao gust i oštar dim. Zbog njega je čak i hladni vrt zablesnuo. Zamahivao je svojom bakljom kroz polumračne sokake u kojima je izgledalo da devojke umeju iznenada da zablesnu crvenom i opojnom prozračnošću. O, i te kako visoko je dizao svoju baklju! Uvlačio me u mnoge lude igre!”

”Ali dosta. Večeras se moje telo uzdiže sve sprat po sprat kao kakav prohladni hram čiji je pod prekriven tepisima i kroz koji se razležu šumovi i dime oltari; međutim sasvim gore, do moje vedre glave dopiru samo fini vihori melodije i talasi tamjana, dok izgubljeni golub cvili i zastave podrhtavaju na grobovima, dok ponoćni vetar trese drvećem napolju iza otvorenih prozora. Ako pogledam sa ove nadmoćne visine kako divne izgledaju čak i mrvice hleba! Kakve skladne spirale stvara oljuštena kora krušaka - kako su samo tanke i šarene kao jaje neke morske ptice. Čak i viljuške poredane pravo jedna pored druge izgledaju jasne, logične, egzaktne; a rogovi kifli koje nismo pojeli uglačani, tvrdi, obloženi žutim pločicama. Mogao bih da se divim čak i vlastitoj šaci sa lepezom kostiju isprepletanih tajanstvenim venama i njenom začuđujućem izgledu spretnosti, gipkosti i sposobnosti da se blago skupi ili namah smrska nešto - mogao bih da se divim njenom beskonačnom senzibilitetu.”

”Bezmerno prijemčivo, obuhvatajući sve, podrhtavaju od ponoći, pa ipak jasno i pribrano - tako izgleda moje biće sada pošto ga želje ne podstekuju više da krene nekud i sve dalje; sada pošto ga ljubopitstvo ne boji više hiljadama

boja. Leži ono negde duboko, bez plime i oseke, bezbedno otkad je on umro, otkad je umro čovek koga sam zvao 'Bernard', čovek koji je u džepu nosio beležnicu i u nju zapisivao beleške - fraze o mesecu, ili opis nečijeg lica, opaske o tome kako ljudi posmatraju, kako okreću leđa i bacaju pikavce; pod L leptirov prah, pod S perifraze o smrti. Ali voleo bih sada da vidim da se otvore vrata, ova staklena vrata što se navek okreću na šarkama. Nek uđe neka žena, nek uđe neki mladić sa brkovima u svečanom odelu i neka sednu pored mene; da li bi oni imali šta da mi kažu? Ne! Sve znam što i oni znaju. A ako se ona iznenada digne da ode, 'Draga moja', rekao bih tada, 'ne izazivate više želju u meni da vas pogledom pratim'. Udar talasa u padu koji je šumeo čitavog mog života, koji me je budio da bih ugledao zlatnu kariku na ormanu, ne deluje više tako da mi u ruci zadrhti ono što držim."

"I zato bih sada, pošto sam primio na svoja pleća tajanstvo stvari, mogao da krenem kao kakva uhoda, a da ne napustim ovo mesto, a da se ne maknem iz ove stolice. Mogao bih da odlutam do dalekih granica pustinje, tamo gde neki divljak sedi pored logorske vatre. Dan se rađa; božanska devojkica prinosi čelu vodene dragulje čija su srca od vatre; sunce je upravilo zrake pravo na pospalu kuću; talasi su još dublje izdubili svoje lukove; bacaju se na obalu; crna, rasipa im se pena; rasprostirući svoju vodu opkoljavaju brod i morsku biljku. Ptice pevaju u horu; duboki tuneli krivudaju između stabljika cveća; kuća se zabelasala; u njoj se proteže spavač, malo-pomalo sve se budi. Svetlost plavi sobu i goni senku za senkom do mesta gde se one, neprodorne nadnose u naborima. Šta to skriva u sebi ova središna senka? Nešto? Ništa? Ne bih umeo da kažem."

"O! ali gle vašeg lica. Uhvatio sam vam pogled. Ja koji sam sebe smatrao ogromnim kao hram, kao katedrala, kao čitava vasiona, koji nisam dozvolio da budem omeđen i koji sam bio u stanju da se nađem na ivici svake stvari, i ovde takođe, sada nisam ništa drugo do ono što vidite pred sobom - stariji, prilično otežao čovek, sa sedinama na slepoočnicama; jednim laktom nalaktio sam se na

sto (vidim se u ogledalu), a u levoj ruci držim čašu starog brendija. To je udarac koji ste mi zadali. Naleteo sam pravo na oglasni stub. Njišem se od vrtoglavice. Prinosim ruke glavi. Odleteo mi je šešir - ispustio sam štap. Od sebe sam napravio pravu pravcatu budalu i s pravom može da mi se nasmeje svaki prolaznik.”

”Gospode, kako je život neizrecivo odvratn! Kako nas gadno vuče za nos, doživimo jedan trenutak slobode, a zatim ovo. Opet smo se našli među mrvicama hleba i isflekanim salvetama. Mast se već ledi na nožu. Okružuju nas nered, ružnoća i trulež. U svoja usta smo trpali tela izginulih ptica. Ovim masnim mrvicama hleba razmazanim po salvetama i malim leševima treba da gradimo. Večito počinjemo iz početka; večito nailazimo na neprijatelja; pogledi nam se ukrštaju sa pogledima drugih; tuđi se prsti prepliću sa našim; od nas se očekuje napor. Pozovite konobara. Platite račun. Moramo se odvojiti od ovih stolica. Moramo pronaći svoje kapute. Moramo krenuti. Moramo, moramo, moramo... ogavna reč. Još jednom, ja koji sam se smatrao nepodložnim, koji sam govorio, 'Najzad sam se otresao svega', nalazim da me je talas prevrnuo glavačke, da je porasturao moje vlasništvo, i ostavio me da skupim, da saberem, da zgomilam, da pozovem na okup svoje snage, da se dignem i suočim sa neprijateljem.”

”Čudno je da mi koji smo u stanju toliko da patimo, nanosimo toliko patnji drugima. Čudno je da lice jedne osobe koju jedva znam, sem što mi se čini da smo se sreli u hodniku nekog broda koji je plovio za Afriku - to lice samo jedan kroki očiju, obraza, i nozdrva - čudno da je to lice imalo snage za ovakvu uvredu. Vi posmatrate, jedete, smešite se, dosadno vam je, uživajte, zabrinuti ste - to je sve što znam o vama. Pa ipak ova senka koja sedi pored mene već sat-dva, ova maska iz koje vire dva oka, ima snage da me odgurne unazad, da me prikuje tamo među ona druga lica, da me zatvori u pregrejanu sobu; da me kao noćnog leptira besomučno goni od sveće do sveće.”

”Ali čekajte. Dok oni tamo iza paravana sabiraju račun, pričekajte jedan

trenutak. Pošto sam vas izgrdio zbog udarca od koga sam se zateturio među ljuskama, mrvicama i bajatim otpatcima mesa, hoću u nekoliko kratkih reči da podvučem da sam takođe pod uticajem vašeg pogleda, koji je imao za mene snagu prinude, počeo da zapažam ovo, ono i nešto treće. Otkucava sat; ona se žena useknjuje, dolazi konobar - postepeno se moja osećanja prikupljaju, slivaju u jedno, nastaje izvesno ubrzavanje, sjedinjavanje. Čujete li: razlegao se pisak pištaljke, točkovi se okreću, škripe šarke na vratima. Vraća mi se osećanje kompleksnosti, stvarnosti i borbenosti, na čemu imam da zahvalim. I sa pomalo sažaljenja, pomalo zavisti i pomnogo dobre volje, stiskam vašu ruku i želim vam laku noć.”

”Neka je hvala nebesima koja su nam podarila samoću. Ostao sam sam. Otišao je ovaj skoro nepoznati čovek da uhvati neki voz, da pronađe neki taksi, da ode na neko mesto, ili kod neke osobe koju ne poznajem. Nestalo je lice koje me je posmatralo. Spao je pritisak. Preda mnom se nalaze prazne šoljice od kafe. I stolice su tu, ali niko ne sedi na njima. I prazni stolovi su tu, mada večeras niko više neće doći da večera za njima.”

”A sada da zapevam svoju pesmu slave. Neka je hvala nebesima što su nam podarila samoću. Sad hoću da budem sam. Hoću da zderem i odbacim ovaj veo bića, ovaj oblak ! što ga menja i najmanji dašak i danju i noću, po čitav dan i po čitavu noć. Menjao sam se i dok sam sedeo za ovim i stolom. Posmatrao sam nebesa kako se menjaju. Video sam kako oblaci pokrivaju zvezde, da zatim otkrivaju zvezde, pa opet pokriju zvezde. Sada ih posmatram, a oni se ne menjaju više. Neka je hvala nebesima što su nam podarila samoću koja je otklonila pritisak oka, izazivanje tela i svu potrebu za lažima i fraziranjem.”

”Moja beležnica nabijena rečenicama pala je na pod. Leži pod stolom da je pomete čistačica kada umorna stigne u zoru da skupi otpatke hartija, stare tramvajske karte, i tu i tamo po koju ceduljicu zgužvanu u loptu i bačenu da sa đubretom bude počišćena. Koju sam ono beše rečenicu skovao o mesecu? A koju o ljubavi? Kakvim imenom treba da nazovemo smrt? Ne znam. Potreban

mi je mazni jezik kakvim govore ljubavnici, jednosložne reči koje izgovaraju deca kad uđu u sobu i zateknu majku gde šije, da uz put pokupe krajičak svetle vune, neko perce, ili krpicu pamučne materije. Potreban mi je nekakav urlik, nekakav krik. Kada oluja pređe preko močvari brišući preko mene dok neopažen ležim u jarku, nisu mi potrebne nikakve reči. Ništa uređeno do pod konac. Ništa što će se dočekati na podu na sve četiri noge. Ništa od onih rezonanci i ljupkih odjeka koji se kidaju i bruje nam u nedrima od nerva do nerva, slivajući se u divlju muziku, u lažne fraze. Zauvek sam raskrstio s frazama.”

”Koliko mi tišina bolje prija; šoljica za kafu, sto. Koliko mi je prijatnije da sedim sam kao kakva usamljena morska ptica što širi krila stojeći na kolcu. O kada bih večito sedeo ovde okružen golim stvarima, ovom šoljicom za kafu, ovim nožem, ovom viljuškom, među stvarima koje su stvari, a da sam ja ja. Nemojte mi prići i uznemiravati me aluzijama da je vreme da se zatvori kafana i ode kući. Rado bih dao sav svoj novac kada biste me ostavili na miru da sedim tu dugo i dugo, ćutke i sam.”

”Ali evo, pojavljuje se i mršti glavni konobar, dovršio je svoju večeru, izvadio je iz džepa maramu, pa se ceremonijalno priprema da ode. Oni moraju otići; moraju da zatvore kapke, moraju da sklope stolnjake i da mokrim partvišem pređu preko poda ispod stolova.”

”Pa neka vas đavo nosi. Ma koliko pretučen i pogođen svim ovim, moram da se odlelim od stolice i da pronađem onaj određeni kaput koji meni pripada; moram da zavučem ruke u rukave; moram da se utoplím zbog noćnog vazduha i da odem. Ja, ja, ja, ovako umoran, ovako iscrpen, i skoro doveden do ivice snage, zato što sam prekomerno češao nos o površine stvari, čak i ja, stariji čovek već prilično otežao koji ne podnosi napore, moram da se uklonim i da hvatam poslednji voz.”

”Opet mi je pred očima ona poznata ulica. Oreol civilizacije se ugasio. Nebo je tamno kao uglačana kitova kost. Pa ipak se nešto belasa tamo na nebu,

ne znam da li je to svetlost sijalice ili zore. Vlada neki nemir - vrapci su zacvrkotali negde na platanima. Predoseća se rođenje dana. Neću ovo da nazovem zorom. Šta znači zora u gradu za starijeg čoveka koji stoji na ulici i nekako ošamućeno posmatra nebo? Zora je neka vrsta beljenja nebesa; neka vrsta obnove. Još jedan dan; još jedan petak; još jedan dvadeseti mart, januar ili septembar. Još jedno opšte buđenje. Zvezde se povlače i trnu. Pruge se produbljuju između talasa. Veo izmaglice se zgušnjava nad poljima. Ruže se boje crveno, čak i ona bleđa što se naginje pored prozora spavaće sobe. Jedna je ptica zacvrkotala. Seljaci pale jutarnje sveće. Jeste, to je ona večita obnova, ono beskrajno dizanje i padanje, padanje i opet dizanje.”

”I u meni se podigao talas. Nabujao je; u luk je savio leđa. Još jednom sam svestan jedne nove želje, nešto se diže u meni nalik na gordoga konja koga jahač mamuza, a zatim zauzdava. Kakvog to neprijatelja primećujemo da nam dolazi u susret, obraćam se tebi što sam te uzjahao, dok stojimo i udaramo kopitom o ovaj komad pločnika? Zove se smrt. Smrt je taj neprijatelj. Protiv smrti to jašem uperena koplja, dok mi se kosa leprša na vetru kao u nekog mladića, kao u Persivala kada je galopirao u Indiji. Zario sam mamuze u svog konja. Protiv tebe ću se baciti nepobeden i nepopustljiv, o Smrti!”

Talasi su se na obali lomili.

